

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРАВА

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ПЕРІОД
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ»**

Збірник матеріалів Міжнародної науково-
практичної конференції
(м. Одеса, 3 листопада 2023 року)

2023

УДК
341.231.14:341.32(063) П69

*Друкується за наказом ректора Національного університету
«Одеська юридична академія» В. С. Загороднього
(наказ № 3559-41 від 01.11.2023 р.)*

Відповідальний редактор – президент Національного університету «Одеська юридична академія», академік НАПрН України, академік НАПН України, д.ю.н., професор, Заслужений юрист України **Ківалов С. В.**

Заступник відповідального редактора – проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор, Заслужений юрист України **Аракелян М. Р.**

Укладачі:

Бехруз Хашматулла Набієвич – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»;

Мануїлова Катерина Вікторівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»;

Грушко Мальвіна Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»;

Гребенюк Дмитро Олегович – асистент кафедри міжнародного та європейського права НУ «ОЮА».

Матеріали видано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, які рекомендували матеріали до друку.

Адреса редколегії:

Національний університет «Одеська юридична академія», кафедра міжнародного та європейського права, м. Одеса, 65009, вул. Фонтанська дорога, 23. Тел. +38(048)719 8685

**«Права людини в період збройних конфліктів»:
Міжнародна науково-практична конференція, присвячена
75-й річниці ухвалення Загальної декларації прав
людини 1948 р., 3 листопада 2023 р., м. Одеса: збірник
матеріалів конференції. Одеса. 2023. 549 с.**

© НУ «Одеська юридична академія», 2023

© Кафедра міжнародного та європейського права НУ «ОЮА»

Шановні учасники!

Вітаю вас з початком роботи Міжнародної наукової-практичної конференції «Права людини в період збройних конфліктів». Цей захід присвячений 75-річчю з дня підписання Загальної декларації прав людини та має за мету сприяти співпраці та комунікації між науковцями з України та поза її межами.

Питання захисту прав людини займає основоположне місце в системі міжнародного права. Упродовж перших двох десятиліть ХХІ століття глобальні виклики, такі як міграційна криза, зміни клімату, активність недержавних терористичних груп та розробка автоматизованої зброї, яка має потенційно небезпечні наслідки, створюють серйозні труднощі для гарантування основних прав та свобод людини. Ці виклики впливають на реалізацію фундаментальних прав людини: право на життя, здоров'я, належне харчування, доступ до води та житла, а також право на свободу від дискримінації, особистий розвиток і самовизначення.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, є важливим міжнародним документом, який встановив систему міжнародних стандартів у галузі прав людини та став основою для багатьох міжнародних договорів, конвенцій та законодавства країн.

Збройний конфлікт в Україні та інших регіонах світу, зокрема на Близькому Сході, в країнах Африки надзвичайно впливають на

формування та трансформацію міжнародного законодавства в тому числі у сфері прав людини. Це, передусім, міжнародно-правові акти, які регулюють право збройних конфліктів, статус та права жертв збройних конфліктів, міжнародні механізми забезпечення правопорядку на тимчасово окупованих територіях тощо, адже зрозуміло, що саме в умовах інтенсивних бойових дій, активної фази ведення військових дій, насамперед страждає цивільне населення, порушуються права військовополонених, поранених та хворих.

Зміна характеру збройних конфліктів за останні роки призвела до появи їх гібридних форм, які потребують належного міжнародно-правового регулювання. Такий контекст вимагає активного вивчення та реагування, навіть в період повномасштабного вторгнення, не можна забувати про важливість поширення інформації про основні права та свободи людини. У ці важкі часи, коли здійснюється агресія проти України, знання громадянами своїх прав може допомогти зберегти й захистити цінності. Розуміння та відданість цінностям прав людини є важливими в умовах кризи, підтримуючи принципи справедливості та рівності навіть у найскладніших обставинах. Права людини набувають особливого значення, коли все частіше виникає загроза їх порушення. Дана конференція висвітлить найбільші виклики та шляхи їх вирішення під час збройних конфліктів в Україні та світі, зосереджуючись саме на правах людини.

Я впевнений, що матеріали, представлені на конференції, будуть цікавими не лише для фахівців у цій галузі, а й сприятимуть поліпшенню нашого законодавства, яке має безпосереднє значення для реалізації прав людини. Бажаю учасникам конференції великої наснаги, невичерпної творчості та подальших успіхів у науковій та практичній роботі.

Сергій КІВАЛОВ

Президент Національного університету

«Одеська юридична академія»

академік НАПрН України,

академік НАПН України,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Секція № 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Аракелян Мінас Рамзесович

проректор з наукової роботи

Національного університету

«Одеська юридична академія», д.ю.н., професор,

Заслужений юрист України

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Право на справедливий судовий розгляд є одним із фундаментальних принципів міжнародного права, який відіграє важливу роль у захисті прав людини в умовах збройних конфліктів та забезпеченні справедливості у вирішенні правових спорів як у національному, так і в міжнародному контекстах. Це право гарантує кожній особі доступ до незалежного та неупередженого суду під час розгляду цивільних, кримінальних та адміністративних справ.

Так як право на справедливий судовий розгляд є однією з основних гарантій прав людини і громадянина, воно закріплено в багатьох міжнародних правових інструментах, включаючи Загальну декларацію прав людини 1948 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р.

Відповідно до ст. 8 Загальної декларації прав людини вказується: «Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах

компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом» [1]. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права йде далі та вказує зобов'язання для держав, які беруть участь у Пакті: «забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні; забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими властями або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту; забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються» [2].

Важливо відзначити, що в усіх міжнародно-правових документах відсутнє чітке та загальновизнане формулювання поняття «право на справедливий судовий розгляд». Це поняття складається з переліку процесуальних прав, які визначені в законах кожної окремої держави. Залежно від природи самого судового розгляду, процесуальні права можна розділити на дві категорії як процесуальні права осіб, які обвинувачуються у скоєнні кримінальних злочинів та процесуальні права фізичних осіб щодо їх цивільних прав та обов'язків. Таким чином, право на справедливий судовий розгляд,

який є сукупністю процесуальних прав, кожне з яких має свій власний контент, який не зовсім ідентичний його правам, але повністю розкривається у всій їхній повноті. Кожен спеціальний процесуальний закон є невід'ємною частиною права на справедливий судовий розгляд.

Одним з ключових моментів у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд є значення незалежного та безстороннього суду, яке можна розглядати в прецедентному праві. Щоб бути незалежним, суд повинен мати можливість виконувати свої функції незалежно від будь-якої іншої гілки влади, особливо виконавчої. Для того, щоб бути неупередженими, судді, які входять до складу суду, не повинні мати упереджених уявлень щодо розглянутого ними питання або діяти таким чином, щоб сприяти інтересам однієї сторони. Окрім цієї вимоги щодо суб'єктивної неупередженості, регіональні органи з прав людини зазначають, що суд також має бути неупередженим з об'єктивної точки зору, тобто він має запропонувати достатні гарантії, щоб виключити будь-які законні сумніви щодо його неупередженості.

Практика Європейського суду з прав людини відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання принципу незалежності судової влади та правового захисту суддів. Цей принцип є фундаментальним для забезпечення справедливого судового процесу та захисту прав людини в тому числі і в період збройних

конфліктів. Європейський суд з прав людини визнає незалежність суддів як один із основних принципів справедливого судочинства та захисту прав людини, а також розглядає справи, де існують аргументи щодо можливих порушень незалежності суддів, та встановлює, чи були порушені принципи незалежності та об'єктивності. Практика Європейського суду з прав людини у справах про незалежність суддів допомагає встановлювати стандарти щодо захисту суддів від неприпустимого впливу та забезпечення їхньої незалежності для забезпечення справедливого судового процесу і захисту прав людини [3].

Отже, право на справедливий судовий розгляд представляє собою один з ключових принципів в міжнародному праві, спрямований на захист прав людини та забезпечення справедливості на світовому рівні. Це право охоплює різноманітні аспекти процесуальних гарантій і встановлює стандарти для функціонування незалежних та об'єктивних судів, проведення публічних слухань і дотримання строків розгляду справ.

Право на справедливий судовий розгляд не тільки знаходить своє відображення у різних міжнародних угодах, а й охороняється міжнародними судами та органами. Це право забезпечує основні принципи правової гарантії та захисту інтересів всіх осіб перед судом. Проте, незважаючи на широке визнання цього права, виклики, пов'язані із суверенітетом держав та

обмеженим доступом до судів у певних випадках, залишаються актуальними питаннями. Розвиток міжнародних норм та механізмів для забезпечення дотримання права на справедливий судовий розгляд залишається важливим завданням для міжнародного права та міжнародних відносин.

Джерела:

1. Загальна декларація прав людини 1948 р.
URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1973 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

3. Independence of the justice system. European of Human Rights. 2023. URL:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/fs_independence_justice_eng

Бехруз Хашматулла Набієвич

завідувач кафедри міжнародного та

європейського права

Національного університету

«Одеська юридична академія», д.ю.н., професор

АКТУАЛІЗАЦІЯ НАУКОВИХ ДИСКУСІЙ ЩОДО СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Нині міжнародний правопорядок зазнає фундаментальних змін, що має схожість із попередніми нестабільними періодами

міжнародних відносин, пов'язаними, насамперед із Першою та Другою світовими війнами. Отже, дестабілізація міжнародних відносин, якщо не буде створено нові моделі вирішення кризових ситуацій у цій сфері, може призвести до катастрофічних наслідків. Розглянемо деякі із основних глобальних проблем у сфері міжнародних відносин та міжнародного права.

Перелік глобальних проблем початку ХХІ століття досить значний: поширення війн як способу врегулювання суперечок, міграційна криза, тероризм, екологічна криза, порушення принципів міжнародного правопорядку тощо. У попередній період було прийнято низку найважливіших міжнародно-правових документів, які майже сімдесят років забезпечували стабільність міжнародного правопорядку, серед яких Статут ООН (1945 р.), Загальна декларація прав людини (1948 р.), Гельсінські угоди (1975 р.) та ін. Останній з названих документів має офіційну назву «Заключний акт Наради з питань безпеки та співробітництва в Європі», закріпив територіальні та політичні підсумки Другої світової війни, встановив спільні принципи міжнародних відносин та мирного співіснування на європейському континенті, зокрема: суверенна рівність, повагу до прав, властивих суверенітету; утримання від загрози застосування сили; непорушність кордонів; територіальна цілісність країн; мирне вирішення спорів; невтручання у внутрішні справи суверенних держав; повага до

прав людини та основних свобод; рівні права та самовизначення народів; співробітництво між державами; добросовісне виконання зобов'язань держав з міжнародного права. Події останніх років, серед яких військова агресія проти України, свідчать про те, що регулятивний вплив цих важливих міжнародно-правових документів послаблюється.

Складність відносин між державами, між державами та міжнародними організаціями, нерозв'язаність деяких глобальних та регіональних протиріч, що накопичувалися, наразі демонструють неможливість їх вирішення на основі світопорядку, що склався.

Основні принципи, закріплені у Статуті ООН, який називають «всесвітньою конституцією», серед яких: суверенна рівність її членів; зобов'язання щодо розв'язання міжнародних суперечок мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість; територіальна цілісність або політична незалежність будь-якої держави тощо, останнім часом грубо порушуються, прикладів чому багато, зокрема агресія проти України нині. Першочерговою метою створення ООН було досягнення миру у всьому світі та міжнародна безпека, також було закріплено пріоритетність захисту прав людини та вирішення економічних проблем. Це означає, що під час створення ООН передбачалася позитивна концепція миру та міжнародного правопорядку. До процесів демократизації

поступово долучалася все більша кількість держав, і тривалий час компроміси, як способи вирішення міжнародних суперечок та конфліктів, переважали над воєнними та агресивними способами. На жаль, останні кілька років ми спостерігаємо зворотне.

Останніми десятиліттями виникла низка міждержавних конфліктів та суперечок, у тому числі територіальних, наприклад, арабо-ізраїльський конфлікт, територіальні суперечки між Кіпром та Туреччиною, Вірменією та Азербайджаном, Китаєм та Тайванем. Кожен з них потенційно може вийти за межі міжнародного права та міжнародних відносин, що виявилось на прикладі Близького Сходу. Міжнародне право як нормативна система і як наука може зберегти свою об'єктивність та актуальність у разі розробки відповідних варіантів врегулювання цих відносин, інакше довіра до нього буде втрачатися.

Наразі випробування на міцність проходить збудована міжнародна система прав людини, яка базується на Загальній декларації з прав людини (1948 р.), що трансформована та конкретизована з урахуванням регіональних особливостей у *Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод* (1950 р.), *Хартії основоположних прав Європейського Союзу* (2000 р.), *Американській конвенції з прав людини* (1969), *Африканській хартії прав людини і народів* (1981 р.), *Загальній Ісламській декларації прав людини* (1981 р.), *Арабській хартії прав людини* (2004 р.) тощо. Посилення кризи у сфері

прав людини пов'язано із фундаментальними владними трансформаціями у напрямку поширення авторитарних режимів із притаманними для них безкарними порушеннями прав людини та проголошенням насильства у якості найбільш ефективного засобу досягнення цілей, а також із зміною балансу сил у міжнародних відносинах. Зокрема у Щорічній доповіді з прав людини 2023 р. справедливо наголошується на нагальній потребі вжиття заходів проти цих порушень шляхом захисту та зміцнення глобальної системи прав людини, особливо коли заходи, які вживаються провідними державами, є недостатніми за силою або проблемними за змістом, коли світові лідери, заради швидкоплинних політичних дивідендів, цинічно поступалися своїми зобов'язаннями щодо прав людини, так і щодо притягнення винних до відповідальності. Очевидним є те, що криза у сфері прав людини на глобальному та національному рівнях демонструють невідкладність побудови нових моделей та підходів до її вирішення.

Створення після Першої світової війни Ліги Націй, створення після Другої світової війни ООН були відповідями на виклики тодішніх реалій, внаслідок чого мир та безпека на певний період були забезпечені. Оскільки третя світова війна не залишить шансів для існування цивілізації, необхідно прикладати зусилля задля того, щоб загроза її настання не перетворилася на реальність. У зв'язку з цим завданням науки

міжнародного права, її цінність полягає саме у спробі розробки рецептів, які сприятимуть забезпеченню сучасного міжнародного правопорядку. Необхідно розробити наукове обґрунтування реформування ООН з урахуванням сьогоденних реалій, що склалися у міжнародних відносинах, що підвищило б ефективність цієї міжнародної організації щодо забезпечення стабільного міжнародного правопорядку шляхом зниження міжнародної напруженості у відносинах між державами та народами. Прикладом того, як наука міжнародного права може сформувати концептуальні основи нових моделей та підходів щодо вирішення міжнародних проблем, є погляди одного з найвідоміших юристів-міжнародників ХХ ст. Герша Лаутерпахта, які було покладено в основу Загальної декларації прав людини та сформовано універсальний механізм їх захисту.

Рабінович Петро Мойсєвич

*професор кафедри теорії та філософії права
Львівського національного університету
імені І. Франка, д.ю.н., професор, академік
Національної академії правових наук України*

ІНТЕГРАЦІЙНЕ ПОНЯТТЯ ПРАВА В ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Розуміння права у юридичній науці завжди буде різноманітним і різноплановим. Ця різноманітність і різноманіття визначаються як

невід'ємні та непереборні характеристики правової сфери.

В умовах сьогодення, суспільство легко оперує поняттями, що є правом, а що не є правом. Вирішує - що є правомірним, а що не вважається правомірним, при цьому відходячи від критерію «законно» чи «незаконно». Такі діяння спостерігаються і в законотворчих процесах, на рівні конституцій і на рівні звичайних законів. Це стало закономірністю, коли слово «законність» замінюється словом «правомірність». З іншого боку, таке явище є унікальною ілюстрацією фундаментальної значущості праворозуміння. У зв'язку з тим, що в законодавчих актах України вживаються різні терміни які мають прямий вихід на проблему праворозуміння зокрема «неправомірна вигода», «неправомірне використання», «неправомірні угоди», та одночасно «незаконні дії», що вимагають потребу у офіційному необхідному роз'ясненні, тлумаченні того чи іншого з наведених понять. Виникає питання чи наведенні терміни є синонімами до «закони», «незакони» та аналогічні ним. Чи навпаки змістовне - відмінне від законного незаконного явища. Коментуючи різні нормативно-правові акти, коментатори тлумачать, як потрібно розуміти «неправомірну вигоду». Ця дефініція визначає «неправомірну вигоду», як будь-які матеріальні чи нематеріальні користі, що отримуються або надаються без відповідних законних підстав, такі як гроші, пільги, послуги чи інші переваги. Це встановлює

прямий зв'язок між неправомірними діями та їх незаконністю, де закон виступає як ключовий критерій оцінки, неправомірної поведінки. В цьому випадку вже згадують про слово «законність».

Ю. М. Оборотов започаткував тенденцію, що правове застосування це творчість, яка в наш час все частіше використовується молодими юристами, але без закінчення «в межах закону» це тільки про свавілля та її схвалення. В юридичній роботі, коли від вираження думки та правильного викладення матеріалу залежить доля людини та її майбутнє, не є доцільним так необачно використовувати власні творчі здібності. Тому майбутні юристи з таким творчим уявленням про застосування права, в судовому процесі будуть стверджувати, як професор Ю. М. Оборотов висловлювався про творче правозастосування. Слід бути обачними, з творчими завданнями для студентів, які вивчають право, бо це надихає студентів використовувати творчий підхід на практиці. Бо творчість суперечить закону та несе за собою юридичну відповідальність.

Право завжди було і буде інструментом захисту особи від свавілля держави. Використовуючи творчість в межах правотворчої діяльності, правник власноруч унеможливить якісний захист свого підсудного. Саме через це не можна жертвувати законністю, законом та верховенством права.

Одним з аспектів загальної проблеми праворозуміння є змістовне вирішення, так би

мовити, феномену антипода явища права, тобто явища *неправа*. Актуальність розв'язання цього практично значущого завдання ілюструється, зокрема, тим, що, наприклад, у чинному Кримінальному кодексі України прикметники на кшталт *неправомірна, неправомірне, неправомірний, неправомірні* вживаються майже шістдесят разів! [1]

В розумінні права ми маємо багато різних понять, які утворюються з різних ознак. Ці поняття можуть доповнювати одне одного, але кожне з них все ж залишається самостійним. Значення чесності в праві найкраще виражається через те, як воно застосовується у суспільстві, задовольняючи потреби людей. Це допомагає розуміти, як різні аспекти права впливають на життя людей і суспільство. Межі тлумачення права перебувають у тісному зв'язку і взаємодії з іншими межами права.

Окремо слід звернути увагу також на мовно-логічний аспект означеного питання. Ідеться, зокрема, про те, що вирази «неправо» і «не право» не є односисловими. У першому випадку йдеться про таке явище, яке піддається співставленню, порівнянню з правом і виявляється (за його соціальною сутністю, соціальним призначенням, спрямуванням, роллю) таким, яке так чи інакше є його протилежністю, запереченням, тобто є, так би мовити, антиправом, протиправом (або, іншими словами, порушенням права, правопорушенням). У другому ж випадку йдеться про таке явище, яке

взагалі не може порівнюватися, співвимірюватися, співставлятися з «правом», оскільки належить до якісно інакших, специфічних феноменів, соціальних регуляторів (скажімо, до релігії, моралі, суспільної психології, громадської думки) [1].

Загалом же, підсумовуючи, важливо констатувати, що дослідження проблеми меж права, покликане сприяти послабленню проявів сваволі у юридичному регулюванні суспільних відносин в охороні і захисті прав людини.

Джерела:

1. Рабінович П., Мирцало П. Термінопоняття права і неправа у практичній та теоретичній юриспруденції. *Philosophy of Law and General Theory of Law* 2. 2020. С. 62-71. URL: DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.2.242831>

Кондратенко Віталій Миколайович

*професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка,
д.ю.н., професор*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Конституційною нормою в Україні є зобов'язання держави створювати належні та необхідні умови для реалізації всієї сукупності

передбачених прав і свобод людини і громадянина. Окремо наголошено в Основному законі, що органи публічної влади першочергово спрямовують наявні державно-владні зусилля та ресурси на виконання означених цілей через здійснення правової охорони відповідних суб'єктивних прав. Велику роль у цих процесах відіграють юридичні засоби, застосовні суб'єктами публічної адміністрації, що регламентовані положеннями вітчизняного адміністративного права.

У сучасному суспільстві охоронна функція все більше пронизує ключові сфери людського життя, гарантує схоронність та недоторканність матеріальних і нематеріальних надбань будь-якої особи. На державу покладено створення та втілення у практичну площину статичного та динамічного стану охоронюваного суспільного середовища для забезпечення ефективного досягнення публічних і приватних інтересів, підтримання оптимального правопорядку та законності тощо.

Великий тлумачний словник сучасної української мови, за редакції В. Т. Бусела, під «охороною» визначає дію за значенням «охороняти», тобто оберігати від небезпеки когонебудь, щонебудь, забезпечувати від загрози нападу, замаху й т.п; забезпечувати, гарантувати, недоконаність когоне-, чогонебудь; оберігати від руйнування, знищення, завдання шкоди; захищати від чогонебудь [1, С. 870]. Правова охорона прав і свобод людини і громадянина

здійснюється всією системою органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також спеціалізованою ланкою державних інституцій у межах реалізації правоохоронної функції держави. Наразі ця функція зазнає кардинальних трансформацій, зумовлених подібними чинниками, описаних у попередньому підрозділі дисертації щодо розвитку адміністративно-правової доктрини України з умовах панування людиноцентричної ідеології.

Виділяють такі дві основні форми реалізації правоохоронної функції держави: діяльність компетентних державних органів, пов'язана з контролем і наглядом за належною реалізацією правових норм, що виражаються у вирішенні юридичних суперечок між окремими особами, проведенні профілактики протиправної поведінки, забезпеченні безпосереднього реагування на правопорушення, встановленні й притягненні винних осіб до юридичної відповідальності; діяльність громадських організацій, спрямована на утвердження верховенства права, захист і відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина [2, С. 73]. Означене вказує на природню закономірність реалізації правоохоронної функції в сучасних реаліях подальшої демократизації всіма членами суспільства [3, С. 31-32].

Покладання всього тягаря правової охорони прав і свобод людини і громадянина лише на компетентні державні органи не сприяє дієвій реалізації конституційних правових можливостей

громадянами. Існують ризики однобокого сприйняття цієї проблематики державно-владною вертикаллю. Тому інститути громадянського суспільства, представники місцевого самоврядування та інші зацікавлені учасники включені у відповідні юридичні механізми, дозволяють органічно доповнити функціонал публічних інстанцій в цій сфері.

У правоохоронній сфері державна політика охоплює цілеспрямовану державно-владну діяльність тактичного й стратегічного характеру уповноважених на те суб'єктів, що регламентується нормами законодавства та спрямована на формування необхідного механізму правового регулювання у правоохоронній сфері. Ця політика спрямована на легітимізацію обраного керівництвом держави та санкціонованого волею народу курсу на охорону та захист прав, свобод і законних інтересів особи, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, формування правової свідомості та правової культури населення, формування позитивного іміджу державної влади, органів місцевого самоврядування [4, С. 103].

Водночас окрема значна група вітчизняних науковців із вказаної діяльності виокремлюють саме державну політику щодо охорони прав і свобод людини і громадянина. Відповідно з правоохоронної функції держави – функцію охорони прав і свобод людини і громадянина. Вважаємо таку позицію доречною та аргументованою, оскільки вище наголошувалося,

що означене займає ключове місце в положеннях Конституції України.

З огляду на викладене вище, доцільно погодитися з позицією, що в загальному адміністративно-правовому статусі суб'єктів публічної адміністрації регулятивна і охоронна функції адміністративного права поряд із передбаченими законодавством повноваженнями є визначальними в забезпеченні охорони прав і свобод особи. Регулятивна функція адміністративного права має свої особливості та здійснюється шляхом впливу на поведінку учасників відносин, які повинні відповідати адміністративно-правовим нормам, правам та обов'язкам.

Охоронна функція адміністративного права є сукупністю визначених нормами адміністративного законодавства способів і засобів впливу з метою охорони прав суб'єктів та інших учасників правовідносин, яка здійснюється шляхом визначення нормами адміністративного і спеціального законодавства прав та обов'язків. Охоронна функція адміністративного права в діяльності публічної адміністрації полягає і в регулюванні інших суспільних відносин – тих, що виникають між публічною адміністрацією та особою з приводу реалізації певних суб'єктивних прав, здійсненні законних інтересів [5, С. 117; 6, С. 81].

З урахуванням викладеного вище необхідно зробити такі висновки. По-перше, адміністративно-правова охорона прав і свобод

людини і громадянина – це передбачена положеннями адміністративного законодавства сукупність матеріальних і процесуальних правових засобів, спрямованих на створення умов для формування та розвитку стійкого соціального середовища, в якому досягається ефективне функціонування механізму реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина через недопущення й усунення перешкод і бар'єрів щодо належного ступеня правореалізації, а також здійснення протидії й запобігання проступкам, притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності.

По-друге, характерними особливостями адміністративно-правової охорони прав і свобод людини і громадянина доцільно визначити такі:

1) реалізується органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами, які здійснюють функції публічної адміністрації, з урахуванням положень міжнародних стандартів прав і свобод людини та норм адміністративного права України;

2) спрямовується на весь комплекс загальних і спеціальних прав і свобод людини та громадянина, наведених і розкритих у відповідних міжнародно-правових актах і Конституції України, а також гарантує повноцінне здійснення адміністративно-правового статусу учасників відповідних суспільних відносин;

3) передбачає встановлення й підтримання в суспільстві верховенства права, законності та правового порядку шляхом системної реалізації правоохоронної функції держави з урахуванням властивостей охоронної функції адміністративного права;

4) владно-розпорядчий вплив органів публічної адміністрації спрямованим на підтримання функціонування дієвої моделі безконфліктної реалізації прав і свобод людини та громадянина з одночасним недопущенням їхнього порушення чи обмеження іншими суб'єктами публічного та приватного права;

5) включає можливість застосування заходів адміністративного примусу, зокрема припинення протиправних діянь і покарання осіб, які вчинили правопорушення, відновлення становища, яке існувало до порушення права.

Джерела:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.). уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Теорія держави і права : навчальний посібник / за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.
3. Ботвінов Р. Г. Правоохоронна функція держави: сутність та форми реалізації. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2016. Вип. 1. С. 27-35.
4. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський

національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

5. Коротун О. М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів публічної адміністрації, що забезпечують охорону прав інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2019. Вип. 4 (44). С. 114-118.

6. Кондратенко В. М. Теорія і практика адміністративно-правових засобів забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю : монографія. Харків : Мачулін, 2018. 436 с.

Трошкіна Катерина Євгенівна

*доцентка кафедри права та
правоохоронної діяльності*

*Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка,*

к.ю.н., доцентка

БІОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини – це стандарти, які визнають і захищають гідність усіх людей. Права людини регулюють те, як окремі люди живуть у суспільстві та між собою, а також їхні стосунки з державою та зобов'язання, які держава несе перед ними.

Доктрина прав людини сформувала різні підходи до класифікації прав людини, особливе

значення серед яких займає теорія поколінь прав людини.

Покоління прав людини – це класифікація визначених і нормативно структурованих властивостей і особливостей буття людини, які є невід’ємними і виражають відносини такої людини з окремими індивідами, державою або суспільством взагалі.

Концепція «трьох поколінь» прав людини була запроваджена К. Васаком у 1977 р. та одразу знайшла підтримку в міжнародній спільності. Автор визначав такі три покоління прав людини: права свободи, права рівності та права солідарності [1, С. 29].

Така класифікація відбувається за історичним розвитком тих чи інших прав. І хоча традиційно їх прийнято поділяти на три групи, в умовах сьогодення вже неможливо ігнорувати четверту групу, яка сформувалася в результаті абсолютно нових суспільних відносин, комплексних історичних, політичних, соціальних та економічних змін.

Поява кожного нового покоління прав пов'язана з багатьма факторами. Це, насамперед, серйозні проблеми, пов'язані зі зміною світогляду та поглядів суспільства на певні явища суспільного життя, а також неймовірно стрімкий розвиток нових медичних технологій, які впроваджуються в життя людей і потребують негайного регулювання. Виникає конфлікт між наукою, мораллю і правом. На основі системного та структурно-функціонального підходів, а також

порівняльного методу досліджено теоретичні дослідження в галузі класифікації соматичних прав, а також міжнародне та національне регулювання цієї проблеми.

Як вказують дослідники, під впливом глобалізації, науково-технічного прогресу, особливо в області інформатики, медицини, генетики, клонування, трансплантації, перелік прав все більш поширюється. З розвитком цивілізації людина підкорила собі майже всі сфери життя суспільства. У сучасних умовах наукові дослідження все більше концентруються в галузі генно-інженерної діяльності. Разом з тим, масштабні дослідження в області генетики, біології та медицини несуть за собою необмежену владу над людиною, породжують цілий ряд проблем, перш за все – правового характеру [2, С. 730].

Права четвертого покоління прав людини умовно поділяють на дві групи. Це так звані інформаційні та біологічні (соматичні) права.

Біологічні права (від грецького (*bios*) – життя, (*logos*) – слово, наука) – це права, які визначаються біологічною структурою організму людини, його біологічними потребами. Однак не можна говорити, що такі права з'явилися тільки сьогодні, в умовах розвитку генетичних, медико-біологічних експериментів, що ці права притаманні безпосередньо людині нового покоління в сучасній державі.

На сьогодні чіткого нормативного закріплення переліку прав досі не існує, проте

вчені намагаються зробити узагальнений висновок щодо їх класифікації. Так, приблизний перелік основних прав четвертого покоління дають О. Аврамова та О. Жидкова. Дослідники до цієї групи зараховують права на: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами [3 С. 104].

М. Тиріна до біологічних прав відносить: право на життя як базове підґрунтя для всіх інших прав; право на сон; право на безпечне для життя та здоров'я довкілля; право на споживання безпечних продуктів; право на захист психіки; право на самозбереження в природному вигляді; право на зачаття потомства; свободу розпорядження собою, зокрема – тілом, вибору життєдіяльності, чоловіка чи дружини, самостійного вибору кількості дітей тощо; право людини відносно її органів та тканин; репродуктивні права; право на недоторканість її геномного набору, на заваді чому стоять клонування, експериментування, використання стовбурових клітин, що одночасно може перешкоджати праву ембріона на життя та інші подібні права [4, С. 158].

Т. Попович та А. Шаварин серед соматичних (біологічних) прав людини виділяють такі: право на смерть (свобода людини свідомо та добровільно припинити своє життя обраним та

доступним для неї способом (евтаназія або суїцид)); права людини щодо її органів і тканин (трансплантація, права донорів та реципієнтів); репродуктивні права людини (позитивного характеру – штучне запліднення, негативного характеру – аборт, стерилізація, контрацепція); право на зміну статі (з чоловічої на жіночу і з жіночої на чоловічу) [5, С. 267].

Цікавою у питанні про право на тіло є думка іноземних дослідників Е. Річардсона і Б. Тернера, на думку яких доцільно розрізняти: 1) право на цілі тіла (тобто право на людей); 2) право на купівлю, продаж або зберігання частини тіла (у разі пересадки, пожертвування чи продажу органів); 3) право на “частинки” тіл (коди ДНК, генетичний матеріал, що належить до людського відтворення, наприклад, яйцеклітини, сперма) [6].

На основі аналізу правової доктрини в частині переліку основних біологічних прав людини, можна виокремити наступні права:

- право на смерть (евтаназія);
- права людини щодо її органів і тканин (вільне розпорядження своїм тілом і тілами близьких людей, на клонування, як усього організму, так і окремих органів і трансплантацію органів);
- сексуальні права людини (одностатеві шлюби, вільний вибір партнера, можливість вирішувати, бути людині сексуально активним чи ні, самостійно вирішувати питання про добровільні сексуальних контактах, беручи шлюб, легалізація проституції, оборот

порнографічної продукції);

– репродуктивні права людини (штучне запліднення, сурогатне материнство, стерилізація, контрацепція);

– право на зміну статі і вибір статі дитини;

– право на вживання наркотиків і психотропних речовин.

Таким чином, біологічні права людини як частина четвертого покоління прав людини – це група новітніх прав, яка пов'язана безпосередньо з тілом людини та полягає у можливості людини реалізовувати особисту волю щодо її тіла чи певного органу, а також можливості щодо видозміни свого тіла та їх законодавчого закріплення.

Вказані права викликають гострі дискусії серед вчених різних наукових сфер – філософії, медицини, юриспруденції, богослов'я. Така дискусія породжена в першу чергу тим, що жодна наука не може передбачити, як реалізація таких можливостей особи може позначитися на майбутньому поколінні людей.

Джерела:

1. Vasak K. A 30-year struggle; the sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights. The UNESCO Courier: a window open on the world. 1977. P. 29. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000048063/PDF/074816eng.pdf.multi.nameddest=48063>

2. Тиріна М.П. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. Випуск 52. С. 728 – 732.
3. Аврамова О., Жидкова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.
4. Тиріна М.П. Біологічні права та свободи людини у сучасному законодавстві: аналіз міжнародно-правового регулюванні. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2012. Вип.3–4. С. 154–165.
5. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.
6. Edward Richardson, Bryan Turner, ‘Bodies as Property: From Slavery to DNA Maps’ (2011) *Body Lore and Laws* 39.

Терещук Микола Миколайович

старший викладач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін Білоцерківського національного аграрного університету, к.ю.н.

**ГУМАНІТАРНІ ОРГАНІЗАЦІЇ І
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
В УМОВАХ ВІЙНИ:**

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Гуманітарні організації і громадянське суспільство в умовах війни відіграють важливу

роль у забезпеченні підтримки, захисту прав людини та наданні гуманітарної допомоги.

Дослідження цієї теми є вкрай актуальними, оскільки в умовах війни, особливо в конфліктах з системними порушеннями прав людини, гуманітарні організації та громадянське суспільство грають важливу роль у спостереженні за порушеннями прав людини, наданні допомоги жертвам та привертанні уваги до цих питань.

Гуманітарні організації надають життєво важливу допомогу постраждалим внаслідок війни, включаючи харчування, медичну допомогу, житло та інші ресурси. Громадянське суспільство, включаючи незалежні ЗМІ та активістів, може виступати як джерело незалежної інформації про військові конфлікти та їхні наслідки, що сприяє прозорості та усуненню дезінформації.

Громадянське суспільство може брати участь у процесі мирного врегулювання конфліктів, сприяючи діалогу та вирішенню конфліктів в тих випадках, коли державні структури можуть бути неефективними.

Дослідження цих питань може сприяти кращому розумінню ролі та впливу гуманітарних організацій та громадянського суспільства в умовах війни і сприяти розвитку більш ефективних стратегій захисту прав людини та надання допомоги військовим конфліктам.

Роль гуманітарних організацій в умовах війни є важливою і різноманітною. Вони виконують численні функції, спрямовані на захист прав

людини та надання допомоги тим, хто потерпає внаслідок військових конфліктів.

Гуманітарні організації забезпечують життєво важливі засоби існування, таке як харчування, медична допомога, вода, санітарія та житло, жертвам війни та конфліктів. Їхні програми допомоги сприяють виживанню і полегшують страждання постраждалих.

Окрім того, вони грають важливу роль у спостереженні за порушеннями прав людини під час війни. Вони документують випадки порушень та привертають увагу до цих питань на міжнародному рівні, сприяючи створенню умов для забезпечення прав людини.

Вони надають медичну допомогу пораненим та хворим внаслідок війни. Це включає лікування поранених військових, цивільних жертв і дітей.

Гуманітарні організації забезпечують доступ до санітарних умов та гігієнічних засобів, що допомагає запобігти поширенню хвороб, особливо в умовах великих масових переміщень населення.

Деякі гуманітарні організації надають освіту в умовах конфлікту та психологічну підтримку для дітей та дорослих, які страждають внаслідок війни, допомагають встановити доступ до постраждалих районів і гарантувати безпечний прохід для гуманітарних працівників та доставки допомоги.

Вони співпрацюють з урядовими органами і міжнародними організаціями, координуючи

гуманітарну допомогу та забезпечуючи ефективний реагування на кризу.

Аналіз ролі гуманітарних організацій в умовах війни підкреслює їхню важливу роль у захисті прав людини, забезпеченні гуманітарної допомоги та сприянні врегулюванню конфліктів. Вони виконують ці завдання у співпраці з урядовими структурами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, сприяючи полегшенню страждань і відновленню стабільності в конфліктних регіонах.

Вплив громадянського суспільства на конфлікти є надзвичайно важливим та різноманітним. Громадянське суспільство складається з незалежних громадських організацій, активістів, академічних установ, неприбуткових організацій і інших суб'єктів, які можуть впливати на конфлікти в наступний спосіб:

Громадянське суспільство може грати ключову роль у спостереженні та документуванні порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права під час конфліктів. Інформація, зібрана ними, може бути використана для привертання уваги до конкретних порушень і тиск на відповідні структури.

Громадянське суспільство може використовувати різноманітні засоби, такі як публічні акції, петиції, прес-конференції та соціальні медіа, щоб створити тиск на урядові органи і конфліктні сторони для закінчення конфлікту або припинення порушень прав

людини, може допомагати в організації діалогу між конфліктними сторонами для врегулювання конфлікту.

Неприбуткові організації громадянського суспільства можуть надавати гуманітарну допомогу постраждалим від конфліктів і сприяти їхній реабілітації.

Громадянське суспільство може здійснювати освітні програми, спрямовані на поширення ідеї миру, толерантності і взаєморозуміння серед населення, особливо серед молоді, може працювати над змінами у законодавстві та забезпеченні дотримання прав людини в контексті конфлікту.

Громадянське суспільство може виконувати роль моніторів та розвідників, які збирають інформацію про рухи та дії конфліктних сторін, що допомагає у розумінні ситуації на місцях.

Загалом, громадянське суспільство виступає як важливий актор у роботі над протидією конфліктам, врегулюванню конфліктів та захисті прав людини. Його незалежність та активність дозволяють створювати позитивні зміни в конфліктних ситуаціях і сприяти миру та справедливості.

Грабинський Михайло Ігорович
доцент кафедри міжнародного права
Львівського національного університету
імені І. Франка, к.ю.н.

ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ ЦІННОСТЕЙ У НОВОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

Система прав людини сьогодні є доволі розширеною та активно досліджуваною. Права людини прийнято класифікувати на особисті, екологічні, природоресурсні, гуманітарні, економічні, соціальні та громадянсько-політичні права і свободи людини, а також правозахисні права і можливості громадян [1].

Різні групи прав людини фіксуються у різних міжнародно правових актах: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини), Американська конвенція з прав людини, Африканська хартія прав людини і народів та численні протоколи до багатьох із них.

Деякі з цих документів універсального характеру, інші – регіонального. Одні закріплюють права людини у конкретній групі чи сфері людського життя, інші ж більш загальні та неспеціалізовані. Однак все ж, форма та спосіб

фіксування прав людини не впливають на юридичну силу їх захисту.

Достатньо дослідженими вважаються громадянські та політичні права (права першого покоління, що почали формуватися протягом 17-18 століть). Досі актуальним та найбільш досліджуваним залишається друге покоління прав людини (соціальні, економічні та культурні права, що визначені в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, а також в Європейській соціальній хартії Ради Європи) [2], хоча науковцями вже напрацьовуються обґрунтування, третього (колективні права: право на розвиток, мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільною культурною спадщиною людства, право на інформацію та гуманітарну допомогу тощо), четвертого [3] та навіть п'ятого [4] покоління прав людини [5].

Розмежування у четвертому та п'ятому поколіннях прав людини сьогодні є предметом наукової дискусії. Вважаємо, що слід все-таки говорити про четверте покоління прав людини (“новітні людські права”), які закріплюють незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, яка базується на автономії людини, у межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії [6]. До цього покоління зазвичай визначають такі права як право на евтаназію, зміну статі, трансплантацію органів, клонування, одностатеві шлюби, штучне запліднення, право на вільну від дитини сім'я, на незалежне від

державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, на використання віртуальної реальності, на доступ до Інтернету тощо [7].

Перші два покоління характеризувалися типовою стадійністю: спочатку здійснювалося закріплення у міжнародних договорах, опісля відбувалася імплементація цих норм у національного законодавство, і лише після цього – виконання норм та захист прав людини. Щодо третього покоління, то громадськість (у формі протестних рухів) стимулювали закріплення відповідних норм у правових актах.

А от четверте покоління прав людини формується повністю у протилежному напрямку – зазвичай у цьому випадку судові рішення стають відправною точкою для закріплення відповідних прав. Згодом про ці права формуються норми у національному праві, і лише потім – конвенційне закріплення у нормах міжнародного права прав людини.

Такий підхід не суперечить сутності самих прав, адже вони є природними, універсальними, невід’ємними, неподільними, взаємозалежними і взаємопов’язаними [8].

Нові теоретичні розробки у цій сфері пояснюють необхідність виділення прав людини, спрямованих на захист середовища та сутності буття такої людини: екологію, гендерну політику, право на смерть та інформаційні (цифрові) права [5].

Часто пропонувані “нові” права людини часто перегукуються з вже існуючими, усталеними та закріпленими правами людини. Наприклад, “право на доступ до інтернету” має схожості з “правом на життя”, оскільки віртуальний персонаж людини не зможе існувати, якщо автор не матиме доступу до інтернету. “Право на забуття” корелює з правом на евтаназію (право бути забутим – це право людини, що дозволяє їй вимагати за певних умов видалення своїх особових даних із загального доступу через пошукові системи, тобто посилань на ті дані, які, на її думку, можуть завдати їй шкоди; зараз пов’язують з гучною справою Костехи 2014 року і рішенням Європейського суду у цій справі) [5].

Відкритим залишається питання, чи можна продати, заповісти, отримати в спадок віртуального персонажа, чи можна продавати своїх підписників, чи можна захиститися від порушення прав інфлюенсером-зловмисником, та що робити з образами, домаганнями та іншим насильством від персонажа, якого неможливо персоніфікувати [5].

Щодо смерті власника сторінки в соціальній мережі є цікавий кейс: спосіб, який запропонувала мережа Facebook, полягає у переведенні сторінки померлого у режим «пам’яті про померлого», таким чином зберігаючи після смерті реальної людини її віртуального персонажа у формі, що продовжує існувати та перестає здійснювати будь-яку діяльність [5].

Після Другої світової війни є ще одна сфера прав людини, що зазнала вагомих змін у практичному застосуванні та проблемах захисту – фінансові права людини. До таких прав слід віднести, зокрема: право людини на безумовний базовий дохід, право людини на базову фінансову освіту (фінансову грамотність), право людини на захист своїх економічних інтересів у споживацьких відносинах, право людини на вільний вибір фінансових інструментів тощо [9].

Право людини існує навіть тоді, коли воно не закріплене. Доволі часто суди готові захищати навіть ті права людини, які ще поки не знайшли своє відображення у конвенціях та інших міжнародно правових актах. Це свідчить про високий рівень довіри між державами та їх громадянами щодо захисту прав людини.

Таким чином, сьогодні не можна говорити про те, що всі можливі права є зафіксовані у правових актах. Не можна також говорити про те, що уже закріплені права належним чином захищаються та забезпечуються державами. Але власне позитивною тенденцією якраз є те, що у держав та науковців такі прагнення та рух у цьому напрямку все-таки є.

Джерела:

1. Тертишник В. М. Права людини. *Велика українська енциклопедія*. 14.11.2022. URL: https://vue.gov.ua/Права_людини
2. Мінакова А. Б. Аналіз Європейської соціальної хартії (переглянутої) та її значення для України. *Становлення громадянського суспільства*:

нормативно-правове підґрунтя. Матеріали науково практичної конференції (м. Київ, 22-23 жовтня 2021 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. С. 43-47.

3. Корнієнко І. В. Історичні етапи розвитку поколінь прав людини / І. В. Корнієнко. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 136-138.

4. Кофман Б. Я. Покоління прав людини та їх вплив на становлення і трансформацію конституційно-правового статусу людини і громадянина. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 29-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_5_5

5. Грабинський М. І. Перспективи розширення системи прав людини у новому міжнародному правопорядку. *Права людини в період збройних конфліктів* : Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.) / Нац. ун-т «Одеська юридична академія» ; каф. міжнародного та європейського права НУ «ОЮА» : у 2 т. Одеса, 2022. С. 73-77. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.22665>.

6. Бунчук О. Новітні людські права: прийняти не можна заборонити. *Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 28.07.2020. URL : <https://law.chnu.edu.ua/novitni-liudski-prava-priyiniaty-ne-mozhna-zaboronyty/>
7. Крилова Д. Четверте покоління прав людини в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. С. 26-30.
8. КОМПАС. Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. Council of Europe, 2020. 490 с. URL : <https://rm.coe.int/compass-2020-ukr-yfdua/1680a23873>
9. Грабинський М. І. Перспективи виокремлення фінансових прав у нових поколіннях прав людини. *Права людини – пріоритет сучасної держави* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф. (м. Одеса, 10 грудня, 2021 р.) / відп. ред. С. В. Ківалов. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 8-11.

Сарибаєва Ганна Миколаївна

доцентка кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., доцентка

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОБРОВІЛЬНЕ
МЕДИЧНЕ ОБСТЕЖЕННЯ НАРЕЧЕНИХ
В КОНТЕКСТІ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ
В УКРАЇНІ**

Відповідно до статті 4 Сімейного кодексу (далі – СК) України особа, яка досягла шлюбного віку, має право на створення сім'ї [1]. Передумовою для вступу до шлюбу є взаємна обізнаність наречених про стан здоров'я, яка забезпечується обов'язком наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я. З цією метою СК України встановлює можливість проходження медичного огляду наречених. Порядок проходження такого огляду встановлений Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених» від 6 листопада 2002 р. № 1740. Таке медичне обстеження має добровільний характер і є правом, а не обов'язком наречених [2]. Воно здійснюється в акредитованих лікувально-профілактичних закладах, визначених територіальними органами охорони здоров'я, за направленнями органів державної реєстрації актів цивільного стану. Це обстеження складається з двох частин – консультацій певних лікарів та низки клініко-

лабораторних досліджень. Цікаво, що законодавство зобов'язує консульські установи за межами України під час приймання заяв про реєстрацію шлюбу інформувати осіб, які подають таку заяву, про можливість здійснення медичного обстеження [3].

Зважаючи на те, що всі нормативно-правові акти, що регулюють здійснення медичного огляду наречених датовані початком 2000-х років, і деякі з них навіть не приведені у відповідність до Сімейного кодексу (в них все ще застосовується термін «особи, які подали заяву на реєстрацію шлюбу» замість терміну «наречені» [3]), варто проаналізувати, як корелюються положення цих нормативних актів з порівняно новим законодавством, яке з'явилося в результаті проведення медичної реформи в Україні.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» держава гарантує особам, які постійно проживають на території України, повну оплату за рахунок коштів Державного бюджету України необхідних їм медичних послуг та лікарських засобів, пов'язаних з наданням: 1) екстреної медичної допомоги; 2) первинної медичної допомоги; 3) спеціалізованої медичної допомоги; 4) паліативної медичної допомоги; 5) реабілітації у сфері охорони здоров'я; 6) медичної допомоги дітям до 16 років; 7) медичної допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами [4].

Аналізуючи зміст кожної з наведених категорій медичних послуг, можна зробити висновок про те, що добровільне обстеження наречених не можна віднести до жодної з них. Крім того, процедура, передбачена для такого обстеження на сьогоднішній день також виглядає досить дивно. Направлення на таке обстеження видається органами реєстрації цивільного стану за формою № 147-2/о. Очевидно, воно не реєструється у Центральній базі даних eHealth України, що забезпечує обмін медичною інформацією та реалізацію програми медичних гарантій населення. Це може означати, що медичне обстеження наречених не підпадає під сферу дії цього Закону, а значить не буде безкоштовним для них.

Разом із тим, медичне обстеження наречених не включено у перелік платних послуг, які надаються державними і комунальними закладами охорони здоров'я. Серед медичних оглядів, включених у зазначений перелік є лише огляд для отримання виїзної візи, попередні профілактичні медичні огляди при прийнятті на роботу, отримання посвідчення водія для отримання дозволу на право отримання та носіння зброї громадянами, а також відповідні періодичні профілактичні медичні огляди [5].

Отже, залишається невирішеним питання місця медичного огляду наречених серед видів медичної допомоги, яка передбачена в Україні, а також ролі держави в забезпеченні умов для його здійснення. З одного боку, територіальні органи

охорони здоров'я визначають перелік установ, уповноважених на проведення такого огляду. Це, очевидно, державні або комунальні заклади. З іншого боку, ні серед послуг, забезпечених фінансовими гарантіями держави, ні серед платних послуг, що надаються державними чи комунальними лікувально-профілактичними закладами такої медичної послуги немає. Із цього можна зробити висновок, що таке медичне обстеження може здійснюватися закладами, що перебувають у приватній власності за кошти самих наречених. У цьому зв'язку не зрозумілою є норма частини 2 статті 30 Сімейного кодексу України про те, що держава забезпечує створення умов для медичного обстеження наречених [1]. Відтак немає відповіді на питання, що саме забезпечує держава для того, щоб уможливити та зробити зрозумілим порядок проходження такого обстеження? Послуги медичних закладів приватної форми власності потенційно доступні всім бажаючим. Підставою для їх надання є не направлення, а здебільшого їх оплата. У такому випадку наречені самі можуть обирати лікарів та клініко-лабораторні дослідження, яких вони потребують, а не дотримуватися переліку, закріпленого в наказі Міністерства охорони здоров'я.

Вважаємо, що законодавство про охорону здоров'я потребує приведення у відповідність до норм Сімейного кодексу України в частині регулювання порядку здійснення медичного обстеження наречених. Зокрема слід визначити

природу такого обстеження, включити його в один з переліків медичних послуг – забезпечених програмою медичних гарантій або платних. Крім того, слід передбачити чіткий механізм визначення акредитованих закладів, що уповноважені здійснювати такі обстеження, з оприлюдненням їх переліків на відповідних офіційних сайтах територіальних органів охорони здоров'я або органів реєстрації цивільного стану. Також варто було б деталізувати норми про можливість проходження медичного обстеження нареченими, які знаходяться за кордоном. Це особливо актуально в наш час, коли велика кількість українських громадян тимчасово проживають на території інших країн. Зокрема, слід прояснити, яким саме чином наречені, які знаходяться за кордоном зможуть пройти таке обстеження.

Джерела:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n161>
2. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 № 1740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF#Text>
3. Про перелік видів добровільного медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу: Наказ МОЗ України

від 20.12.2002 № 480. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0044-03#Text>

4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#n25>

5. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 № 1138. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF#Text>

Харитонов Роман Феліксович
*доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцент*

Рудецька Поліна Андріївна
здобувачка вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНУ БЕЗПЕКУ

Міжнародні санкції – це один із найголовніших та найвпливовіших інструментаріїв, які міжнародне співтовариство використовує задля підтримання світової стабільності та врегулювання збройних конфліктів міжнародного чи не міжнародного

характеру. Взагалі в теорії міжнародного права не має єдиного підходу до визначення терміну «санкції», проте в юридичному словнику даний термін визначається, як: «передбачені законом або договором заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договірною зобов'язання, що застосовуються до винної особи і тягнуть за собою певні несприятливі (негативні) для неї наслідки» [1, С. 38].

Міжнародні санкції можуть бути введені з різних причин, включаючи порушення міжнародного права, загрози міжнародній безпеці, військові агресії, порушення прав людини та інші обставини. Враховуючи вище сказане, санкції умовно можна поділити на наступні категорії: дипломатичні, військові та економічні.

Міжнародна безпека невід'ємно пов'язана із використанням санкцій. Перш за все – це запобіганням злочинам агресії Римський статут Міжнародного кримінального суду Організації Об'єднаних Націй визначає, як «планування, підготовку, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй» [2]. Санкції можуть використовуватись, як метод стримування агресивних дій держави та запобіганням збройним конфліктам.

Міжнародні санкції, можна розглядати крізь призму захисту прав людини. Вони можуть бути використанні для захисту прав людини та запобіганням злочинам геноциду, Римський статут визначає даний термін, як «... будь-яке з таких діянь, які вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку ...», [2], а також використовується для попередження порушень з питань прав людини та запобіганню ескалації війн в цілому.

Один з позитивних моментів, слід виокремити запобігання поширення зброї масового знищення. Санкції можуть бути націлені на обмеження доступу до технологій, які використовуються для виробництва ядерної, хімічної [3] та біологічної зброї [4]. Конвенцією про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення, визначається, що «... кожна держава-учасниця зобов'язується не використовувати хімічні засоби боротьби з заворушеннями як засоби ведення війни»[3], проте деякі країни постійно роблять потуги, задля розробки та застосування даного озброєння.

Перераховуючи все вище сказане можна дійти до висновку, що санкцій досить позитивно впливають на міжнародну стабільність та безпеку, проте є певні недоліки санкцій, які впливають на людство в цілому. Один із найголовніших аспектів на нашу думку є гуманітарні наслідки, Санкції можуть призвести

до гуманітарних криз, особливо коли вони впливають на звичайних громадян. Однією з головних проблем, пов'язаних з міжнародними санкціями, є обмеження доступу до гуманітарної допомоги. Санкції можуть призвести до скорочення або припинення поставок гуманітарної допомоги, що включає в себе медикаменти, харчування, воду та інші життєво важливі ресурси. Це може призвести до голоду, хвороб і надзвичайно важких умов для місцевого населення, особливо для вразливих груп, таких як діти, літні люди і хворі.

Важливо ретельно розглядати кожен випадок та враховувати можливі наслідки при прийнятті рішень щодо застосування санкцій, зокрема для запобігання негативним гуманітарним наслідкам та погіршенню відносин між державами.

Джерела:

1. Ситько О. М., Шаповаленко Н. М. Словник юридичних термінів іншомовного походження. Одеса, 2013. 44 с. URL: https://oduvvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/slovnuk_jur_term.pdf (дата звернення 16.10.2023)
2. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 16.10.2023)
3. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення, застосування хімічної зброї та про її знищення (укр/рос) : Конвенція

Орг. Об'єдн. Націй від 13.01.1993 р. : станом на 16 жовт. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_182#Text (дата звернення: 16.10.2023).

4. Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction, 1972. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/bwc-1972> (дата звернення: 16.10.2023).

Федорова Тетяна Сергіївна

доцентка кафедри міжнародного та європейського права

Національного університету

«Одеська юридична академія», к.ю.н.

СТАТИСТИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН (НА ПРИКЛАДІ ІНДЕКСУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА)

Застосування статистичних методів дослідження стають дедалі важливішими для юридичних досліджень загалом, та міжнародно-правових зокрема, сприяють розкриттю закономірностей розвитку міжнародного права та міжнародних відносин, надають можливість прогнозувати їх майбутнє тощо. Метою публікації є розкриття можливостей статистичних методів щодо аналізу верховенства права.

Статистичні методи, що використовуються для дослідження міжнародних відносин та міжнародно-правової реальності, відносяться до міжнародної правової статистики, що є «галуззю статистики, завданням якої є узагальнення початкової інформації національних статистичних служб, міжнародних організацій у регіональні та світові підсумки на підставі міжнародних стандартів, в єдину систему показників для отримання порівняльних та взаємопов'язаних оцінок соціально-економічних явищ, стану правопорядку в окремих країнах і на міжнародному рівні і на підставі цього виявлення тенденцій розвитку людства» [1, С. 228]. Такі дослідження «базуються на масових статистичних даних як на етапах підготовки дослідження, так і в процесі його проведення, а первинний статистичний матеріал забезпечує вірогідність результатів аналітичних розрахунків, об'єктивність висновків і науковість методологічних підходів у дослідницькій роботі [2, с. 109].

Поширеним серед статистичних методів є індексний метод, що дозволяє за допомогою індексів (показників) порівнювати складні соціально-політичні, соціально-економічні та правові явища шляхом приведення аналізованих величин до певної спільної єдності. У міжнародному праві виникає потреба у механізмі, заснованому на розгляді кількісних даних, що стосуються верховенства права. Верховенство права – це концепція, що постійно розвивається,

як у формальному вимірі, закріпленому у законодавстві (де-юре), так і в його сприйнятті суспільством (де-факто). Тому крім філософських, формальних та змістовних характеристик, важливою є його кількісна характеристика.

Індекс верховенства права (Rule of Law Index, WJP) запроваджений у 2008 році Всесвітнім проектом правосуддя (World Justice Project, WJP) і складається щорічно. Він надає комплексне уявлення про те, якою мірою країни дотримуються його на практиці. Хоча цей кількісний інструмент має оціночний та ілюстративний характер, він є визнаним інструментом, яким користуються представники експертних та наукових шкіл. Його методологію та концептуальну основу, запозичену, значною мірою, з теоретичних розробок верховенства права та засновану на ідеї, що закон накладає обмеження на здійснення влади, розробили Хуан Карлос Ботеро, Марк Давід Аграс та Алехандро Понсе. Вони, зокрема, зазначають, що їх концепція досліджує складові верховенства права з погляду конкретних цілей чи результатів, яких прагнуть досягти суспільства та на які політики можуть вплинути [3, С. 2].

Джерелом інформації для складання WJP є синтез даних соціологічного опитування громадськості та місцевих експертів з правових питань. Він містить данні з таких питань, як: обмеження урядових повноважень; відсутність корупції; порядок та безпека; прозорість

інститутів влади; фундаментальні права; правозастосування; цивільне правосуддя; кримінальне правосуддя; неформальна справедливість. Отже, на думку експертів Всесвітнього проекту правосуддя, верховенство права означає насамперед стійку систему законів, інститутів, норм та участь громадськості, що забезпечує підзвітність, справедливі закони, відкритий уряд, доступне та неупереджене правосуддя.

З 2016 року спостерігається рецесія верховенства права, що пов'язано, перш за все, з поширенням авторитарних тенденцій у розвитку багатьох держав, і як показує WJP 2023 року [4], глобальний спад у цій сфері торкнувся 78% країн зі 142, які увійшли до нього. Держави-члени ЄС продовжують залишатися світовими лідерами у галузі верховенства права: лідирує Данія, за нею йдуть Норвегія, Фінляндія, Швеція та Німеччина. Найбільшого прогресу у 2023 році досягли Болгарія та Словенія. Афганістан, Камбоджа та Венесуела набрали найнижчі показники. Слід зазначити, що хоча країни ЄС залишаються оплотом верховенства права і зробили менше кроків назад порівняно з державами інших регіонів, 14 держав-членів зафіксували зниження показників індексу у період з 2022 по 2023 роки. Україна посіла у цьому рейтингу 89 місце, тоді як у 2022 році було 76 місце.

Отже, кількісний вимір верховенства права – непросте завдання, міжконтинентальний та міждержавний збір даних для його оцінки та

емпіричного порівняльного аналізу вимагають не лише високого рівня кадрів та ресурсів, а й подолання різних методологічних проблем, від яких залежить якість результатів. Хоча індекс верховенства права має оціночний та ілюстративний характер, він є визнаним інструментом, яким користуються практики, експерти, науковці.

Джерела:

1. Правова статистика : підручник / В. В. Голіна, О. Ю. Шостко, І. О. Христич [та ін.] ; за ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2015. 252 с.
2. Опря А. Т. Наукова концепція статистичної методології: методи, показники, критерії надійності. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2013. № 2. С. 109–119.
3. Botero Juan C., Ponce A. Measuring the Rule of Law / The World Justice Project. 2011. November. 120 p. URL: https://codolc.com/books/Measuring_the_Rule_of_Law.pdf
4. Rule of Law Index. 2023 / World Justice Project. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/>

Кирилюк Алла Володимирівна

*доцентка кафедри права інтелектуальної
власності і патентної юстиції Національного
університету «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцентка*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК ПРОЯВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Важливим чинником академічної доброчесності у закладах вищої освіти України має бути визнання права інтелектуальної власності, повага до наукових доробків, результатів творчої діяльності авторів, ознайомлення з принципами етичної поведінки в академічному середовищі, а також із основами коректного використання джерел інформації при підготовці до занять, з головними засадами наукового стилю мовлення й академічного письма та з правилами оформлення посилань на чужий текст.

Це матиме значний вплив не тільки на формування нової ментальності й запровадження культури інтелектуальної власності у наукових колах та на формування інтелектуального капіталу, а й ефективне використання інтелектуального потенціалу Української держави. Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020–2025 роки однією з найважливіших стратегічних цілей розвитку вищої освіти в сучасний період вбачає: підвищення рівня знань з інтелектуальної

власності з метою зростання конкурентоспроможного людського капіталу задля високотехнологічного, інноваційного розвитку країни, створення умов для самореалізації й креативності особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці і держави у кваліфікованих кадрах[1].

У контексті поступової діджиталізації освітнього процесу й поширення його дистанційних форм дотримання здобувачами освіти принципів доброчесної поведінки набуває великого значення, адже на закладах вищої освіти лежить висока відповідальність за якість навчання, надалі реалізованого в роботі за фахом. А оскільки якість навчання прямо корелює з рівнем його доброчесності, інформування здобувачів освіти щодо принципів академічної доброчесності в освітньому процесі й нормативної бази з цього питання, а також прищеплення їм відповідних навичок набуває надзвичайної значущості.

Поняття академічної доброчесності є чітко сформульованим і закріпленим у сучасному українському законодавстві й нормативній документації кожного закладу вищої освіти України.

Одним із ключових законів, у якому закладено правові основи реалізації поняття академічної доброчесності, є Закон України «Про освіту» (прийнятий 05.09.2017 року, набув чинності 28.09.2017 року). Він «регулює суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації

конституційного права людини на освіту, прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у реалізації цього права, а також визначає компетенцію державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері освіти».

Заклади освіти, в свою чергу, мають розробити і затвердити колегіальним органом Положення про академічну доброчесність. Основною метою Положення про академічну доброчесність є формування в закладі освіти внутрішньої системи забезпечення академічної доброчесності, яка визначає загальноприйняті світовою спільнотою стандарти здійснення освітньої та наукової діяльності здобувачами вищої освіти і співробітниками академії, створює середовище нульової терпимості до порушень академічної доброчесності, етики академічних взаємовідносин.

У статті 42 Закону України «Про освіту» міститься таке визначення академічної доброчесності: «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень»[2].

Академічна доброчесність передбачає дотримання правил посилення на джерела інформації у випадку використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримання

вимог законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну науково-педагогічну (творчу) діяльність; контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами вищої освіти; об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Поняття академічної доброчесності в англomовному дискурсі має своїм відповідником словосполучення «academic integrity». Практична реалізація й рубрикація змісту цього поняття здійснюється автономно різними науково-дослідними й навчальними закладами, які часто мають свої власні Кодекси академічної доброчесності.

Поняття академічної доброчесності реалізується в умовах академічної спільноти й перебуває в тісних зв'язках із поняттям академічної культури.

Під терміном академічна спільнота маються на увазі всі особи, які беруть участь у навчально-педагогічній та науковій діяльності (викладачі, науковці, адміністрація, аспіранти, докторанти, здобувачі освіти).

Академічна культура є поняттям, що характеризує систему цінностей, традицій і морально-етичних норм поведінки, які функціонують у науково-дослідницькому закладі або в закладі вищої освіти. У наукових оцінках цього поняття можна умовно виокремити соціальний та інтраособистісний підхід до

охоплюваних ним явищ. Прикладом першого підходу є характеристика академічної культури Григорієм Хоружим як інтегрованої якості університетської спільноти, яка реалізується в способах і методах колективної діяльності й відбиває рівень розвитку освітнього або наукового закладу. Дослідник акцентує увагу на історичній зумовленості специфіки академічної культури й на впливі на її формування рис конкретної суспільної системи. Соціальний підхід до академічної культури лежить у основі визначення академічної чесності, запропонованого Тетяною Ярошенко. Дослідниця характеризує академічну чесність як «сформовану систему поведінкових стереотипів здобувачів освіти, що виражають загальнолюдські морально-етичні традиції у сфері оцінки його знань».

Олена Семеног зі співавторами натомість реалізують інтраособистісне розуміння поняття феномену академічної культури, оцінюючи її як також інтегративне явище, але реалізоване насамперед у системі особистості. Дослідники виокремлюють такі компоненти розглядуваного явища, як аксіологічний, мотиваційно-етичний, наративно-цифровий, мовнокомунікативний, праксеологічний та поведінково-інтерактивний. Аксіологічний і мотиваційно-етичний компоненти здобувають вияв у категоріях професійного обов'язку, відповідальності, академічної честі, поваги. Наративно-цифровий компонент пов'язаний зі здатністю репрезентації

даних за допомогою технічних пристроїв і віртуальних платформ. Мовнокомунікативний компонент академічної культури оприявнюється в доречному й точному використанні мовних засобів у комунікативних ситуаціях, пов'язаних із реалізацією наукових або навчальних завдань. Праксеологічний (пов'язаний з діяльністю) і поведінково-інтерактивний компоненти реалізуються в академічній грамотності й стосуються знань, умінь і навичок, базованих на критичному мисленні й комунікативних техніках взаємодії.

Академічна культура передбачає обов'язкове дотримання принципів доброчесності у викладацькій, науковій і навчальній діяльності.

Основні морально-етичні цінності як академічної культури, так і академічної доброчесності були сформульовані в Бухарестській Декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі (2004 рік): «Ключовими цінностями сумлінного академічного співтовариства є чесність, довіра, прямота, повага, відповідальність і підзвітність. Такі цінності не тільки важливі самі по собі, але й життєво необхідні для забезпечення ефективності та якості викладання і дослідної діяльності.

Загальноприйнятий декларативний перелік фундаментальних цінностей академічної доброчесності був розроблений Офісом внутрішніх відносин Октонського коледжу, Дес-Плейнс, у Іллінойсі для Центру академічної

добročесності (нині він перейменований на Міжнародний центр академічної добročесності)1. До цього переліку належать такі цінності: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність та мужність. Тому що віри в основні цінності недостатньо. Їх потрібно захищати навіть перед обличчям тиску та відмінних поглядів від інших. А для цього потрібні рішучість, самовідданість та мужність.

Чесність реалізується у сфері навчання, викладання, наукових досліджень, а також при наданні різного характеру послуг за дорученнями керівництва навчальних і наукових установ.

Довіра сприяє підтриманню й заохоченню вільного обміну ідеями, які допомагають як найповнішій реалізації наукових пошуків. Довіра сприяє формуванню психологічного клімату, який уможлиблює такий вільний обмін.

Справедливість у взаєминах студентів, викладачів та адміністрації освітніх закладів здобуває вияв у встановленні академічними спільнотами прозорих і чітких очікувань, практик і стандартів щодо навчальної діяльності.

Повага є невід'ємною складовою взаємин на основі взаємодії суб'єктів із незалежними думками й точками зору на процеси і явища довкілля. Тому академічними спільнотами цінується інтерактивність, здатність до кооперування і взаємодії в процесі навчання і пізнання.

Мужність потрібна у ситуації відстоювання добročесних цінностей у ситуації загрози.

Здатність кожного члена академічної спільноти проявляти рішучість, мужність і цілеспрямованість у боротьбі проти порушень вимог і стандартів академічної доброчесності є запорукою доброчесного функціонування всієї системи.

Отже, науково-освітні заклади у сучасних умовах мають зробити вагомий внесок у наукові та соціальні інновації в державі, активно сприяти її інтелектуальному, інноваційному, інвестиційному іміджу на міжнародному рівні. Держава повинна створювати максимально сприятливі умови та стимулювати науковців до наукової творчості, до розкриття власного інтелектуального потенціалу, що сприятиме більш ефективному розвитку наукової сфери – умови дотримання права інтелектуальної власності, як важливого чинника академічної доброчесності у закладах вищої освіти України.

Джерела:

1. Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020–2025 роки <https://ukrpatent.org/uk/articles/national-strategy-2020-25> (дата звернення 20.11.23).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n613> (дата звернення: 20.11.2023).
3. Принципи академічної доброчесності. *Полтавський державний аграрний університет*. URL: <https://www.pdau.edu.ua/content/pryncypy->

akademichnoyi-dobrochesnosti (дата звернення: 20.11.2023).

Наливайко Олег Юрійович
*аспірант кафедри права та правоохоронної
діяльності Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка*

**ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
СПЕЦІАЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО
КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ
СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК СКЛАДОВА
ЮРИДИЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ**

Серед суб'єктів спеціального громадського контролю в аналізованій сфері варто виділити тих осіб, які мають певний професійний інформаційно-комунікативний інтерес з питань висвітлення діяльності судів, суддів, інших органів судової влади. Вони наділені спеціальним правовим статусом, мають особливі знання, вміння та навички, які постійно застосовують для досягнення поставлених завдань та цілей. Умовно таких фахівців можна класифікувати як суб'єктів у сфері медіа, зокрема журналістів і фізичних осіб, які не відносяться до цієї категорії. Нині базовим юридичним документом є Закон України «Про медіа», у якому суттєво осучаснено підходи щодо здійснення відповідної діяльності за кращими європейськими практиками та правовими приписами.

У преамбулі законодавчого акту визначено керівне направлення на подальшу розбудову демократичного суспільства з послуговуванням засад прозорості, відкритості та стійкого забезпечення прав і свобод населення у всіх сферах реалізації суспільних правовідносин за повного сприяння публічної влади. В цілому він спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання достовірної, оперативної інформації, вільного поширення інформації, на захист національних інтересів і прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, рівноправності і незалежності медіа [1].

Розрізняють такі медіа-суб'єкти: аудіовізуальні медіа; друковані медіа; онлайн-медіа; провайдери аудіовізуальних сервісів; провайдери платформ спільного доступу до відео; постачальники електронних комунікаційних послуг для потреб мовлення з використанням радіочастотного спектра. Підкреслимо, що особливим інструментом громадського контролю у сфері публічного управління визнаються суспільні медіа-сервіси. Відповідно до Закону України «Про суспільні медіа України» вони створені з метою задоволення інформаційних потреб суспільства, залучення громадян до обговорення та розв'язання найважливіших соціально-політичних питань, забезпечення національного діалогу, сприяння формуванню

громадянського суспільства [2]. Загалом у в сучасних реаліях публічна влада та громадськість взяли курс на паритетну взаємодію у цій сфері, що сприяло спільному регулюванню у сфері медіа – поєднання функцій та засобів державного регулювання та галузевого саморегулювання з метою забезпечення участі суб'єктів у сфері медіа у розробці та визначенні вимог до змісту інформації, та недопущення цензури і зловживання свободою слова [3].

Окрема вагома роль щодо підняття у суспільстві найбільш соціально-значимих проблем відводиться журналістам. У силу своєї професії вони чітко розуміють слабкі ланки в питаннях діяльності судів і суддів, певні наявні корупційні та непрофесійні ризики, а тому здійснюють прискіпливий контроль за їхньою діяльністю, висвітлюють резонансні та суттєві прогалини окремих ланок системи судоустрою України.

Законом України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» до журналістів віднесено творчих працівників суб'єктів у сфері медіа, які професійно збирають, одержують, створюють, редагують, поширюють і забезпечують підготовку інформації для медіа. Статус журналіста підтверджується документом, виданим суб'єктом у сфері медіа, професійною чи творчою спілкою журналістів. Цей документ має містити найменування та вид медіа, його ідентифікатор у Реєстрі суб'єктів у сфері медіа

або найменування професійної чи творчої спілки, фото, прізвище, ім'я та по батькові журналіста, номер документа, дату видачі і строк його дії, підпис особи, яка видала документ [4]. Держава надає низку правових гарантій журналістам, серед яких соціальний захист і підтримка з урахуванням специфіки їхньої діяльності, передбачення юридичної відповідальності за посягання на життя і здоров'я, інші дії проти таких осіб, тощо.

Суб'єктами спеціалізованого громадського контролю є Громадська рада доброчесності, Громадська рада при Раді суддів України, Громадська рада міжнародних експертів та Етична рада. Всі вони фактично персоналізуються як ІГС та мають безпосереднє і пряме відношення до діяльності органів судової влади України за своїм інституційним або функціональним призначенням. Суб'єктний склад названих рад нараховує професійних, висококваліфікованих і досить знаних спеціалістів. Їхні головні завдання полягають у сприянні організації незаангажованого підбору суддівського корпусу, забезпеченні дотримання судьями критеріїв доброчесності та професійної етики, налагодження прозорості, продуктивної діяльності суддівського самоврядування, забезпечення об'єктивності та стабільності діяльності антикорупційної ланки системи судоустрою України.

Громадська рада доброчесності складається з двадцяти членів і діє відповідно до положень

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з метою сприяння Вищій кваліфікаційній комісії суддів України (далі – ВККС України) у встановленні відповідності судді або кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності для цілей кваліфікаційного оцінювання. Її членами можуть бути представники правозахисних громадських об'єднань, науковці-правники, адвокати, журналісти, які є визнаними фахівцями, мають високу репутацію і відповідають критерію політичної нейтральності й доброчесності [5]. У вказаний спосіб Громадська рада правосуддя перебуває при одному із основних органів судової влади, контролює як виконання повноважень відповідного владного суб'єкта, так й спостерігає за основними адміністративними процедурами формування та переведення на посаду всіх представників суддівського корпусу, зокрема з урахуванням їхнього достатнього і належного кваліфікаційного рівня.

Громадська рада при Раді суддів України (вищий орган суддівського самоврядування в період між з'їздами суддів України) є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом. Він утворений згідно з Положенням про громадську раду при Раді суддів України, затвердженого рішенням Ради суддів України № 3 від 05.02.2015, для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, зокрема, в забезпеченні належних організаційних умов діяльності судів і суддів,

утвердженні незалежності суду, забезпеченні заборони втручання в діяльність судді зі здійснення правосуддя, а також підвищенні рівня довіри суспільства до судової влади, налагодженні ефективної взаємодії органів судової влади з громадськістю [6].

Правові приписи щодо Громадської ради міжнародних експертів міститься в Законі України «Про Вищий антикорупційний суд», яка у складі шести членів утворюється строком на шість років ВККС України для сприяння їй у підготовці рішень з питань призначення на посади суддів Вищого антикорупційного суду та є її допоміжним органом. Членами ради можуть бути призначені громадяни України чи іноземці, які мають бездоганну ділову репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет, мають досвід роботи в інших країнах із здійснення процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення в суді чи здійснення судочинства у справах, пов'язаних з корупцією [7]. Отже, Громадська рада міжнародних експертів є важливим чинником в реалізації державної антикорупційної політики України, зокрема через забезпечення моніторингу здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та сприяння судовому контролю за досудовим розслідуванням.

Етична рада утворена відповідно до положень Закону України «Про Вищу раду

правосуддя» для сприяння органам, що обирають (призначають) членів Вищої ради правосуддя (Президент України, Верховна Рада України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, всеукраїнська конференція прокурорів, з'їзд представників юридичних закладів вищої освіти та наукових установ), у встановленні відповідності кандидата на посаду члена критеріям професійної етики та добросовісності [8]. Окреслене вчоргове демонструє спрямування судової реформи на значну демократизацію взаємин держави та суспільства, коли громадський контроль за діяльністю органів судової влади розпочинається вже на етапі визначення професійної придатності кандидатів на посаду до одного із ключових конституційних органів влади та суддівського врядування у нашій країні.

Джерела:

1. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
2. Про суспільні медіа України : Закон України від 17.04.2014 № 1227-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-18#Text>.
3. Кондратенко В. М. Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 226 с.
4. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста : Закон України від 23.09.1997

№ 540/97-ВР.

URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр#Text>.

5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

6. Положення про громадську раду при Раді суддів України : рішенням Ради суддів України № 3 від 05.02.2015. URL: [https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/polozennj\(5\).pdf](https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/polozennj(5).pdf).

7. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.

8. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>.

*Науковий керівник – професор кафедри права та
правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка Кондратенко В*

Хачатрян Артур Арменович
*аспірант кафедри права та правоохоронної
діяльності Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка*

**СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА
УКРАЇНИ ЗІ ЗДІЙСНЕННЯ
КОНСУЛЬСЬКИХ ФУНКЦІЙ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

На сьогодні загальновідомим є той факт, що основоположні питання функціонування дипломатичних і консульських установ, службової діяльності послів, інших дипломатів і консулів визначено певним розлогим масивом міжнародно-правових актів, підкріплених низкою відповідних міжнародних звичаїв і традицій. Водночас у кожній демократичній країні світу додатково розвинуто законодавство з питань організації виконання дипломатичних і консульських функцій, серед яких чільне місце відводиться наданню консульських послуг з метою реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, іноземцям та особам без громадянства.

Конституцією України зазначено, що зовнішньополітична діяльність нашої країни спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного, взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами

міжнародного права. Основний Закон визначає та підтверджує європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [1; 2]. Отже, наразі більшість наявних дипломатичних спроможностей направлено на подальше стійке налагодження та суттєве покращення міждержавних відносин з країнами ЄС та НАТО. Наша держава отримала унікальний історичний шанс через інтенсифіковані євроінтеграційні процеси вийти зовсім на новий цивілізаційний рівень розвитку державності та громадянського суспільства.

У межах вказаного вітчизняне законодавство зазнає значних видозмін і трансформацій. Із положень Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» можемо виокремити безпосередньо ті засадами зовнішньої політики, які стосуються тематики нашого дослідження, серед яких на особливу увагу звертають такі [3]. По-перше, мова йде про забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за принципами і нормами міжнародного права; забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних та інших інтересів; використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної,

соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку.

У Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, закріпленої у рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 та введеної в дію Указом Президента України від 26.08.2021 № 448/2021, прописано, що мета цієї діяльності передбачає утвердження України у світі як авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку свого потенціалу, економіки та українського суспільства. В її основі – стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО, зокрема шляхом реалізації таких цілей: відновлення територіальної цілісності; захист прав та інтересів громадян за кордоном; свобода пересування громадян України; підтримка українців за кордоном, їхнє залучення до соціальних, економічних проєктів [4].

Окреслені основоположні законодавчі засади чітко відбилися в системі відповідних нормативно-правових актів щодо забезпечення прав громадян через врегулювання порядку і процедури надання консульських послуг. Вказаний масив юридичних документів є великим за об'ємом зі значними розгалуженнями. Тому, згрупуємо їх за основними напрямками консульської діяльності у відповідних сферах реалізації, зокрема [5]:

1) засвідчення документів (апостиль, легалізація, нотаріальні дії, витребування

документів, прийом документів поштою) – Закони України «Про інформацію», «Про нотаріат», Інструкція про порядок витребування документів соціально-правового характеру для громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затвердженої наказом Міністерства юстиції України, МЗС України від 21.09.2015 № 1786/5/272, Положення про консульський збір України, затвердженого наказом МЗС України від 23.04.2018 №182, Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України, МЗС України від 27.12.2004 № 142/5/310, роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.01.2011 «Консульська легалізація офіційних документів»;

2) реєстрації актів цивільного стану (реєстрація народження, реєстрація смерті, реєстрація та розірвання шлюбу, реєстрація зміни імені) – Цивільний кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Інструкція про порядок реєстрації актів цивільного стану в дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженої наказом МЗС України від 23.05.2001 № 32/5/101, Правила внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12.01.2011 № 96/5;

3) консульський облік (тимчасовий консульський облік, постійний консульський облік, консульський облік усиновлених дітей – громадян України) – Порядок ведення обліку громадян України, які проживають за межами України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29.01.2020 № 85;

4) громадянство України (дії з питань громадянства України, набуття громадянства України за територіальним походженням, набуття громадянства України за народженням, поновлення у громадянстві України, вихід з громадянства України, набуття громадянства України з інших підстав) – Закон України «Про громадянство України», Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, затвердженого указом Президента України від 27.03.2001 № 215/2001, наказ МЗС України від 23.11.2022 № 389 «Про затвердження зразків документів, які подаються за кордоном для встановлення належності до громадянства України, перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України»;

5) безоплатна правова допомога (надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складання документів правового характеру; надання допомоги в

забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації) – Закон України «Про безоплатну правову допомогу», Положення про Міністерство закордонних справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 281;

б) звернення громадян – Закон України «Про звернення громадян», Порядок розгляду звернень громадян у Міністерстві закордонних справ України, його представництвах на території України та закордонних дипломатичних установах України, затвердженого наказом МЗС України від 24.12.2019 № 605, Порядок проведення виїзних консульських обслуговувань громадян України консульськими посадовими особами закордонних дипломатичних установ України, затвердженого наказом МЗС України від 14.06.2011 № 148;

7) постійне місце проживання за кордоном (оформлення постійного проживання за кордоном) – Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Порядок провадження в закордонних дипломатичних установах України за заявами про оформлення документів для залишення на постійне проживання за кордоном громадян України, які виїхали за кордон тимчасово, затвердженого наказом МЗС України від 22.12.2017 № 573.

Джерела:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Кондратенко В. М. Теорія і практика адміністративно-правових засобів забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю : монографія. Харків : Мачулін, 2018. 436 с.

3. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.

4. Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.07.2021 (Введено в дію Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>.

5. Законодавство України / Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

*Науковий керівник – професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка Кондратенко В*

Швайка Микола Миколайович
*аспірант кафедри права та правоохоронної
діяльності Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка*

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**

В основу діяльності всіх вітчизняних органів публічної влади закладено пріоритетність функціонування відповідно до базових міжнародно-правових стандартів і конституційних приписів щодо гарантування утвердження, реалізації, охорони і захисту суб'єктивних прав особи, їхніх законних інтересів. Через систему своїх усталених компетентних інституцій держава створює у суспільстві безпечний режим максимального сприяння належному стану соціальної життєдіяльності та розвитку кожного індивіду.

У межах своїх повноважень, передбачених чинним законодавством, державні органи у досить своєрідний спосіб, за формами та методами із послуговуванням найрізноманітнішим правовим інструментарієм, здійснюють означене вище, що має свій специфічний вираз в адміністративній діяльності[1]. Зокрема структурні підрозділи, службові та посадові особи СБУ як суб'єкти владних повноважень наділені відповідним правовим статусом, який за певних обставин

прямо або опосередковано спрямований на забезпечення ефективного функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення основоположних прав і свобод людини та громадянина.

Профільними законодавчими актами у цій площині є Закони України «Про Службу безпеки України» та «Про національну безпеку України», якими закріплено організаційно-правову базу національного сектору безпеки і оборони, до складу якого входить СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку з дотриманням прав і свобод людини й здійснює: протидію розвідувально-підривній діяльності; боротьбу з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорону державної таємниці [2]. Отже, у межах визначеної законодавством компетенції СБУ виконує основні завдання із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності, інтересів держави та суспільства, прав і свобод громадян від розвідувально-підривної діяльності, а також здійснює попередження, виявлення, припинення кримінальних правопорушень безпеки людства, тероризму, інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [3].

Більшість науковців і фахівців вказують, що одним із важливих напрямів реалізації правоохоронної функції держави є забезпечення безпеки людини, суспільства і держави в цілому, через досягнення стану правової захищеності життєво важливих публічних і приватних інтересів. Важливе місце в системі відповідних суб'єктів владних повноважень відводиться СБУ. Актуальність ефективної діяльності цієї правоохоронної структури не викликає жодних сумнівів, оскільки саме якість виконання покладених на них обов'язків із забезпечення державної безпеки України свідчить про стан демократичного розвитку нашої держави, рівень дотримання інтересів держави, прав і свобод громадян.

У розрізі означеного прослідковується стійка тенденція щодо розуміння СБУ як однієї із ключових публічних інституцій, яка реалізує правоохоронну функцію держави у сфері захисту державної безпеки. Безумовно таке твердження є аксіомою, однак попри численні згадування у законодавстві та наукових статтях щодо її важливої ролі у процесах юридичного забезпечення суб'єктивних прав особи, у сучасній науці адміністративного права цей аспект залишається другорядним і неналежним чином досліджений.

Переважно акцент робиться на питаннях дотримання прав і свобод людини та громадянина[4], коли мова йде про те, що органи і співробітники СБУ повинні поважати гідність

людини і виявляти до неї гуманне ставлення, не допускати розголошення відомостей про особисте життя людини. У виняткових випадках з метою припинення та розкриття державних злочинів окремі права та свободи особи можуть бути тимчасово обмежені у порядку і межах, визначених законами. Також звертається увага на забезпеченні окремих соціальних прав щодо соціального і правового захисту військовослужбовців і працівників СБУ [5].

На наше переконання, що підтверджується положеннями Конституції України, всі без виключення державні органи включені до юридичного механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина, вносять свій вклад у його реалізацію у межах наданої компетенції. Публічна влада має дотримуватися цих прав на внутрішньоорганізаційному рівні, але ж насправді мова йде лише про вузьке сприйняття наведених процесів.

Як зазначає О. Шмоткін, СБУ виступає державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку. Вона є складовою національної безпеки [6, с. 450], головний об'єкт якої – права та свободи людини й громадянина [7, с. 270]. Тому органи та співробітники названої спеціальної служби не лише здійснюють охорону суб'єктивних прав громадян під час виконання правоохоронних функцій, гарантують їхнє дотримання у своїй правозастосовній діяльності, а й сприяють втіленню у практичну площину

інших елементів такого юридичного механізму. Лише за повного забезпечення державної безпеки без прихованих загроз і ризиків створюються належні умови для реалізації міжнародно-правових стандартів прав людини.

У своїй оперативно-службовій діяльності регіональні органи СБУ є незалежними від органів місцевої влади, посадових осіб, партій і рухів. Водночас відповідно до положень Законів України «Про Службу безпеки України», «Про місцеве самоврядування в Україні» [8], «Про місцеві державні адміністрації» [9] за необхідності вони можуть з ними взаємодіяти та координувати свою роботу. Зокрема начальники регіональних органів СБУ призначаються з відома глави місцевої державної адміністрації, узгоджують проведення спільних заходів на місцях, а органи місцевого самоврядування зобов'язанні сприяти діяльності органів і підрозділів СБУ, налагоджувати їхні житлові, інші соціально-побутові питання, за можливості забезпечувати транспортом і зв'язком та ін.

Виконавчо-розпорядча діяльність публічних органів регулюється законодавством, а фактична реалізація їхніх цілей, завдань та функцій, які відбиваються у комплексі дій, заходів і управлінських рішень, здійснюється на виконання вимог норм адміністративного права через адміністративно-нормотворчу й адміністративно-правозастосовну діяльність суб'єктів владних повноважень. Як будь-який державний орган СБУ здійснює внутрішню і

зовнішню адміністративну діяльність із застосуванням у межах своєї компетенції сукупності спеціальних юридичних форм і методів регулювання. Внутрішня діяльність спрямовується на чітке впорядкування та управління відомчої системи зсередини, зовнішня діяльність – передбачає забезпечення адміністративно-правового регулювання реалізації, охорони та захисту суспільних відносин, учасниками яких є непідконтрольні суб'єкти. За такої діяльності важливе значення має також організація здійснення взаємодії органів і співробітників СБУ з іншими публічними органами, правоохоронними органами, громадянами, тощо.

Джерела:

1. Кондратенко В. М. Теорія і практика адміністративно-правових засобів забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю : монографія. Харків : Мачулін, 2018. 436 с.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.
4. Полковніченко О. М. Захист прав і свобод людини як пріоритетне завдання в правоохоронній діяльності Служби безпеки України. *Право і Безпека*. 2011. № 5. С. 133-136.

5. Вітик І., Костюк В. Діяльність Служби безпеки України та соціальні права: науково-теоретичний аспект. *Віче*. 2011. № 14. С. 2-4.
6. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
7. Шмоткін О. В. Філософсько-правові аспекти діяльності Служби безпеки України по забезпеченню прав особи. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. Т. 8. С. 270-277.
8. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>.
9. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
*Науковий керівник – професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка Кондратенко В*

Футорянська Катерина Павлівна
*аспірантка кафедри порівняльного і
європейського права Навчально-наукового
інститут міжнародних відносин Київського
національного університету імені Т. Шевченка*

УМОВИ ЗАСТОСУВАННЯ ТИМЧАСОВИХ ЗАХОДІВ МІЖНАРОДНИМИ СУДОВИМИ УСТАНОВАМИ

Міжнародні органи чи установи судового або квазісудового характеру (Міжнародний суд ООН, Комітет ООН з прав людини, Європейський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, Африканська комісія з прав людини та народів та ін.) мають можливість застосувати тимчасові заходи з метою своєчасного реагування на кричуще правопорушення. Тимчасові заходи як інструмент захисту основоположних прав та свобод людини становлять інтерес для української наукової та практичної правозахисної площини не лише з позиції індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) та договірних квазісудових установ ООН, але і з точки зору міждержавних заяв, поданих Україною з 2014 року проти російської федерації до ЄСПЛ та Міжнародного суду ООН. Оскільки застосовуються тимчасові заходи міжнародними органами та установами судового або квазісудового характеру у невеликій кількості справ, вбачається за доцільне визначити умови, наявність яких призводить до застосування таких

заходів. Попередньо зазначимо, що ані в уставних документах, ані в регламентах міжнародних судових, квазісудових установ та трибуналів не міститься чіткого переліку таких умов.

Так, для застосування тимчасових заходів насамперед необхідною умовою є наявність юрисдикції міжнародного судового органу чи установи розглядати справу, в рамках якої постало питання про застосування тимчасових заходів. У Коментарі до ст. 41 Статуту Міжнародного Суду ООН зазначена важлива теза, що оскільки тимчасові заходи є такими, що існують в контексті основної заяви, то можуть застосовуватись лише за наявності передумов для розгляду такої основної заяви по суті справи [6]. Отже, найбільш ускладненим та дискусійним є питання застосування тимчасових заходів у випадку, коли ще не встановлено чи має судовий орган чи установа юрисдикцію розглядати справу, не вирішено питання про прийнятність чи неприйнятність основної заяви. Дискусійність також породжена тим, що питання не регламентовано ані уставними документами, ані регламентами судових установ, тому варто звернутись до судової практики. Так, позицію Міжнародного Суду ООН було сформовано та викладено у п. 15 Постанови про застосування тимчасових заходів у справі *Fisheries Jurisdiction case*, де зазначено, що «у випадку розгляду питання про застосування тимчасових заходів Суду не потрібно, перш ніж вказати на них, остаточно переконуватися в тому, що Суд має

юрисдикцію по суті справи, проте Суд не повинен діяти відповідно до статті 41 Статуту, якщо відсутність юрисдикції по суті справи є очевидною» [4].

У свою чергу, досліджуючи аналогічне питання у практиці ЄСПЛ, професор Клара Бурбано Херера та професор Ів Хек зазначали, що оскільки запит про застосування тимчасових заходів, як правило, подається на самому початку розгляду справи і в ситуації нагальної необхідності, стандарт доказування, якому має відповідати, є нижчим, ніж той, що вимагається для основної заяви на стадіях прийнятності або розгляду справи по суті [2, с. 33]. Так, у п. 40 рішення у справі *M.S.S. v. Belgium and Greece*, ЄСПЛ зазначив, що «беручи до уваги зростаючу небезпеку в Афганістані, правдоподібність розповіді заявника про ризики, з якими він зіткнувся і продовжував би стикатися, якби його вислали назад до цієї країни, а також відсутність будь-якої реакції з боку грецької влади, Суд вирішив застосувати Правило 39 і вказати уряду Греції, в інтересах сторін і безперешкодного розгляду справи, не депортувати заявника до завершення розгляду справи в Суді» [1]. ЄСПЛ може у таких випадках покладатись на правдоподібність і достовірність тверджень заявника. Отже, встановлення юрисдикції судового органу чи установи потребує часу на врахування усіх обставин справи, в той час як тимчасові заходи застосовуються у випадках нагальної необхідності, а отже потребують на

миттєве реагування. Як показує судова практика, у таких випадках, юрисдикція, хоча і може бути неочевидною, але існування такої обов'язково має передбачатись.

Ризик заподіяння непоправної шкоди є наступною, але змістовно важливою умовою, наявність якої призводить до застосування тимчасових заходів міжнародними судовими та квазісудовими установами. У Постанові про застосування тимчасових заходів у справі *Sino-Belgian Treaty case* Постійна палата міжнародного правосуддя зазначила, що заподіяння шкоди є непоправним, якщо «її не можна компенсувати виплатою відшкодування або компенсацією чи реституцією в іншій матеріальній формі» [7]. У справі *South-Eastern Greenland case* критерій щодо непоправності шкоди було розширено. Так, Постійна палата міжнародного правосуддя зазначила, що тимчасові заходи необхідні у випадках, коли «шкода, що загрожує правам, буде непоправною ані фактично, ані юридично» [8, п. 27].

Окрім того, наприклад, у п. 104 рішення у справі ЄСПЛ *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, 2005) зазначається, що тимчасові заходи призначаються у незначній кількості справ та лише тоді, коли існує ризик заподіяння не виправданої шкоди, також загроза заподіяння шкоди повинна бути неминучою. У свою чергу, існування такого ризику передбачає наявність статусу жертви у особи або групи осіб, яким

заподіюється або може бути заподіяна шкода, мова йде про порушення прав та свобод гарантованих Європейською конвенцією з прав людини та відповідними Протоколами до неї. Отже, як зазначила Єва Салькевич-Муннерлін, немає умови щодо заподіяння непоправної шкоди - немає тимчасових заходів [9, С. 53].

Наступною умовою для застосування тимчасових заходів є маркер терміновості, який безумно пов'язаний з попередньою умовою – ризик заподіяння неминучої непоправної шкоди. У той же час, якщо немає неминучості у заподіянні непоправної шкоди, то немає і терміновості відносно застосування тимчасових заходів. Такий висновок випливає зі справи Міжнародного суду ООН *Avena case*, яка стосувалась смертної страти 54 громадян Мексики судом США без дотримання ст. 36 Віденської конвенції про консульські зносини. МС ООН прийшов до висновку, що терміновість дій необхідна була лише щодо трьох мексиканських громадян, яких мало бути страчено у найближчі місяці або тижні, що не було у випадках інших 51 громадянина. Тому, Міжнародний суд застосував тимчасові заходи саме щодо цих трьох громадян.

Звернемо увагу, що практика Міжнародного суду ООН містить також таке поняття як «тест на правдоподібність». Уперше Міжнародний суд ООН застосував «тест» у п.57 Постанови у справі *Belgium v. Senegal* від 28 травня 2009 року: «повноваження Суду

застосовувати тимчасові заходи має виконуватись лише в тому випадку, якщо Суд переконаний, що права, на які вказує сторона, є принаймні правдоподібними» [5, п. 57]. Після цього, Міжнародний суд ООН став все частіше посилатись на зазначену умову (наприклад, *Costa Rica v. Nicaragua, Timor – Leste v. Australia*). Однак, сама ідея правдоподібності у практики МС ООН зародилась раніше. Варто звернути увагу на окрему думку судді Р. Абрахама до Постанови про відмову у застосуванні тимчасових заходів МС ООН від 13 липня 2006 року у справі *Pulp Mills*, де йдеться про наступне: «Суд повинен переконатися в трьох речах, перш ніж застосувати захід, що вказує відповідачу діяти або утримуватися від дій певним чином, щоб таким чином зберегти право, на яке вказує заявник. По-перше, існування правдоподібного аргументу на користь існування прав(а). По-друге, можна обґрунтовано стверджувати, що поведінка відповідача завдає шкоди або може завдати неминучої шкоди правам. По-третє, і нарешті, що обставини справи є такими, що терміновість виправдовує захід для захисту права від непоправної шкоди. Оскільки ці три вимоги є кумулятивними, Суд не завжди зобов'язаний приходити до висновку щодо задоволення кожної з них: якщо будь-яка з умов залишається невиконаною, Суд звільняється від необхідності розглядати дві інші» [3, п. 11-12]. Умова правдоподібності є досить дискусійною у доктрині. Так, наприклад, Єва Салькевич-

Муннерлін зазначає, що цей критерій залежить від типу справи. Якщо компетенція Суду базується на *jus cogens*, то критерій не має сенсу [10, С. 63].

Отже, основними умовами застосування тимчасових заходів можна вважати наступні: наявність юрисдикції міжнародного судового органу чи установи розглядати справу, в рамках якої виникло питання про застосування тимчасових заходів, ризик заподіяння непоправної шкоди, а також негайна потреба у таких заходах. Для того, щоб міжнародний судовий орган чи установа мала можливість дійти висновку про існування зазначених умов, важливим є правильне обґрунтування запиту на застосування тимчасових заходів. Це означає, що запит повинен бути підкріплений як змістовно (містити всі аргументи та докази щодо порушення основних прав та свобод людини, демонструвати обставини справи), так і документально (містити рішення національних судових органів та інші важливі матеріали, що стосуються заяви/справи).

Джерела:

1. European Court of Human Rights. Judgment of 21 January 2011 in *M.S.S. v. Belgium and Greece* (Application no. 30696/09). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%222001-103050%22%7D>
2. Herrera C. B., Haeck Y. Staying the Return of Aliens from Europe through Interim Measures: The Case-law of the European Commission and the European Court of Human Rights. *European Journal*

of Migration and Law. 2011. Vol. 13, no. 1. P. 31-51.
URL: https://brill.com/view/journals/emil/13/1/article-e-p31_2.xml?ebody=article%20details.

3. International Court of Justice. Order of 13 July 2006 in case concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay). URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/135/135-20060713-ORD-02-00-EN.pdf>.

4. International Court of Justice. Order of 17 August 1972 in Fisheries Jurisdiction Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland). URL: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/55/055-19720817-ORD-01-00-EN.pdf>.

5. International Court of Justice. Order of 28 May 2009 in Belgium v. Senegal case. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/144/144-20090528-ORD-01-00-EN.pdf>

6. Oxford Public International Law. Part Three Statute of the International Court of Justice, Ch.III Procedure, Article 41 / Oxford Public International Law, Karin Oellers-Frahm, Andreas Zimmermann // The Statute of the International Court of Justice: A Commentary (3rd Edition) / Oxford Public International Law, Karin Oellers-Frahm, Andreas Zimmermann., 2019.

7. Permanent Court of International Justice. Order (measure of protection) of 25 November 1926 in Case of Denunciation of the Treaty of 2 November 1865 between China and Belgium. URL: <https://jsumundi.com/en/document/decision/en-denunciation-of-the-treaty-of-2-november-1865->

[between-china-and-belgium-order-measures-of-protection-saturday-8th-january-1927#decision_1837](#)

8. Permanent Court of International Justice. Order (request for the indication of interim measures of protection) of 3 August 1932 in Case concerning Legal Status of the South-Eastern Territory of Greenland. URL:

[https://jursmundi.com/en/document/decision/en-legal-status-of-the-south-eastern-territory-of-greenland-order-request-for-the-indication-of-interim-measures-of-protection-wednesday-3rd-august-1932#decision_1887](#)

9. Sałkiewicz-Munnerlyn E. Irreparable Damage. *Jurisprudence of the PCIJ and of the ICJ on Interim Measures of Protection*. 2021. URL: [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-6265-475-4_5](#).

10. Sałkiewicz-Munnerlyn E. Plausibility test as a requirement for the indication of interim measure. *Jurisprudence of the PCIJ and of the ICJ on Interim Measures of Protection*. 2021. P. 63–68. URL: [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-6265-475-4_6](#).

Науковий керівник – доцентка кафедри порівняльного і європейського права Навчально-наукового інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Т. Шевченка Федорова А.

Редченко Ярослав Олександрович
*аспірант кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТУ УГОД З ЦИФРОВИМИ ВАЛЮТАМИ

У сучасному світі цифрові валюти стали невід'ємною частиною світової економіки. Вони надають унікальні можливості для проведення фінансових операцій, оминаючи традиційні банківські інструменти. Однак, зі зростанням популярності угод з цифровими валютами, виникають питання щодо їх міжнародно-правового захисту.

Однією з основних характеристик цифрових валют є їхній децентралізований характер. Це надає їм свободу й анонімність, але також створює проблеми в галузі правозастосування. Угоди з цифровими валютами можуть бути складними для відстеження та регулювання.

Для вирішення цієї проблеми були розроблені міжнародно-правові інструменти. Одним із найважливіших документів є Конвенція про боротьбу з легалізацією (відмиванням) грошей, фінансуванням тероризму та фінансовими злочинами. [1] Цей документ створено з метою забезпечення співробітництва між державами в боротьбі з незаконними

фінансовими операціями, включно з тими, які проводяться з використанням цифрових валют.

Ще одним важливим аспектом міжнародного правового захисту угод із цифровими валютами є дотримання антикорупційних стандартів. Багато країн впровадили закони і заходи щодо боротьби з корупцією у сфері цифрових валют. Це дає змогу запобігати незаконним операціям і забезпечувати прозорість у фінансових угодах. Також інноваційним фактором у реалізації боротьби з корупцією та захисту угод у сфері цифрових валют є впровадження національних цифрових валют, наприклад 6 квітня 2023 року, у США внесли законопроект про створення цифрового долара. Законопроект був внесений до палати представників США і є частиною ширшої програми «*Digital Dollar Project*», що має на меті створити цифрову версію долара США [2], розробки аналогічних національних цифрових валют також є у Японії, КНР, Швеції та України [4].

Наприклад, Е-гривня - виступає перспективною цифровою валютою на основі технології блокчейн, пілотний проект якої НБУ апробував у 2018-2019 роках [3]. Однією з його переваг є підкреслення можливості зниження безготівкових транзакційних витрат за рахунок скасування комісій за еквайринг, а також зміцнення довіри до укладення цифрових угод і безпеки всього фінансового ринку.

Також завдяки її впровадженню та розробці відповідного законодавства держава може посилити контроль за обігом великої кількості фінансових угод.

В даний час, щоб запобігти непродуктивному відтоку капіталу з країни в умовах воєнного стану, НБУ заборонив пряму покупку цифрових активів за національну валюту і покупку на суму 100 тис. гривень на місяць.

Треба зазначити, що Європейський парламент схвалив правила ЄС з управління індустрією цифрових і віртуальних валют, а також загальні правила нагляду та захисту клієнтів ринку криптоактивів *Markets in Crypt Assets (MiCA)*.

Ці правила є інноваційним засобом регулювання ринку цифрових валют і необхідним засобом забезпечення безпеки транзакцій з цифровими валютами. Очікується, що новий закон, після офіційного схвалення 27 державами-членами ЄС, поступово набуде чинності до кінця 2023 року.

Ця подія знаменує початок «нової ери» нормативного контролю за транзакціями з цифровими і віртуальними валютами [6]. Перш за все, регламент *MiCA* стандартизує і гармонізує регулювання цифрових активів на рівні всього Європейського Союзу. Нова правова база регулює основні аспекти функціонування ринку криптоактивів:

1. Єдина класифікація типів цифрових активів (токени електронних грошей, еталонні токени активів і службові токени).

2. Єдиний сервіс з цифровими активами (8 основних видів послуг).

3. Існують вимоги до постачальників послуг з цифровими активами, тому в більшості випадків Вам потрібно буде отримати ліцензію;

MiCA також враховує динаміку ринку цифрових валют. За останній рік і прагне збалансувати права постачальників послуг та інвесторів. Таким чином, документ встановлює вимоги до мінімального статутного капіталу, корпоративного управління, Страхування та розкриття інформації постачальниками криптопослуг.

І останнє, але не менш важливе, *MiCA* вводить заборони та обмеження проти зловживань на ринку та маніпуляцій з ним.

В Україні регулювання і безпека контрактів з цифровими валютами повинні регулюватися законом "про віртуальні активи", але цей законопроект ще не набув чинності [5]. Це відбувається, коли набирає чинності Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо регулювання обігу віртуальних активів України". Проект цього закону був заснований на регламенті ЄС щодо сьоду, який буде імплементовано в законодавство України

Однак, незважаючи на існування та розробку міжнародних норм і стандартів,

проблема міжнародно-правового регулювання та захисту угод із цифровими валютами залишається складною та актуальною.

У зв'язку з цим, необхідно продовжувати розробляти та вдосконалювати міжнародні угоди та механізми контролю, щоб забезпечити безпеку та справедливість у сфері цифрових валют.

Джерела:

1. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948)

2. У США внесли законопроект про створення цифрового долара

[URL:https://aboutcrypto.info/ua/novunu-ua/u-ssha-vnesli-zakonoproekt-pro-stvorennya-czifrovogo-dolara/](https://aboutcrypto.info/ua/novunu-ua/u-ssha-vnesli-zakonoproekt-pro-stvorennya-czifrovogo-dolara/)

3. Е-гривня. Коли і для чого її запустить Нацбанк.

[URL:https://minfin.com.ua/ua/2019/09/03/38932261](https://minfin.com.ua/ua/2019/09/03/38932261)

4. Кузнєцов В.А., Якубов А.В. Про підходи в міжнародному регулюванні криптовалюта (bitcoin) в окремих іноземних юрисдикціях.

Гроші і кредит. 2016. № 3. С. 20–29.

5. Про віртуальні активи: Проект Закону № 3637 від 11.06.2020 року. URL:

https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110 (дата звернення 21.09.2023).

6. Віртуальні активи в Україні. Чому потрібно легалізувати ринок віртуальних активів та які

можливості це відкриває для економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/09/1/664585> (дата звернення 27.10.2023).

Науковий керівник – завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Бехруз Х.

Марченко Дмитро Вікторович
аспірант кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИНИКНЕННЯ КОЛІЗІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Галузь міжнародного приватного права обумовлена виникненням ситуацій, коли мають місце конфлікти між різними національними законодавствами та юрисдикціями, що стосуються правових відносин між особами з різних країн. Зазвичай, такі колізійні питання виникають в різних галузях права, включаючи право міжнародних договорів, сімейне право, право торговельних відносин, право міжнародних спорів та багато інших. Таким чином, актуальність обумовлена різноманітністю правових відносин, де необхідно чітко розуміти значимість юридичних колізій та вміти уникати протиріч у праві.

Тема колізійних норм в міжнародному приватному праві не тільки актуальна, але і цікава

для розуміння того, як право функціонує в умовах глобального співтовариства. Вивчення колізійних питань допомагає розкрити складні аспекти взаємодії різних правових систем та сприяє розвитку ефективних механізмів вирішення конфліктів в міжнародних відносинах.

Колізія «*collisio*» у перекладі з латинської означає зіткнення протилежних поглядів, прагнень, інтересів. Закон України «Про міжнародне приватне право» у ст. 1 п. 3 надає визначення колізійної норми. Відповідно до Закону колізійна норма це: «норма, що визначає право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом» [1]. Колізійна норма обумовлюється певною структурою, що відрізняє її від інших нормативних правових приписів. Колізійна норма складається з двох елементів: обсягу та прив'язки. Обсяг колізійної норми свідчить про відносини цивільно-правового характеру, яких ця норма застосовується, а прив'язка – підстави (ознаки, критерії) визначення застосовного права.

Колізійна норма зазвичай направляє правозастосовника до матеріальних норм відповідної правової системи, при тому самостійно не вирішуючи по суті правовідношення, що регулюється. Так як, колізійна норма є нормою посилального характеру, то керуватись нею можна лише у взаємозв'язку з матеріально-правовими нормами, до яких вона направляє. При направленні до матеріально-правової норми колізійна норма

виражає певне правило поведінки для учасників правовідносин.

На нашу думку, є доцільним зупинитись на причинах виникнення колізійних норм. Існує дві основні причини виникнення колізійної норми. Перша це різниця в національних законодавствах, оскільки кожна держава має свої правила та закони щодо форми та виконання договорів. Наприклад, певні держави передбачають письмову форму договору, а в той час як в інших державах той самий вид договору може бути укладений в усній формі. Саме різниця в законодавчих передумовах веде до колізійних питань, коли сторони договору мають різні національності або діють в різних юрисдикціях. Можуть виникати питання при виконанні договору та застосування санкцій у разі недобросовісного його виконання. Різні країни закріплюють на законодавчому рівні власні правила щодо виконання договорів та санкцій за їхнє порушення. Ця різниця може вплинути на те, які заходи можуть бути застосовані в разі порушення договору та як виконується рішення суду.

Другою причиною виникнення колізій є наявність іноземного елемента в приватно-правових відносинах. Так як є присутній іноземний елемент, це зумовлює зв'язок правовідносин із приватним правом не однієї, а кількох держав. Отже, потенційно правові системи кількох держав можуть претендувати на регулювання цих відносин, а при цьому приватне

право різних держав доволі суттєво відрізняється. У результаті виникає колізія права, за якої одні й ті самі фактичні обставини правом різних країн регулюються по-різному. Сутність даної колізії полягає у виборі компетентного правопорядку для вирішення конкретної справи. Вибір права сторін та місце виконання договору викликає колізію, коли сторони не можуть визначитись з тим, яке національне законодавство буде застосовуватись. Так як існує правило щодо вибору права сторонами договору, яке буде застосовуватися щодо їхнього договору. Так, Римська конвенція 1980 року про право, що регулює зобов'язання з контракту (Рим I) регулює форму договору в міжнародному приватному праві. Конвенція застосовується щодо вибору закону, який регулює договори та надає сторонам можливість обрати застосування закону конкретної держави щодо їхнього договору [1]. Якщо у сторін відсутній вибір права, то дана Римська конвенція надає правила для визначення закону, який застосовується до певного контракту. Зазвичай це пов'язано з місцем виконання «характерного» зобов'язання за контрактом.

Отже, іноземні елементи в приватно-правових відносинах створюють потенційні конфлікти між різними національними законодавствами та юрисдикціями. Це є важливою проблемою в контексті глобалізації та інтернаціоналізації відносин, коли сторони можуть мати різні національності, обрати різні

місця виконання зобов'язань, або діяти в різних юрисдикціях. Розуміння та вирішення цих колізій вимагає вивчення міжнародних стандартів та механізмів вирішення суперечок, а також співпраці між країнами для забезпечення справедливості та стабільності в міжнародних відносинах. Запобігання та вирішення колізій в міжнародному приватному праві є важливою умовою для забезпечення законності та захисту прав сторін у глобальному світі.

Джерела:

1. Закон України «Про міжнародне приватне право». 2005. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

2. Convention on the Law Applicable to Contractual Obligation. Rome.1980. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41980A0934>

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Лозовецький Богдан Сергійович
*здобувач вищої освіти Юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

Марценко Наталія Степанівна
*доцентка кафедри міжнародного права та
міграційної політики Західноукраїнського
національного університету, к.ю.н., доцентка*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ

Як відомо, військові конфлікти є однією з найсерйозніших загроз правам людини так як призводять до масових жертв серед цивільного населення, порушення прав людини, руйнування інфраструктури, екологічних та гуманітарних катастроф [1]. В таких умовах міжнародні організації відіграють важливу роль не тільки у забезпеченні дотримання прав людини сторонами збройного конфлікту, але і у наданні гуманітарної допомоги постраждалим серед цивільного населення (саме міжнародні організації надають допомогу у сфері захисту прав людини, включаючи захист від воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду; забезпечують надання гуманітарної допомоги, включаючи продовольство, воду, притулок, медичну допомогу та освіту; сприяють мирному врегулюванню конфліктів тощо). Збройні конфлікти зруйнували життя мільйонів мирних жителів, а порушення міжнародного

гуманітарного права (МГП) та права прав людини є звичайним явищем у багатьох збройних конфліктах. За певних обставин деякі з цих порушень можуть навіть становити геноцид, воєнні злочини або злочини проти людяності. Війна є таким явищем, яке постійно змінюється, тому міжнародне право прав людини та МГП повинні постійно коригуватися, щоб уникнути прогалин у захисті, який вони забезпечують, та сприяти збереженню гідності та людяності усіх сторін конфлікту [2].

Як відомо, міжнародні організації грають ключову роль у керівництві та реформуванні сфери безпеки, забезпечуючи інформаційну підтримку, підвищуючи обізнаність у справах безпеки, фінансуючи навчальні програми та проекти з різних ключових питань. Вони також виступають ініціаторами у нормотворчості, забезпечуючи підзвітність та верховенство права у всіх державах світу. Вони служать зв'язковою ланкою між урядами, громадянським суспільством, різними країнами та іншими міжнародними організаціями, що займаються формуванням та удосконаленням сфери безпеки.

Участь міжнародних організацій у реформуванні сфери безпеки почала активно зростати у середині 1990-х років, коли стало зрозуміло, що заходи розвитку, особливо після конфліктів, потребують координації. Керівництво у цій сфері стало ключовим аспектом організацій та урядів. Демократичний нагляд за сферою безпеки став необхідною умовою для

партнерських відносин і членства в таких організаціях, як ЄС, НАТО і Рада Європи. З українського досвіду можна зробити висновок, що співпраця з міжнародними організаціями та іншими учасниками, які займаються реформуванням сфери безпеки, є критично важливим питанням для успішної реалізації програм демократичного урядування і в кінцевому підсумку для впровадження ефективного демократичного управління сферою безпеки [3].

В умовах збройних конфліктів міжнародні організації, такі як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Рада Європи (РЄ), ОБСЄ та МКЧХ, сприяють покращенню комунікації між сторонами конфлікту, сприяють гуманітарному співробітництву та надання основних послуг цивільному населенню, заохочуючи всіх учасників збройного конфлікту дотримуватися та впроваджувати принципи МПП. Маючи свої регіональні або глобальні перспективи, міжнародні організації також можуть визначати проблеми та тенденції, які можуть сигналізувати про ескалацію напруженості або конфлікту до початку бойових дій, слугуючи механізмом раннього попередження або пропонуючи послуги з вирішення конфліктів/тихої дипломатії [4].

Серед усіх міжнародних організацій чи не найважливішою у сфері забезпечення захисту прав людини є Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка має низку органів, що займаються моніторингом ситуації за станом прав людини у

світі, розслідуванням порушень прав людини, а також наданням допомоги постраждалим від конфліктів. Крім ООН, існує низка інших міжнародних організацій, які займаються наданням гуманітарної допомоги постраждалим від військових конфліктів. У зв'язку з глобалізацією та зростанням міжнародних викликів, міжнародні організації мають важливу роль у сприянні збереження міжнародного правопорядку, забезпечення безпеки та миру у світі.

Щодо гуманітарної допомоги під час військових конфліктів, ООН розглядає це як необхідну частину своєї місії з забезпечення гідності та захисту найбільш вразливих верств населення. Організація забезпечує необхідну гуманітарну допомогу, таку як харчі, вода, медикаменти, житло та освіта, для тих, хто втратив усе через війну. Крім того, ООН активно співпрацює з іншими гуманітарними організаціями та урядами для координації зусиль у наданні допомоги та відновленні після конфліктів. Роль спеціального координатора ООН з гуманітарних питань важлива у керівництві гуманітарними діями та забезпеченні координації між різними гуманітарними організаціями в зоні конфлікту. Саме координатор допомагає вирішувати екстрені проблеми та розробляти стратегії для подолання гуманітарних криз.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) працює на глобальному рівні для

допомоги людям, що постраждали від збройних конфліктів, а також для поінформованості населення про закони, які захищають жертв війни. Як незалежна та нейтральна організація, вона опирається на мандат, в основному визначений Женевськими конвенціями 1949 року [5]. Для України, яка знаходиться у стані війни, гуманітарна допомога є першочерговою потребою для постраждалого населення, особливо для тих, хто залишається у місцях, де ведуться або велися активні бойові дії, а також тих, хто знайшов захист у більш безпечному місці. Тому з 24 лютого 2022 року Товариство Червоного Хреста України мобілізувало, видало та відправило в різні області України для підтримки постраждалого від війни населення понад 20 000 тонн гуманітарного вантажу (засоби гігієни, побутові товари, продукти харчування, питна вода, медикаменти, одяг, взуття, ковдри, матраци, ліжка, постільна білизна, рушники, посуд, побутова техніка, дитячі речі тощо).

Міжнародна Федерація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця (МФЧХ) є глобальною гуманітарною організацією, яка координує та надає міжнародну допомогу у випадку природних та техногенних катастроф у мирний час. Його місія полягає в тому, щоб забезпечити легші умови життя для вразливих верств населення, мобілізувавши силу світового співтовариства. Крім того, рятувальні операції МФЧХ включають у себе програми реагування на надзвичайні ситуації, програми охорони здоров'я та захисту,

просування гуманітарних цінностей тощо. Зокрема, Федерація підтримує програми зниження ризиків та боротьби із соціально небезпечними захворюваннями, такими як ВІЛ, туберкульоз, пташиний грип та малярія. Організація також бореться з дискримінацією та насильством, підвищує обізнаність про права людини та надає допомогу мігрантам.

Велику роль у наданні гуманітарної допомоги відіграє також Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), яка доставила безліч засобів для лікування травм та невідкладної медичної допомоги українським лікарням і працює в сусідніх країнах, щоб запобігати, виявляти та швидко реагувати на спалахи захворювань, яким можна запобігти за допомогою вакцинації.

Крім того, величезний об'єм гуманітарної допомоги Україна отримала від Європейського Союзу, який у своїй гуманітарній діяльності керується принципами гуманності, нейтралітету, неупередженості та незалежності. Слід відмітити, що саме через механізм цивільного захисту ЄС разом із низкою інших європейських країн, ЄС відіграє ключову роль у координації реагування на кризи в Європі та за її межами. Для цього в межах ЄС функціонує спеціальний координаційний центр реагування на надзвичайні ситуації та є власний резерв європейських можливостей для реагування на надзвичайні ситуації [6, 7].

Вторгнення Росії в Україну спричинило

найгіршу гуманітарну кризу в Європі з часів Другої світової війни, вбивши тисячі людей і змусивши майже 12 мільйонів українців покинути свої домівки, у тому числі близько 6 мільйонів виїхали за межі України до сусідніх країн. Як видно, міжнародні організації відіграють важливу роль у забезпеченні прав людини та наданні гуманітарної допомоги у військових конфліктах загалом та, зокрема, у війні в Україні. Вони працюють над вирішенням конфліктів мирним шляхом з уникненням військових дій, сприяють захисту цивільного населення під час війни, надають гуманітарну допомогу постраждалим від військових дій тощо. Тому роль міжнародних організацій у забезпеченні прав людини та гуманітарної допомоги під час війни є важливою та життєво необхідною.

Джерела:

1. Марценко Н., Грушко М. Гуманітарний доступ під час збройних конфліктів. *Університетські наукові записки*. 2021. № 6 (84). С. 102–110. https://unz.univer.km.ua/article/view/84_102-110/pdf
2. About human rights in conflict situations. *OHCHR: Protecting human rights during conflict situations*. <https://www.ohchr.org/en/protecting-human-rights-conflict-situations>
3. Міжнародні організації - ЦІЛІСНІСТЬ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ. ЦІЛІСНІСТЬ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ. <https://securitysectorintegrity.com/uk/інститути-та->

організації/міжнародні-організації

4. The role of international organizations in armed conflict | *ASIL. Welcome to ASIL* | ASIL.

<https://www.asil.org/role-international-organizations-armed-conflict#:~:text=Within%20armed%20conflicts,%20international%20organizations%20such%20as%20the,and%20implement%20the%20principles%20of%20international%20humanitarian%20law>

5. About international red cross and red crescent movement – товариство червоного хреста України. *Товариство Червоного Хреста України*. URL: <https://redcross.org.ua/en/about-urcs/movement/> (дата звернення: 26.11.2023).

6. Humanitarian aid and civil protection | *European Union. European Union*. URL: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/humanitarian-aid-and-civil-protection_en#:~:text=The%20European%20Union%20provides%20needs,of%20people%20worldwide%20each%20year.

7. Humanitarian aid and civil protection - eur-lex. EUR-Lex – *Access to European Union law – choose your language*. URL: https://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/humanitarian_aid.html?root_default=SUM_1_CODED=04&locale=en

Дмитренко Яна Василівна
*здобувачка вищої освіти Київського державного
торговельного-економічного університету*

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТА ЕТИКА В БІЗНЕСІ: МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ МІЖ КОМЕРЦІЙНИМИ І ПРАВОЗАХИСНИМИ ІНТЕРЕСАМИ

Підвищена увага до етичних аспектів у бізнесі та вимоги до дотримання соціальної відповідальності ставлять підприємства перед завданням забезпечити конкурентоспроможність, при цьому, не порушуючи прав інших суб'єктів господарювання. Конфлікти між комерційними та правозахисними інтересами можуть призвести до серйозних наслідків, таких як: розгляд спорів в судових інстанціях, втрату репутації та, як наслідок, повної втрати чи зменшення прибутку. Глобалізація та діджиталізація дозволяють новинам про порушення прав та етичних норм швидко розповсюджуватися, що підсилює репутаційні ризики для компаній. Завданням постає знайти дієві механізми запобігання конфліктам та способи врегулювати їх, у разі виникнення. Суспільство вимагає, щоб бізнес був відповідальним і етичним, тож ця тема стає ключовою у контексті сучасного підприємницького права.

У теперішній час в Україні функціонує ряд національних засобів для вирішення правових конфліктів, які відрізняються за своєю правовою

природою та юридичною силою. Ці інструменти спрямовані на визнання, відновлення чи вирішення суперечок, що стосуються порушених прав або правопорушень.

Конституція України не встановлює конкретний список засобів для розв'язання конфліктів, залишаючи це питання відкритим. Кожна особа має право використовувати будь-які законні засоби для захисту своїх прав і свобод від порушень і незаконних втручань (згідно з частиною шостою статті 55 Конституції України) [1].

В Україні законодавство регулює комерційні та правозахисні інтереси через різні закони та акти, що охоплюють всі сфери життя та бізнесу: Цивільний кодекс, Кодекс законів про працю, Податковий кодекс, Господарський кодекс та Закон України «Про захист економічної конкуренції»[2].

Судовий розгляд є найавторитетнішою та найбільш ефективною юрисдикційною формою захисту прав. Він надає необхідні умови для вирішення правових конфліктів та ґрунтується на принципах верховенства права. Проте, незважаючи на те, що суд є дієвим методом, він, також, може бути достатньо витратним і довготривалим [3].

У сфері бізнесу існує кілька загальних методів врегулювання конфліктів, які сприяють подоланню суперечок, що виникають у комерційних справах. Методи вирішення конфліктів в бізнес-ситуаціях різноманітні і

можуть включати нейтралізацію об'єкта конфлікту, встановлення норм і правил для регулювання суперечок, застосування компенсаційного механізму або передачу конфліктного об'єкта іншому суб'єкту, розведення конфліктуючих сторін, перенесення відносин між суб'єктами на іншу площину, публічне офіційне вирішення конфлікту та залучення третьої сторони для вирішення суперечок. Кожен із цих методів може бути використаний в залежності від конкретної ситуації та мети врегулювання конфлікту в бізнес-середовищі [4].

Детальніше зупинимось на понятті, медіація, що означає вирішення корпоративних суперечок, тобто спорів у сфері господарської діяльності, через індивідуальні чи спільні засідання. Головною перевагою медіації є її базування на визнаному у всьому світі досвіді. Наприклад, у Великій Британії щодня цим методом вирішується 80% спорів, а в Сполучених Штатах існують категорії справ (включаючи житлові, ДТП та сімейні справи), в яких медіація є обов'язковою. Ця статистика слугує додатковим аргументом на користь використання медіації. В процесі сторони мають право пропонувати свої ідеї щодо процесу медіації, надавати необхідну інформацію, висловлювати бажання включити третіх осіб у процес медіації, ініціювати проведення окремого особистого спілкування з медіатором, виражати свої позиції стосовно суперечливої ситуації. [5]

Україна наразі є однією з 46 країн, що приєдналися до Конвенції ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання суперечок через процедуру медіації. Ця конвенція надає можливість використовувати бізнес-медіацію для вирішення конфліктів з іноземними партнерами, зокрема в міжнародних комерційних спорах. Пандемія COVID-19 значно підсилена використання бізнес-медіації в управлінні конфліктами у сфері бізнесу. Ситуації, де були невиконані договори через форс-мажорні обставини та складності в поданні судових позовів через карантинні обмеження, спонукали до пошуку та використання альтернативних інструментів для вирішення суперечок. Деякі з цих інструментів можна було використовувати у віддаленому режимі. Аналіз дії нормативно-правових актів, що були прийняті Міністерством юстиції України в 2020 році, показав, що лише 18,7% респондентів брали участь у процедурі врегулювання суперечки за участю судді. В той самий час 81,3% опитаних не зверталося до суду для вирішення суперечок. [6]

За словами Валерії Драбинович, яка є старшим юристом в компанії *Rödl&Partner*, для медіаторів конфлікт представляє собою можливість переглянути кризову ситуацію з іншого ракурсу. За статистикою, 85% конфліктів вдається вирішити за допомогою медіаційних методів, тоді як лише 15% справ доходять до суду для вирішення. [7]

Процес вирішення бізнес-конфлікту передбачає кілька послідовних кроків, які сприяють знаходженню мирного та продуктивного вирішення суперечки. Спочатку учасники конфлікту вивчають ситуацію, усвідомлюють проблему та визначають об'єкт, який є предметом суперечки. Після цього настає етап вибору стратегії та тактики вирішення конфлікту. Кожна сторона визначає свої бажані результати та конкретні дії, спрямовані на досягнення цих результатів, а також враховує можливі ризики та втрати. Пошук умов для вирішення суперечки є наступним важливим кроком. Сторони обговорюють різні варіанти умов, які можуть призвести до вирішення конфлікту та сприяти досягненню консенсусу. В цьому процесі сторони ретельно вивчають свої спільні інтереси та намагаються знайти взаємоприйнятні рішення. Після досягнення згоди щодо умов примирення, вони офіційно оформлюють ці умови в документі, такому як мирова угода. Остаточний крок полягає в виконанні узгоджених рішень та забезпеченні їх виконання. У разі невиконання умов угоди сторонами, залишається можливість звернутися до суду або арбітражу, але перевага надається мирному вирішенню конфлікту через угоду та спільний зусилля сторін [8].

Важливо підтримувати комунікацію із зацікавленими сторонами, що означає активний діалог та переговори з особами або організаціями, що мають юридичний інтерес у вирішенні

конфлікту. По-друге, моніторинг преси в юридичних термінах передбачає систематичний аналіз та відстеження публікацій для виявлення можливих юридичних ризиків та вчасної реакції на них. Це допомагає забезпечити відповідність правовим нормам і визначити стратегії реагування. По-третє, розкриття інформації про скарги або суперечки юридично включає публічне оприлюднення інформації про конфлікти для залучення сторін до відкритого обговорення та пошуку рішень. Корпоративний кодекс поведінки, з свого боку, регулює внутрішні та зовнішні відносини, сприяючи конфіденційності та етичним нормам у бізнесі [9].

Отже, сучасна Україна наділена різноманітними засобами для вирішення правових конфліктів, включаючи судовий розгляд, альтернативні методи вирішення спорів та відповідне законодавство. Інструменти цієї системи регулюють як комерційні, так і правозахисні інтереси в різних сферах діяльності. Завдяки цьому механізму сторони можуть знаходити рішення для своїх конфліктів, забезпечуючи справедливість і захист прав і свобод громадян і підприємств. Подібно до інших країн, в Україні медіація та інші альтернативні методи набирають на популярності як ефективні засоби запобігання правових конфліктів.

Джерела:

1. Конституція України [Електронний ресурс] – Електронні дані – URL:

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/960%B2%D1%80/print150970354685149>

2. Закон України «Про захист економічної конкуренції» – Електронні дані – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

3. ЮРИСДИКЦІЙНІ ЗАСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ, Лихолат І. П., 2018 – Електронні дані – URL: <http://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/153075/152268>

4. БІЗНЕС-КОНФЛІКТИ В МЕНЕДЖМЕНТІ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ, Матвеєв М. В., 2022, – Електронні дані – URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4450/%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80_%D0%BF%D1%80_%D0%9C%D0%95%D0%9D_%D0%97%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y

5. МЕДІАЦІЯ ЯК ФОРМА ВИРІШЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ СПОРІВ, М. І. Карташов, 2019 – Електронні дані – URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/3.pdf>

6. ПЕРЕВАГИ БІЗНЕС-МЕДІАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В БІЗНЕСІ 2022 – Електронні дані – URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/52929/1/Pp_64.pdf

7. Медіація як ефективний метод вирішення бізнес-конфліктів, І. Шевчук, 2019 – Електронні дані – URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/52929/1/Pp_64.pdf

дані – URL:
<https://nachasi.com/creative/2019/06/05/mediation/>

8. ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ БІЗНЕС-КОНФЛІКТІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ, А. Г. Мельник, 2020 – Електронні дані – URL:

http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/66.pdf

9. ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ІНТЕРЕСІВ В ПАРТНЕРСТВІ БІЗНЕСУ І ДЕРЖАВИ, Ю. І. Косенюк, 2016 – Електронні дані – URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=992>

Науковий керівник – доктор філософії в галузі права кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Коломієць К.

Новаківський Ілля Ігорович

здобувач Юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Марценко Наталія Степанівна

доцентка кафедри міжнародного права та

міграційної політики Західноукраїнського

національного університету, к.ю.н., доцентка

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ

БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війни та конфлікти є однією з основних причин масового переміщення людей у світі. За

даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на кінець 2022 року кількість біженців у світі становила понад 82,4 мільйона осіб, тому захист їх прав є особливо актуальною та цікавою темою.

У міжнародному праві біженці являють собою категорію осіб, які залишили країну постійного проживання внаслідок надзвичайних обставин, серед яких збройні конфлікти, насильство, кліматичні зміни тощо [1; 2]. Згідно з Конвенцією ООН про права біженців 1951 року, біженець - це людина, яка, через виправдані страхи, стала об'єктом переслідувань через свою расу, віросповідання, національність, громадянство (підданство), належність до певної соціальної групи або політичних переконань; вона перебуває за межами країни свого громадянства та не може отримати захист від цієї країни, або відмовляється від отримання цього захисту через страхи; або якщо особа не має громадянства та перебуває за межами країни свого колишнього місця проживання через подібні обставини, вона не може або не бажає повертатися до цієї країни через ці виправдані страхи [3].

Посилаючись на дані Євростату, станом на вересень 2023 року в країнах Європейського Союзу (ЄС) зареєстровано більше 4 млн вимушених мігрантів з України, які користуються тимчасовим захистом відповідно до Директиви 2001/55/ЄС [4]. Дана Директива передбачає автоматичне надання притулку на території ЄС в

разі масового та раптового припливу біженців із третіх країн. Цікаво, що станом на сьогодні законодавством ЄС передбачено, що тимчасовий захист громадянам України надаватиметься до 4 березня 2025 р., тобто протягом трьох років з моменту застосування Директиви, що є максимально можливим терміном її дії.

Слід відмітити, що європейське законодавство вважає біженців, які перебувають у країнах, де ведеться війна, особливо вразливою групою населення, так як існує високий ризик того, що вони можуть бути піддані насильству та переслідуванню з боку воюючих сторін або зазнаватимуть дискримінації та нерівності у суспільстві в країні свого перебування. Крім того, під час війни завжди існує нестача доступу до основних потреб, таких як їжа, вода, притулок та медична допомога, що поглиблює гуманітарну кризу та створює неможливість життя людей в зоні конфлікту.

Слід відмітити, що міжнародне співтовариство несе особливу відповідальність за захист прав біженців в умовах війни, яка ґрунтується на принципах міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МГП встановлює правила поведінки під час збройних конфліктів, захищаючи цивільних осіб, включаючи біженців, від насильства та переслідування; міжнародне право прав людини також захищає біженців в умовах війни з огляду на особливу вразливість даної категорії людей під час війни).

Загалом, забезпечення захисту прав біженців в умовах війни передбачає низку положень та дій, які цілеспрямовано направлені на встановлення безпеки для даної категорії осіб. Серед таких завдань передусім слід виділити необхідність забезпечення безпеки та недопущення примусового повернення біженців до країни походження, де їх життю або свободі загрожує небезпека. Видається, що дане завдання є чи не найважливішим, оскільки створює основи для забезпечення інших прав біженців. Разом із забезпеченням безпеки біженцям, країна, яка надає притулок, бере на себе зобов'язання надати усі права та свободи та виключити усю можливу дискримінацію, виходячи із положень преамбули Конвенції про статус біженців (беручи до уваги, що Організація Об'єднаних Націй неодноразово виявляла свій глибокий інтерес до долі біженців і докладала всіх зусиль для того, щоб забезпечити біженцям якомога ширше користування зазначеними основними правами та свободами) [3]. Дане положення повністю співпадає із змістом статті 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [5]. Гарантування безпеки та запобігання примусового повернення біженців у країну, де їх чекає небезпека для життя або свободи, виступає не лише як гуманітарний акт, але й як моральний та юридичний обов'язок міжнародної спільноти перед людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах через війну, конфлікт чи переслідування. Крім

того, забезпечення безпеки біженців і недопущення їхнього повернення у зону небезпеки є основним елементом гарантування їхніх основних прав, таких як право на життя, свободу від катувань, насильства чи проявів дискримінації. Дане завдання також має багатоаспектний характер та потребує спільних зусиль держав, міжнародних організацій та громадських структур, так як механізми захисту біженців включають створення безпечних зон, гуманітарних коридорів та зон для тимчасового притулку, сприяння процесу переселення до безпечних приймаючих країн, надання статусу біженця та правової захищеності.

Наступним важливим завданням є забезпечення доступу біженців до основних прав людини (право на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу пересування, свободу думки, совісті та релігії, право на освіту, медичну допомогу, соціальне забезпечення тощо), які є ключовими для гідного та безпечного життя біженців. Дані права визначені в Конвенції ООН про статус біженців (1951 р.) та у ряді міжнародних документів, цим самим зобов'язуючи приймаючі країни та міжнародні гуманітарні організації гарантувати їх у межах своєї юрисдикції і створювати умови для їх реалізації по відношенню до усіх біженців.

Не менш важливим завданням є також необхідність забезпечити можливість біженцям знайти безпечне та гідне місце проживання, що передбачає собою надання біженцям тимчасового

притулку, а також сприяння їх інтеграції в суспільство країни перебування. Тимчасовий притулок є фактично першим етапом в питанні забезпечення безпечного притулку для біженців, де їм надається можливість захисту від насильства та переслідувань і включає в себе утримання в приймальних центрах або тимчасових установах для біженців, де їм надається проживання, харчування та необхідні послуги. Також, країна перебування повинна сприяти біженцям в питанні інтеграції в суспільство (створення можливостей для отримання освіти, роботи, адаптації до мови, культурних та соціальних особливостей країни, надання правової підтримки для отримання статусу біженця чи інших форм захисту), а також забезпечувати захист біженців від дискримінації. Усі ці заходи направлені на те, щоб забезпечити біженцям можливість відновлення життя в умовах безпеки, гідності та можливості для подальшого самостійного життя в новій країні.

Провідну роль у реалізації даних завдань щодо забезпечення захисту прав біженців в умовах війни відіграють міжнародні інституції, такі як ООН, Європейська Рада та інші. Для прикладу, Організація Об'єднаних Націй, зокрема її Управління Верховного комісара ООН у справах біженців є провідним міжнародним органом у сфері захисту прав біженців, що надає біженцям гуманітарну допомогу, сприяє їх інтеграції в суспільство країни перебування та захищає їх права. Європейська Рада, яка є регіональною

організацією, розробила ряд документів, що стосуються захисту прав біженців, зокрема Директиву Європейського Парламенту та Ради 2004/83/ЄС про мінімальні стандарти для процедур надання і скасування статусу біженця у країнах-членах Європейського Союзу [6].

Як підсумок, слід відмітити, що біженці, особливо ті, які залишають країни, де ведеться війна, є особливо вразливою групою населення, тому міжнародне та європейське право з огляду на це встановлює принципи та положення для захисту прав біженців в умовах війни. Міжнародне співтовариство має особливу відповідальність за захист прав біженців і ця відповідальність ґрунтується на принципах МГП та міжнародного права прав людини. Забезпечення безпеки біженців та недопущення їхнього примусового повернення є основними елементами цього захисту. Поряд із цим, наявність доступу до основних прав людини, таких як життя, свобода, освіта та медична допомога, є ключовими для гідного та безпечного життя біженців. Тому приймаючі країни та міжнародні гуманітарні організації зобов'язані гарантувати ці права та створювати умови для їх реалізації. Крім того, надання біженцям тимчасового притулку та підтримка їхньої інтеграції в суспільство країни перебування повинні бути спрямовані на забезпечення безпечного місця проживання та можливості для відновлення життя біженців в умовах безпеки. Саме тому, є велика необхідність у спільних

зусиллях держав, міжнародних організацій та громадських структур для ефективного захисту прав біженців в умовах війни та гуманітарної кризи.

Джерела:

1. Марценко Н.С. (2021). Сучасний стан та тенденції освітньої міграції. *Актуальні проблеми правознавства*. Том 1. Випуск 4. С.55-60. <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1103>
2. Дракохруст Т.В., Марценко Н.С. (2022). Роль кліматичних змін у міграційних процесах: правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Випуск № 3. http://lsej.org.ua/3_2022/56.pdf
3. Конвенція про статус біженців 1951 року. https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2021/07/UNHCR70_Key_Messaging_ukr.pdf
4. Директива Ради Європи 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. 20 липня 2001 року. <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an=2>
5. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
6. COUNCIL DIRECTIVE 2004/83/EC of 29 April

2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:304:0012:0023:EN:PDF>

Стерпул Наталія Олександрівна

Ткачук Ілона Ігорівна

*здобувачі вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПРОГРЕС ЛЮДСТВА

Гуманітарні кризи, що виникали з різних причин, супроводжували людство протягом всієї історії. Безліч людей опинялися без засобів існування, в обставинах, що загрожували їх життю та здоров'ю внаслідок природних та антропогенних катаклізмів, воєнних дій, безробіття, похилого віку, тощо. Не маючи можливості дати собі раду, вони вимушені були звертатися за допомогою. Поступово формувалося усвідомлення суспільної відповідальності за подальшу долю жертв несприятливих обставин. Це призвело до виникнення концепції гуманітарної допомоги, як механізму подолання негативних наслідків для існування людства загалом, окремих груп населення та кожної людини особисто. Першою

історично відомою формою такої допомоги була благочинна (добродійна) допомога. Виникненню концепції сприяв розвиток гуманістичних тенденцій цивілізаційного розвитку. Гуманізм, як правова категорія визнає соціальну цінність людської особистості та її гідності. Ідея цінності людини складає підґрунтя ідеї благочинної допомоги. Гуманістичні ідеали мають витоки в античній філософії. Сократ розглядав суспільне благо, як цінність. За Платоном, добро існує як ідея, яка займає вершину у ієрархії цінностей.

В античну епоху у грецьких полісах формується розвинуте громадянське суспільство, у якому держава і заможні громадяни вважають своїм обов'язком підтримувати нужденних. У стародавньому Римі розвивалися та поглиблювалися ідеї благочинної допомоги, зокрема римський сенат ще у V ст. до н.е. створив хлібне управління (*annona*), яке займалося щорічним підвозом хліба для його продажу біднякам за зниженими цінами. На теренах Київської Русі ця сфера також розвивалася. Одними з найдавніших відомих джерел права в яких визначалися основні напрямки соціальної допомоги та підтримки, такі як княжа, церковно-монастирська, подання милостині та парафіяльна благодійність були церковні статuti князів Володимира Великого та й Ярослава Мудрого. У середньовічній Європі церква несла відповідальність за організацію та сприяння допомоги бідним, а починаючи з 16 ст. держава почала брати на себе цю відповідальність. В

Англії перші законодавчі заходи щодо допомоги нужденним були прийняті в пізній період Тюдорів. Допомога надавалася бідним та інвалідам. Тоді відбувалося поширення приватної благодійності та неприйняття державного патерналізму. Тому усі благодійні організації значною мірою залежали від підтримки через підписки та пожертви [1].

На ранніх стадіях розвитку милосердна допомога була спрямована на подолання бідності, надання засобів існування нужденним та трактувалася як соціальна допомога. Розвиток гуманістичних ідеалів суспільства, усвідомлення людини та її гідності, як вищої цінності сприяли розвиткові благочинної діяльності, появи нових її форм. Зусилля з надання допомоги адаптуються до мінливих обставин, знаходяться у безперервному пошуку ефективних рішень та враховують культурні відмінності, інституційні перешкоди та приватні інтереси. Приходить усвідомлення того, що наймасштабнішу загрозу людству становлять воєнні конфлікти, які є найбільш кричущим порушенням міжнародного права, адже дії агресора нехтують Статутом ООН, порушують загальновизнані принципи міжнародного права, призводять до порушення прав людини.

Паралельно з розвитком різноманітних форм благочинної діяльності, формуються закони та звичаї ведення війни, зокрема правила, пов'язані з поведженням із солдатами та цивільними особами під час воєнних конфліктів

Усвідомлення жахів війни привело до появи принципів, що стосуються гуманітарної допомоги. Зміст міжнародно-правових норм змінювався в міру того, як змінювався характер бойових дій, а науково-технічний прогрес сприяв появі нових видів озброєнь, а також розвивалася концепція прав людини. Важливу роль в цьому сенсі грає і міжнародне право прав людини, оскільки важливим є гарантування прав людини на гідне життя не тільки під час збройного конфлікту, але і після його завершення. Крім того міжнародне право прав людини грає головну роль в сфері поновлення прав людини на гідне життя, порушених в результаті техногенних аварій та катастроф природного походження. Ми розглядаємо гуманітарну допомогу в якості основного механізму вирішення проблеми в короткостроковій перспективі. Щодо довгострокових програм відновлення, то вони не можуть підпадати під поняття «гуманітарна допомога»

Поступово формується міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги, який у своєму розвитку пройшов декілька етапів. Перший етап охоплює період з 1805 по 1863р.р. та характеризується першими спробами надання допомоги постраждалим в результаті воєнних конфліктів на міжнародному рівні. Однією з перших добровільних транснаціональних гуманітарних ініціатив була британська гуманітарна кампанія допомоги (1805–1815), ініційована Комітетом з надання

допомоги в Німеччині та інших частинах континенту [2]. Ініціатором нового підходу до надання допомоги був А. Дюран, за ініціативою якого у 1863р. було засновано Міжнародний Комітет Червоного Хреста, що на нашу думку, означало початок другого етапу розвитку гуманітарної допомоги. МКЧХ є провідником багатьох ініціатив в цій царині, зокрема щодо впровадження міжнародно-правових норм, спрямованих на захист жертв війни (військових та цивільних). Під егідою МКЧХ у 1864р. була підписана перша міжнародна конвенція "Про поліпшення долі поранених на полі бою». У першій половині ХХ ст. приймаються міжнародно-правові конвенції присвячені наданню допомоги жертвам гуманітарних катастроф у мирний час, що ознаменувало початок третього етапу розвитку міжнародно-правового регулювання гуманітарної допомоги. Четвертий етап починається під час другої світової війни та ознаменувався першою спробою запровадження комплексного механізму надання допомоги жертвам війни. У 1943р. була створена Сполученими Штатами та Великобританією адміністрація ООН з надання допомоги та реабілітації (UNRRA). П'ятий етап починається у 1945 р. після закінчення другої світової війни. Актуалізуються питання дотримання прав людини, сама система яких значно розширюється. У Загальній декларації прав людини (1948р.) знайшло відображення право людини на забезпечення в разі втрати засобів до існування

через незалежні від неї обставини [3]. Це положення є основоположним для запровадження та гарантування права на гуманітарну допомогу. Шостий етап (почався у 1991р.) пов'язаний з посиленням співробітництва міжнародних організацій та держав щодо надання допомоги, що потребувало посилення координації в цій сфері. Саме цю мету переслідує резолюція Генеральної асамблеї ООН 46/182 «Посилення координації екстреної гуманітарної допомоги ООН», прийнята 19.12.1991р. [4]. Сьомий етап почався у 2005 р., коли був запроваджений кластерний підхід до надання гуманітарної допомоги, який використовується для координації в гуманітарних ситуаціях, не пов'язаних із біженцями [5]. Сучасний восьмий етап почався у 2022 р. з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. В ході агресії відбулися події, на кшталт підриву греблі Каховської ГЕС, які призвели до гуманітарної катастрофи небачених раніше масштабів, що в свою чергу виявило повну неспроможність світового співтовариства впоратися із ситуацією. Мешканці окупованих територій були кинуті напризволяще окупаційною владою, яка вчасно не тільки не надала допомоги, але й не надала гуманітарного доступу ООН та Україні в постраждалих райони. І все це відбувається, незважаючи на те, що право цивільних громадян на отримання гуманітарної допомоги гарантується міжнародним

гуманітарним правом та міжнародним правом захисту прав людини.

В сучасності формується інститут гуманітарної допомоги, як міжгалузевий інститут міжнародного права. В той же час не існує загально визнаного поняття гуманітарної допомоги, хоча прийнята низка міжнародно-правових актів, регулюючих право на її отримання. Не врегульованим залишається питання гуманітарного доступу до постраждалих та відповідальності за порушення права на гуманітарну допомогу. Не існує єдиних підходів до визначення співвідношення гуманітарної допомоги та благодійної діяльності на міжнародно- правовому рівні. В то же час в законодавстві України наголошується на тому, що гуманітарна допомога є різновидом благодійництва [6].

Агресія РФ проти України висвітлила проблемні питання надання гуманітарної допомоги, усвідомлення яких тільки починається та безперечно призведе до реформи міжнародно-правових механізмів надання гуманітарної допомоги. Ця подія, на нашу думку, здатна зіграти роль каталізатора змін та активувати реформу міжнародно-правового регулювання надання гуманітарної допомоги.

Джерела:

1. The history of charity URL: <https://library.croneri.co.uk/>
2. Götz N. Rationales of Humanitarianism Journal of Modern European History/ Zeitschrift für

moderne europäische Geschichte Revue d'histoire européenne contemporaine Vol. 12, No. 2, Ideas, Practices and Histories of Humanitarianism (2014), pp. 186-199 URL: <https://sh.diva-portal.org/smash/get/diva2:717955/FULLTEXT01>

3. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

4. United Nations *General Assembly Resolution 46/182* Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc> (дата звернення: 18.01.2023)

5. What is the Cluster Approach? URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/>

6. Закон України Про гуманітарну допомогу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Линник Дар'я Владиславівна
*здобувачка вищої освіти Маріупольського
державного університету*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ГОЛОВНИЙ ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ

Найвищу цінність в країні мають права та свободи людини і гарантії цих цінностей визначають головну спрямованість діяльності

держави. Саме тому це є самою значущою, але не завжди на практиці втіленою ідеєю. Права людини виступають головною ознакою оцінки якості державності, розвитку її демократичності, дотримання її норм права та загальнолюдських цінностей. В Конституції України закріплено, що права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними, вони гарантуються і не можуть бути скасовані, а держава відповідає перед людиною за свою діяльність.

Увага до цих питань виникає, ще й тому, що Україна прагне стати членом Євросоюзу і впровадження європейських стандартів у сфері прав людини, та їх дотримання є обов'язковим. Саме тому проблема забезпечення реалізації і захисту прав, свобод та законних інтересів людини органами державної влади сьогодні особливо актуальна.

Основний Закон України проголошує людину найвищою соціальною цінністю у демократичній, соціальній, правовій державі [1], тому формування відповідної державної політики управління суспільством повинно стати одним із головних напрямків реалізації цього принципу.

Важливе значення у забезпеченні прав людини в демократичному суспільстві має правова система, яка працює при створенні певних умов, пов'язаних з соціальним та юридичним порядком, а державні структури надають правовим положенням і цінностям

загальну обов'язковість, гарантованість та визначеність.

Регулювання поведінки людей з правової точки зору має соціальне призначення. Однак встановлені державою правові норми не можуть виконувати регулювальної ролі без складного механізму їх реалізації. Без утілення правових приписів у життя норми права мертві, та втрачають своє соціальне значення [2, С.16].

Сучасна держава - це держава правова і вся її діяльність спрямована на дотримання сутті законів на основі загальнолюдських цінностей. Політика правової держави направлена на визнанні необхідності державної влади та й водночас і в її обмеженні. Відсутність державної влади породжує анархію, насильство та несправедливість, тому вона потрібна в будь-якому суспільстві, але будь-яка влада прагне постійно розширювати межі своєї компетенції і разом з тим, обмежувати свободи громадян. Тому, наявність державної влади має користь, але необхідно стежити за нею і оцінювати результати її діяльності. Повинен бути баланс між потребою громадян щодо збереження правопорядку та захистом громадянських прав з боку державної влади. Необхідно створювати рівноваги між негативними і позитивними наслідками в прийнятті рішень державою.

Свобода у демократичних країнах сприймається як можливість користуватися людиною своїми основними правами при відсутності свавілля з боку держави, яка в свою

чергу встановлює зрозумілі та законні обмеження. Свобода ґрунтується на тому, що людина сама вирішує, що потрібно робити, а що – не варто. Однак всіх запитів громадян задовольнити не можливо, тому законодавству складно врахувати усі сторони суспільного життя. А ті правові норми, які вже відрегульовані можуть не виконуватися в повному обсязі внаслідок зловживань з боку посадових осіб, інших непрогнозованих дій, таких як бюрократичне свавілля, некомпетентність чиновників, порушення законності тощо.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення усіх необхідних заходів для повного та належного здійснення прав людини є головним обов'язком держави.

Але, головною перешкодою в демократичній державі для реалізації права людини стають збройні конфлікти, особливо коли вони потребують введення воєнного стану. Під час введення воєнного стану можливе суттєве обмеження прав людини, а їх захист може ускладнюватися. В умовах воєнного стану права людини стають особливо вразливі.

Конституцією України та українським законодавством передбачені механізми обмеження певних прав. Однак не всі права можуть бути обмежені, а обмеження інших прав не змінює їх сутність. Права, які не можуть бути обмежені навіть у час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини.

Вагомі важелі в захисті прав людини знаходяться в руках держави в особі державних органів. На державу покладається необхідність побудування розумного зв'язку між вимушеними обмеженнями прав і свобод людини та спроможністю держави щодо стримання військової агресії.

Незаперечним є той факт, що життя та здоров'я будь-якої людини повинні бути захищені в першу чергу. Навіть в умовах війни, демократичні держави з повагою ставляться до прав і свобод людини.

Воєнний стан доцільно розглядати як засіб відновлення умов, за яких людина може ефективно реалізувати свої права та свободи. Відповідно, права людини визначають межі діяльності публічної влади щодо введення воєнного стану та засоби, що нею використовуються [3, С. 30].

Воєнний стан не дає можливості державі для призупинення свого обов'язку забезпечувати права людини. А тому, побудова грамотної взаємодії і чіткого зв'язку між органами державної влади та посадовими особами при реалізації ними своїх обов'язків сьогодні є головним завданням.

Це потрібно тому, що обмеження прав людини під час воєнного стану в державі є тимчасовим та мінімально необхідним, а крім того, існує певний перелік прав, які не повинні порушуватися навіть у таких випадках.

Важливо, що введення воєнного стану має на увазі створення умов, за яких людина може і на далі реалізовувати свої права та свободи. Метою Закону України «Про правовий режим воєнного стану» є гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб [4].

Але, досвіду виконання функцій органів публічної влади в умовах воєнного стану явно не достатньо, є проблема забезпечення прав людини в таких умовах. Це стосується в першу чергу тих, хто постраждав від ведення бойових дій або залишився на тимчасово окупованій території. Бойові дії на значній території країни є загрозою фундаментальних прав людини, в тому числі право на життя. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед обличчям нових викликів.

На практиці, гарантування реалізації прав і свобод людини на території України ще перебуває на досить низькому рівні. Можливості здійснення різних прав, які регульовані законом, іноді не збігаються з реальним використанням їх в повсякденній практиці, тобто гарантії конституційних прав та свобод людини не завжди діють.

Забезпеченні прав і свобод людини в демократичному суспільстві, напряму залежать від інститутів демократії, поліпшення економічного становища держави, повного припинення бойових дій, ефективного функціонування і взаємодії гілок державної

влади. Треба створювати певні юридичні умови для реального функціонування закріплених у законодавстві прав і свобод людини.

Джерела:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Стахура Б. І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико - правовий вимір. Львів. 2016. С. 180.
3. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. С. 27–31.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Грушко М.

Жила Ірина Вікторівна

здобувачка вищої освіти Київського державного торговельного-економічного університету

МОЖЛИВІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРАКТИКА ЄСПЛ

Права людини – це її можливість вільно, самостійно та незалежно від інших осіб визначати

власну поведінку, що не заборонена законодавством і не порушує права та свободи інших людей. Конституція України та міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закріплюють основоположні права й свободи, що охоплюють всі сторони нашого життя.

На жаль, вони не є абсолютними. Так, Конституція України передбачає, що права і свободи громадянина не можуть бути обмежені, окрім певних випадків, прямо передбачених Конституцією України. В умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть бути встановлені окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Щодо міжнародного права, то захист прав людини реалізується завдяки дії Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), яка зазначає, що в умовах війни або іншої суспільної небезпеки, яка виявляє загрозу життю нації будь-яка Висока Договірна Сторона може вжити заходів, які відступають від зобов'язань цієї держави за даною Конвенцією, у тих межах, яких вимагає становище, та за умови, що такі визначені заходи не будуть суперечити іншим зобов'язанням держави відповідно до міжнародного права [2].

На основі цього, можна зробити висновок, що обмеження прав людини являє собою втручання в права і свободи, що відповідають вимогам законності, доцільності та необхідності цілі, яка переслідується, і є допустимою з точки

зору міжнародного права та національного законодавства. Крім того, норми законодавства також можуть бути доповнені судовою практикою національних судів та практикою Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що відповідає частині 1 статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3].

На сьогоднішній день питання щодо обмеження прав та свобод для України стоїть гостро. Хоча під час дії воєнного стану обмеження прав і свобод є нормою, більшість людей досі не розуміють значення цього.

Конституція України прямо зазначає про неможливість обмеження певних прав, навіть під час воєнного стану. До таких прав можна віднести: права на життя, на житло, на рівність та повагу, права на громадянство та укладення шлюбу, а також право на справедливий суд, юридичну допомогу та захист. У міжнародному праві практика міжнародного суду та доктрини зазначає, що абсолютність деяких прав впливає з їхнього формулювання [4]. Так, не можуть бути обмежені, також і під час надзвичайного стану чи збройного конфлікту, чотири права, що передбачені ЄКПЛ: право на життя (ст. 2), заборона катувань (ст. 3), заборона покарання без закону (*nullum crimen*), заборона рабства (п. 1 ст. 4) та право не бути притягнутим до суду або покараним двічі (згідно п. 1 ст. 4 Протоколу № 7). Що стосується інших прав, то такі обмеження є можливими, виключно за певних обставин.

Для України актуальним є питання обмеження прав в умовах війни. Введення воєнного стану торкається всіх сфер життя. Так, військове командування має можливість обмежити право пересування. Законодавство закріплює можливість введення комендантської години, заборону проведення референдумів та обмеження громадян в управлінні держави, втручання в приватне життя, а також допустиме відчуження майна за певних умов з правом на подальшу компенсацію та інше.

ЄКПЛ визначає дві форми обмежень: ті, що зазначені у змісті статті або випливають з нього (наприклад, обмеження пункту 2, 3 ст. 4 передбачає, що заборона обов'язкової праці не поширюється на певні види робіт чи служби) та ті, що закріплені в конкретному пункті статті, яка визначає певне право чи свободу (наприклад, статті 8-11 ЄКПЛ (в пункті 2 кожної із статей), так, органи державної влади не мають права втручатись у здійснення права на повагу до приватного і сімейного життя, за винятком випадків, коли втручання передбачено законом та є необхідним в інтересах громадського суспільства та ін.) [5].

Доповнюючи вищевикладене можна зауважити, що статті 17 та 18 ЄКПЛ також прямо висвітлюють питання обмеження прав. Так, стаття 17 ЄКПЛ передбачає, що ніщо з положень даної Конвенції не може бути розтлумачене як таке, що надає будь-яким державам, групам чи особам право вчиняти певні дії, спрямовані на

скасування тих чи інших прав і свобод, передбачених цією Конвенцією, чи обмежувати їх в обсязі більшому, ніж це передбачено Конвенцією.

Щодо прецедентів по цьому положенню, то яскравими прикладами є рішення Комісії щодо прийняття заяви Німецької комуністичної партії проти Федеральної Республіки Німеччина, а також Witzsch проти Німеччини. У першій справі проти Німеччини щодо законності заборони німецької комуністичної партії, Комісія визнала дану скаргу неприйнятною відповідно до положення, що зазначене в статті 17 ЄКПЛ. В обґрунтуванні було зазначено, що метою партії є «диктатура пролетаріату», що не відповідає цінностям демократичного суспільства [6]. У другому випадку, щодо законності заперечення голокосту, то Суд визначив, що суспільні інтереси з приводу запобігання вчиненню геноциду та захист інтересів жертв від нациського режиму являють більшість у демократичному суспільстві, ніж інтереси скаржника, яким було заявлено право на висловлення думки про відсутність газових камер [7].

Також, не можна не звернути увагу на права, що порушуються найчастіше в умовах війни. За такої умови найбеззахиснішим правом людини є право на життя. Невиключено й порушення права на гідність та недоторканість – це примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, зґвалтування та інші форми насильства. Порушується також право людини на

охорону здоров'я – як завдання фізичної шкоди, так і неможливість доступу до медицини. Під час війни незахищеними є і діти, адже вони можуть бути позбавлені батьків, втратити доступ до медицини та освіти, що є порушенням прав дитини.

Таким чином, обмеження прав і свобод людини закріплено як на національному, так і на міжнародному рівнях. Такі обмеження мають виключно правовий характер та здійснюються в інтересах суспільства з дотриманням відповідних норм.

Джерела:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.10.2023).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р.: станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n265 (дата звернення: 24.10.2023).
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV : станом на 2 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 24.10.2023).
4. Greer S. The Margin of Appreciation: Interpretation and Discretion under the European

Convention on Human Rights. Human rights files No. 17. Council of Europe Publishing. 2000. P. 27.

5. Greer S. The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights. Human rights files No. 15. Council of Europe Publishing. 1997

6. Decision by the Commission on the admissibility of application No 250/57 lodged by the German communist party against the Federal Republic of Germany. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-110191&filename=001-110191.pdf> (дата звернення: 24.10.2023).

7. Witzsch v. Germany, no. 41448/98, від 20.04.1999. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-4868> (дата звернення: 24.10.2023).

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Мельниченко Н.

Бурдюжа Олександр Миколайович
*аспірант кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

БЛАГОЧИННА ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНО - ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Гуманітарні кризи, що виникали з різних причин, супроводжували людство протягом всієї історії. Безліч людей опинялися без засобів існування, в обставинах, що загрожували їх життю та здоров'ю внаслідок природних та антропогенних катаклізмів, воєнних дій, безробіття, похилого віку, тощо. Не маючи можливості дати собі раду, вони вимушені були звертатися за допомогою. Поступово формувалося усвідомлення суспільної відповідальності за подальшу долю жертв несприятливих обставин. Це призвело до виникнення концепції гуманітарної допомоги, як механізму подолання негативних наслідків для існування людства загалом, окремих груп населення та кожної людини особисто. Першою історично відомою формою такої допомоги була благочинна (добродійна) допомога. Виникненню концепції сприяв розвиток гуманістичних тенденцій цивілізаційного розвитку. Гуманізм, як правова категорія визнає соціальну цінність людської особистості та її гідності. Ідея цінності людини складає підґрунтя ідеї благочинної

допомоги. Гуманістичні ідеали мають витоки в античній філософії. Сократ розглядав суспільне благо, як цінність. За Платоном, добро існує як ідея, яка займає вершину у ієрархії цінностей.

В античну епоху у грецьких полісах формується розвинуте громадянське суспільство, у якому держава і заможні громадяни вважають своїм обов'язком підтримувати нужденних. У стародавньому Римі розвивалися та поглиблювалися ідеї благочинної допомоги, зокрема римський сенат ще у V ст. до н.е. створив хлібне управління (*annona*), яке займалося щорічним підвозом хліба для його продажу біднякам за зниженими цінами. На теренах Київської Русі ця сфера також розвивалася. Одними з найдавніших відомих джерел права в яких визначалися основні напрямки соціальної допомоги та підтримки, такі як княжа, церковно-монастирська, подання милостині та парафіяльна благодійність були церковні статuti князів Володимира Великого та й Ярослава Мудрого. У середньовічній Європі церква несла відповідальність за організацію та сприяння допомоги бідним, а починаючи з 16 ст. держава почала брати на себе цю відповідальність. В Англії перші законодавчі заходи щодо допомоги нужденним були прийняті в пізній період Тюдорів. Допомога надавалася бідним та інвалідам. Тоді відбувалося поширення приватної благодійності та неприйняття державного патерналізму. Тому усі благодійні

організації значною мірою залежали від підтримки через підписки та пожертви [1].

На ранніх стадіях розвитку милосердна допомога була спрямована на подолання бідності, надання засобів існування нужденним та трактувалася як соціальна допомога. Розвиток гуманістичних ідеалів суспільства, усвідомлення людини та її гідності, як вищої цінності сприяли розвиткові благочинної діяльності, появи нових її форм. Зусилля з надання допомоги адаптуються до мінливих обставин, знаходяться у безперервному пошуку ефективних рішень та враховують культурні відмінності, інституційні перешкоди та приватні інтереси. Приходить усвідомлення того, що наймасштабнішу загрозу людству становлять воєнні конфлікти, які є найбільш кричущим порушенням міжнародного права, адже дії агресора нехтують Статутом ООН, порушують загальновизнані принципи міжнародного права, призводять до порушення прав людини.

Паралельно з розвитком різноманітних форм благочинної діяльності, формуються закони та звичаї ведення війни, зокрема правила, пов'язані з поведженням із солдатами та цивільними особами під час воєнних конфліктів. Усвідомлення жахів війни привело до появи принципів, що стосуються гуманітарної допомоги. Зміст міжнародно-правових норм змінювався в міру того, як змінювався характер бойових дій, а науково-технічний прогрес сприяв появі нових видів озброєнь, а також

розвивалася концепція прав людини. Важливу роль в цьому сенсі грає і міжнародне право прав людини, оскільки важливим є гарантування прав людини на гідне життя не тільки під час збройного конфлікту, але і після його завершення. Крім того міжнародне право прав людини грає головну роль в сфері поновлення прав людини на гідне життя, порушених в результаті техногенних аварій та катастроф природного походження. Ми розглядаємо гуманітарну допомогу в якості основного механізму вирішення проблеми в короткостроковій перспективі. Щодо довгострокових програм відновлення, то вони не можуть підпадати під поняття «гуманітарна допомога»

Поступово формується міжнародно-правовий механізм надання гуманітарної допомоги, який у своєму розвитку пройшов декілька етапів. Перший етап охоплює період з 1805 по 1863р.р. та характеризується першими спробами надання допомоги постраждалим в результаті воєнних конфліктів на міжнародному рівні. Однією з перших добровільних транснаціональних гуманітарних ініціатив була британська гуманітарна кампанія допомоги (1805–1815), ініційована Комітетом з надання допомоги в Німеччині та інших частинах континенту [2]. Ініціатором нового підходу до надання допомоги був А. Дюран, за ініціативою якого у 1863р. було засновано Міжнародний Комітет Червоного Хреста, що на нашу думку,

означало початок другого етапу розвитку гуманітарної допомоги. МКЧХ є провідником багатьох ініціатив в цій царині, зокрема щодо впровадження міжнародно-правових норм, спрямованих на захист жертв війни (військових та цивільних). Під егідою МКЧХ у 1864р. була підписана перша міжнародна конвенція "Про поліпшення долі поранених на полі бою». У першій половині ХХ ст. приймаються міжнародно-правові конвенції присвячені наданню допомоги жертвам гуманітарних катастроф у мирний час, що ознаменувало початок третього етапу розвитку міжнародно-правового регулювання гуманітарної допомоги. Четверний етап починається під час другої світової війни та ознаменувався першою спробою запровадження комплексного механізму надання допомоги жертвам війни. У 1943р. була створена Сполученими Штатами та Великобританією адміністрація ООН з надання допомоги та реабілітації (UNRRA). П'ятий етап починається у 1945 р. після закінчення другої світової війни. Актуалізуються питання дотримання прав людини, сама система яких значно розширюється. У Загальній декларації прав людини (1948р.) знайшло відображення право людини на забезпечення в разі втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини [3]. Це положення є основоположним для запровадження та гарантування права на гуманітарну допомогу. Шостий етап (почався у 1991р.) пов'язаний з посиленням

співробітництва міжнародних організацій та держав щодо надання допомоги, що потребувало посилення координації в цій сфері. Саме цю мету переслідує резолюція Генеральної асамблеї ООН 46/182 «Посилення координації екстреної гуманітарної допомоги ООН», прийнята 19.12.1991р. [4]. Сьомий етап почався у 2005 р., коли був запроваджений кластерний підхід до надання гуманітарної допомоги, який використовується для координації в гуманітарних ситуаціях, не пов'язаних із біженцями [5]. Сучасний восьмий етап почався у 2022р..з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну. В ході агресії відбулися події, на кшталт підриву греблі Каховської ГЕС, які призвели до гуманітарної катастрофи небачених раніше масштабів, що в свою чергу виявило повну неспроможність світового співтовариства впоратися із ситуацією. Мешканці окупованих територій були кинуті напризволяще окупаційною владою, яка вчасно не тільки не надала допомоги, але й не надала гуманітарного доступу ООН та Україні в постраждали райони. І все це відбувається, незважаючи на те, що право цивільних громадян на отримання гуманітарної допомоги гарантується міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом захисту прав людини.

В сучасності формується інститут гуманітарної допомоги, як міжгалузевий інститут міжнародного права. В той же час не існує загально визнаного поняття гуманітарної

допомоги, хоча прийнята низка міжнародно-правових актів, регулюючих право на її отримання. Не врегульованим залишається питання гуманітарного доступу до постраждалих та відповідальності за порушення права на гуманітарну допомогу. Не існує єдиних підходів до визначення співвідношення гуманітарної допомоги та благодійної діяльності на міжнародно-правовому рівні. В то же час в законодавстві України наголошується на тому, що гуманітарна допомога є різновидом благодійництва [6].

Агресія рф проти України висвітлила проблемні питання надання гуманітарної допомоги, усвідомлення яких тільки починається та безперечно призведе до реформи міжнародно-правових механізмів надання гуманітарної допомоги. Ця подія, на нашу думку, здатна зіграти роль каталізатора змін та активувати реформу міжнародно-правового регулювання надання гуманітарної допомоги.

Джерела:

1. The history of charity URL: <https://library.croneri.co.uk/>
2. Götz N. Rationales of Humanitarianism Journal of Modern European History/ Zeitschrift für moderne europäische Geschichte Revue d'histoire européenne contemporaine Vol. 12, No. 2, Ideas, Practices and Histories of Humanitarianism (2014), pp. 186-199 URL: <https://sh.diva->

portal.org/smash/get/diva2:717955/FULLTEXT01

3. Загальна декларація прав людини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. United Nations *General Assembly Resolution 46/182* Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc> (дата звернення: 18.01.2023)
5. What is the Cluster Approach? URL: <https://www.humanitarianresponse.info/en/>
6. Закон України Про гуманітарну допомогу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Науковий керівник – професорка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Сурілова О.

Чербаджи Анастасія Василівна

здобувачка вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І
ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 Р. У
ФОРМУВАННІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ
СТАНДАРТІВ ПРО
ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНДИВІДА**

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прийнята 4 листопада 1950 року [1], визнається однією з

найбільш важливих та впливових міжнародних угод у галузі прав людини. Її прийняття відзначило початок формування міжнародних-правових стандартів щодо правового статусу індивіда. В контексті історичних подій після Другої світової війни та вимог дотримання прав людини у надзвичайних обставинах, Європейська конвенція виконала роль каталізатора, що спрямувало світове співтовариство на шлях формування міжнародно-правових стандартів щодо захисту прав та свобод індивіда. Ця угода сприяла встановленню принципів, які дотепер є важливими компонентами гарантування прав людини у всьому світі. Інакше кажучи, прийняття Конвенції відкрило шлях до створення важливих міжнародно-правових стандартів, які гарантують і захищають права та свободи кожної людини. Головною метою її ухвалення було запобігання порушенню прав людини та основних свобод, а також створення механізмів для захисту цих прав у міжнародному праві. Конвенція також сприяє зміцненню правового статусу індивіда у відносинах з державою та забезпечує його захист від дій державних органів, які можуть порушити його права та свободи.

Наразі, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є одним із ключових міжнародно-правових актів, який встановлює правовий статус індивіда в міжнародному праві. Ця Конвенція була ухвалена Радою Європи 4 листопада 1950 року та набула чинності 3 вересня 1953 року.

ЄКПЛ мала значний вплив на формування міжнародно-правових стандартів про правовий статус індивіда. Конвенція стала основою для розвитку міжнародного права прав людини, а її норми були включені до інших міжнародних угод, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Конвенція передбачає низку фундаментальних прав і свобод, які охоплюють різні аспекти життя особи, включаючи громадянські, політичні, економічні і соціальні права. Серед них наступні: право на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу пересування, право на вільне висловлення думки, віри, релігії, вільне виявлення поглядів, мирних зібрань та об'єднань, право на утворення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння власністю, заборону дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, а також неприпустимість покарання без визначеного законом порядку [1]. Тож можна зазначити, що вона гарантує широкий спектр прав і свобод, які охоплюють практично всі аспекти життя індивіда. Забезпечення цих прав є основним завданням конвенції та обов'язком держав-учасниць.

Також, після набрання чинності Конвенцією, було прийнято 16 Протоколів, що стали невід'ємною частиною даної Конвенції. Ці Протоколи розширили спектр прав і свобод, які

гарантуються людині і покращили механізм їх захисту. Наприклад, Протокол № 7 [2] додає положення про право на відшкодування за порушення прав людини, а Протокол № 12 [3] запровадив заборону дискримінації усіх видів прав і свобод, зазначених в Конвенції. Отже, Протоколи розширюють та уточнюють права та свободи, які забезпечуються Європейською конвенцією про захист прав людини, і роблять їх застосування більш докладним і всебічним.

На сьогоднішній день Конвенція захищає права приблизно 830 мільйонів осіб в Європі, включаючи українців. Україна ратифікувала дану Конвенцію 17 липня 1997 року, яка набула чинності для нашої держави вже 11 вересня того ж року. Україною було прийнято спеціальний Закон «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» [4], тим самим взявши на себе ряд зобов'язань і має дотримуватися стандартів та принципів, які визнаються міжнародними у галузі прав людини. Ці зобов'язання мають на меті захист прав людини і підвищення рівня їхньої правової захищеності в Україні відповідно до міжнародних стандартів, встановлених Конвенцією.

Ключова роль у нагляді за виконанням державами-учасницями їх зобов'язань щодо забезпечення прав і основних свобод людини належить Європейському суду з прав людини. Ця судова інституція є гарантом прав людини,

здійснює контроль, передбачений Конвенцією щодо додержання державами-учасницями її норм, впровадження їх у національні правові системи.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [5] регулює відносини, які виникають у зв'язку з обов'язком України виконувати рішення, прийняті Європейським судом з прав людини у справах, які стосуються України. Закон також охоплює заходи, спрямовані на усунення причин порушень Конвенції про захист прав людини і основних свобод Україною, впровадження стандартів прав людини, що існують в Європі, в українську судову та адміністративну практику, а також сприяє створенню умов для зменшення кількості скарг до Європейського суду з прав людини, які стосуються України.

У випадку порушення прав людини в Україні, особа має право спочатку звертатися до національних судів для захисту своїх прав і свобод. Якщо внутрішні судові заходи не виявляються ефективними, особа може подати скаргу до Європейського суду з прав людини у Страсбурзі. Рішення, прийняті ЄСПЛ, мають обов'язковий характер для виконання Україною і мають пріоритет перед рішеннями національних судів.

Підводячи підсумки, можна сказати, що Європейська конвенція про захист прав людини (ЄКПЛ) є ключовим документом Ради Європи, в якому встановлені мінімальні стандарти щодо

захисту прав людини. Держави-учасниці мають самостійно приймати на себе ці зобов'язання та забезпечувати їх виконання. Міжнародна організація, у цьому випадку Рада Європи, відповідає за моніторинг та встановлення механізмів захисту прав людини. Однак держава також повинна визнати юрисдикцію міжнародних органів на своїй території та зобов'язатись виконувати їхні рішення. У випадку невиконання цих зобов'язань передбачений механізм притягнення держави-учасниці до відповідальності.

У формуванні міжнародно-правових норм, права людини та їх захист стали важливою частиною завдань, вирішуваних Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Ця роль мала значущий вплив на підвищення статусу та захисту прав людини в міжнародному праві. Вона стала основоположною нормативною базою для розвитку правового статусу індивіда як суб'єкта міжнародного права та вплинула на створення інших міжнародних договорів і конвенцій, спрямованих на захист прав та свобод людини. Внесок цієї Конвенції у розвиток міжнародного права та утвердження принципів захисту прав людини неоціненний, і вона залишається актуальною та впливовою в сучасному світі.

В цілому, вплив ЄКЗПЛ на правовий статус індивіда можна прослідкувати в наступних аспектах:

По-перше, Конвенція встановлює мінімальні стандарти захисту прав людини, які повинні дотримуватися всі держави-учасниці. Ці стандарти є обов'язковими для держав-учасниць і не можуть бути обмежені або скасовані національним законодавством.

По-друге, вона забезпечує ефективні механізми захисту прав людини. ЄСПЛ має право розглядати справи про порушення Конвенції, і його рішення є обов'язковими для держав-учасниць. Це означає, що особи, чиї права були порушені, можуть звернутися до ЄСПЛ за захистом.

По-третє, сприяє поширенню ідей і принципів прав людини. Рішення ЄСПЛ часто публікуються і широко обговорюються в міжнародному співтоваристві. Це допомагає підвищити обізнаність про права людини і сприяє їхньому захисту по всьому світу.

Крім того, Конвенція має велике значення для правового статусу індивіда, оскільки вона визнає незаперечні та невідчужувані права кожної людини та забезпечує основні гарантії. Ці права стали невід'ємною частиною національного та міжнародного права, а їх забезпечення є обов'язком держав-учасниць. Конвенція відіграє важливу роль, оскільки вона встановила перший систематичний механізм для захисту прав людини на регіональному рівні. Вона також стала унікальним символом та гарантом захисту прав людини, як в Європі, так і в усьому світі.

Джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Протокол № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 22.11.1984 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_804#Text
3. Протокол № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.2000 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17. 07. 1997 р. № 475/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#o129>
Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Секція № 2
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Павленко Микола Вадимович
начальник групи цивільно-військового
співробітництва центру стратегічних
комунікацій оперативного
угруповання військ «Херсон»

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ
ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО
ПРАВА ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ
ПРОТИ УКРАЇНИ

20 листопада 2023 року за повідомленням Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими до України повернуто тіла (останки) 94-х загиблих військовослужбовців Сил Оборони України та, у відповідності до норм міжнародного гуманітарного права передано тіла (останки) комбатантів зі сторони збройних сил російської федерації [1]. В той же час, чинним міжнародним гуманітарним правом не визначено обов'язок чи рекомендацію сторонам воєнного конфлікту здійснювати репатріацію тіл (останків) комбатантів, що брали у ньому участь.

Так, відповідно до абзаців другого та третього статті 120 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року відповідні власті повинні дбати про

гідне поховання померлих військовополонених та відповідну організацію такого поховання (кремації у випадках нагальних потреб гігієни)[2].

На рівні національного законодавства України процес репатріації тіл (останків) врегульовано Порядком передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2022 року № 698, який визначає послідовність дій державних органів України (зокрема, міністерства внутрішніх та закордонних справ, координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, об'єднаний центр, Збройні Сили України тощо) та особливості їх взаємодії з міжнародними організаціями та іноземними державами [3]. Проте вбачається, що ефективними заходи з репатріації тіл (останків) загиблих оборонців (в тому числі, некомбатантів) можуть бути лише у випадку затвердження аналогічного за змістом нормативно-правового акту з боку Російської Федерації або, що очікувано є більш ймовірним, врегулювання питання обміну тілами (останками) актом міжнародного гуманітарного права, обов'язковим для виконання сторонами конфлікту.

Щодо питання нерівності законних засобів та методів під час проведення евакуації цивільного населення Україною та окупаційною державою слід зазначити наступне (на прикладі деокупованих та тимчасово окупованих територій

Херсонської області).

За повідомленням українського національного інформаційного агентства «Укрінформ» з 23 жовтня 2023 у 23 населених пунктах Херсонської області на підконтрольній Україні території з метою захисту дітей, які перебувають в районах бойових дій, оголошена обов'язкова евакуація дітей у примусовий спосіб разом з їх батьками або іншими законними представниками [4]. Таке рішення відповідає національному законодавству України. Так, частиною шостою статті 33 Кодексу цивільного захисту України та пунктом 3 Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій визначено проведення обов'язкової евакуації цивільного населення у разі збройних конфліктів [5][6]. При цьому, примусової евакуації навіть під час загрози життю та здоров'ю дитячого населення внаслідок ведення бойових (спеціальних) дій не передбачено.

В свою чергу, відповідно до статті 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року окупаційна держава може здійснювати повну або часткову евакуацію з окупованої території для забезпечення безпеки населення або з причин військового характеру в межах окупованої території а, за випадків, коли цього неможливо уникнути з матеріальних причин, дозволяється проводити таку евакуацію за її межі [7]. Як наслідок, Російська Федерація з посиланням на

вказану норму легітимізує примусове відселення цивільного населення з районів його проживання не зважаючи на наявність чи відсутність відповідної згоди таких осіб, що перебувають під захистом.

Джерела:

1. На підконтрольну уряду України територію повернено тіла (останки) 94 оборонців України - Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. URL: <https://koordshtab.gov.ua/archive/2543> (дата звернення: 27.11.2023).
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення: 27.11.2023).
3. Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України : Постанова Каб. Міністрів України від 17.06.2022 р. № 698 : станом на 30 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2022-p#Text> (дата звернення: 27.11.2023).
4. Ukrinform. Примусова евакуація родин із дітьми: на Херсонщині визначили 23 населені пункти. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3777660-primusova-evakuacia-rodin-iz->

ditmi-na-hersonsini-viznacili-23-naseleni-punkti.html (дата звернення: 27.11.2023).

5. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 р. № 5403-VI : станом на 27 листоп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

6. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Каб. Міністрів України від 30.10.2013 р. № 841 : станом на 10 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-p#Text> (дата звернення: 27.11.2023).

7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення: 27.11.2023).

Дракохруст Тетяна Вікторівна
професорка кафедри теорії права та
конституціоналізму Західноукраїнського
національного університету, д.ю.н., доцентка
Немоскальов Анатолій Євгенійович
аспірант Юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС ЧЕРЕЗ ДІЯЛЬНІСТЬ МІНІСТЕРСТВА З ПИТАНЬ З РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

На цьому етапі розвитку країни та враховуючи ситуацію в нашій країні, виникло питання щодо створення державного органу, який має захищати права та інтереси громадян у зв'язку з тимчасовою окупацією. Тому дослідження цієї теми стає актуальним.

Дослідники цієї теми вказують, що основою для розвитку такої ситуації стало протистояння людей та подій, що відбувалися в 2014 році, а також окупація частин територій України агресором. Це призвело до створення Державного агентства України з питань відновлення Донбасу, яке було утворено 10 вересня 2014 року [1].

Основним завданням цієї установи було відновлення міст і сіл, руйнованих терористами, соціальний захист переселенців з зони АТО, пошук роботи для них та відновлення промисловості регіону. Агентство реалізує

державну політику з питань відновлення Донецької та Луганської областей (Донбасу) [2].

Діяльність цього агентства була спрямована і координувалася Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України — Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. Метою агентства було - стати ключовим у координації проєктів допомоги територіям, постраждалим від російської агресії на сході України [3].

Основні завдання агентства включали відновлення об'єктів промисловості, соціальної і транспортної інфраструктури, житлового фонду та систем життєдіяльності населених пунктів Донецької та Луганської областей, які постраждали від антитерористичної операції. Також агентство забезпечувало соціальний захист та адаптацію переміщених осіб, розвиток промисловості регіону та координацію використання ресурсів.

Повноваження агентства включали узагальнення практики застосування законодавства, координацію заходів з відновлення та розвитку областей, аналіз інформації про потреби у відновленні інфраструктури, соціальному захисті переміщених осіб та інші завдання, визначені законом.

У 2016 році було утворено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, яке об'єднало Державне агентство з питань відновлення Донбасу та Державну службу

з питань АР Крим та Севастополя. Це міністерство виконує важливу роль у гуманітарній допомозі та розв'язанні проблем людей, постраждалих від окупації [4].

Міністерство формує та втілює державну політику щодо тимчасово окупованих територій України та прилеглих до них земель, надає допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО), громадянам України, які перебувають на деокупованих територіях (ДОТ), а також на територіях, які тимчасово окуповані (ТОТ). Крім того, міністерство надає допомогу українським біженцям за кордоном та особам, які були насильно депортовані [5].

З моменту початку повномасштабного вторгнення агресора це міністерство грає важливу гуманітарну роль, реагуючи на ситуацію наданням гуманітарної допомоги та сприяючи вирішенню проблем людей, які постраждали від агресивних дій та незаконного захоплення територій.

Здається очевидним, що метою діяльності Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій є не лише сама реінтеграція, але, незважаючи на його назву, головною метою є створення передумов для реінтеграції Україною тимчасово окупованих та анексованих територій після їх деокупації.

Таким чином, для успішної реалізації заходів з реінтеграції, особливо з використанням ресурсів Мінреінтеграції, вже на початковому етапі важливо розробити державну програму

реінтеграції, яка б враховувала позитивний досвід інших країн.

Ця програма може бути структурно розділена на дві ключові складові: «Відновлення» та «Примирення». «Відновлення» має охоплювати заходи з відновлення майнових та інших прав постраждалих осіб, відновлення пошкоджених об'єктів інфраструктури, та відновлення функціонування місцевого самоврядування.

З іншого боку, «Примирення» передбачає заходи для встановлення справедливості, покарання за злочини, пов'язані з конфліктом, демілітаризацію територій, реформу правоохоронної та судової систем, ініціювання програм реінтеграції військових та підтримки громадянського суспільства.

Розробка такої програми стане основою для створення національного законодавства щодо реінтеграції тимчасово окупованих та анексованих територій, що відіграє ключову роль у регулюванні відносин між владою та іншими учасниками цього процесу [6].

Отже, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій є ключовим органом, спрямованим на захист прав та інтересів громадян на окупованих територіях після вторгнення Росії на територію України.

Джерела:

1. [Відновленням Донбасу опікуватиметься Агентство при Мінрегіонрозвитку.](#) Архів оригіналу за 2 квітня 2015. URL:

https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1707633-vidnovlennyam_donbasu_opikuvatimetsya_nove_dergagentstvo_1972776.html

2. [Деякі питання Державного агентства з питань відновлення Донбасу: Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення від 26.11.2014 № 655](#). Архів [оригіналу](#) за 8 грудня 2016. .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/655-2014-%D0%BF>.

3. [Питання діяльності Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 299](#). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP160299>.

4. Камінська Н. В. Деокупація як інструмент відновлення територіальної цілісності України: загальнотеоретична характеристика та тенденції законотворчості. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. № 1. С. 50–69.

5. Дракохруст Т. В. Суб'єкти формування державної міграційної політики: специфіка їх компетенції та повноважень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». 2019. № 38. С. 62–66.

6. Корнат Л. Я., Корнат О. А. Державна політика деокупації Криму: ключові результати та перспективи. Регіональні студії. 2021. № 27.

Сурілова Олена Олексіївна
*професорка кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»,
д.ю.н., професорка*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Метою таких інтеграційних об'єднань як Рада Європи та Європейський Союз є створення на всьому європейському континенті спільного простору, заснованому на повазі до прав людини, демократії та верховенства права. Демократія, в тому числі на місцевому та регіональному рівні не може існувати без безумовної поваги до прав людини, а місцеві та регіональні органи влади повинні виконувати обов'язки щодо захисту прав людини [1]. Цей процес тісно пов'язаний із вдосконаленням місцевого самоврядування на основі запровадження європейських муніципальних стандартів, квінтесенцією яких є гарантування прав і свобод людини. Місцева влада є найбільш наближеною до пересічних громадян, тому несе відповідальність за сталий розвиток громад та має впроваджувати політики та практики в цій сфері, які відповідатимуть європейським демократичним стандартам. Органи місцевого самоврядування відіграють ключову роль і у реалізації міжнародного права, зокрема у сфері мінімізації найгостріших викликів міжнародному праву прав людини. Як

зазначив Генеральний секретар ООН, збройна агресія РФ проти України призвела до наймасштабніших порушень прав людини в сучасному світі [2]. На думку фахівців, українські громади не тільки проходять власний краш-тест в абсолютно жорстких і небезпечних умовах, але й упроваджують на практиці принципи й стандарти основних міжнародних документів у сфері місцевого самоврядування – особливо важливі під час війни[3, 5].

Особливого значення в процесі відновлення органами місцевого самоврядування прав людини в умовах правового режиму воєнного стану набувають такі права людини як право на життя, недоторканість, інформацію, соціальний захист, житло. Не можна також применшувати значення права на екологічно безпечне навколишнє середовище, адже воно є гарантією не тільки права на життя, але і гарантією права на людську гідність, яка є фундаментальною цінністю та основою інших прав людини.

Для відновлення прав людини та територіальних громад об'єдналися найбільш впливові демократичні сили світу, зокрема Рада Європи застосовує увесь свій вплив для посилення захисту прав людини та демократичних підвалин діяльності органів місцевого самоврядування. Зусилля муніципальних органів влади мають бути спрямовані на підтримку сталого розвитку громад та забезпечення прав людини, зокрема

внутрішньо переміщених осіб. Вважаємо, що досягти цього можливо завдяки взаємодії між низкою зацікавлених сторін, включаючи уряди на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також місцевими підприємствами, організаціями громадянського суспільства та громадськими організаціями, а також правовими та квазі-правовими інструментами.

Готовність муніципалітетів України до реагування на війну та її наслідки, реконструкції та відновлення значною мірою завдячує успіху реформ децентралізації та регіонального розвитку, запроваджених після революції Майдану 2014 року.

Під час післявоєнного відновлення України потрібно буде паралельно вирішувати першочергові завдання відновлення та довгострокові потреби розвитку. Реабілітація та відбудова зруйнованої громадської інфраструктури є ключовим пріоритетом. У той же час слід враховувати наявні територіальні диспропорції та проблеми з управлінням, щоб забезпечити сильне та інклюзивне відновлення, яке допоможе поновити місцеву економіку, одночасно покращуючи добробут громадян. Важливо також створити механізми, які уможливають прозоре використання фінансування відновлення та зміцнитимуть зусилля по боротьбі з корупцією. Особливу увагу слід приділити розробці антикорупційних механізмів, які не мають пригнічували процес прийняття рішень на місцевому рівні.

Важливим завданням муніципалітетів, яке має реалізовуватися за підтримки міжнародних партнерів, є запровадження технічної експертизи в сферах, які особливо актуальні для періоду післявоєнної реконструкції, таких як оцінка проекту, закупівлі, реалізація, прозорість, моніторинг та залучення зацікавлених сторін. Необхідно заохочувати рівноправний обмін між муніципалітетами передовим досвідом для потреб реконструкції та відновлення, а також сприяти інноваційним методам роботи. Сприяння рівноправному обміну з органами місцевого самоврядування Європейського Союзу може сприяти вступу до ЄС.

Не залишається осторонь і Рада Європи, яка запропонувала допомогу та розробила рекомендації стосовно формування політики з питань плану відновлення місцевого самоврядування від наслідків війни [4]. Відновлення має провадитися задля досягнення цілей оновлення адміністративно-територіального устрою; вдосконалення розподілу повноважень місцевого самоврядування; поліпшення системи підготовки працівників органів місцевого самоврядування; удосконалення системи місцевих виборів. На нашу думку метою відновлення має бути також сталий розвиток громад. Заслуговує підтримки те, що відновлення постраждалих громад у середньо- та довгостроковій перспективі має проводитися з урахуванням питань охорони навколишнього середовища, підвищення

енергоефективності споруд, термоізоляції, скорочення споживання енергетичних ресурсів, відмови від викопного палива. Муніципальні органи мають отримати більше повноважень в галузі енергоефективності, запровадження енергоменеджменту в громадах, поширення кращих муніципальних практик в цій сфері. Важливим завданням органів місцевого самоврядування є сприяння скороченню викидів парникових газів, підвищення енергоефективності.

Однак, неприйнятним є орієнтування впровадження зазначених заходів «поступово протягом багатьох років залежно від наявних ресурсів». В результаті бойових дій енергетична система України зазнала значних руйнувань. Її відновлення є передумовою повернення до нормального життя громад, поновлення добробуту населення та прав людини.

Муніципальні органи мають отримати більше повноважень в галузі енергоефективності, запровадження енергоменеджменту в громадах, поширення кращих муніципальних практик в цій сфері. Важливим завданням органів місцевого самоврядування є сприяння скороченню викидів парникових газів, підвищення енергоефективності.

Заплановані заходи слід доповнити та гарантувати право громади на екологічно безпечне навколишнє середовище, сприяти переходу на альтернативні джерела енергії. Загалом повоєнне відновлення енергетичної

системи країни має відбуватися в руслі зеленого курсу, що передбачає енергетичний перехід, лідируючу роль в якому має грати коаліція “Енергетичний перехід” у складі громадських організацій, муніципалітетів та зацікавлених громадян, що об’єднали зусилля для сприяння переходу України до сталого енергоспоживання.

Джерела:

1. Promoting human rights at local and regional level The human rights dimension of the activities of the Congress of Local and Regional Authorities Compendium of texts. URL: <https://rm.coe.int/168071b33b>
2. Opening Session & HC Annual Report - 1st Meeting URL: <https://www.un.org/en>
3. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу : аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, В. О. Баранник, Н. В. Бахур та ін.] ; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023>.
4. Council of Europe Центр експертизи доброго врядування. Рекомендації стосовно формування політики з питань Плану відновлення місцевого самоврядування від наслідків війни. URL: <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2022/07/CEGG>

Стойко Олена Михайлівна
провідний науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, д.п.н.

ВИБОРИ У КОНТЕКСТІ ВОЙОВНИЧОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Демократія як спосіб організації суспільно-політичного життя має низку як сильних, так і слабких сторін. Останніми уже не раз користалися антидемократичні сили для приходу до влади і встановлення авторитарних та тоталітарних режимів. Необхідність пошуку інструментів захисту демократії від її ворогів зумовила появу концепції войовничої демократії (*militant democracy*). Попри те, що джерела цієї концепції можна знайти в Стародавній Греції, вперше вона була введена в політичні науки та порівняльне конституційне право К. Левенштейном. У серії статей, написаних у 1930-1940-х роках, він аналізував причини краху європейських демократій та методи боротьби зі зростаючою хвилею фашизму, що почалася в Італії та Німеччині і швидко поширилася континентом та світом. На думку К. Левенштейна, для демократій єдиним способом виживання в таких умовах є відмова від застарілого погляду на ліберальну демократію, згідно з яким усім голосам має бути забезпечене вільне висловлювання та участь. К. Левенштейн виходив з того, що фашизм був не ідеологічним рухом, а «досконалою технікою досягнення

влади» в сучасних демократіях, заснованою на апеляції до психології мас. Успіх фашизму ґрунтувався на його «ідеальному пристосуванні до демократії» [1, р. 423]. Зловживаючи свободами, гарантовані демократичними режимами, фашисти змогли зробити демократичні процедури дисфункціональними і систематично дискредитувати ці режими. У відповідь демократії повинні стати войовничими, щоб не дозволити фашистським лідерам і рухам підірвати демократію шляхом прийняття трьох основних стратегій: 1) концентрації влади в руках представників органів виконавчої влади; 2) використання надзвичайних повноважень і 3) прийняття спеціального законодавства, що обмежує права на вираження поглядів, участь і зібрання, щоб не дозволити фашистським рухам використати демократичні свободи для підриву демократії.

Перше серйозне використання інструментів войовничої демократії проти правого екстремізму в Західній Німеччині відбулося в 1950-х роках. У 1951 р. була заборонена Соціалістична імперська партія Німеччини, заснована в 1949 р. і яка слугувала притулком для багатьох колишніх членів НСРПН. Згодом академічні дискусії про войовничу демократію в Німеччині здебільшого стосувалися або діяльності проти крайніх лівих, або вимог однакового ставлення до правого та лівого екстремізму. Інструменти кримінального права проти пропаганди, включаючи використання символіки, використовувалися і

використовуються в Німеччині переважно проти правого екстремізму, а сьогодні також проти джихадизму, але досить рідко проти лівого екстремізму (хоча Комуністична партія Німеччини була заборонена у 1956 р.). Так званий «Закон про радикалів» 1972 р. серйозно вплинув на концепцію войовничої демократії. З-поміж іншого він передбачав, що члени екстремістських організацій не мали права працювати в державному секторі (зокрема, в освітній сфері). Це положення різко критикувалося представниками лівого табору.

Водночас концепція войовничої демократії поширилася в західному світі, в тому числі завдяки заходам проти правого екстремізму. Низка країн застосували різні обмеження свободи слова, свободи зібрань, свободи об'єднань тощо, що виходили із законодавства про державний захист, міжнародних договорів про захист прав людини (зокрема, Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1969 р.), а також на законодавстві про злочини на ґрунті ненависті та мову ворожнечі; крім того, в останні десятиліття було прийнято антитерористичне законодавство (щодо пропаганди терористичної діяльності та ін.). Попри різні історичні та географічні корені цих норм, їх можна віднести до войовничої демократії.

Загальноєвропейська рецепція засад войовничої демократії зумовила перенесення цієї концепції на європейський рівень, принаймні як

предмет академічних досліджень. Хоча сам термін «войовнича демократія» офіційно не використовується в європейських інституціях, попри те він присутній у кількох антирасистських нормах, які можуть бути використані проти правого екстремізму (наприклад Рамкове рішення Ради 2008/913/ЖНА про боротьбу з певними формами та проявами расизму та ксенофобії засобами кримінального права) та з нормами, що захищають його цінності (серед іншого, в європейському партійному законодавстві).

Нині войовнича демократія визнається як нормативно легітимна концепція, що являє собою надзвичайно різноманітний набір правил та інститутів, за допомогою яких цей принцип реалізується на практиці в національних правових системах. Необхідність застосування положень войовничої демократії уже дискутується вітчизняними вченими, оскільки їх ігнорування «стало визначальним для подальших подій, дозволило поширитися й отримати прихильників об'єднанням, програма і дії яких були спрямовані одночасно як проти демократії, так і проти незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України» [2, с. 64].

Зазначимо, що ситуація в Україні є докорінно відмінною від умов, в яких зароджувалася концепція войовничої демократії та застосовувалися її положення. Насамперед Україна змушена протистояти зовнішньому, а не внутрішньому ворогу – авторитарному режиму,

що стрімко прогресує до тоталітаризму, який вдався до збройної агресії. По-друге, в умовах воєнного стану антидемократичні сили схильні вдаватися до зловживання не лише демократичними правами і свободами, а процедурними механізмами (вибори). Тому нагальною є необхідність удосконалення концепції войовничої демократії з урахуванням потреб воюючої країни та розробкою механізмів, які б не допустили виродження демократії у свою протилежність як в ході війни, так і повоєнної відбудови.

Одним з перших кроків є переосмислення ролі виборів в умовах воєнного стану. Пандемія коронавірусу 2020-2023 років зумовила запровадження надзвичайного стану у значній кількості низці країн світу та відмову від проведення чергових виборів (місцевих, парламентських і президентських) через неможливість дотримання карантинних обмежень. Однак попри законодавчу заборону на проведення виборів в умовах воєнного часу окремі політики в Україні та за кордоном наполягають на їх проведення для дотримання процедурних вимог демократії.

Результати соціологічних опитувань свідчать, що більшість громадян України усвідомлюють небезпеку проведення виборів в умовах воєнного часу. Так 62% опитаних заявили, що вибори слід проводити лише після війни, як довго вона б не тривала [3]. Лише 22% вважають, що в умовах війни їх слід проводити у березні

2024 р., 6% – у вересні 2024 р., а 3% – у березні 2025 року. Найбільш важливими українці вважають парламентські вибори: 39% респондентів підтримали ідею їх проведення навіть попри воєнний стан, 20% – президентські, 19% – жодних з них і 15% – місцеві. При цьому майже 70% вважають важливим, щоб українці, які перебувають за кордоном змогли взяти у них участь (41% дуже важливо і 29% скоріше важливо), а 87% – внутрішньо переміщені особи (50% дуже важливо, 37% скоріше важливо).

Очевидно, що наполягання на проведенні виборів в умовах воєнного часу є свідомою спробою скористатися демократичними процедурами для ослаблення самої демократії. Відповідно, концепція демократії, що змушена захищатися від внутрішніх ворогів, потребує удосконалення не лише щодо недопуску окремих осіб чи політичних сил до участі у виборчому процесі, а й зловживання процедурними елементами для задоволення партикулярних інтересів. Одне з найважливіших політичних прав людини – обирати і бути обраним до органів публічної влади – не повинно стати об'єктом для зловживань антидемократичними силами.

Джерела:

1. Loewenstein K. Militant democracy and fundamental rights, I. The American Political Science Review. 1937. Vol. 31. P. 417–432.
2. Барабаш Ю., Берченко Г. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни? (На досвіді

державного будівництва під час російської агресії). Право України. 2023. №1. С. 54-75.

3. Всеукраїнське опитування. Центру аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту. Вересень 2023. URL: https://iri.org.ua/sites/default/files/editor-files/FINAL-UKR-23-NS-02-UKR%20for%20public_0.pdf

Пилипенко Володимир Пилипович
*доцент кафедри міжнародних відносин
Львівського університету бізнесу і права,
к.ю.н., доцент*

ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНО- ПРАВОВУ КРИМІНАЛІЗАЦІЮ ПРИМУШУВАННЯ ДО ГРОМАДЯНСТВА ДЕРЖАВИ-ОКУПАНТА

Розпочавши широкомасштабну агресію проти нашої держави у 2022 році російська федерація окупувала частину територій Херсонської, Запорізької, Харківської областей та захопивши деякі регіони Луганської і Донецької областей України розпочала примусову паспортизацію українських громадян які мешкають на цих територіях. При цьому окупаційна влада примушує українців до отримання російського громадянства. Прикметно, що дії окупантів набули значного масштабу. Згідно інформації російських посадовців, станом на 30 травня 2023 року майже

1,5 млн українських громадян отримало російський паспорт. Станом на кінець жовтня 2023 року це число продовжує зростати.

Нагадаємо, що 25 травня 2022 року путін підписав указ, яким було спрощено процедуру отримання російського громадянства для громадян України, які продовжували проживати на територіях тимчасово окупованих Херсонської та Запорізької областей [1]. Ним було доповнено попередній акт від 2019 року, за яким аналогічна процедура вже застосовувалась щодо мешканців захоплених раніше Донеччини та Луганщини.

У березні 2023 року путін публічно дав доручення відповідним службам прискорити паспортизацію у цих областях. Для цього міністерством внутрішніх справ росії на окупованих територіях були створені мобільні «паспортні столи», а контроль за процесом такої «паспортизації» покладался на головне управління з питань міграції цього ж міністерства.

Також, у березні цього ж року президент держави-агресора підписав закон «Про особливості правового статусу громадян росії які мають громадянство України». Ним передбачено, що такі особи, після отримання російського паспорту, можуть звернутися до російського уряду з проханням про відмову від свого українського громадянства [2].

Насправді ж українці всіляко уникали примусового отримання російського громадянства. Тому, щоб забезпечити виконання

плану з «наверненням» їх до громадянства росії, путін 27 квітня 2023 року ухвалив новий указ, яким передбачається примусова депортація з окупованих українських територій громадян України, які збережуть українське громадянство після 1 липня 2024 року [3].

Більше того, починаючи з 28 квітня 2023 року набули чинності зміни до російського закону «Про громадянство» за якими всі українці, що отримали російське громадянство могли його втратити за вчинення певних правопорушень.

В додаток цих нововведень у липні 2023 року путін видав ще один указ - за N 495 № «Про деякі питання, пов'язані з особливостями правового становища громадян російської федерації, які мають громадянство України»[4]. Цей документ встановлює перевірку вже паспортизованих російськими паспортними документами громадян України на предмет вчинення ними дій, спрямованих на реалізацію їхніх прав і обов'язків саме як громадян України.

Як бачимо, обсяг нормативно-правових актів спрямованих виключно на паспортизацію українських громадян на окупованих територіях, рівно ж як і їхній зміст та залучення великої кількості органів влади до їх прийняття та виконання дають можливість зробити висновок про те, що процес надання громадянства ереф на окупованих територіях є системним, носить цілеспрямований характер та координується на найвищому рівні.

Разом з цим, практична реалізація вищезгаданих положень російського законодавства стосовно українців на окупованих територіях здійснюється за допомогою тиску, примусу та погроз, характеризується приниженням людської гідності. Відомо чимало фактів, коли за відмову від отримання російського громадянства українців позбавляють власності, соціальних виплат та останніх засобів до існування, погрожують ув'язнити чи відібрати дітей, обмежують ведення бізнесу та навіть свободу пересування.

Мешканці незаконно анексованих територій мають проблеми з отриманням ліків та медичної допомоги – вони доступні лише у разі набуття російського громадянства. Дії рашистів щодо українських громадян на окупованих територіях свідомо спрямовані на їх примусову та насильницьку інтеграцію у росію.

Безперечно, що в таких діях російської влади є порушення норм міжнародного гуманітарного права. Передусім, порушуються норми IV Женевської Конвенції “Про захист цивільного населення під час війни» від 1949 року[5]. Зокрема, методи паспортизації які використовують рашисти, не відповідають п.п. с п. 1 ч. 1 ст. 3, яким заборонена наруга над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження.

Не важко помітити також порушення інших статей згаданої Конвенції, зокрема статті 52, яка передбачає захист права на працю; статті 53 про

захист права власності; статті 55, яка забороняє відмовляти населенню у продуктах харчування та медикаментах [5].

Поза сумнівом, дії окупантів щодо примушування мешканців окупованих територій до отримання громадянства росії є явним порушенням законів та звичаїв ведення збройних конфліктів, а саме, статті 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Гаазької конвенції 1907 року. Саме тут міститься правило про заборону примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику[6].

Примушуючи українців, що проживають на окупованих територіях до отримання російського паспорту держава-окупант змушує їх фактично присягати собі на вірність. Адже статтею 21 федерального закону “про громадянство російської федерації” передбачено складення присяги у формі клятви на вірність російській федерації[7].

Таким чином, аналіз діяльності держави-агресора свідчить, що примусове “навернення” до громадянства рф здійснюється масово і сплановано на всіх окупованих територіях, що є незаперечним доказом існування окремої державної політики, яка проводиться щодо українців, які там проживають. І, без сумніву, такі дії є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв ведення збройних конфліктів та можуть містити ознаки складу воєнного злочину.

Станом на сьогодні, конкретний перелік діянь які є воєнними злочинами визначено в Статуті Міжнародного кримінального суду, який наділений повноваженнями щодо їх розслідування та притягнення осіб, винних у їх скоєнні до індивідуальної кримінальної відповідальності[8].

Стаття 8 Статуту, зокрема, встановлює, що суд володіє юрисдикцією стосовно воєнних злочинів, коли вони вчинені як частина плану чи політики або при їх широкомасштабному вчиненні. Такими злочинами Статут визнає: а) грубі порушення Женевських Конвенцій від 12 серпня 1949 року та б) інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються при веденні збройних конфліктів (як міжнародного так і неміжнародного характеру)[8].

Проте, серед переліку воєнних злочинів, що криміналізовані у Римському договорі такий склад злочину як “примушування присягати на вірність державі-окупанту” (примусова паспортизація) відсутній.

У зв'язку із цим, враховуючи системність та широкомасштабність процесу примушування жителів окупованих територій України до отримання громадянства держави-окупанта, беручи до уваги те, що такий процес здійснюється проти волі цих осіб, умисно, в рамках державної політики, на шкоду суверенним інтересам окупованої держави та її громадянам, постає практична необхідність міжнародно-правової криміналізації дій, що становлять порушення

статті 45 Положення про закони і звичаї війни на суходолі, що є додатком до IV Гаазької конвенції 1907 року.

Вважаємо, що Стаття 8 Статуту Міжнародного кримінального суду, а саме пункт (b) частини 2 Статті 8 повинен бути доповнений новим складом воєнного злочину, який би криміналізував порушення заборони примусу присягати на вірність державі-окупанту. Робоча назва нового воєнного злочину може бути сформульована як “примушування до отримання громадянства держави-окупанта”. Юридично це можливо зробити через Асамблею держав-учасниць Римського договору, яка має повноваження вносити зміни до Статуту суду. Саме в такий спосіб стаття 8 Статуту вже була доповнена новими складами воєнних злочинів у 2010 та 2017 роках.

Джерела:

1. <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202205250004>
2. http://pravo.gov.ru/news/ob_osobennostyakh_pravovogo_polozheniya_grazhdan_rossiyskoy_federatsii_imeyushchikh_grazhdanstvo_ukr_200323/
3. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/49235>
4. <http://publication.pravo.gov.ru/document/0001202307060036>
5. https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154
6. https://zakon.rada.gov.ua/go/995_222
7. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/49216/page/3>

8. <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>

Окопник Олена Миколаївна

*доцентка кафедри права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка,
к.ю.н., доцентка*

Ніколаєнко Віталій Володимирович

здобувач вищої освіти Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Правовий режим воєнного стану є особливим механізмом здійснення на території держави сукупності заходів щодо реагування на спричинені актом зовнішньої агресії чи загрозою такої агресії виклики національній безпеці та громадському правопорядку.

Доцільно розглядати воєнний стан у демократичному суспільстві як засіб відновлення умов ефективної реалізації прав і свобод людини. При цьому відступ від реалізації окремих прав особи під час дії даного особливого режиму не повинен знищувати їх юридичну сутність [4, с. 27].

Введення режиму воєнного стану є реакцією публічної влади на зовнішні негативні

фактори соціального походження та передбачає застосування збройних сил для врегулювання становища, а також впровадження ряду заходів, що обмежують гарантовані законодавством права і свободи [6, с. 78].

Важливо зазначити, що згідно міжнародного законодавства обмеженню щодо реалізації підлягає не вся сукупність прав особи, а лише та її частина, відступ від якої за умови правомірності дозволяє забезпечити вмотивовані інтереси держави і суспільства, а також дотримання загальних принципів права і моралі, визнаних цивілізованими націями.

Також варто відмітити, що однією з основних умов обмеження реалізації загальноновизнаних прав і свобод людини є відповідність даного втручання закону та наявність правомірної необхідності у демократичній державі.

Основні аспекти та критерії обмеження державою реалізації прав і свобод особи під час дії режиму воєнного стану передбачаються глобальними нормативно-правовими актами. Насамперед, Загальною декларацією про права людини, у випадках встановлених законодавством з метою забезпечення громадського порядку і добробуту суспільства, захисту прав, свобод і дотримання справедливих вимог моралі [2, с. 18]. А також ст. 15 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини), в межах, що вимагає гострота ситуації та за умови

дотримання вимог міжнародних зобов'язань [3]. Під поняттям «гострота ситуації» в даному випадку варто розуміти комплекс внутрішніх та зовнішніх чинників негативного впливу на становище в державі та потенційних факторів ризику, які в сукупності становлять достатню для необхідності застосування спеціальних механізмів реагування на загрозу національній безпеці та нормальному функціонуванню владних інституцій.

Возгрін С. Ю. у статті «Межі свободи та заборона обмеження прав і свобод людини: національно-правовий та міжнародно-правовий аспекти» зазначає, що концепція обмеження реалізації прав і свобод отримала широке обґрунтування в сучасному міжнародному праві, що з одного боку, дозволяє захистити громадян від свавільних дій влади та встановлює конкретні цілі відступу від положень міжнародних договорів, а з іншого – дає можливість державі посилатися на дію відповідних актів [1, с. 52].

Визначення в глобальних джерелах законодавства конкретних меж правомірності втручання уповноважених суб'єктів в питання реалізації ряду прав і свобод людини в умовах воєнного стану сприяє уникненню потенційних зловживань при застосуванні спеціальних засобів реагування на загрози національної безпеки та добробуту суспільства під час протидії збройній агресії супротивника.

Основними критеріями для визначення правомірності обмеження реалізації прав і свобод

людини є принцип пропорційності таких заходів меті їх застосування та їх обґрунтованість і тимчасовий характер, а також дотримання балансу між захистом державних і суспільних інтересів.

Зокрема Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у статтях 8, 10, 11 вказує, що здійснення прав особи не підлягає іншим обмеженням крім тих, що визначені законом і необхідні для попередження правопорушень, захисту моральності, прав, свобод та інтересів суспільства і національної безпеки [2, с. 19].

За можливістю обмеження права і свободи можна класифікувати на відносні та абсолютні, тобто на такі що підлягають правомірному обмеженню, яке допускається у демократичному суспільстві та спричинене необхідністю, і такі, обмеження реалізації яких не дозволяється міжнародним законодавством та є порушенням його норм [5, с. 43].

Таким чином, у демократичних державах втручання підлягають лише відносні права і свободи, але лише заради загального блага та доцільності. За даної умови під час дії режиму воєнного стану може бути обмежено реалізацію прав на повагу до приватного і сімейного життя, на свободу думки, совісті та релігії, на мирні зібрання та свободу поглядів і переконань. Важливо підкреслити, що застосування таких заходів має відбуватися під ретельним наглядом та контролем з боку громадськості, судової і

правоохоронної системи та міжнародних організацій, задля недопущення зловживань. Особливу роль в даному процесі відіграють міжнародні організації (ООН, Рада Європи, ОБСЄ), оскільки дані суб'єкти вправі не лише надавати певні рекомендації, а також в змозі чинити політичний тиск на державу з метою підтримання належного рівня дотримання міжнародних стандартів прав і свобод.

Згідно положень Конвенції про права людини і основоположні свободи забороняється незалежно від обставин відступ від зобов'язань держави щодо гарантування права особи на життя (ст. 2) та заборону рабства (ст. 4), покарання без закону (ст. 7), нелюдського поводження і катувань (ст. 3) [3]. Також в законодавстві демократичних держав не допускається обмеження прав на честь і гідність особи, рівність перед законом та справедливий суд [6, с. 78].

Таким чином, можна зазначити, що за умови відповідності нормам міжнародного законодавства та з мотивів правомірної необхідності, а саме забезпечення національної безпеки, громадського добробуту, захисту прав і свобод та дотримання справедливої моралі, можливе обмеження під час дії воєнного стану реалізації деяких відносних прав і свобод людини, насамперед права на свободу думки, совісті та релігії, на мирні зібрання та свободу поглядів і переконань, на повагу до приватного і сімейного життя.

Таке втручання має бути пропорційним меті застосування та мати тимчасовий характер, а його здійснення повинно проводитися під наглядом і контролем міжнародних організацій, громадськості, а також судової та правоохоронної систем.

Забороняється вчинення за будь-яких мотивів обмежень реалізації прав людини на справедливий суд, рівність перед законом та повагу до честі і гідності. Також неприпустимим є відступ від зобов'язань держави щодо заборони покарання без закону, рабства, катувань та нелюдського поводження.

Джерела:

1. Возгрін С. Ю. Межі свободи та заборона обмеження прав і свобод людини: національно-правовий та міжнародно-правовий аспекти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 6(3) том 1. С. 51-54.
2. Дахова І. І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика Європейського Суду з прав людини. *Форум права*. 2018. № 4. С. 17–25
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) № 475/97-ВР від 17.07.97. Редакція від 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 2.09.2023).

4. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. №1-2. 2022. С.27-31.
5. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2/2020. С. 42–46.
6. Славко А. С. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умови дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 41 том 2. С. 74-78.

Яремчук Вікторія Олегівна
асистентка кафедри криміналістики
Національного юридичного
університету імені Я. Мудрого, к.ю.н., доцентка

ДОПОМОГА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У РОЗСЛІДУВАННІ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Україна плідно працює із європейськими країнами у галузі судової експертизи і криміналістики. В умовах війни необхідним є використання закордонних здобутків щодо застосування науково-технічних засобів у розслідуванні кримінальних правопорушень.

Було проведено опитування правоохоронців юристами Української

гельсінської спілки з прав людини та надано такі дані: Службою безпеки України розслідується понад 106 тисяч кримінальних проваджень за різними статтями Кримінального кодексу України. Серед них: порушення законів та звичаїв війни – понад 35 тисяч справ (у тому числі щодо примусової депортації); виправдовування, визнання правомірною, глорифікація або заперечення збройної агресії росії – понад 1 350 проваджень; планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни – більше ніж 100 проваджень; пропаганда війни – понад 40 проваджень; екоцид – понад 20 проваджень [1].

Якщо говорити про застосування окремих науково-технічних засобів при розслідуванні військових кримінальних правопорушень, то американська компанія-виробник Skydio безоплатно передала Україні дев'ять дронів для потреб спеціалізованих підрозділів, які займаються розслідуванням злочинів в умовах збройного конфлікту у Харківській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Київській, Сумській, Херсонській та Чернігівській обласних прокуратурах, на територіях якихбуло вчинено найбільшу кількість військових кримінальних правопорушень. Так, використовуючи дрони можливе створення 3D-моделей пошкоджених російськими військами об'єктів для фотографування з різних ракурсів для повної фіксації доказової інформації у протоколі огляду [2].

Важлива допомога і Французької республіки. Україною отримано обладнання для ДНК-аналізу кісткової тканини, коли тіла сильно обгоріли, відсутні м'які тканини [3]. Таким чином, сьогодні європейські країни надають потужну допомогу українським колегам щодо розслідування військових кримінальних правопорушень. Надається науково-технічне обладнання, яке вироблено за кордоном, чим значно пришвидшився процес розслідування.

Джерела:

1. Розслідування воєнних злочинів в Україні: правозахисники анонімно опитали правоохоронців і зібрали дані URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/doslidzhennia-rozsliduvannia-voiennyh-zlochyniv-v-ukraini/32602285.html>

2. Інструктори зі США та Великої Британії навчали українських прокурорів створювати за допомогою дронів 3D-моделі місць воєнних злочинів URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/instruktori-zi-ssa-ta-velikoyi-britaniyi-navcali-ukrayinskix-prokuroriv-stvoryuvati-za-dopomogoyu-droniv-3d-modeli-misc-vojennix-zlociniv>

3. Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochyniv.html>

Акіменко Юлія Юріївна
*доцентка кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцентка*

**ПРАВОВІ ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНЦІЇ В ЄС В УМОВАХ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЖИМУ
ТОРГОВЕЛЬНОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ
ДЛЯ УКРАЇНИ**

Збройний конфлікт та широкомасштабне неспровоковане вторгнення на територію України та навмисна морська блока портів на Чорному морі, що порушила логістичні ланцюги експорту продукції агропромислового комплексу України, підтвердили її важливий статус та роль як невід'ємної складової в системі регіональної та глобальної продовольчої безпеки. Слід додати, що країна-агресорка також є одним з світових лідерів постачання агропромислової продукції, і у зв'язку із накладеними санкціями (як індивідуальними, так і в цілому на державу), ціни на агропромислову продукцію різко зросли, а потреба в ній не зменшилась. Наслідками цих подій можуть бути соціальна-напруженість цілих регіонів у світі, зростання цін на сировину та кінцевий продукт, нестача продовольчих товарів та гуманітарні кризи. Збройний конфлікт між Україною та РФ впливає на світову продовольчу та енергетичну безпеку.

Для відновлення деяких ланцюгів поставки

ЄС здійснив безпрецедентні дії. Якщо до 2022 р. ринок ЄС був найбільш закритим для агропромислової продукції України через жорстку протекціоністську політику підтримки і захисту власних виробників сільськогосподарської продукції за рахунок квотування імпорту окремих видів агропромислових товарів та високих тарифних ставок, то ЄС обрав роль сильного та надійного агента змін у глобальній продовольчій безпеці та видав низку актів. ЄС видав Регламент № 2022/870 від 30 травня 2022 року про тимчасові заходи щодо лібералізації торгівлі [1]. Цей Регламент визначає тимчасові лібералізаційні заходи, що доповнюють торговельні поступки, які застосовуються до українських товарів відповідно до Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. Окрім цього ЄС взяв активну участь у переорієнтації торговельних шляхів: відтепер агропромислова продукція потрапляє первісно на ринок ЄС, а вже потім вона спрямовується відповідно до існуючих ланцюгів постачання. Це спричиняє думки про можливу інтеграцію аграрних ринків України та ЄС, активне поширення *acquis* внутрішнього ринку поза межами ЄС. Однак для втілення усіх запланованих заходів необхідне не лише технічне і торговельне рішення, а й політичне. Вже загальновідомо, що країни-сусіди, які є членами ЄС та мають питому вагу національного бюджету за рахунок постачання агропромислової продукції можуть сповільнювати пропуск

українських вантажів. Таке сповільнення може відбуватись через додаткові перевірки, опломбування вантажів тощо.

Ґрунтуючись на засадах зовнішньої політики ЄС усі країни-члени погодилися видати Регламент № 2023/1077 від 31 травня 2023 року про продовження ЄС ще на рік заходів з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, які охоплюють скасування усіх мит, квот і торговельних захисних обмежень щодо українського експорту, відповідно до Регламенту Європейського Парламенту та Ради № 2022/870 від 30.05.2022. [2] Цей документ вже окрім чіткого переліку харчової продукції містить також умови, яких має дотримуватись Україна для того, щоб конкурентне середовище Внутрішнього ринку ЄС не постраждало від великої кількості транзитного товару з України. Умови включають в себе обов'язок дотримуватись правил походження товарів та відповідних процедур в рамках Угоди про асоціацію, обов'язок утримання від будь-яких нових обмежень на імпорт з ЄС, гарантування виявлення Україною поваги до демократичних принципів, прав людини та основних свобод, верховенства права, а також здійснення належних заходів щодо боротьби з корупцією та протиправної діяльністю. Це Регламент надає право ЄС реагувати у разі виявлення порушення виконання взятих на себе зобов'язань і відповідно припинити заходи з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною.

Беручи до уваги важливість преференційного режиму запровадженого спеціальним регламентом Європейського Парламенту та Ради про тимчасову лібералізацію торгівлі, яка доповнює торгові поступки, що застосовуються до української продукції відповідно до Угоди про асоціацію, Україна зацікавлена у добросовісному дотриманні усіх умов, передбачених у регламенті, що має убезпечити від повного або часткового призупинення дії зазначеного режиму в межах строку чинності цього акту вторинного законодавства ЄС до 5 червня 2024 року.

Джерела:

1. Regulation (EU) 2023/1077 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official Journal of the European Union. L 144,5.6.2023,p.1-6
2. Regulation(EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official Journal of the European Union. L 152, 3.6.2022, p. 103-108.

Цибульська Ольга Юріївна
*доцентка кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцентка, адвокатка*

**ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАННЯ
РІШЕННЯ ІНОЗЕМНОГО СУДУ,
ЩО НЕ ПІДЛЯГАЄ
ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ**

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України все більшої популярності набувають ситуації, в яких є необхідним визнання рішення іноземного суду в нашій державі. Така ситуація, перш з все, пов'язана з масовим виїздом громадян України за кордон в пошуках прихистку. Разом із тим, залишаючи статус громадянина України, такі особи, можуть реалізовувати своє право на захист в державі перебування, або в Україні, залежно від виду спірних правовідносин.

Реалізацією такого способу захисту своїх прав, свобод та інтересів в Україні є можливість звернення з відповідним клопотанням до суду в порядку окремого провадження, адже це не суперечить ст. 55 Конституції України [1] та ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], відповідно до змісту яких кожному гарантовано право захищати свої права та інтереси у суді. А також — ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального Кодексу України (далі — ЦПК України), згідно з якою кожна особа має право в

порядку, встановленому ЦПК України, звертатися в суд за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 81 ЗУ «Про міжнародне приватне право» в Україні можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають з цивільних, трудових, сімейних та господарських правовідносин; вироків іноземних судів у кримінальних провадженнях у частині, що стосується відшкодування шкоди та заподіяних збитків, рішень іноземних арбітражів та інших органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних і господарських справ, що набрали законної сили [4].

Процесуальний порядок визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, регламентується ст.ст. 471 та 472 ЦПК України. Так, відповідно до ч. 1 ст. 471 ЦПК України рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні за таких підтав:

- його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

- за принципом взаємності.

Відповідно до ч. 1 ст. 472 ЦПК України клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду в порядку, встановленому статтями 464 та 466 ЦПК

України для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, з урахуванням особливостей, визначених цією главою.

Згідно з ч. 2 ст. 472 ЦПК до клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, додаються наступні документи:

- засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;

- офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;

- засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Такий порядок, зокрема, є можливим для застосування в тих ситуаціях, якщо відповідне рішення було прийнято в державі, з якою Україна або перебуває, або не перебуває в договірних правовідносинах. В тих випадках, якщо наша держава не перебуває в договірних відносинах з іншою державою, то застосовуватиметься принцип взаємності. Так, наприклад, між Україною та Німеччиною станом на сьогодні відсутній міжнародний договір, на підставі якого рішення суду Німеччини може бути визнано в Україні, а отже, таке рішення може бути визнане за принципом взаємності.

З урахуванням зазначеного вище можна стверджувати, що виклад цього матеріалу має не тільки теоретичне, але й практичне значення, внаслідок чого він може використовуватися науковцями також в своїй практичній діяльності за наявності останньої.

Джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI// Відомості Верховної Ради України. — 2010 р.— № 41. — Ст. 529.

3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV// Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40, / 40-42 /. — Ст. 492.

4. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV// Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 32. — Ст. 422.

Большакова Ольга Віталіївна
*заступник директора з виховної роботи ВСП
«Фаховий коледж вимірювань ДУІТЗ»,
викладачка основ охорони праці та безпеки
життєдіяльності людини, к.ф.н.*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початку повномасштабної збройної агресії Росії та введення воєнного стану в Україні питання трансформації, забезпечення та захист прав людини набувають особливої актуальності та значущості. Обмеження та трансформація деяких соціальних прав людини під час воєнного стану є цілком обґрунтованими і не викликає заперечень, проте це не означає знищення таких прав та неможливість їх реалізації. Права людини на працю, на відпочинок, на нормальні умови праці тощо є ключовими соціальними правами, що тісно пов'язані із гідністю та свободою людини. Воєнний стан не може бути використаний державою для того, щоб «відмовитися» від свого обов'язку забезпечувати права людини [3, с.29]. У зв'язку з цим, дослідження окремих аспектів трансформації прав людини в сфері охорони праці під час воєнного стану в Україні є особливо актуальним.

Окремі аспекти забезпечення прав людини в умовах воєнного стану досліджували такі вітчизняні науковці, як О. Арсентьєва, С.

Кузніченко, М. Корнієнко, В. Обушко, Г. Татаренко та ін.

Запровадження воєнного стану відіграло неабияку роль у регулюванні трудових відносин взагалі та відносин у галузі охорони праці зокрема. Так, було прийнято спеціальний закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ. Положення вказаного закону дозволяють більш оперативно та мобільно регулювати трудові відносини, відносини з приводу охорони праці, запроваджено нові норми (призупинення дії трудового договору), передбачено ряд гарантій для працівника (можливість розірвати договір у строк, який вказаний у заяві тощо) та роботодавця (можливість звільнення працівника навіть у період його тимчасової непрацездатності тощо)[5].

Стаття 64 Конституції України зазначає, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, але не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України. Враховуючи те, що сферу охорони праці регламентує стаття 43 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, роботодавці можуть застосовувати обмеження щодо дотримання вимог цієї статті [2].

Так, відповідно до ч. 3 ст. 43 Основного Закону, «не вважається примусовою працею ... робота чи служба, яка виконується особою ... відповідно до законів про воєнний і про надзвичайний стан» [2]. Згідно з ч. 3 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «у процесі трудової діяльності осіб, щодо яких запроваджена трудова повинність, забезпечується дотримання таких стандартів, як мінімальна заробітна плата, мінімальний термін відпустки та час відпочинку між змінами, максимальний робочий час, урахування стану здоров'я особи тощо. На час залучення працюючої особи до виконання трудової повинності поза місцем її роботи за трудовим договором за нею після закінчення виконання таких робіт зберігається відповідне робоче місце (посада)» [6; 4].

У преамбулі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» відзначається, серед іншого, що метою цього нормативно-правового акту є «гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб» [6,]. Виходячи з означеного, можна зробити висновок, що права людини можуть бути обмежені (окрім тих, що не піддаються обмеженням відповідно до Конституції) лише протягом обмеженого часу і лише в тих межах, які не вплинуть на їх сутнісний зміст (виходячи з їх фундаментальності).

У свою чергу, вищезгаданим законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-ІХ вказано, що на

час бойових дій змінено порядок оформлення працівника на роботу [5]. Отже, відтепер допуск відбувається без укладення письмового трудового договору та з випробувальним строком без обмеження кола працівників. Також можна укласти строковий договір з новими працівниками на час відсутності працівника.

На теперішній час роботодавець може зупинити дію деяких положень колективного договору, розірвати договір без згоди працівника та без письмового попередження за 2 місяці. А також звільнити працівника під час лікарняного та відпустки. Зі свого боку, працівник може звільнитися за 1 день.

Окрім того, змінено й графік роботи та відпочинку. Під час воєнного стану роботодавець має право збільшити тривалість робочого часу на тиждень до 60 годин. Окрім цього, роботодавець може змінити робочий графік, встановити 6-тижневий робочий тиждень, скоротити відпочинок (тривалість щотижневого відпочинку – не менше ніж 24 години). Відпустка становить 24 дні, проте роботодавець може відмовити в її наданні, якщо працівник працює на підприємстві критичної інфраструктури.

У період воєнного часу роботодавець відповідно до ст. ст. 6, 8, 9 і 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX має право, проте не зобов'язаний: по-перше, не дотримуватися вимог ст. 54 КЗпП щодо тривалості роботи в нічний час. Водночас не

можна залучати до роботи в нічний час без їхньої згоди: вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, осіб з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота. При цьому вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року можуть бути залучені до роботи в нічний час лише після отримання їх згоди: по-друге, застосовувати працю жінок за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Водночас, як і раніше, діє заборона на залучення вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року.

Окрім того, було закріплено можливість переведення працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), хоча й лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що становлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним умовам життя людей, з оплатою праці за виконану роботу не нижче середньої заробітної плати за попередньою роботою. Єдиною вимогою є відсутність протипоказань у працівника за станом здоров'я. Таким чином, переведення може бути застосовано абсолютно для всіх працівників, включаючи осіб з інвалідністю, неповнолітніх, жінок з дітьми.

Також варто зазначити, що згідно до Постанови КМУ від 08.03.2022 № 225 «Деякі

питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України» [1] на період дії воєнного стану на території України та протягом шести місяців після його припинення або скасування діють такі оновлення: якщо особа, що звертається для встановлення інвалідності, не може прибути на огляд до медико-соціальної експертної комісії, така комісія може приймати рішення про встановлення інвалідності заочно на підставі направлення лікарсько-консультативної комісії, а також обласні, міські, міжрайонні та районні медико-соціальні експертні комісії забезпечують проведення медико-соціальної експертизи за направленням лікарсько-консультативної комісії незалежно від місця реєстрації, проживання або перебування особи, що звертається для встановлення інвалідності.

Медико-соціальна експертиза осіб, що звертаються для встановлення інвалідності, які за станом здоров'я не можуть з'явитися на засідання комісії, проводиться: за місцем їх проживання; у стаціонарних відділеннях центрів соціального обслуговування, тимчасового проживання в закладах соціального захисту для безпритульних громадян та центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, або в стаціонарі, де така особа перебуває на лікуванні. Рішення щодо продовження тимчасової непрацездатності (за її наявності) таких осіб приймає без направлення на медико-соціальну експертизу лікуючий лікарем або лікарсько-

консультативна комісія, а направлення лікарем чи лікарсько-консультативною комісією на медико-соціальну експертизу здійснюється не пізніше ніж через місяць після припинення або скасування воєнного стану [1].

Таким чином, впроваджені обмеження більшості трудових прав, закріплених у Конституції України, можливість трудової повинності для працездатних осіб та інші зміни впливають також на працю та права в галузі охорони праці вразливих категорій осіб. Так, відповідно до законодавства України у довоєнний період заборонялося залучати до роботи у нічний час вагітних жінок, жінок з дітьми до трьох років, осіб з інвалідністю дозволялося залучати тільки у разі відсутності медичних протипоказань та за їхньою згодою. Внесеними змінами залишено заборону на залучення вагітних жінок та жінок з дитиною до одного року. Не передбачено жодних виключень і для неповнолітніх працівників. Щодо осіб з інвалідністю, то положення про можливість їхньої залученості кардинально змінено: у період дії воєнного стану не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди: ...особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота. Тобто, за наявності протипоказань залучати все одно можна, але за згодою. Також, передбачена можливість застосування праці жінок на шкідливих, небезпечних, важких роботах, підземних роботах за їхньою згодою. Виключення становлять, як і у

випадку з нічною роботою, вагітні жінки та жінки з дітьми до одного року.

Таким чином, обмеження трудових гарантій було передбачено практично для всіх уразливих категорій працівників, в деяких випадках так само, як і для всіх інших працездатних осіб в Україні.

Джерела:

1. Деякі питання порядку проведення медико-соціальної експертизи на період дії воєнного стану на території України: Постанова КМУ від 08.03.2022 № 225. [Електронний ресурс] Режим звернення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2022-%D0%BF#Text>(дата звернення – 12.10.2023 р.).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
3. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 28-31. [Електронний ресурс]. Режим звернення: URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/7.pdf>
4. Про введення воєнного стану: Указ Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022. [Електронний ресурс]. Режим звернення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення – 13.10.2023 р.).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-І. [Електронний ресурс].

Режим звернення: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення – 12.10.2023 р.).

6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (в редакція від 19.10.2023). *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250

Гребенюк Дмитро Олегович
асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЛОБІЗМ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Лобізм, складне та багатоаспектне суспільна явище, яке набуває все більшого значення у сучасних демократичних системах, зокрема в контексті розвитку парламентаризму. Це явище впливає на розвиток парламентаризму, оскільки лобісти виступають активними учасниками політичного процесу, втілюючи інтереси громадян та бізнесу в законодавчих ініціативах.

В сучасному світі, де демократія та права людини є визначальними принципами, розуміння впливу лобізму на ці цінності набуває важливого значення та підкреслює актуальність цього дослідження. Дане явище здатне бути

інструментом для захисту та розвитку демократичних інститутів, але водночас і загрозою для прозорості, справедливості та гласності у прийнятті рішень. Тому дослідження цього явища в аспекті захисту прав та свобод людини стає надзвичайно важливим завданням.

Варто наголосити, що дана наукова праця спрямована на розкриття викликів, які виникають у зв'язку з лобізмом у Європейському Парламенті. Правовий аналіз лобізму та його впливу на розвиток парламентаризму в Європейському Союзі є важливим кроком у напрямі забезпечення справедливих, демократичних та ефективних політичних процесів у сучасному світі. Перш за все необхідно з'ясувати зміст поняття «лобізм». Л. Зеттер говорить про лобіювання як про процес, спрямований на надання впливу на уряд і його інститути шляхом формування порядку денного державної політики [1].

«The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought» розглядає лобістську діяльність як спроби організацій або окремих громадян впливати не лише на прийняття, відхилення чи зміну законів у парламенті, а також спроби впливати на адміністративні рішення уряду, спираючись на підтримку не лише обраних депутатів, а й різних політичних партій, державних і недержавних установ та громадськості [2].

Щоб краще з'ясувати динаміку впливу лобізму на парламентаризм необхідно зазначити такі факти. Вітчизняна наука характеризує явище

парламентаризму, як складне та різноманітне явище. Його можна і потрібно розглядати як з точки зору практики організації державної влади, так і формування системи поглядів, ідей, традицій у державі. Виходячи з цього, дослідження історії, стану та перспектив розвитку парламентаризму потребує врахування безлічі факторів, що зачіпають не тільки суто юридичні, а й соціальні, політичні та культурні аспекти. Природа парламентаризму формувалась достатньо довго та через призму генезису цього явища ми знаходимо підтвердження. Парламентаризм органічно властиво нашому народу, він міцно утвердився у суспільній свідомості та набув конституційних форм. Але те, як проходило подальше твердження, залежить від низки політико-правових чинників. Можна виділити декілька з них:

1. Це ефективність роботи самого парламенту. Вона повинна формуватися, як кількістю прийнятих законів так і затребуваністю, здатністю визначати норми, зрозумілі суспільству і сприймаються ним, стимулюють суспільний розвиток.

2. Це досягнення у суспільстві високої правової культури, що забезпечує шанобливе ставлення всіх без винятку громадян до свого представницького органу, розуміння його ролі в управлінні державою.

3. Це розвинена багатопартійна система, що включає сильні, впливові партії, що мають у своєму розпорядженні кадрові, матеріальні та

фінансові ресурси і мають реальну і стабільну підтримку електорату.

Перспективу на вирішення цієї проблеми відкриває час, цілком природно, що це складається не раптово. Насамперед це допоможе оптимізувати закони, сформувати політичну еліту, розвинену партійну структуру і як результат досягти належного рівня правової та політичної культури населення і підтвердженням даної тези буде висловлювання Жан – Жака Руссо «гарне вживання часу робить час ще більш дорогим».

Таким чином, лобіювання – це спроба вплинути на результат законотворчої діяльності; це законна частина будь-якої демократичної системи, незалежно від того, чи здійснюється вона окремими громадянами або компаніями, громадянськими суспільними організаціями та іншими зацікавленими групами, або фірмами, що працюють від імені третіх осіб [3].

Враховуючи історичний аспект варто наголосити, що перші лобістські організації, які діяли на території сучасного Європейського Союзу, були створенні ще у 1958 році. Діяльність цих організацій в той час була направлена на звернення до національних представників, комерційних організацій або профспілок, така діяльність обумовлена слабкістю інституцій того часу, але суттєвим імпульсом для правого регулювання лобізму стала доповідь Марка Галле в стінах Європейського Парламенту, де він зазначив певні рекомендації, а саме: ухвалити

кодекс поведінки для лобістів; Зобов'язати лобістів реєструватися в спеціальному реєстрі, доступному для громадськості; Не допускати лобістів на ті поверхи, де розташовувалися кабінети депутатів парламенту; Зобов'язати лобістів подавати декларації про доходи; Видавати перепустки в будівлі парламенту тільки тим лобістам, які дотримуються певного кодексу поведінки, реєструються в реєстрі, а також повідомляють дані про своїх клієнтів і про витрати на лобістську діяльність. Характерно, що ця доповідь була негативно сприйнята депутатами парламенту і в результаті документ відправили на доопрацювання. На початку двохтисячних років запрацювала система реєстрації лобістських організацій в Європейському парламенті, завдяки цьому дані організації отримували певні привілеї та мали певну звітність, але в цей період був відсутній консенсус між Європейським парламентом та комісією. З відкритих джерел можна отримати інформацію, що між комісією та парламентом була підписана угода про створення єдиного реєстру лобістів, суттєвим, є той факт, що це було після набрання чинності Лісабонського договору [4]. Саме тут буде доречним дізнатись, чому саме в цей період сталися зміни, прийняття Лісабонського договору стало ключовим кроком у вдосконаленні організаційної структури та регулюванні діяльності Європейського Союзу. Даний нормативно – правовий акт мав значний вплив на процеси прийняття рішень в союзі,

зокрема на ролі та функції Європейської Комісії та Європейського Парламенту. У контексті лобізму в ЄС, Лісабонський договір вніс кілька важливих змін, серед характерних можна виділити те, що парламент отримав більше повноважень, включаючи рівноправність у прийнятті рішень. Додаткові повноваження Європейського Парламенту підвищили вимоги до прозорості в усіх аспектах роботи союзу, включаючи лобізм. Це сприяло створенню єдиного реєстру лобістів, що мав на меті покращити відкритість та контроль за діяльністю лобістів. І як результат ці зміни стали важливими кроком для підвищення прозорості, відкритості та демократії в інституціях європейського, включаючи способи взаємодії з лобістами та контролю за їхньою діяльністю.

Суттєвим етапом було також узгодження міжінституціональної угоди щодо обов'язкового прозорого реєстру між комісією, парламентом та комітетом із конституційних питань Європарламенту триває з 2016 р. Останні переговори з цього питання проводилися в жовтні 2020 р.; акцентувалося на питаннях про умови, особливості кожного інституту ЄС і управління реєстром [5]. К.І. Пашкова виділяє такі моменти, які були досягнуті в процесі узгодження: « 1) в якості попередньої умови для проведення зустрічей із вищими посадовими особами (senior staff) Генерального секретаріату, а також для участі в тематичних брифінгах, публічних заходах і доступу в

приміщення Ради зацікавлені представники матимуть зареєструватися в реєстрі з питань транспарентності; 2) взаємодія між лобістами і національними посадовими особами буде винятковою відповідальністю відповідної держави-члена (в тому числі при виконанні ним функцій Голови Ради). Однак мандат Ради спонукатиме держави-члени вимагати реєстрації для взаємодії з вищими посадовими особами (senior officials) постійних представництв; 3) передбачається більш широке застосування Реєстру, включаючи Раду та інші органи ЄС. Інститутами, на які поширюватиметься угода, будуть Комісія, Парламент і Рада; 4) визначення типу взаємодії, охопленого реєстраційними умовами, має бути передбачене відповідною установою; 5) розширення повноважень секретаріату в плані проведення розслідувань і застосування санкцій у зв'язку з можливими порушеннями Кодексу поведінки; 6) створення нової міжвідомчої керівної ради, що складається з трьох генеральних секретарів інститутів, яка здійснюватиме нагляд за виконанням угоди і виступатиме як апеляційний орган у зв'язку з будь-якими обґрунтованими проханнями осіб, які клопотатимуть про перегляд рішень за скаргами» [1].

В даній науковій праці ми дослідили різні аспекти лобізму, його розвиток та вплив на парламентаризм у сучасних правових системах, зокрема у Європейському Союзі. Проведений

правовий аналіз підкреслив важливість регулювання лобізму для забезпечення прозорості та відкритості у політичних взаємодіях, захисту інтересів громадян та забезпечення легітимності демократичних процесів.

Для нашої країни, яка рухається в напрямку демократичного розвитку та європейської інтеграції, питання регулювання лобізму стає надзвичайно актуальним бо виконання рекомендації в даному напрямку є необхідним для початку переговорів щодо членства в ЄС. На фоні реформування політичних та законодавчих структур країни, впровадження ефективних механізмів контролю за діяльністю лобістів може забезпечити відкритість та прозорість у процесах прийняття рішень. Це сприятиме підвищенню довіри громадян до владних інститутів, забезпечить впливовим групам відповідальність за їхню діяльність та сприятиме розвитку справедливої та демократичної суспільності, а також варто наголосити, що це необхідно для початку переговорів щодо членства в ЄС.

Джерела:

1. К. І. Пашкова. «ЛОБІЗМ В ЄС: ГЕНЕЗА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ,» *Юридичний науковий електронний журнал*, № 9, pp. 365-368, 2020. URL:

http://www.lsej.org.ua/9_2020/93.pdfhttp://www.lsej.org.ua/9_2020/93.pdf

2. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про лобізм» № 5144 Офіційний портал Верховної Ради України: вебсайт. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=60052&pf35401=40014>
3. Smallwood A, Hope S., Stevenson M. Lobbying in the EU: An Overview. EU Insight. September 2008. № 22. P. 1–2
4. Treaty of Lisbon. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>
5. Union of democratic change. Inter-institutional agreement on a mandatory Transparency Register for lobbyists European Parliament: URL: <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-union-of-democratic-change/file-inter-institutional-agreement-ona-mandatory-transparency-register-for-lobbyists>

Стеценко Дмитро Юрійович
*аспірант кафедри права та правоохоронної
діяльності Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка*

**ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ І
СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В
УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В
КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Кожний громадянин України володіє на її території всіма правами й свободами та несе рівні обов'язки, передбачені Конституцією України. Ці конституційні положення є вихідними для адміністративно-правового статусу громадян, що визначається нормами конституційного, адміністративного й інших галузей права. Разом з тим, варто зауважити, що за умов сьогодення, з огляду на запровадження в Україні воєнного стану, правовий статус людини і громадянина зазнав деяких змін.

Так, у зв'язку із введенням воєнного стану, тимчасово, на період його дії було передбачено можливість обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану. Водночас, відповідно до норм міжнародного права було забезпечено інформування Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй та офіційних осіб

іноземних держав про введення в Україні воєнного стану та про обмеження прав і свобод людини і громадянина, що є відхиленням від зобов'язань за Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, а також про межу цих відхилень і причини ухвалення такого рішення.

Вважається, що обмеження прав людини – це звуження обсягу її прав, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав і свобод. Загалом, це певні заборони, що покликані змінити поведінку осіб через обмеження суб'єктивного права [1, с. 223].

При цьому, застосовуючи обмеження прав і свобод людини, кожна країна має керуватися нормами статті 29 Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлено законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

Тож, вбачається за необхідне зазначити, що обмеження прав і свобод людини застосовуються тільки за чітко визначених умов. Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях зазначав, що такі обмеження мають бути: 1) встановлені законом або здійснюватись згідно із законом; 2) бути необхідними та виправданими в

сучасному демократичному суспільстві; 3) переслідувати легітимну, правомірну мету.

Розкриваючи зміст першого критерію – відповідності закону – Європейський суд з прав людини зазначив, що закон має бути доступним, доведеним до відома громадян у встановленому порядку. Особі має бути відомо про правові норми, що застосовуються в кожному конкретному випадку. Крім того, обмежувальна норма закону має бути сформульована достатньо чітко, щоб дати особі змогу передбачити наслідки відповідних дій, тобто закон має бути передбачуваним та прогнозованим, не допускати двозначного трактування. Наголосимо, що наявність самого лише тексту нормативно-правового акту, навіть з однойменною назвою – «закон», не передбачає автоматичного сприйняття обмеження як такого, що здійснюється «відповідно до закону» [3, с. 35].

Щодо другого критерію – необхідності у демократичному суспільстві – Європейський суд з прав людини визнає за державами певну свободу для роздумів щодо питання, що є необхідним в тому чи іншому демократичному суспільстві, однак вимагає від держав дотримання пропорційності між обмеженням прав і свобод людини і громадянина та досягнутою законною метою захисту інтересів суспільства. Йде мова про досягнення балансу між публічним (державним, суспільним) інтересом та інтересом приватним (кожної окремої особи). Не даючи вичерпної відповіді на питання про те, що ж

Конвенція вважає «демократичним суспільством», Суд вказує на такі його ознаки, як толерантність, плюралізм, верховенство права, відсутність свавільного втручання у передбачені Конвенцією права людини.

Стосовно третього критерію – легітимності мети обмеження – то Конвенція не містить єдиного універсального переліку підстав, за наявності яких обмеження реалізації права людини (втручання) відповідає легітимній меті, однак аналіз окремих її статей дозволяє стверджувати, що правомірним є обмеження щодо реалізації прав особи, коли воно здійснюється задля захисту і охорони національної та громадської безпеки, громадського порядку, економічного добробуту країни, здоров'я чи моралі, прав і свобод інших осіб, тощо.

Про необхідність застосування критеріїв обмеження прав наголошує і Конституційний Суд України у рішенні від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016: «...обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально

досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» [4; 5].

На сьогоднішній день з урахуванням функціонування принципу верховенства права, дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини, сформувалася усталена практика визначення правомірності та виправданості обмеження прав та свобод людини шляхом аналізу усіх критеріїв трискладового тесту.

Безумовно, в умовах воєнного стану, коли нормальне функціонування держави і суспільства стає неможливим, окремі права і свободи людини і громадянина все більше зазнають обмежень з боку держави. Саме тому зазначені критерії обов'язково мають використовуватись і при оцінці правомірності обмежень прав людини і громадянина в умовах воєнного стану.

Водночас, незважаючи на виокремлення Європейським судом з прав людини такого трискладового тесту та постійному наголошенні на необхідності його застосування, варто зауважити і на недоліках, які пов'язані перш за все із застосуванням критеріїв на практиці. Так, важливо розуміти те, що зазначені критерії розраховані саме на стадію прийняття відповідними суб'єктами публічного права рішень про втручання у права громадян, проте переважно вони використовуються вже під час

судового захисту, коли такі права вже було неправомірно обмежено або порушено.

Більше того, на сьогоднішній день законодавство України є мало адаптованим до відповідних вимог ЄСПЛ, внаслідок чого їх дотримання органами державної влади та місцевого самоврядування залишається на доволі низькому рівні, що потребує якомога швидшого та ефективного реагування, особливо з огляду на актуальність зазначеного питання в умовах воєнного стану.

Джерела:

1. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 2. С. 222–230.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
3. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Проблеми становлення правової демократичної держави*. 2022. Вип. 1–2. С. 32–36.
4. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. №2-рп/2016 у справі № 1-1/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>.
5. Кондратенко В. М. Теорія і практика адміністративно-правових засобів забезпечення

прав і свобод осіб з інвалідністю : монографія.
Харків : Мачулін, 2018. 436 с.

*Науковий керівник – професор кафедри права та
правоохоронної діяльності*

*Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка Кондратенко В*

Лаврів Віталій Павлович

аспірант Юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Із встановленням України, як незалежної держави, після проголошення незалежності, а також особливо в останні десятиліття радянської України внаслідок пом'якшення тиску державного апарату на права і свободи людей, масово почали виникати різні правозахисні організації та політичні рухи, що мали на меті реалізацію демократичних підходів до реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Разом з тим ключове місце здійснення захисту прав людини у правовій системі України зайняла адвокатура, як інститут який забезпечений здійснювати захист, представництво та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі,

Правовою основою діяльності адвокатури є Конституція України, яка у статті 59 визначила, що для забезпечення права на захист від

обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що набрав чинності 15 серпня 2012 року врегульовано правові засади діяльності і організації адвокатури та реалізації адвокатської діяльності в Україні.

Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів.

Адвокатура України складається із адвокатів України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність, та є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб.

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатура України є недержавним самоврядним інститутом, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання своєї організації та діяльності. Саме з метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування.

Разом з тим, оскільки суспільство розвивається та формує нові виклики, відповідно і адвокатська діяльність в Україні потребує реформувань та вдосконалень.

Розглянемо одну із проблем, яка постала перед адвокатурою в останній період часу, для прикладу на системі мобілізації з метою забезпечення оборони держави, підтримання бойової і мобілізаційної готовності Збройних Сил України.

На підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України згідно Указу Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України з 05 год.30 хв. 24 лютого 2022 року строком на 30 діб в Україні введено воєнний стан. В подальшому неодноразово строк воєнного стану продовжувався, та він діє до теперішнього часу.

Відповідно до статті третьої Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» встановлено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості

запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені в частині першій статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Окрім цього, Указом Президента України від 24.02.2022 № 65/2022 «Про загальну мобілізацію», затвердженим Законом України від 03.03.2022 № 2105- IX, оголошено загальну мобілізацію строком 90 днів, строк якої неодноразово продовжувався, зокрема в останнє до 90 днів, тобто до 18.11.2023, згідно з Указом Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації» від 26.07.2023 № 452/2023 , затвердженого Законом України від № 3276-IX від 27.07.2023.

Начальник служби зв'язків з громадськістю командування Сухопутних військ зауважив, що заклик до всіх українців прийти і оновити дані у територіальних центрах комплектування, зроблений з метою уточнення даних про стан військовозобов'язаних [1].

Проте почастишали випадки, коли людей, громадян України, чоловіків призовного віку, просто на вулиці затримують особи у військовій формі та везуть у невідомому напрямку, здебільшого в територіальні центри комплектування та соціальної підтримки для проходження військово-лікарської комісії і подальшого відправлення у військові частини на службу у ЗСУ.

Очевидним, є той факт, що більшість затриманих осіб мають право на правову

допомогу та звертаються за отриманням такої допомоги до адвокатів, в тому числі із центру безоплатної правової допомоги, проте реалізація такої правничої допомоги містить в собі проблеми, які потребують негайного реагування.

Так за матеріалами Національної асоціації адвокатів України [2], щоб подати документи в рамках надання правової допомоги клієнту, адвокат завітав до територіального центру комплектування у Чернігові, але там був незаконно затриманим, що в свою чергу призвело порушення прав адвоката та його клієнта.

За матеріалами Національної асоціації адвокатів України працівники ТЦК повідомили адвокату, що він не може залишити приміщення, не назвавши жодних причин, утримували людину поза її волею, згодом замкнули у кабінеті. Спроба з'ясувати правові підстави для такої поведінки озброєних працівників у начальника цього центру також залишилися марними. «Я Вас нікуди не відпускаю», - зазначив керівник, після чого виписав та вручив повістку на проходження ВЛК самому адвокату.

Адвокат звернувся до Комітету НААУ з питань захисту прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності., де проаналізувавши обставини події, підтвердили факт порушення ст.ст. 19, 28, 29 Конституції України, які гарантують, що ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, кожен має право на повагу до його гідності, а також на свободу та особисту недоторканність.

Опрацювавши звернення, Комітет скерував листи до керівництва Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань та Міністра оборони України. Слідчий відділ Територіального управління ДБР у м. Києві відкрив кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ч. ст. 426-1 Кримінального кодексу. Досудове розслідування триває, вживаються заходи, передбачені кримінальним процесуальним законодавством з метою проведення об'єктивного, неупередженого та повного розслідування.

Аналогічна подія мала місце в Одеській області [3], та ряді інших областей України, що вказує на системність таких подій та необхідність відповідного реагування.

Фактично примусово доставляти особу до територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі- ТЦК та СП) самі працівники цих органів не мають повноважень, водночас згідно ст. 260 КУпАП передбачено можливість затримання особи у випадках, прямо передбачених Законами України, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов по справах про адміністративні правопорушення при порушенні

призовниками, військовозобов'язаними, резервістами правил військового обліку, порушенні законодавства про оборону, такі дії можуть вчиняти працівники органів внутрішніх справ (Національної поліції), проте частиною третьою статті 261 КУпАП передбачено обов'язок органів (посадових осіб), які правомочні здійснювати адміністративне затримання, про кожний випадок адміністративного затримання осіб інформувати у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, крім випадків, якщо особа захищає себе особисто чи запросила захисника.

Законодавцем в ч.2 ст. 19 Конституції України передбачено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, відтак недопущення захисника - адвоката до затриманої особи, в тому числі і яка перебуває в центрі комплектування є фактично вчиненням злочинних дій.

Відповідно до статті 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Згідно ст. 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності має право, серед іншого, при

розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи.

Порушенням процесуального порядку складання адміністративних матеріалів, недопущенням адвокатів до незаконно затриманих осіб, вчиненням злочинних дій відносно адвокатів та правозахисників, працівники ТЦК та СП, діючи, як органи державної влади, в даному випадку, компрометують свої дії та фактично створюють в очах суспільства образ України, як неправової держави, чим викликають недовіру до інших державних органів та інституцій та нівелюють саму суть держави, як структури, яка керує певною територією і має свої правила, закони і владу та відповідає за забезпечення порядку, безпеки, прав та соціальних послуг на цій території.

З метою усунення наведених порушень доцільним було б внести зміни до Кримінального Кодексу України в частину першу статті 374 виклавши її в наступній редакції: «Недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права затриманої особи, підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене військовою службовою особою, слідчим, дізнавачем, прокурором або суддею - карається штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

Також пропонується внести зміни до Кримінального Кодексу України в ч. 1 ст. 394 фактично посиливши відповідальність за такі протиправні діяння та викласти її в наступній редакції: «Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці - карається штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого».

Посилення відповідальності у викладених редакціях відповідного Кодексу сприятиме покращенню захисту особи, її прав, свобод та законних інтересів, а також забезпеченню належних правових процедур щодо реалізації професійної адвокатської діяльності в Україні.

Отже, вищевикладене приводить до висновку, що вдосконалення законодавства є необхідною умовою правової реформи, в сенсі захисту прав людини, яка потрібна сучасній незалежній Україні, та це дозволить збудувати демократичну соціальну та правову державу, про

що гордо заявлено у статті першій Конституції України, в чому неодмінно буде сприяти система адвокатури України.

Джерела:

1. Мобілізація в Україні триває URL.: <https://www.unian.ua/war/mobilizaciya-v-ukrajini-trivaye-stalo-vidomo-pro-problemu-12445563.html>.
2. Адвоката утримували в ТЦК – відкрито кримінальне провадження URL.: <https://unba.org.ua/news/8181-advokata-utrimuvali-v-tck-vidkrito-kriminal-ne-provadžhennya.html>.
3. У ТЦК на Одещині відреагували на порушення прав адвоката та пообіцяли виправитися URL.: <https://unba.org.ua/news/8423-u-tck-na-odeshini-vidreaguvali-na-porushennya-prav-advokata-ta-roobicyali-vipravitisya.html>

*Науковий керівник – професорка кафедри теорії права та конституціоналізму
Західноукраїнського національного університету
Дракохруст Т.*

Чечельницька Валерія Станіславівна
Горбенко Анна Максимівна
здобувачі вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВА СТВОРЕННЯ
МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ
ЗАСУДЖЕННЯ ДІЙ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

На сьогоднішній день Україна переживає досить складні часи у зв'язку із повномасштабним вторгненням та збройною агресією російської федерації. Своїми діями росія внесла корективи не лише в наше життя, але й створила вагомий виклик всьому міжнародному правопорядку та миру, порушивши при цьому фундаментальні норми й принципи міжнародного права, а також низку двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод.

Так, країна-агресор систематично вчиняє такі акти агресії як: незаконна анексія територій, вбивства, катування, згвалтування мирного населення, знищення об'єктів цивільної інфраструктури та культурної спадщини, геноцид українського народу та інше. Не дивлячись на «Мінські домовленості» та зустрічі у «Нормандському форматі» на сьогодні це не дає жодних результатів.

При цьому слід звернути увагу на той факт, що відповідно до ст. 5 Римського статуту, юрисдикція Суду обмежується найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього

міжнародного співтовариства, а саме: злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Як ми бачимо, перелічені вище дії російської федерації можна вважати найбільш тяжкими злочинами для всього міжнародного співтовариства. Більш того – більшість з них відносяться до категорії воєнних злочинів саме у контексті Женевських конвенцій 1949 року, а тому за їхнє скоєння, як і за скоєння інших злочинів, так чи інакше має настати кримінальна відповідальність. Звичайно, поки триває війна ми не можемо з точністю говорити про конкретні злочини та їхню кваліфікацію, проте вже зараз ми повинні замислитися над перспективою створенням Міжнародного трибуналу як спеціального судового органу, що справедливо та неупереджено здійснить правосуддя над усіма скоєними правопорушеннями.

Важливість цієї теми не варто недооцінювати, оскільки, по-перше, розробивши модель такого органу ми зможемо показати людям та самій країні-агресору, що після усього скоєного – на неї так чи інакше очікує заслужене покарання, а по-друге, зможемо продемонструвати усій міжнародній спільноті готовність України на забезпечення справедливого, об'єктивного та цивілізованого правосуддя.

Хочемо також звернути увагу на важливість створення саме Спеціального міжнародного трибуналу для засудження російської агресії, а не

здійснення лише національного правосуддя. Справа в тому, що дії російської федерації спрямовані не лише на Україну, а взагалі становлять загрозу для всього міжнародного миру та безпеки, а тому не дивно, що визначення покарання лягає на плечі усієї спільноти.

Ми також дуже раді тому факту, що це питання вже набуло певного міжнародного визнання та почало широко обговорюватися. В першу чергу, слід відзначити, що з липня 2023 у м. Гаага розпочав свою діяльність Міжнародний центр із переслідування за злочин агресії проти України (ІСПА). Даний центр збиратиме всю інформацію про вчинені злочини та відповідні докази, які становитимуть неабияку цінність для майбутнього судового процесу [1].

Крім того, зовсім нещодавно, 21 серпня 2023 року, була проведена міжнародна конференція на дану тематику - «Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України. Правосуддя, яке має бути здійснене», на якій як раз таки і розглядали можливість створення Міжнародного трибуналу для засудження дій російської федерації. За результатами цієї конференції, учасники підписали спільне комюніке в якому зазначили, що сьогоднішні воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, скоєні під час війни росії проти України, будуть розслідуватися Україною та низкою інших держав, а також Міжнародним кримінальним судом [1].

Але питання полягає в тому, чи дійсно нам потрібен саме МКС, а не Спеціальний міжнародний трибунал? Певна проблематика полягає в тому, що учасниками збройного конфлікту все ж таки виступають Україна та російська федерація, які не ратифікували Римський Статут, а тому встановити юрисдикцію над вказаними злочинами буде доволі важко. Так, відповідно до ст. 4 Римського Статуту, Суд може здійснювати свої функції і повноваження, як це передбачено в цьому Статуті, на території будь-якої держави-учасниці та, за спеціальною угодою, на території будь-якої іншої держави. Але що це за спеціальна угода, процедура її прийняття та нормативне закріплення цього акту, на жаль, відсутнє. Саме тому, на нашу думку, в умовах, в яких опинилася наша держава сьогодні, доцільніше було б створити саме Спеціальний міжнародний трибунал схожий на *ad hoc* з запозиченням досвіду вже існуючих трибуналів.

Так, в першу чергу, для ефективного вирішення будь-якого питання важливо розглядати його саме у контексті минулих подій і розвитку подій у часі. Тому взагалі слід звернути увагу на історію розвитку міжнародного кримінального права, зокрема процесу створення та функціонування міжнародних кримінальних трибуналів.

Міжнародні кримінальні трибунали виникли внаслідок історичних подій, зокрема різноманітних війн і конфліктів, що сягають своїм коріння ще з початку ХХ століття. Так,

наприклад, саме Нюрнберзький трибунал є першим прикладом проведення судового розгляду міжнародних злочинів та першим міжнародним судом, що втілює у життя принципи всього міжнародного кримінального права та вперше встановив принцип індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини, значення якого складно недооцінити [2].

Другим міжнародним судом став Токійський трибунал, відомий також як Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, який фактично віддзеркалював процес Нюрнберзького трибуналу у контексті японських військових злочинів. Однак слід відзначити, що ці трибунали мали велику кількість недоліків, а одним з найголовніших є недотримання принципу рівноправної участі країн у організації та проведенні судового процесу.

Наступним прикладом є Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, які були здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року. Даний трибунал вважається першим міжнародним спеціальним трибуналом, оскільки його створення та юрисдикція відрізнялися як від Нюрнберзького, так і від Токійського трибуналів. Крім того, важливо відзначити, що на відміну від його попередників, трибунал по Югославії встановив його паралельну юрисдикцію з національними судами, що також можна вважати неабияким досягненням.

Другим же міжнародним спеціальним трибуналом став Міжнародний трибунал, заснований для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид, вчинений на території Руанди. Даний орган також трохи відрізнявся від своїх попередників, але саме завдяки цьому ми змогли удосконалити наявний досвід, вперше розтлумачивши поняття геноциду, подане в Женевських конвенціях 1948 року, та постановивши вирoki проти осіб, винних за вчинення геноциду [3].

Таким чином, ми бачимо що кожне подальше створення Спеціального міжнародного трибуналу надає нам новий важливий досвід у реалізації міжнародного кримінального правосуддя. Це як раз таки і є однією із переваг створення спеціального міжнародного судового органу, оскільки фактично усі події сьогодення є неабияким прецедентом в рамках світового порядку XXI століття, адже з розвитком технологій та наявним науковим прогресом росія використовує різноманітні інструменти, в тому числі засоби масової інформації та Інтернет, задля маніпулювання масами та спотворення об'єктивної реальності. Навіть зараз можна згадати безліч прикладів, серед яких: події в Бучі та Ірпені, коли росія просто заперечувала скоєне; події з підривом Каховської ГЕС, коли росія звинувачувала ЗСУ у її підриві; сотні влучень у об'єкти цивільної інфраструктури, коли росія називала їх військовими об'єктами тощо. Тобто, ми бачимо, що це не звичайна війна – це гібридна

війна з абсолютно новою тактикою, що полягає у намаганні створення певної легітимності та гуманізму в очах міжнародного суспільства. І саме тому ми вважаємо, що створення нового Міжнародного трибуналу щодо засудження агресії російської федерації стане яскравим прикладом встановлення справедливості та дозволить досягти публічної превентивності аналогічних дій у майбутньому.

Джерела:

1. У Гаазі починає роботу Міжнародний центр із переслідування за злочин агресії проти України.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3730789-u-gaazi-vidkrili-miznarodnij-centr-iz-peresliduvanna-za-zlocin-agresii-proti-ukraini.html>

2. Сергій Бурлаков. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії - навіщо це потрібно зараз?

URL: <https://hcj.gov.ua/news/sergiy-burlakov-specialnyy-trybunal-shchodo-zlochynu-agresiyi-navishcho-ce-potribno-zaraz>

3. Оксана Блажівська. Світ має об'єднатися і створити трибунал для покарання країни-агресора.

URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/3760864-svit-mae-obednatisa-i-stvoriti-tribunal-dla-pokaranna-krainiagresora.html>

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Рута Катерина Вікторівна

*здобувачка вищої освіти Київського державного
торговельно-економічного університету*

БІЗНЕС ПІД ТІННЮ ВІЙНИ: ЗАХИСТ ПРАВ ПІДПРИЄМЦІВ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Безперечно, запровадження воєнного стану в Україні значно ускладнює гарантування державою прав громадян в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Однак, наразі, саме бізнес стоїть на захисті економічного фронту країни. Тому держава, в свою чергу, має продовжувати активно запроваджувати комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на підтримку української економіки.

Бізнес виявляється схильним до руйнівного ефекту війни не менш ніж людські долі, житлові будинки, об'єкти критичної інфраструктури або транспортна система країни. За даними проведеного Міністерством цифрової трансформації опитування, з початку війни: досі 47% підприємств зупинені або майже зупинені, а загальні прямі втрати малого та середнього

бізнесу з початку повномасштабного вторгнення оцінюються в 85 млрд доларів (рис.1) [1].

Рисунок 1. Показники втрат бізнесу внаслідок воєнних дій.

Джерело: Diia.Business

Щодня з'являється все більше прикладів незламності українських підприємців, які, не тільки продовжують функціонувати, а й відкривають нові напрямки роботи, задля наближення перемоги. Так, наприклад, коли в Україні почалась війна, в мережі онлайн-ресторанів Smilefood точно знали, як

працюватимуть надалі. Вже 25 лютого, власник закладів - Олександр Соколов, на нараді із представником штабу Національного спротиву (на Одещині) - Сергієм Братчуком, чітко окреслив напрямки, в котрих може бути корисним. Відтак, онлайн-ресторан, крім страв на замовлення, почав готувати обіди для військових ЗСУ, територіальної оборони, військкоматів, внутрішньо переміщених осіб та інших людей, які

цього потребували. [2] Прилуцька швейна фабрика «Алітон» не тільки не зупинила процес роботи, а ще й перекваліфікувала його. Тепер підприємство виготовляє форму для захисників України. Спочатку, - це була виключно волонтерська діяльність, а згодом - цехове виробництво.

Цілком зрозуміло, що в таких умовах, єдиним можливим способом допомоги бізнесу є тотальна дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки.

Основні зміни та нововведення, щодо правового регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану, торкнулись, зокрема, наступних аспектів:

- державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, особливості проведення якої закріплено Постановою КМУ «Деякі питання державної реєстрації в умовах воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164» від 06.03.2022 р. № 209 [4];

- адміністрування та сплати деяких податків і зборів, надання податкових пільг, зокрема подання податкової звітності, сплати податку на додану вартість, єдиного податку тощо. Відповідні зміни передбачено законами України: «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та

подання звітності у період дії воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2118-ІХ; [4];

- обов'язку отримання дозвільних документів для провадження господарської діяльності, а саме: суб'єкти господарювання можуть набути право на здійснення діяльності на підставі декларації про провадження господарської діяльності, отримання якої передбачено Постановою КМУ «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» від 18 березня 2022 року № 314 [4].

Одним з багатьох прикладів дієвості державної підтримки для розвитку бізнесу є родина Кіріченків із Донеччини. Сім'я завдяки спрощеним умовам державної реєстрації фізичних осіб-підприємців та сприянню місцевих органів влади, не тільки змогла відновити власну справу, а й офіційно зареєструвала бізнес на Полтавщині. Родина Кіріченків займалася розведенням худоби та виготовленням молочної продукції в рідному селі Маркове Краматорського району. З початком повномасштабного вторгнення вимушено переїхали на Полтавщину, до села Сергіївка. Одного дня Кіріченків запросив до себе голова ОТГ і розпитав, чим вони займалися вдома. І коли почув, що родина тримала господарство, запропонував допомогти знайти можливості, щоб перевезти їхніх корів. Так, Кіріченкам виділили 65 тисяч для перевезення худоби. Нині родина відкрила ФОП, виграла 5 грантів, розвиваються,

розширюють виробництво, аби таким чином іще більше підтримувати економіку рідної України [6].

Окрім цього, варто відзначити урядовий проект «єРобота», що передбачає надання українцям грантів для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання. Він спрямований на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення робочих місць. За даними Укрінформ вже більше 7 тис. українців отримали мікрогранти [3]. Наприклад, Жителька міста Прилуки на Чернігівщині, відкрила на грант кондитерський цех і перетворила на бізнес своє хобі. Ганна Голуб подала заявку на державну програму "єРобота", підготувала проект і отримала грант на 149 тисяч гривень [5].

Також, не можна оминати увагою ГО «Український центр сприяння інвестиціям та торгівлі», яка за підтримки Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» запустила проект з релокації бізнесу та створенню West Business Hub. Жінки-підприємниці, що скористалися можливістю перевезти бізнес до West Business Hub, активно відновлюють виробництво. Наприклад, бренд рослинної косметики VESNA, створений у 2015 році в Бучі Інною Скаржинською, наразі працює у Львові. До початку війни в компанії працювало 10 осіб, а лабораторія розмішувалася на 100 м². Продукцію продавали на Rozetka, MakeUp, мали 3 фірмові магазини та понад 50 партнерських точок

продажу. Почали виходити на міжнародні маркетплейси Etsy та Amazon. Під час окупації Бучі росіяни розграбували магазин, лабораторію, склад й офіс VESNA, проте, компанія, вигравши грант, одразу почала виготовляти майже всі позиції, які робила до повномасштабної війни. Також, власники налагодили співпрацю з косметичною мережею у Львові та мережею аптек в Івано-Франківській області. Також продукцію замовляють клієнтки, що виїхали за кордон. [2]

Отож, ми з'ясували, що в Україні законодавча база у сфері правового регулювання підприємницьких відносин у період дії режиму воєнного стану формується та оптимізується оперативно та відповідно до потреб часу. Позитивним є те, що держава не стоїть на місці, а продовжує плідну роботу у даній сфері, оскільки розвиток підприємництва в Україні залежить, передусім, від створення реальних, повноцінних ринкових умов, що дадуть змогу підприємцям повною мірою реалізовувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність.

Джерела:

1. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/>. (дата звернення 19.10.2023)
2. Будуй своє. Бізнес в умовах війни. URL: <https://buduysvoe.com/publications/biznes-v-umovah-viyny-yak-ukrayinci-adaptuvalysya-do-vsikh-skladnoshchiv-2022-roku>. (дата звернення 19.10.2023)

3. Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3742829-granti-na-vlasnu-spravu-za-programou-erobota-otrimali-majze-sim-tisac-ukrainciv-minekonomiki.html>. (дата звернення 19.10.2023)
4. Експертно про особливості законодавчого регулювання господарської діяльності в умовах воєнного стану. URL: <https://news.donnu.edu.ua/2022/03/31/ekspertno-pro-osoblyvosti-zakonodavchogo-regulyuvannya-gospodarskoyi-diyalnosti-v-umovah-voennogo-stanu/>. (дата звернення 19.10.2023)
5. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/439191-zitelka-priluk-otrimala-grant-na-149-tisac-griven-ta-vidkrila-vlasnu-konditersku/>. (дата звернення 19.10.2023)
6. Українська правда. Життя. "Стати на ноги можливо в найскрутнішій ситуації". Історія успіху переселенців із Донеччини URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/prykhysty-svoyikh/2023/04/9/253738/>. (дата звернення 19.10.2023)

Науковий керівник – доктор філософії в галузі права кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Коломієць К.

Василіогло Руслан Олегович
*здобувач вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ ЄСПЛ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Важко переоцінити значущість Європейського суду з прав людини у забезпеченні дотримання та запобіганні порушень основних прав і свобод. На відміну від багатьох інших актів міжнародних міждержавних організацій, Рада Європи відіграє важливу роль у правовідносинах європейських країн, адже рішення її органу – Європейського суду з прав людини, мають обов'язковий характер для всіх учасників Конвенції 1950 року. Завдяки ним, інститут захисту прав людини постійно розвивається, з'являються нові прецеденти та більше справ набувають міцну правову позицію.

Важкий час, в якому перебуває наша країна, є не тільки періодом випробувань для нас, а й для всіх організацій із захисту прав людини, в тому числі і для ЄСПЛ. Чимало нових кейсів, міждержавних та індивідуальних скарг народилися за час військової агресії РФ.

Слід зазначити, що судовий процес в ЄСПЛ між Україною та Росією розпочався ще задовго до повномасштабного вторгнення 2022 року. Так у 2014 році була подана заява щодо анексії Криму, а згодом із зростанням злочинів РФ справ відповідно ставало більше [1].

Зокрема, міждержавні скарги Уряду України до РФ були подані на порушення таких прав людини, як право на життя (ст. 2), заборона катування (ст. 3), право на свободу та особисту недоторканість (ст. 5), право на справедливий суд (ст. 6), право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8), свобода думки, совісті і релігії (ст. 9), та інші права, які гарантовані Конвенцією. Станом на лютий цього року в ЄСПЛ перебуває 4 міждержавні скарги від України, а саме:

«Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18;

«Україна та Нідерланди проти Росії», яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення;

«Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 – щодо захоплених українських суден та моряків;

«Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів Російської Федерації [1].

Слід зазначити, що 17 січня 2023 року справа «Україна та Нідерланди проти Росії», попри заперечення з боку РФ, була об'єднана зі справою щодо повномасштабного вторгнення РФ в одне провадження [2]. Тепер справи щодо збиття малайзійського Боїнгу та широкомасштабної війни розглядаються як одна.

Отже, на теперішній час міждержавних скарг скопалося чимало. Але не так багато

інформації ми чуємо щодо індивідуальних скарг громадян України проти РФ, які постраждали внаслідок агресії, хоча вони на це мають право, скарги від людей також мають подаватись, щоб з'являлося більше рішень про компенсацію агресором завданої шкоди. Також це дасть змогу побачити, що багато людей постраждало від агресії та прагнуть встановлення справедливості. Деякі не погодяться з тим що рішення ЄСПЛ настільки важливі, оскільки росія денонсувала Конвенцію про права людини та основоположні свободи 1950 року і більше не має зобов'язань щодо неї. Проте, не зважаючи на це, має нести відповідальність за свої дії, які суперечать принципам Конвенції та які були вчинені до денонсації [3, art. 58].

Вважаю, що роль Європейського суду з прав людини є дійсно великою у встановленні справедливості та розв'язанні складних правових питань щодо збройної агресії РФ. Адже лише міжнародні судові органи, такі як ЄСПЛ та Міжнародний суд ООН, здатні присудити справедливую санкцію за порушення, та найголовніше – створити прецеденти, завдяки яким в подальшому не мають виникати неприпустимі ситуації такі як анексія, військові злочини та нехтування принципами міжнародного права.

Джерела:

1. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини.

Міністерство Юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/ukraina-ta-niderlandiproti-rosii-u-espl-scho-dovodila-ukraina-na-usnihsluhannyah-schodo-priynyatnosti-spravi-i-chomu-tsetak-vajlivo>.

2. European Court joins inter-State case concerning Russian military operations in Ukraine to inter-State case concerning eastern Ukraine and downing of flight MH17. ECHR 055 (2023) 20.02.2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=003-7575325-10413252>.

3. European Convention on Human Rights / European Court of Human Rights, Council of Europe. URL:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Чубарев Дмитро Володимирович

здобувач вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародна підтримка освіти і науки України в умовах воєнного стану є важливим аспектом забезпечення сталого розвитку країни та

захисту прав українських громадян на доступ до якісної освіти та наукових можливостей.

Це допомога та ресурси, які надходять від інших країн та міжнародних організацій, щоб допомогти зберегти і покращити освітню та наукову інфраструктуру України, не дивлячись на війну. Ця підтримка може включати фінансування, матеріальну допомогу, обмін студентами та вченими, а також психологічну та соціальну підтримку для тих, хто постраждав внаслідок конфлікту. Вона сприяє збереженню доступу до освіти та розвитку наукових досліджень в умовах невпинної війни.

Загальна ідея полягає в тому, що міжнародна спільнота грає важливу роль у забезпеченні сталого розвитку освіти та науки в Україні, навіть в умовах воєнного конфлікту. Підтримка ззовні допомагає зберегти освітні та наукові можливості для українського населення і сприяє відновленню країни після війни.

На даний час ми маємо велику підтримку і допомогу з боку сусідніх держав. При наданні допомоги міжнародними партнерами враховувалися пріоритети МОН зі створення безпечних умов для навчання й викладання та забезпечення якісного дистанційного і змішаного навчання.

В результаті сформовано такі основні напрями допомоги як: забезпечення комп'ютерною технікою – ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Google та інші партнери; створення мережі цифрових освітніх центрів – співпраця із Save the

Children, Japan International Cooperation Agency (JICA), Google тощо; друк підручників; створення е-контенту – контент для ВШО, мобільний додаток «Вивчаю – не чекаю»; розроблення інструментів для швидкого навчання (catch-up programs); відновлення та ремонт закладів освіти (приблизно 100 млн. євро від ЄС було надано на швидку відбудову шкіл на деокупованих територіях); інструменти й курси з психологічної підтримки вчителів і здобувачів освіти (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.); підтримка організації прозорої й безпечної вступної кампанії до ЗВО (ЮНЕСКО, уряди країн-партнерів); компенсація видатків на оплату праці працівників сфери освіти – проєкт Світового банку; залучення фінансування з метою вдосконалення організації гарячого харчування здобувачів освіти (Всесвітня продовольча програма ООН); підтримка закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які розміщують тимчасово переміщених осіб (закупівля меблів, обладнання, дитячого харчування, ліків, генераторів тощо) (Програма ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України») [4].

Вагомий внесок в підтримку української освіти роблять програми, які були розроблені Європейським Союзом.

- Відбудова шкіл:

Європейський Союз виділив 100 мільйонів євро на відновлення 74 українських шкіл до початку навчального року 2023/2024. Ця допомога надходить в рамках програми «Fast

Recovery Plan» і адмініструється Директоратом Єврокомісії з цивільного захисту та гуманітарної допомоги (DG ECHO). Зокрема, для відновлення шкіл у Миколаївській, Київській, Харківській, Чернігівській та Сумській областях передбачено 34 мільйони євро через Програму розвитку Об'єднаних Націй (UNDP) та 66 мільйонів євро через інструмент «Сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва» (NDICI). DG ECHO також відповідає за грант у розмірі приблизно 15 мільйонів євро, який надходить через благодійну організацію Finn Church Aid для забезпечення безпечного повернення українських учнів до навчання.

- Закупівля шкільних автобусів:

Разом з Європейським Союзом і містами, регіонами та транспортними організаціями у 10 країнах-членах ЄС надійшло приблизно 300 автобусів. Зокрема, на закупівлю цих автобусів в кінці 2022 року було виділено 14 мільйонів євро з бюджету ЄС. Закупівля проводилася Директоратом Єврокомісії з розширення (DG NEAR) спільно з Фондом міжнародної солідарності Польщі (SFPL). У рамках першого тендера було придбано 65 автобусів, а в другому тендері – 28 автобусів. Зараз ці автобуси поставляються до Львова.

Також міста, регіони та транспортні організації з 10 країн ЄС надали безкоштовно 192 автобуси в рамках ініціативи солідарності ЄС. З цих автобусів, 185 було отримано через Директорат Єврокомісії DG ECHO в рамках

ініціативи Європейського механізму цивільного захисту (UCPM), а інші були надані на двосторонній основі [3].

- Ініціатива під назвою «Ноутбук для України»:

Спільна ініціатива Єврокомісії, Міністерства цифрової трансформації України та DIGITAL EUROPE, що є європейською організацією, що представляє індустрію цифрових технологій, має на меті збір та постачання нових та працюючих вживаних ноутбуків, смартфонів і планшетів для задоволення основних потреб шкіл, лікарень та державних адміністрацій у найбільш постраждалих регіонах України. Ці пристрої надаються, зокрема, педагогічному персоналу і учням для забезпечення якісної організації дистанційного навчання [2].

- Реалізація рамкового документа про співробітництво у сфері освіти між Європейською комісією та Міністерством освіти і науки України:

15 червня 2023 року Міністр освіти і науки України, Оксен Лісовий, і Віце-президент Європейської комісії, Маргарітіс Схінас, уклали рамковий документ про співробітництво в галузі освіти між Європейською комісією та Міністерством освіти і науки України. Сторонами планується реалізація спільних заходів, які спрямовані на підтримку співпраці між загальноосвітніми школами, надання допомоги вимушено переміщеним учням, зокрема, через

використання онлайн-платформ. Також передбачено забезпечення українських учнів підручниками для нової української школи (НУШ), розширення участі українських освітніх закладів, установ і організацій у програмі Європейського Союзу з освіти, навчання, молоді та спорту «Еразмус+». Також буде сприяння взаємному визнанню академічних кваліфікацій та залученню Міністерства освіти і науки України до роботи європейської освітньої інформаційної мережі Eurydice Network.

Ця міжнародна підтримка сприяє збереженню доступу до якісної освіти та розвитку наукових досягнень в Україні в умовах складного політичного та гуманітарного контексту [1].

Джерела:

1. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-ta-yevrokomisiya-pidpisali-dvostoronnij-dokument-domovlenist-pro-spivrobotnictvo-z-pitan-osviti-mizh-yevropejskoyu-komisiyeyu-ta-mon-ukrayini>.
2. Ініціатива «Ноутбук для України» (Laptops for Ukraine) <https://laptopsforukraine.com/>.
3. Закупівля шкільних автобусів для України (School buses for Ukraine) https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/school-buses-ukraine_en.
4. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта і наука України».

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Плахтієнко Владислав Сергійович
здобувач вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ДЕПОРТОВАНИХ ДО РФ

Після вторгнення росії в Україну права дітей зазнали нищівних невдач: станом на кінець серпня 2023 року понад 1618 дітей постраждали внаслідок повномасштабної збройної агресії. Відтоді було 503 смертей, понад 1115 дітей поранено, а 5,6 мільйона дітей були переміщені [1]. Таким чином, війна порушила права більше половини приблизного дитячого населення країни. Крім того, за понад півтори роки повномасштабного вторгнення відомо про численні факти депортації дітей до рф з метою позбавлення права їх на особистість як українців. З огляду на вказане та враховуючи особливу уразливість дітей, актуальною проблема для захисту прав українських дітей, депортованих до рф.

Стаття 19 Конвенції ООН про права дитини гарантує захист дитини від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, каліцтва чи жорстокого поводження, зневаги чи недбалого ставлення, жорстокого поводження чи експлуатації з боку опікунів [4]. Проте в умовах війни діти зазнають різних форм насильства, втрачають стабільне та безпечне сімейне середовище, стають вимушеними мігрантами та біженцями, наражаються на численні загрози.

Одним із вагомих викликів цієї війни стала депортація українських дітей до РФ. Міжнародне гуманітарне право класифікує примусову масову депортацію людей під час конфлікту як військовий злочин. Зокрема, «примусове переміщення дітей» кваліфікується як геноцид, найсерйозніший із військових злочинів, відповідно до Конвенції про геноцид 1948 року, яка забороняє намір знищити – повністю або частково – національну, етнічну, расову чи релігійну групу [5].

За статистикою державного порталу «Діти війни», станом на 1 червня 2023 року було депортовано 19 505 українських дітей [2], держава-агресор заявляла про «порятунок» понад 700 тис. [7]. Однак, наразі неможливо визначити точну кількість постраждалих дітей через активні бойові дії та тимчасову окупацію території України.

Як зазначає Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінець, на сьогодні держава-агресор користується п'ятьма типовими сценаріями для депортації українських дітей. Зокрема, ними є:

- примусове переселення дітей, батьки яких загинули на тимчасово окупованих територіях;
- дітей вилучають із сімей, а батьків позбавляють батьківських прав за «законами» так званої «окупаційної влади»;
- батьки розлучаються з дітьми у фільтраційних таборах;

– окупаційною владою створюються непридатні умови для проживання, а потім під примусом переводять дітей на «реабілітацію»;

– забирають дітей із закладів опіки [6].

На території країни-агресора неповнолітнім змінюють анкетні дані, а для українських дітей навіть спрощують процедуру отримання російського громадянства. Тому в майбутньому їх буде важко ідентифікувати та повернути додому.

Фактично викрадаючи молоде покоління українців, окупанти переслідують декілька цілей. Однак, основна із них – це геноцид, адже викрадаючи українських дітей та перевиховуючи їх, рф намагається заперечити існування української ідентичності, історії та культури.

Завдяки численним жертвам і свідкам, а також прямим заявам російських офіційних осіб, цей військовий злочин широко розслідується. У березні Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт В. Путіна та М. Львової-Белової, уповноваженого президента росії з прав дитини, як підозрюваних у цих незаконних депортаціях.

Разом з тим, Україна, як держава, яка зобов'язана захищати своїх громадян, має обов'язок повернути молоде покоління депортованих українців. Однак, повернення українських дітей рф на територію України – надзвичайно складний і тривалий процес. Важливою проблемою є те, що наразі немає навіть списків цих дітей, які російська влада надала Європейському Союзу чи міжнародним організаціям. Попри це, наведений обов'язок

поступово реалізовується за допомогою волонтерських організацій, хоч і дуже повільно: станом на кінець серпня 2023 року до України вдалося повернути 380 дітей, незаконно вивезених до рф від початку повномасштабної війни [3].

Відзначимо, що проблемою є і те, що на сьогодні відсутній будь-який механізм щодо повернення депортованих дітей. Міжнародні організації у сфері захисту прав людини, в тому числі й дитини, демонструють тотальну відсутність дієвої системи захисту дітей у світі. Тому Україна закликає інші країни долучитися до розробки відповідного механізму і гарантувати, що всі, хто вчинив проти них жахливі злочини, будуть притягнуті до відповідальності.

Вважаємо, що Україні не слід не тільки заохочувати допомогу світу, а й самостійно створювати механізми для повернення своїх дітей. За для цього, на нашу думку, варто створити профільний орган, до відання якого віднести пошук, ідентифікацію та встановлення місця перебування українських дітей, особливу увагу приділяючи дітям позбавленим батьківського піклування. Надалі дипломатичним шляхом варто ініціювати передання дітей з рф в Україну або до третьої безпечної країни з подальшим поверненням на Батьківщину.

Підсумовуючи всі вище наведені положення, можна зробити висновок, що збройна агресія рф проти України значним чином порушила права українських дітей, здійснюючи

акти геноциду відносно них, що вкотре демонструє жорстокість нашого ворога. Разом з тим, на сьогодні існує потреба для вироблення дієвого механізму повернення українських дітей, в тому числі за участі міжнародної спільноти, адже кожен день, прожитий в державі окупантів завдає шкоду молодому поколінню України, яке буде відбудовувати нашу Батьківщину після Перемоги.

Джерела:

1. В Україні зросла кількість загиблих та постраждалих внаслідок війни дітей. URL: <https://uworld.news/news/v-ukraini-zrosla-kilkist-zahyblykh-1004740.html> (дата звернення 26.10.2023).
2. Державний портал «Діти війни». URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 26.10.2023).
3. До України повернули щонайменше 380 українських дітей, які були депортовані до РФ – Верещук. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/08/10/255831/> (дата звернення 26.10.2023).
4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 26.10.2023).
5. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09 грудня 1948 року. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/genocide.shtml (дата звернення 26.10.2023)

6. Лубінець Д. Не має такого бути у світі, коли країна, викрадаючи дітей, почувається вільно. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3762812-dmitro-lubinec-upovnovazeniiv-verhovnoi-radi-ukraini-z-prav-ludini.html> (дата звернення 26.10.2023).

7. росія заявила про вивезення 700 тисяч українських дітей: звіт омбудсменки. URL: <https://tsn.ua/svit/rosiya-zayavila-pro-vivezennya-700-tisyach-ukrayinskih-ditey-zvit-ombudsmenki-2381296.html> (дата звернення 26.10.2023).

Науковий керівник – професорка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Сурілова О.

Краснолуцька Анастасія Русланівна
здобувачка вищої освіти Київського державного торговельного-економічного університету

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Міжнародні права людини відіграють ключову роль у сфері міжнародного права, вони є активно розвиваючими та надзвичайно важливими. Охорона базових прав і свобод особистості завжди залишається актуальним питанням для міжнародної спільноти, тому що цінність гідності та автономії кожної особи є основоположною для демократичного

суспільства. Незважаючи на великі досягнення в області встановлення та оборони прав людини на глобальному рівні, нинішній світовий порядок стикається з численними проблемами, такими як порушення цих прав, конфлікти з масовими насильствами, а також, недостатня надійність механізмів для відгуку в таких ситуаціях.

У сучасному світі права людини стали одним із основних принципів міжнародних відносин, а порушення прав людини, особливо під час війни, викликають сильне обурення міжнародної спільноти.

Історія 20 – початку 21 століття яскраво показує те, що незважаючи на всі досягнення цивілізації, війни та військові конфлікти залишаються реальністю нашого часу. При цьому, основними жертвами стають не лише військові, а й мирні жителі. Дана тема є надзвичайно важливою та актуальною у наш час тому, що, хоч міжнародне співтовариство і зробило значні кроки в розробці норм і конвенцій, пов'язаних із захистом прав людини, сьогодні констатує, що є гостра необхідність в детальному аналізі реальних викликів і загроз, які виникають у воєнних ситуаціях, та створення механізмів їх вирішення.

У сучасному глобалізованому світі забезпечення прав людини є однією з основних передумов стабільності та гармонії між народами. Міжнародно-правова система захисту прав людини не є статичною, а перебуває в постійному розвитку, про що свідчить створення нових

інституцій у цій системі [5]. Тому дослідження міжнародних механізмів захисту прав людини є не лише академічно важливим, але й має практичне значення для забезпечення миру та безпеки в світі.

2014 рік назавжди змінив життя нашої країни, яка змушена була боротися за незалежність і суверенітет. Збройна агресія російської федерації завдала значної шкоди нормальному функціонуванню й розвитку країни та її інституцій, а найбільше завдала матеріальних втрат і душевних страждань українському народу. Найчастіше в умовах війни беззахисним стає основне право людини – право на життя. Збройна військова агресія призводить до вбивств, тілесних ушкоджень, викрадення людей на захоплених територіях і примусове вивезення, катування та нелюдське поводження, згвалтування та інші форми насильства – що є прямим порушенням як права на життя, так і прав на гідність та недоторканність. Крім того, завдання шкоди здоров'ю внаслідок травмувань, неможливість доступу до медицини – є порушенням права людини на охорону здоров'я. Пошкодження або руйнування майна, порушення права власності у результаті відібрання майна, обмеження прав людини на окупованій території, відібрання дітей та розлучення із батьками, порушення права на освіту тощо. На жаль, цей перелік порушень не є вичерпним [2].

Основний Закон держави передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом

засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації й захисті їх прав[2]. Відповідно до Конституції України передбачена можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, таких як: захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод; проводити збори, мітинги та демонстрації; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади; захищати в суді свої права і свободи; звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів [1].

Повномасштабна збройна агресія російської федерації не тільки внесла певні корективи щодо реалізації прав людини на захист, але й стала наразі практично основним джерелом порушення прав й свобод людини та громадянина. Притягнути до відповідальності всіх винних осіб наразі неможливо, оскільки військова агресія з боку Росії не припиняється,

але всі факти порушення прав та свобод громадян повинні фіксуватися[2]. Тому, за спільною ініціативою Офісу Президента України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України та Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим, держава створила веб-платформу для ефективного збору і обробки інформації про порушення прав людини та підтримує належну основу для захисту та допомоги своїм громадянам під час військової агресії російської федерації [3].

Важливим джерелом прав людини в контексті міждержавних конфліктів, зокрема в актуальних умовах жорстких проявів збройної агресії російської федерації в Україні, є міжнародне гуманітарне право (далі –МГП) або право збройних конфліктів. Це саме та галузь міжнародного права, що визначає ключові норми й принципи захисту прав людини, містить обмеження щодо застосування насильства під час збройних конфліктів, висуваючи такі вимоги: по-перше, щадити тих, хто не бере або припинив брати безпосередню участь у воєнних діях; по-друге, обмежувати насильство обсягом, необхідним для досягнення мети конфлікту, а вона може полягати (незалежно від причин, через які конфлікт розпочався) лише у тому, щоб послабити військовий потенціал супротивної сторони [4, с. 287].

Під час вивчення міжнародних механізмів захисту прав людини стає очевидною їх невід'ємна та важлива роль у сучасних

глобальних відносинах. Але незважаючи на високу важливість цих прав в міжнародних стандартах, гарантування їх у воєнних конфліктах залишається значущою проблемою. Мирне населення часто стає найбільш уразливим до порушень прав людини. Це підкреслює критичну необхідність вдосконалення існуючих міжнародних механізмів захисту.

Завершуючи, важливо зазначити, що права людини формують фундамент для гармонії, миру, стабільності та загального благополуччя. Оборона та підтримка цих прав мають стати пріоритетом для всіх націй, що прагнуть до розвитку, демократії та справедливості. Захист прав людини під час війни визначається не тільки юридичними нормами, а й глибокими моральними принципами кожної держави та міжнародної організації. Тільки спільною роботою ми можемо створити умови для безпечного та гідного життя кожної особи, незалежно від обставин перебування та місця її знаходження.

Джерела:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Правові механізми захисту прав людини під час війни URL:

http://www.lsej.org.ua/2_2023/74.pdf (дата звернення 22.10.2023)

3. Створено єдиний національний портал для збору фактів порушення прав людини російською федерацією. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/news/stvoreno-yedinij-nacionalnij-portal-dlya-zboru-faktiv-porushennya-prav-lyudini-rosijskoyu-federacijeyu> (дата звернення 22.10.2023)

4. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. Наукові перспективи. №4(22). 2022. С. 280–291.(дата звернення 22.10.2023)

5. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149240005.pdf> (дата звернення 22.10.2023)

Науковий керівник – доктор філософії в галузі права кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Коломісць К.

Корнілова Дар'я Романівна
*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ В ЄС

24 лютого 2022 року назавжди змінило не лише українську історію, а й світовий правопорядок, ставши відправною точкою для змін не лише в середині країни, а й у міжнародній спільноті. Одним із напрямків цих змін є проблематика захисту українських біженців. Понад 20 % українського населення втекло від війни в різні куточки світу, при цьому лєвова частка знайшла притулок у ЄС. Наведене обумовило необхідність розробки серед держав-членів механізму захисту українських біженців, який функціонує й нині попри окремі недоліки. З урахуванням вказаного актуалізується потреба теоретичного осмислення проблемних питань регулювання тимчасового захисту українських біженців в ЄС.

Ми погоджуємося з тим, що тимчасовий захист є найбільш підходящим інструментом у поточній ситуації. З огляду на надзвичайну та виняткову ситуацію, масштаби масового напливу переміщених осіб, тимчасовий захист має дозволити їм користуватися узгодженими правами в усьому Союзі, які забезпечують належний рівень захисту [3].

На початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, Європейським Союзом ухвалено безпрецедентне рішення щодо відкриття усіх кордонів для українців, які рятувались від жорстокої війни. Більшу частину з них становили жінки, діти, особи похилого віку, особи з інвалідністю, тобто найбільш вразливі верстви населення. Намагаючись захистити наших громадян та зробити їхнє перебування на території ЄС законним, безпечним та комфортним держави-члени 04.03.2022 вперше в своїй історії активували Директиву про тимчасовий захист, прийняту після конфліктів у колишній Югославії та запроваджену Радою ЄС [1].

Згідно приписів останньої беніфіціари тимчасового захисту отримали: дозвіл на проживання на весь термін захисту (який може тривати від одного року до трьох років); гарантії доступу до процедури надання притулку, доступ до роботи відповідно до правил, застосовних до професії, національної політики ринку праці та загальних умов зайнятості; житла, соціального забезпечення, медичної допомоги, державної системи освіти (для осіб, які не досягли 18-річного віку), а також можливість возз'єднання сімей за певних обставин, відкриття основного банківського рахунку, переїзду в іншу країну ЄС до видачі посвідки на проживання, вільно пересуватися в країнах ЄС протягом 180 днів після видачі дозволу на проживання в приймаючій країні ЄС. Директива також містить

положення про повернення українських біженців після закінчення тимчасового захисту та про виключення осіб, які вчинили серйозні злочини або становлять загрозу безпеці, від тимчасового захисту. Спеціальні положення розроблено для неповнолітніх без супроводу та для тих, хто пережив особливо травматичний досвід (наприклад, зґвалтування, фізичне чи психологічне насильство) [2].

Тимчасовий захист має бути сумісним з міжнародними зобов'язаннями держав-членів щодо біженців. Зокрема, воно не повинно перешкоджати визнанню статусу біженця згідно з Женевською конвенцією від 28 липня 1951 року про статус біженців із поправками, внесеними Нью-Йоркським протоколом від 31 січня 1967 року, ратифікованим усіма державами-членами.

Тимчасовий захист позбавляє необхідності розглядати індивідуальні заяви та дозволяє громадянам України, а також іншим громадянам третіх країн або особам без громадянства, які користуються міжнародним захистом в Україні, та членам їхніх сімей – користуватися узгодженими правами в ЄС. Застосування тимчасового захисту в Європі є безпрецедентним, і його практичне впровадження демонструє, як керувати масовими потоками таким чином, щоб забезпечити визнання потреб у міжнародному захисті та гарантувати швидкий доступ до безпеки, документів і прав.

Разом з тим, відзначимо, що кожна окрема держава-член ЄС має змогу на власний розсуд

визначати обсяг та порядок здійснення тимчасового захисту українських біженців. Станом на середину 2023 року серед загальної кількості українців, які перебувають в ЄС (понад 4 млн.), 28 % знайшли притулок в Німеччині, 24% в Польщі та 9 % в Чехії [5].

Враховуючи той факт, що війна в Україні фактично перейшла в стадію затяжного конфлікту, 28.09.2023 Рада ЄС погодила рішення продовжити дію Директиви тимчасового захисту ЄС, яка надає українським біженцям право легально знаходитися на території країн Євросоюзу та базовий соціальний захист, до березня 2025 року [4]. При цьому, високоповажними урядовцями наголошувалось, що ЄС підтримуватиме український народ стільки, скільки буде потрібно

Розкриваючи специфіку нормативно-правового регулювання тимчасового захисту українських біженців в ЄС, видається доцільним звернути увагу й на проблеми, які існують у зв'язку із його реалізацією. Основні з них стосуються переміщенню українців в межах ЄС. Зокрема, для більшості наших співвітчизників, які знайшли прихисток в ЄС, заборонені поїздки всередині ЄС (у зв'язку із закінченням 90 безвізових днів) під ризиком депортації. Ще більш проблемним моментом є тимчасове повернення до України: засоби масової інформації рясніють повідомленнями про неможливість повторного в'їзду до ЄС.

Видається, що вказані проблемні питання обумовлені бажанням європейців не допустити зловживання гостинністю серед українців. Однак, на нашу думку, з огляду на масове роз'єднання родин нашим партнерам слід толерантніше ставитись до просторових обмежень.

Ще однією проблемою для українських біженців є те, що деякі держави не планують їх фінансово підтримувати надалі. Однією із них є Польща, яка з 2024 року скасовує виплати [5]. Розуміючи всі складнощі розміщення біженців, вважаємо таку політику польського уряду несправедливою, особливо по відношенню до сімей з дітьми та осіб похилого віку, оскільки такі категорії є малозабезпеченими й не завжди мають змогу працювати. Крім того, не поділяємо позицію польських партнерів про економічні складнощі підтримки українських біженців, адже за час вимушеного перебування в цій країні, наші громадяни активно піднімають економіку країни-сусіда.

В досліджуваному контексті, цікавими є програми заохочення повернення українців на Батьківщину. Зокрема, Ірландія та Чехія фінансово стимулюють наших громадян повернення додому грошовою допомогою від 1 тис. євро. із можливим збільшення суми залежно від швидкості процесу [6]. На нашу думку, ця ініціатива в цілому є позитивною, однак передчасною, оскільки й досі в Україні кожного дня гине та травмується цивільне населення, в

тому числі й діти. Тому остання має реалізовуватись після перемоги.

Таким чином, у відповідь на безпрецедентне вторгнення росії в Україну держави-члени ЄС запропонувати швидку та ефективну допомогу людям, які тікають від війни, відкривши всі кордони та надаючи безпрецедентну гуманітарну допомогу. Разом з тим порядок тимчасового захисту українських біженців в ЄС на сьогодні не є досконалим та потребує вирішення ряду проблемних питань. Зокрема, український уряд та дипломати мають активно працювати над збереженням та посиленням соціальної допомоги та усуненням просторових обмежень.

Джерела:

1. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55> (дата звернення 26.10.2023).
2. Implementing decision 2022/382 - Existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvk6yhcbpeyw_k_j9vvik7m1c3gyxp/vlr071hsrgyp (дата звернення 26.10.2023).

3. Поліванова О. М., Бойко І.В. Основні засади правового регулювання тимчасового захисту громадян України в межах ЄС. Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects : Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference Berlin, Germany 24-26 April 2022. С. 430-435

4. Ukrainian refugees: EU member states agree to extend temporary protection <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/09/28/>(дата звернення 26.10.2023).

5. У країнах Європи знову зросла кількість українських біженців: свіжі данні Євростату. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/2387/ukrainax-jevropi-znovu-zrosla-kilkist-ukrainskix-bizenciv-svizi-danni-jevrostatu> (дата звернення 26.10.2023).

6. Чотири країни платять українцям за повернення додому: суми вас здивують. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chotiri-krayini-platyat-ukrayincyam-za-povernennya-dodomu-sumi-divuyut-2435458.html>

Науковий керівник – професорка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Сурілова О.

Канівець Аліна Дмитрівна
*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна перебуваючи в стані війни, заявила 28 лютого 2022 року про свій намір та бажання стати повноправним членом Європейського Союзу та висловила прохання щодо термінового приєднання. Так, лише три дні подібні заявки були подані також Грузією та Молдовою. Надзвичайно значуще було рішення лідерів ЄС на червневій Європейській раді, коли вони визнали Україну та Молдову країнами-кандидатами, а також висловили "європейську перспективу" Грузії, наближаючи її до офіційної кандидатури. Цей миттєвий та рішучий крок ЄС став найшвидшою реакцією на заявки про членство в ЄС, що коли-небудь надходили.

Важливо зауважити, що війна в Україні також впливає на дискусії щодо майбутнього Європи, зокрема стосовно питань розширення спектру міжнародних зав'язків та відносин і ведення політики сусідства. Заявки України, Грузії та Молдови, подані у березні 2022 року, стерли раніше очевидні розбіжності між країнами Західного Балкану, які мали чітку європейську перспективу, та східними сусідами, які не мали таких обіцянок. Тепер виникає питання: чи планує ЄС розширювати свої можливості щодо прийому східних сусідів або ж, навпаки,

розвивати стратегію поетапного або диференційованого вступу на невизначений період? [3, с.41]

Україна, Грузія та Молдова є частиною ініціативи ЄС "Східне партнерство", і протягом багатьох років ЄС акцентував увагу на поступовому впровадженні демократичних та правових реформ з метою наближення цих країн до Союзу. Однак війна в Україні та швидко змінюючийся безпековий ландшафт змусили ЄС змінити свою політику сусідства, переходячи від поступових реформ до політики, яка спрямована на витривалість та існування цих країн як дієвих правових держав. Незважаючи на те, що цей процес переходу від рішення Ради до розгляду Комісією був лише технічним аспектом, він має велике символічне значення. В свою чергу, ЄС відображає свою солідарність та підтримку народу України в цей надзвичайно складний час та надає фінансову, гуманітарну, економічну, військову та політичну допомогу. Крім того, Євросоюз висвітлює свої бачення та підходи щодо вчинення воєнних злочинів державою-агресором й підтримує думку караності таких діянь. З огляду на викладене, можна навести істотний приклад – у березні 2022 року всі члени Європейського союзу та інші міжнародні партнери прийняли рішення передоручити Міжнародному кримінальному суду розслідування злочинів, що відбулися в Україні. Крім того на рівні ЄС було ухвалено рішення про створення спеціальної органу-прокуратури в

Гаази, який має назву International Center for the Prosecution of the Crime of Aggression (ICPCA), з метою розслідування злочинів проти України [5].

Інтеграція України у Європейський Союз (ЄС) несе в собі ряд значущих переваг, пов'язаних зі створенням надійних механізмів для розбудови демократичних інституцій, забезпечення безпеки і політичної стабільності. Членство в ЄС відкриває шлях до участі в спільних системних структурах безпеки Євросоюзу та забезпечить більш ефективну координацію дій з іншими європейськими країнами у сфері контролю за дотриманням прав, інтересів та свобод людини, а також багато інших сфер.

Наразі, приєднання України до Європейсько Союзу вважається бажаним та довгоочікуваним результатом для вирішення різних проблем, що особливо актуально та важливо в умовах збройного конфлікту, коли інтеграція України до ЄС справді може вирішити численні проблеми [4, с.84]. Оскільки Україна має глибокі історичні та культурні зв'язки з Європою, інтеграційні процеси з європейськими структурами є природною еволюцією національного і культурного розвитку. Ця інтеграція відображається в національному відродженні, зростаючому усвідомленні українським народом своєї європейської ідентичності та своїх основних національних інтересів.

Ця інтеграція є природним процесом, який сприяє поглибленню зв'язків України зі світом,

сприяє створенню сприятливого середовища для розвитку демократії, економіки та зміцненню міжнародних партнерств [2, с.12]. Інтеграція України у ЄС може бути ключовим кроком у реалізації її європейської майбутньої і забезпеченні стабільності та процвітання в регіоні.

Таким чином, досвід євроінтеграції України в умовах війни є надзвичайно унікальним. Україна активно захищає східний фланг Європейського Союзу та НАТО від збройної російської інтервенції, при цьому зазнаючи значних людських і фінансово-економічних втрат. На жаль, слід прийняти той факт, що російська експансія мала і негативний вплив на процес європейської інтеграції України. Попри всі перешкоди, у цей важкий та скрутний період для українського народу, Батьківщина змогла отримати статус кандидата на вступ до ЄС й продовжує проводити проєвропейські реформи у різних сферах, углиблює секторальне співробітництво з Брюсселем та успішно реалізує положення Угоди про асоціацію, відповідаючи на рекомендації Єврокомісії.

Варто наголосити, що в таких умовах й надалі продовжується процес законодавчого реформування, задля наближення вітчизняного законодавства до сучасних стандартів європейської спільноти. Серед нормативних новел можна виділити Євроінтеграційний закон «Про медіа», направлений на гарантування права на свободу вираження поглядів та отримання

різноманітної, достовірної й оперативної інформації, на підтримку різноманітності поглядів і вільного поширення інформації, а також на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів. Закон також встановлює правовий статус, процедуру створення, функції та повноваження Національної ради України з питань телебачення, радіомовлення та регулює дану діяльність відповідно до встановлених принципів – прозорості, справедливості і неупередженості, а також конкретного середовища та самостійності і незалежності медіа [1].

Отже, можна зробити висновок, що сучасний етап євроінтеграції України характеризується впливом різноманітних чинників та викликів, які виникають від різних факторів впливу, що в своїй сукупності мають надзвичайно велике значення для формування та налагодження даного процесу. Серед них можна виділити такі: турбулентність та непередбачуваність глобальних політико-економічних процесів, зростаючу конфронтацію між світовими центрами впливу, накопичення кризових явищ на теренах Європейського Союзу, а також внутрішні українські проблеми. Проте очевидно, що багато з цих чинників чи то прямо, чи то опосередковано, обумовлені веденням воєнного стану на тернах держави та агресивною діяльністю РФ, яка становить найбільшу загрозу для України та її європейського майбутнього.

Джерела:

1. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
2. Романів Х. Євроінтеграція національного приватного права як умова правового прогресу. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 10 грудня 2021 р.) / за заг. ред. І.В. Красницького. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ. 2021. 404 с.
3. Мельник О.Г. Механізм захисту фундаментальних прав людини у Європейському Союзі: нормативні та правові гарантії забезпечення. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 4. С. 40–44.
4. Тимощук О.Г. Набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС в умовах війни в Україні: міжнародно-правовий аспект. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2022. БНАУ. С. 83–85.
5. Польська К. Що вже зробив для України її головний помічник - ЄС - DW - 02.02.2023. *dw.com*. URL: <https://www.dw.com/uk/so-vze-zrobiv-dla-ukraini-ii-golovnij-pomicnik-es/a-64587965#:> (дата звернення: 25.10.2023).
Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Владиславська В.

Секція № 3
МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Батюк Олег Володимирович
професор кафедри державної безпеки
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, д.ю.н., доцент

ОХОРОНА ТА ОБОРОНА ОБ'ЄКТІВ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Актуальність теми визначена тим, що Указом Президента України від 17 жовтня 2023 року № 695/2023 було затверджено Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 року «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій» відповідно до якого було доручено Кабінету Міністрів України разом з Генеральним штабом Збройних Сил України: вжити у десятиденний строк заходів з посилення бойової спроможності мобільних вогневих груп зі складу Збройних Сил України та Національної гвардії України, які здійснюють протиповітряне прикриття, охорону і оборону об'єктів критичної інфраструктури [1].

Відповідно до ст. 5-2 Закону України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел

іонізуючого випромінювання² [2] для досягнення цілей фізичного захисту на державному рівні створюється Державна система фізичного захисту. Її функціонування ґрунтується на результатах оцінки загрози вчинення диверсії, крадіжки або будь-якого іншого неправомірного вилучення радіоактивних матеріалів. До суб'єктів Державної системи фізичного захисту з 2014 р. належить Національна гвардія України. При цьому НГУ та сили допомоги ззовні (відповідні правоохоронні органи, підрозділи спеціального призначення, інші утворені згідно із законами України військові формування) за законодавством мають здійснювати оборону ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання від нападу ззовні та звільнення їх від нападників [4].

Вважаємо, що оборона та охорона об'єктів критичної інфраструктури підрозділами національної гвардії України доцільно віднести:

- організацію взаємодії по розробленню територіальних (регіональних) планів взаємодії всіх утворених відповідно до законів України озброєних формувань, що знаходяться на їх території, які можуть бути використані у разі вчинення диверсій;

- організацію взаємодії з військовими формуваннями з правоохоронними функціями щодо участь у щорічних навчаннях, які проводяться центральними органами виконавчої влади з метою перевірки ефективності

територіальних (регіональних) планів взаємодії із залученням представників усіх правоохоронних органів та органів виконавчої влади, визначених у цих планах;

- організацію взаємодії щодо реалізації планів забезпечення охорони ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, що можуть бути виявлені на їх території за межами місць санкціонованого розміщення;

- організацію взаємодії з метою встановлення порядку обмеження пересувань у межах санітарно-захисних зон ядерних установок та об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами;

- організацію взаємодії по забезпеченню протидії незаконному проникненню ззовні та несанкціонованим діям осіб, що перебувають у зонах обмеження доступу, характеристики яких визначені проектною загрозою;

- створення та забезпечення функціонування єдиної системи захищеного зв'язку між підрозділами НГУ та підрозділами сил безпеки та оборони й іншими юридичними особами, до повноважень яких належить здійснення функцій обліку, контролю, фізичного захисту та протидії нападу на ядерні установки, об'єкти, призначені для поводження з радіоактивними відходами, іншими джерелами іонізуючого випромінювання, транспортні засоби, що перевозять радіоактивні матеріали;

- у межах своєї компетенції здійснюють оперативно-розшукову діяльність спільно з підрозділами служби безпеки щодо виявлення і попередження, припинення та розкриття відповідних правопорушень у сфері фізичного захисту, щодо повернення зниклих ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання;

Джерела:

1. Указом Президента України від 17 жовтня 2023 року № 695/2023 було затверджено Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 жовтня 2023 року «Про організацію захисту та забезпечення безпеки функціонування об'єктів критичної інфраструктури та енергетики України в умовах ведення воєнних дій» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6952023-48641> (дата звернення 01.11.2023)

2. Закону України “Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання” від 19 жовтня 2000 року № 2064-III в редакції від 16.10.2022, підстава - 124-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text> (дата звернення 02.11.2023)

3. Комісаров О. Г., Белай С. В., Черкашин О. Д.. Обґрунтування завдань та повноважень Національної гвардії України щодо захисту

об'єктів критичної інфраструктури. *Честь і закон.* № 2 (73)/2020 С.99-106

4. Белай С. В., Островський С. О. Юридичні засади поняття “взаємодія Національної гвардії України з правоохоронними органами та військовими формуваннями України”. *Честь і закон.* №3 (70)/2019. С.85-90

Михайліченко Тетяна Олександрівна
*старша наукова співробітниця НДІ вивчення
проблем злочинності імені акад. В. В. Сташиса
НАПрН України, к.ю.н., доцентка*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВІЙНИ

Традиційно, говорячи про природні права людини, правники насамперед згадують про право на життя. У той же час невід'ємною, хоча певною мірою і самостійною складовою першого є право на охорону здоров'я. Останнє теж належить до природніх прав першого покоління прав людини, але є менш згадуваним та обговорюваним у публікаціях. Ймовірно ця прогалина пов'язана й з тим, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод прямо не вказує на нього. У той же час аналіз практика ЄСПЛ свідчить, що реалізація права на життя неможлива без гарантування права на

охорону здоров'я. Перше вважається порушенням не лише у разі смерті людини, а й у випадку ушкоджень, які хоча і не потягнули смерть особи, але становили (становлять) серйозну загрозу її життю. Держава має в тому числі й позитивне зобов'язання захищати людей від ризику захворіти хворобою, яка може спричинити смерть. З іншого боку, право на охорону здоров'я може знаходити своє відображення крізь призму заборони тортур, гарантування права на свободу та особисту недоторканність, на справедливий судовий розгляд, на повагу до особистого та сімейного життя, на недоторканність житла тощо [1, с. 57].

Отже, право на охорону здоров'я є багатокомпонентним і включає в себе насамперед право на послуги медико-санітарної допомоги, право для всіх без дискримінації користуватися різними послугами, установами та речами. Водночас дослідниками справедливо відмічається, що не останню роль у забезпеченні права на здоров'я відіграють і такі чинники (детермінанти), як: безпечні умови навколишнього середовища, доступ до чистої питної води, здорової їжі, належної санітарії та житла, а також доступ до освіти та інформації, пов'язаних із здоров'ям, надання якісної медичної допомоги тощо [2; 3]. Але навіть за умови вузького значення що слід розуміти під правом на охорону здоров'я постає питання: чи виробило суспільство і держави станом на початок ХХІ ст. засоби (механізми), які здатні захистити право

будь-якої людини на охорону здоров'я в умовах війни?

Відповідь на це питання можна надати шляхом аналізу існуючих нормативних та інституційних міжнародно-правових засобів. До перших потрібно відносити міжнародно-правові акти, які визначають правила діяльності, формулюють права і обов'язки відповідних суб'єктів щодо охорони права на здоров'я, а також міжнародні документи, які норми чи правила поведінки звичайно не вміщують (декларації, заяви, меморандуми тощо). Під час війни право на охорону здоров'я насамперед гарантують чотири Женевські конвенції та три додаткові протоколи. Як справедливо зазначає О. Сенаторова, їх положення формують так зване «право Женеви» або міжнародне гуманітарне право *stricto sensu* [4, с. 21]. Так, право на здоров'я, прямо чи опосередковано гарантовано у п. а) ч. 1 та ч. 2 ст. 3, ст. 4, ст.ст. 12, 13, 15, 18, 19-28, 29, ч. 5 ст. 32, ст.ст. 33, 35, 36, 38-44, 46 I Женевської конвенції, ст.ст. 3, 6, 7, 9, 10, 12-15, 20-30, 34-35, 37-40, 47, 51 II Женевської конвенції, ст.ст. 3, 13, 15, 18-20, 22, 23, 25-32, 46, 47, 51-55, 72, ч. 2 ст. 97, 98, 109, 110, 112-114, 122 III Женевської конвенції, ст. 18-19, ст. 21-22, ст. 23, ст. 56, ст. 91, 92 IV Женевської конвенції, яка визначають особливості захисту цивільного населення під час війни. У 1977 р. були прийняті два Додаткових протоколів до Женевських конвенцій: щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів та щодо конфліктів

неміжнародного характеру. Ще один протокол, який стосується прийняття додаткової відмітної емблеми, був підписаний у 2005 р. Вони також згадують про право на охорону здоров'я.

Водночас абсолютно справедливою, на нашу думку, є думка Л. Рубінштейна, що Женевські конвенції мовчать про поточні зобов'язання воюючих держав пропонувати доступні, прийнятні та якісні медичні послуги цивільному населенню, є лише вимога надання безперервності медичних послуг, наприклад, шляхом профілактики та лікування інфекційних захворювань [5, с. 340]. Але лиш «чиста» вимога не гарантує її виконання. І досвід гібридної війни в Сирії [6] та Україні яскраво доводить це [7, с. 280].

До інституційних засобів слід віднести діяльність міжнародних органів по спостереженню, контролю за дотриманням прав і свобод людини. З одного боку, наразі маємо досить широке коло таких організацій. Насамперед до інституцій, які здійснюють судовий захист прав людини належать суди ad hoc: створені резолюцією ООН у 1993 р. та 1994 р. Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії та Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди, а також і спеціальний суд по Сьєрра-Леоне. Їх появі наприкінці ХХ ст. передувало проведення після II Світової війни Нюрнберзького і Токійського трибуналів. Діяльність міжнародних кримінальних трибуналів полягає як у

застосуванні попередніх правил МГП (писаних і звичаєвих), так і у створенні нових правових норм у сфері МГП і навіть у сфері захисту прав людини. Дуже вагомий внесок у захист норм міжнародного права збройних конфліктів та притягненні до кримінальної відповідальності за порушення норм МГП осіб, які займають вищі посади в системі органів державної влади та управління, вносить Міжнародний кримінальний суд. Він є постійно діючою організацією в основу діяльності якої покладений принцип комплементарності¹. Відповідно до Римського статуту, юрисдикція МКС поширюється на такі найбільш серйозні злочини, як: геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та злочини агресії. Вчинення майже кожного із них може супроводжуватися діями, які грубо порушують право на охорону здоров'я.

На думку багатьох пересічних громадян більш ефективною інституцією захисту прав людини є ЄСПЛ, бо: 1) у випадку констатації ним порушення Конвенції потерпілій особі (-ам) може бути присуджено персоніфіковану виплату матеріальної та/або моральної шкоди, 2) строки розгляду в ЄСПЛ зазвичай коротші, ніж в інших міжнародних інституціях. ЄСПЛ не втрачає своєї ролі під час війни, бо там, де є воєнні злочини,

---

¹ Незважаючи на те, що Україна підписала Статут МКС ще 20.12.2000 р. Водночас у 2014 Україна визнала юрисдикцію МКС та надала йому право проводити розслідування щодо всіх ймовірних міжнародних злочинів, вчинених на українських територіях. У 2020 р. МКС почав офіційне розслідування.

часто порушується й право на життя, є катування та інші види неналежного поводження із людьми. Це накладає на держави як негативні, так і позитивні зобов'язання. Свого часу у справі «Hassan v. the United Kingdom» ЄСПЛ зазначив, що «Суд вважає, що навіть у ситуаціях міжнародного збройного конфлікту гарантії за Конвенцією продовжують застосовуватися, хоча і тлумачаться на фоні положень міжнародного гуманітарного права». Слушним є застереження О. Сенаторової, що в цьому вбачається відкритість дверей застосуванню МГП [4, с. 105].

Окрім того, в ситуації російсько-української війни через ведення активних бойових дій та «ефективний контроль» поза межами власної території, Судом може бути застосована екстратериторіальна юрисдикція [8]. Водночас точна оцінка характеру порушень прав людини на цих територіях ускладнена, з одного боку, через недопущення до цих територій представників міжнародних організацій навіть із гуманітарними місіями. А з іншого боку, через складність фіксації фактів порушень у зв'язку залишенням цивільних осіб на окупованих територіях через малочисельність/відсутність та ненадійність гуманітарних коридорів, із виїздом потерпілих та ймовірних свідків злочинів у інші держави. Тож право на охорону здоров'я може бути захищене в ЄСПЛ через встановлені факти катувань цивільного населення на окупованих територіях, сексуального насильства, яке мало результатом зараження потерпілих осіб

ВІЛ/СНІДом, позбавлення їх гуманітарної допомоги, що має наслідком використання небезпечної продукції або ж переривання лікування, а також появи в них психічних захворювань.

Варто відмітити й важливу роль Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, яка з 2014 р. документує порушення прав людини та МГП, фіксує кількість загиблих та травмованих через збройний конфлікт серед цивільного населення та систематично публікує доповіді про ситуацію з правами людини та тематичні, що стосуються окремих аспектів, подій тощо. Зафіксовані нею факти порушення прав людини можуть виступати доказом порушення МГП в міжнародних інституціях. Не менш значущим є внесок правозахисних організацій, що періодично передають до МКС докази щодо злочинів, вчинених російськими військовими в Україні з 2014 р. (приміром, Українська Гельсінська спілка з прав людини, Регіональний центр прав людини, Центр громадянських свобод, Харківська правозахисна група та ін.).

Отже, підводячи підсумки, можна відмітити, що міжнародно-правові засоби захисту права на охорону здоров'я в умовах війни загалом не здатні захистити це право, а лиш констатують/фіксують його порушення. Існуючі засоби були засновані у ХХ ст., але не були підкріплені реальними, а головне швидкими, механізмами впливу на держав-порушниць. Тобто державна відповідальність має більше

запобіжний вплив. І, як наслідок, масове порушення цих слабких запобіжників ми спостерігаємо періодично з початку ХХІ ст.

Джерела:

1. Швець Ю. Особливості захисту права на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018;1(1):56-59.
2. Kovalchuk V., Melnychenko B., Marysyuk K., Slotvinska N., Shulga M. Right to health in the decisions of the European court of human rights. *Informatologia*. 2022;55(1-2):14-26. DOI: 10.32914/i.55.1-2.2
3. Yaroshenko O., Steshenko V., Tarasov O., Nurullaiev I., Shvartseva M. Right to Health Care: The Practice of the ECTHR and the Case of Ukraine. *The Age of Human Rights Journal*. 2022;18:239-256. <https://doi.org/10.17561/tahrj.v18.6496>
4. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти : навч. посіб. Київ: ФОП Голембовська О.О. 208 с.
5. Rubenstein L. War, Political Conflict, and the Right to Health. *Health and Human Rights*. 2020;22(1):339-341.
6. Haar R.J., Risko C.B., Singh S., et al. Determining the scope of attacks on health in four governorates of Syria in 2016: Results of a field surveillance program. *PLoS Med*. 2018;15(4):e1002559. DOI: 10.1371/journal.pmed.1002559

7. Goniewicz K., Goniewicz M., Pawłowski W. Protection of medical personnel in contemporary armed conflicts. *Wiad Lek.* 2016;69(2 Pt 2):280-4.
8. Extra-territorial jurisdiction of States Parties to the European Convention on Human Rights : Factsheet. July 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extra-territorial_jurisdiction_ENG.pdf

Кузьма Вікторія Юріївна
*доцентка кафедри міжнародного права
Львівського національного університету
імені І. Франка, к.ю.н., доцентка*

РЕЄСТР ЗБИТКІВ ЯК ОДИН З ЕЛЕМЕНТІВ МІЖНАРОДНОГО КОМПЕНСАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Як свідчать історична ретроспектива, майже 75 років, Рада Європи (РЄ) непохитно стоїть на сторожі захисту прав та основних свобод людини. Організація від дня свого заснування, після Другої світової війни чітко визначила цілі своєї діяльності та неупереджено виконує поставлені завдання на основі європейських цінностей, а саме верховенства права, демократії та захисту прав людини. РЄ стала місцем розробки і прийняття важливих міжнародно-правових актів, які запровадили не тільки договірні, а й ефективні інституційні механізми

захисту прав людини, включаючи права жінок, дітей, національних меншин та інших категорій.

В умовах російсько-української війни, Організація продовжує свою місію і надалі залишається лабораторією розробки і прийняття важливих рішень. Розгалужена інституційна система РЄ практична вся задіяна у важливих процесах підтримки України та її населення. Найбільш вагомою є роль Парламентської Асамблеї (ПАРЄ), адже саме цей орган став майданчиком для підняття питань щодо усіх правових аспектів війни, починаючи з оцінки дій російської федерації (РФ) від 2014 р., так і її наслідками, сфокусованих саме на захисті прав людини, в тому числі і майнових.

Доцільним є відзначити, що починаючи з 2014 р. ні одна сесія ПАРЄ не проходила без обговорення і прийняття важливих документів стосовно України з засудженням анексії Криму, окупації наших територій, акту агресії, із закликом до реакції і відповідних дій міжнародної спільноти. Саме ПАРЄ прийняла першою з поміж усіх інших учасників міжнародних правовідносин безпрецедентні рішення, що дали поштовх для подальшого просування різних заходів зі створення необхідних механізмів для притягнення РФ до відповідальності.

В цьому контексті варто і згадати про одну важливу подію, а саме проведення 16-17 травня 2023 р. у Рейк'явіку (Ірландія) Четвертого саміту Ради Європи, основна увага якого, була сконцентрована на правових наслідках війни в

Україні. Головним здобутком цього заходу стало, створення Реєстру збитків, заподіяних агресією російської федерації проти України (Реєстр збитків) (*Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine*) [1].

Ідею створення цього органу було вперше відзначено ще у Резолюції ПАРЄ 2643(2022) від 13 жовтня 2022 р. [2]. Згодом вона була підтримана і рекомендована Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН) A/RES/ES-11/5 від 14 листопада 2022 р. «Агресія проти України: засіб правового захисту та відшкодування». В цьому ж документі підкреслено, що РФ повинна взяти на себе правові наслідки усіх своїх міжнародно-протиправних дій в Україні, включаючи відшкодування шкоди. Окрім цього, відзначено потребу у створенні в співпраці з Україною міжнародного механізму для відшкодування збитків, втрат і шкоди, які є наслідком міжнародних протиправних діянь РФ в Україні та проти України [3].

А, вже у Резолюції 2482 (2023) від 26 січня 2023 р., ПАРЄ підтвердила готовність взяти на себе лідерство в створенні і підтримці функціонування цього механізму, відіграти провідну роль у його управлінні, при цьому підкреслюючи порівняльну перевагу РЄ завдяки саме досвіду, набутому Європейським судом з прав людини та Комітетом Міністрів у оцінці та забезпеченні вимог справедливої сатисфакції за серйозні порушення прав людини [4].

Спільна позиція ГА ООН і ПАРЄ щодо ситуації в Україні підтверджена і у Резолюції ГА ООН A/RES/77/284 від 26 квітня 2023 р «Про співробітництво між ООН та Радою Європи». В документі зазначено, що «безпрецедентні виклики, з якими зараз стикається Європа після агресії РФ проти України та проти Грузії до цього, а також припинення членства РФ в РЄ, вимагають посилення співпраці між ООН та РЄ, зокрема, з метою швидкого відновлення та підтримки миру та безпеки на основі поваги суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності будь-якої держави, забезпечення дотримання прав людини та міжнародного гуманітарного права під час воєнних дій, надання компенсації жертв і притягнення до відповідальності всіх винних у порушеннях міжнародного права» [5].

Однак, рішення цих міжнародних організацій створили тільки правові передумови щодо створення міжнародних механізмів щодо притягнення РФ до відповідальності, а не автоматичне їх запровадження і введення в дію. При цьому варто відзначити, що міжнародне право не містить універсальних механізмів відшкодування воєнних збитків, хоча визнає право потерпілої сторони (держави, юридичних чи фізичних осіб) на відшкодування та обов'язок порушника його здійснити. Однак досі відшкодування здійснювалися або в рамках реалізації «права переможця», або, за добровільної згоди винної сторони, через

механізми ad hoc (напр., Компенсаційна комісія ООН). У випадку РФ, яка не визнає свого обов'язку відшкодувати завдані їй агресією збитки, досягнення справедливості стикається з новими складними викликами, зокрема проблемою подолання юрисдикційних імунітетів [6, с. 5].

Першим кроком до створення міжнародного компенсаційного механізму став Реєстр збитків, який був створений відповідно до Резолюції (2023)3 Комітету Міністрів РЄ щодо створення Розширеної часткової угоди про Реєстр збитків, заподіяних агресією російської федерації проти України. Додаток до цієї Резолюції, містить Статут Реєстру, у якому визначено склад, структуру, функції та мандат органу. Основним призначення Реєстру є документальний облік доказів та інформації, які пов'язані зі шкодою та збитками, що заподіяні міжнародно-протиправними діями РФ в Україні або проти України починаючи від 24 лютого 2022 р. або після цієї дати на території України як фізичним, юридичним особам, так і Українській державі (включаючи її регіональні та місцеві органи влади, її державні або контрольовані інституції), в межах її міжнародно визнаних кордонів, що поширюються на її територіальні води.

При цьому, Орган не матиме жодних судових чи квазісудових повноважень щодо поданих претензій та не буде здійснювати виплати компенсацій потерпілим. Реєстр буде отримувати, обробляти, класифікуватиме та

відповідно реєструвати претензії від потерпілих на спеціальній цифровій платформі. Окрім цього передбачається, що здійснювати ці функції буде відповідна внутрішньо організаційна структура, яка буде включати правління (Раду), Виконавчого директора, Секретаріат, а також Конференцію учасників. Реєстр створюється на початковий період у три роки з можливістю продовження його роботи [1].

Після першої зустрічі Конференції учасників у червні 2023 р. була підписана та набула чинності Угода з Нідерландами як приймаючої держави про місце розташування Реєстру в Гаазі. Друге засідання було присвячене фінансовим питанням та порядку призначення правління. Передбачено, що бюджет Реєстру фінансується за рахунок щорічних встановлених внесків держав-учасниць, а також добровільних внесків [7].

Окрім цього, на засіданні в Ризі (11 вересня 2024 р.), Міністри юстиції держав-членів РЄ та держав-спостерігачів прийняли Декларацію, в якій викладено низку принципів («Ризькі принципи») для досягнення повної відповідальності за агресію РФ проти України та надання компенсації всім постраждалим від війни [8].

На сьогоднішній день, 44 держави та ЄС беруть участь у Розширеній частковій угоді про Реєстр збитків для України та до якої можуть долучитися як держави-члени РЄ, так і не члени. На сьогодні іде робота щодо процесу запуску

платформи (орієнтовно початок 2024 р.) та узгоджуються критерії внесення даних до Реєстру.

Отож, загалом, можемо відзначити, що в умовах російсько-української війни, РС приймаючи важливі рішення для нашої держави продовжує виконувати важливу місію у сфері захисту прав людини та бере важливу участь у створенні міжнародного компенсаційного механізму захисту майнових прав жертв російської агресії.

Джерела:

1. Resolution CM/Res(2023)3 establishing the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. Adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2023 at the 1466th meeting of the Ministers' Deputies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680ab2595.
2. Resolution 2463 (2022). Further escalation in the Russian Federation's aggression against Ukraine. Text adopted by the Assembly on 13 October 2022 (32nd sitting). URL: <https://pace.coe.int/en/files/31390/html>.
3. Resolution A/RES/ES-11/5. Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine. Resolution adopted by the General Assembly on 14 November 2022. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3994481>.
4. Resolution 2482 (2023). Legal and human rights aspects of the Russian Federation's aggression

against Ukraine. Adopted by the Assembly on 26 January 2023 (7th sitting). URL: <https://pace.coe.int/en/files/31620/html>.

5. Resolution A/RES/77/284. Cooperation between the United Nations and the Council of Europe. Adopted by the General Assembly on 26 April 2023. URL:

https://digitallibrary.un.org/record/4010475/files/A_RES_77_284-EN.pdf?ln=zh_CN.

6. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики. Аналітична доповідь / І. М. Городиський, М. В. Бем, С. Р. Косаревич, С. О. Верланов, Н. В. Василечко, А. А. Слюсар. Львів: Центр Дністрянського, 2023. 103 с. URL: https://dc.org.ua/uploads/material/war_reparations.pdf.

7. Відбулось друге засідання Конференції учасників Реєстру збитків для України. 12.09.2023. Офіційний Сайт Офісу Ради Європи в Україні URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-conference-of-participants-of-the-register-of-damage-for-ukraine-holds-its-second-meeting>.

8. Declaration on the informal conference of Ministers of Justice of the Council of Europe - “On the Path to Justice for Ukraine: Advancing Accountability, Reuniting Children with Their Families, and Supporting the Resilience of its Justice System”. 11 September 2023, Riga, Latvia. URL: <https://rm.coe.int/moj-declaration-riga-principles-final-en/1680ac8728>.

Калашлінська Марина Вікторівна

*здобувачка наукового ступеню доктор наук
кафедри політології Донецького національного
університету імені В. Стуса, к.п.н.*

ПОСЕРЕДНИЦТВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародна взаємодія та взаємозв'язок країн між собою набувають сьогодні особливої гостроти та актуальності. Це відбувається на тлі нечуваної протягом останніх десятиріч інтенсифікації збройних конфліктів, які стають все більш значущими загрозами безпеці людей та їх основних прав. Система міжнародних організацій, що сформувалася після Другої світової війни, мала за завдання вирішувати та запобігати таким конфліктам, застосовуючи різноманітні механізми, зокрема посередництва. Ці механізми мають на меті не лише досягнення мирних угод, але й гарантування прав та свобод людини на всіх етапах врегулювання конфлікту. Проте в сучасному світі все частіше з'являються голоси, що критикують ефективність діяльності цієї системи організацій у відповідь на новітні виклики та загрози. Метою цієї доповіді є аналіз методів посередництва міжнародних організацій як інструменту захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Ми зосередимося на системі таких організацій, їхніх стратегіях та методах посередництва, а також виявимо ключові виклики

та проблеми, які вони зустрічають у своїй діяльності.

Збройні конфлікти завжди були частиною історії людства. Протягом певного періоду існувало уявлення, що людство може сподіватися на зменшення їхньої частоти, вважаючи найбільш кровопролитні зіткнення частиною віддаленого минулого. Однак недавні події демонструють, що людство стоїть перед великими викликами, що супроводжуються не тільки зростанням збройних конфліктів, але й гострим порушенням прав людини. У такому контексті роль міжнародних організацій, зокрема тих, які здійснюють медіаційні місії, набуває критичного значення. Їх завдання не обмежується тільки превенцією та вирішенням військових конфліктів; вони також несуть відповідальність за захист прав людини в зоні конфлікту. Така ситуація акцентує увагу на необхідності глибокого аналізу механізмів посередництва, що застосовуються міжнародними організаціями, що робить дане дослідження особливо актуальним.

Збройні конфлікти впливають на життя мільйонів людей, призводячи до порушень основних прав і свобод. У відповідь на ці виклики міжнародною спільнотою було створено низку організацій, метою яких стало забезпечення миру, стабільності та захисту прав людини в умовах конфлікту. У цьому контексті важливо зазначити, що хоча багато з наведених організацій відіграють ключову роль у сфері посередництва, медіації, для більшості з них це не є основним

завданням їхньої діяльності. Серед таких організацій можна виділити: Організація Об'єднаних Націй, Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй, Миротворчі сили Організації Об'єднаних Націй, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Африканський союз, Асоціація націй Південно-Східної Азії, Організація американських держав, Міжнародний Кримінальний Суд, Міжнародний Суд ООН, Рада Безпеки ООН, Ліга Арабських Держав, Європейський Союз, Організація з безпеки та співробітництва в Європі тощо.

Наявність значної кількості організацій, створених із метою протидії конфліктам, сприяння миру та стабільності, не змінює того факту, що кількість актуальних збройних конфліктів в світі останнім часом суттєво зростає. Здається, що сучасні механізми та підходи не завжди виявляються ефективними у вирішенні складних глобальних проблем, а система міжнародного посередництва, що існує сьогодні, потребує перегляду та адаптації до змінюваних умов та викликів сучасного світу. Декілька ключових причин кризи цієї системи:

1. *Відсутність механізмів протидії зловживанням* – міжнародні організації, як-то Рада Безпеки ООН, виявилися неготовими до функціонування в умовах зловживання своїми процесуальними правами з боку агресивно налаштованих країн, наприклад, прийняття

важливих рішень може бути заблоковано вето однієї чи декількох країн-членів, задля відстоювання неправомірних інтересів правлячої верхівки таких країн, нехтуючи цінностями заради яких були створені такі міжнародні органи.

2. *Багатополярність та брак координації.* З часом з'являється все більше глобальних акторів, які намагаються вирішувати конфлікти. Відсутність чіткої координації між ними може призводити до дублювання зусиль або, навпаки, до прогалин у діяльності. Крім того, збройні конфлікти стають все більш складними, з змішаними мотивами, учасниками та багатовекторними міжнародними інтересами, що ускладнює знаходження шляхів вирішення.

3. *Неефективне використання ресурсів.* Більшість міжнародних організацій акумулюють в себе достатньо велику кількість ресурсів, які, в разі їх ефективного використання, могли би бути спрямовані на досягнення порозуміння між сторонами збройних конфліктів, а також на захист прав людини під час таких конфліктів. Але через великий бюрократичний апарат, негнучкість та ригідність в діяльності таких організацій велика кількість ресурсів (фінансових, людських, технічних тощо) використовується не для того, щоб ефективно втручатися в конфлікти, а на підтримання гомеостазу самої організації.

4. *Зміни в характері ведення війни.* Система міжнародних організацій та їх структури були

створені та ефективні для традиційних способів ведення війни, але виявилися неготовими для гібридного характеру конфліктів ведення війн значно ускладнює завдання міжнародного посередництва та дипломатії.

Сучасні збройні конфлікти та їх вплив на порушення прав людини вимагають нового погляду на роль міжнародних організацій у процесі медіації та посередництва заради вирішення цих конфліктів. Незважаючи на велику кількість структур, призначених для регулювання конфліктів та захисту цивільних осіб, ми стикаємося з їх недостатньою ефективністю та застарілістю механізмів посередництва.

Ця криза свідчить про необхідність переосмислення існуючих тактик та методів роботи міжнародних організацій, щоб забезпечити належну реакцію на виникнення конфліктів; забезпеченню їх запобіганню, вивчення причин та реалізацію довгострокових рішень.

Нова стратегія повинна спиратися на глибоке розуміння характеру сучасних війн, особливо з урахуванням гібридних методів ведення війни. Попри кризу зауважимо, що в кінцевому підсумку, головна мета в цій сфері повинна залишатися незмінною: забезпечення захисту прав людини в будь-яких умовах. Щоб досягти цього, міжнародні організації повинні підтримувати інновації, співпрацю та гнучкість у своїх підходах до міжнародного посередництва.

Джерела:

1. Koopmans S. M. G. Negotiating Peace: A Guide to the Practice, Politics, and Law of International Mediation. Oxford University Press, 2018. 304 p.
2. Gmurzyńska E., Morek R. Mediacje. Teoria i praktyka. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018. 551 p.
3. Knight D. Ch. A Realistic Path To Peace: How to Stop the New Cold War and Prevent Nuclear Disaster. Solidarity Publications, 2023. 376 p.
4. Levitsky S., Ziblatt D. How Democracies Die. Crown, 2018. 320 p.

Смирнов Максим Іванович

*доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична
академія», к.ю.н., доцент*

МІЖНАРОДНО – ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ АД НОС ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ)

Неприхована агресивна політика російської федерації (далі – країна-агресор) проти України, розпочатий та підтримуваний в Україні з 2014 р. країною-агресором збройний конфлікт, анексія Кримського півострова, окупація частин Донецької і Луганської областей та

повномасштабне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. створили нові безпрецедентні виклики для національної правоохоронної та судової системи, міжнародної системи правосуддя, які потребують комплексного дослідження спроможності національної правоохоронної та судової системи, а також системи міжнародної кримінальної юстиції з розслідування, притягнення до відповідальності та покарання країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні.

Масштаби і серйозність злочинів, скоєних країною-агресором є безпрецедентними в історії України, тому вся національна правоохоронна та судова система постала перед складним завданням збирання доказів та розслідування найтяжчих міжнародних злочинів проти українського народу.

Початок повномасштабного військового вторгнення країни-агресора в Україну спровокував нові дискусії на тему ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (англ. Rome Statute of the International Criminal Court, далі – Римський статут)[1], особливостей співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом (англ. International Criminal Court, далі – МКС), його можливостей щодо притягнення до відповідальності країни-агресора за злочин агресії, злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини. Активно дискутується питання створення та діяльності

спеціального міжнародного трибуналу ad hoc (далі – СМТ) щодо злочину агресії проти України, як реального механізму притягнення до відповідальності країни-агресора.

Слід констатувати, що станом на сьогодні МКС є найбільш досконалою інституційною моделлю з нині діючих органів міжнародного кримінального правосуддя. Визнання юрисдикції МКС (не лише спеціальної юрисдикції через п. 3 ст. 12 Римського статуту) для України є реальною можливістю на міжнародному рівні притягнути до відповідальності топ посадовців країни-агресора за злочини, скоєні в Україні. В той же час, МКС не має юрисдикції щодо розслідування основного злочину – злочину агресії проти України, який породив всі інші злочини цієї жорстокої війни.

Злочин агресії не може бути розслідуваний за допомогою МКС в силу існуючих обмежень. Якщо країна не є державою-учасницею МКС, вона виключається з його юрисдикції з розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії, незалежно від того, чи є вона жертвою агресії, чи агресором. Винятком з цього є звернення з боку Ради Безпеки ООН. З урахуванням того, що країна-агресор має право вето на рішення Ради Безпеки ООН, таке звернення майже неможливо. В такому випадку МКС не матиме юрисдикції у розслідуванні злочину агресії проти України.

Жодна з існуючих міжнародних судових інституцій (МКС, Міжнародний суд ООН,

Європейський суд з прав людини) не мають юрисдикції щодо розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України. Саме неможливість системи міжнародного правопорядку відреагувати на найтяжчі міжнародні злочини у минулому стала підставою для створення міжнародних трибуналів і спеціальних судових органів (Нюрнберзького, Токійського, Міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди та інших).

Слід нагадати, що злочин агресії, а саме застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН був передбачений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ще в 1974 році. Більш того, ця резолюція встановлює розширений перелік дій, які є агресією, під який підпадають дії країни-агресора не лише після повномасштабного вторгнення, але й із 2014 року.

Злочин агресії має особливий режим юрисдикції, як окремий від інших злочинів передбачених Римським статутом, таких як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. За всіма найтяжчими злочинами, що скоєні в Україні країною-агресором стоїть один найбільший – так званий материнський злочин агресії, який порушує фундамент міжнародного права та має наслідком всі інші порушення. Це найперший злочин, який тягне за собою всі інші.

Без агресії не було б воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Якщо не створити СМТ, існує великий ризик того, що нікого з вищого політично-військового керівництва країни-агресора не буде притягнуто до відповідальності за злочин агресії проти України. Якщо діюча система міжнародного правопорядку не може відповісти на найтяжчий міжнародний злочин проти України – злочин агресії, тоді необхідно її реформувати, переглянути архітектуру міжнародної системи правосуддя та запропонувати спеціальний механізм з притягнення до відповідальності країни-агресора.

Тому пропонується створення СМТ щодо злочину агресії країни-агресора проти України, діяльність якого буде пов'язана із розслідуванням незаконного вторгнення з боку країни-агресора на територію України, як суверенної держави та спрямована на притягнення до відповідальності найвищого політично-військового керівництва країни-агресора. Без права кримінального переслідування цих осіб немає великого сенсу у створенні СМТ.

Особисто путін, уряд та інше політично-військове керівництво країни-агресора свідомо і цілеспрямовано планували, готували, ініціювали і здійснили акт агресії проти України, порушили основоположні принципи територіальної цілісності та політичної незалежності шляхом розвитку державної та військової політики щодо агресії. СМТ повинен мати юрисдикцію щодо

фізичних осіб, які здійснюють ефективний контроль або безпосередньо керують політичними чи військовими діями країни-агресора. Мова йде саме про путіна та вище політично-військове керівництво країни-агресора. Саме вони планували, готували та розпочали найбільшу війну у Європі з часів Другої світової, віддавали злочинні накази про початок війни та її продовження. Офіційний статус глави держави чи іншої посадової особи країни-агресора, не звільнить таку особу від індивідуальної кримінальної відповідальності та не пом'якшувати покарання.

Довести злочин агресії проти України простіше, ніж, наприклад, злочин геноциду. Агресія проти України очевидна. У відкритих джерелах є всі докази того, що агресію було здійснено країною-агресором за вказівкою путіна. Дискутуються питання щодо процедури та механізму створення СМТ. Пропонуються дві альтернативні можливості створення СМТ, зокрема: 1) внаслідок об'єднаної універсальної юрисдикції держав; 2) внаслідок територіальної юрисдикції та згоди України, де агресія заборонена ст. 437 Кримінального кодексу України. Схвалення Генеральної Асамблеї ООН суттєво підкріпить легітимність такого механізму та буде мати важливе значення для характеристики СМТ як того, що діє всієї міжнародної спільноти.

Створення СМТ на додачу до МКС для розслідування та притягнення до відповідальності

за злочин агресії проти України дозволить усунути прогалини юрисдикції у чинному міжнародному кримінальному законодавстві. Створення та діяльність СМТ має ґрунтуватися на засадах, стандартах та процедурах, передбачених Римським статутом для МКС. СМТ повинен мати юрисдикцію для проведення розслідування та покарання вищого політично-військового керівництва країни-агресора, має розслідувати та засудити злочин агресії проти України не тільки після 24 лютого 2022 року, а й з лютого 2014 року, відповідно до визначення злочину агресії, як це передбачено ст. 8 bis Римського статуту.

СМТ буде мати юрисдикцію лише щодо злочину агресії проти України, а за допомогою МКС можливо буде провести розслідування та притягнути до кримінальної відповідальності винних за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини тих, хто віддавав злочинні накази. СМТ буде підтримувати та доповнюватиме роботу МКС, уникаючи будь-якого дублювання його функцій та юрисдикції. Важливо розуміти, що одночасно та паралельно із розслідуванням за допомогою МКС найтяжчих міжнародних злочинів, скоєних в Україні (злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини) необхідно створення СМТ для розслідування злочину агресії, тому що іншого міжнародно-правового механізму наразі не існує.

Практика притягнення до відповідальності за злочин агресії майже відсутня. Історія міжнародного кримінального правосуддя знає

лише єдиний випадок, коли злочин агресії розглядався на міжнародному рівні та за нього було притягнуто до відповідальності керівництво держави. Це Нюрнберзький трибунал, що відбувся в 1946 році. Але перші кроки в створенні СМТ щодо злочину агресії країни-агресора проти України вже зроблені. Створення СМТ підтримали парламентські асамблеї Ради Європи, ОБСЄ та НАТО, парламенти України, Литви, Естонії, Чехії, Нідерландів. Більш того, 19 січня 2023 року Європейський парламент більшістю голосів ухвалив резолюцію на підтримку створення «спеціального додаткового трибуналу» для засудження злочину агресії проти України, що був скоєний політично-військовим керівництвом країни-агресора та її союзників.

З метою притягнення до відповідальності та покарання вищого політично-військового керівництва країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні необхідним є одночасна та паралельна реалізація двох механізмів: 1) механізм СМТ для розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії; 2) механізм МКС для розслідування та притягнення до відповідальності за злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини.

Створення та діяльність СМТ щодо злочину агресії проти України, слід розглядати як реальний механізм для розслідування, притягнення до відповідальності та покарання вищого політично-військового керівництва

країни-агресора за найтяжчий міжнародний злочин. Лише СМТ дасть змогу відновити справедливість і покарати всіх винних у жахливих злочинах, спричинених найбільшою війною у Європі з часів Другої світової.

Джерела:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

Ващук Олександр Сергійович
*аспірант кафедри теорії та історії
держави і права
Університету економіки та права «КРОК»*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Під міжнародними стандартами в галузі прав людини розуміються міжнародно-правові норми, що закріплюють і розвивають принципи прав людини. В першу чергу, це зобов'язання держав надавати індивідам основоположні права і свободи та не робити дій, які зазіхають на ці права і свободи, не допускати будь-якої дискримінації, а також припиняти дії, що порушують права людини. Крім цього, встановлюється відповідальність держав за невиконання своїх зобов'язань, визначаються міжнародні механізми захисту прав людини. Під міжнародно-правовими стандартами прав людини на життя розуміються визнані світовим

співтовариством і закріплені в його документах підходи, що регулюють необхідні аспекти даного права, а також механізми його гарантій, захисту і забезпечення на практиці.

Як стверджує В.Голіченко, «головна мета договорів та інших міжнародно-правових актів про права людини полягає не в підміні національного законодавства, а у встановленні чітких загальних стандартів поведінки держав, в забезпеченні їх загального визнання й однакового застосування» [1, с. 154].

Класифікація міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення і захисту права на життя може виглядати наступним чином:

- універсальний, часто має загальнодекларативне значення, виступає як рекомендація для світової спільноти (як правило, це нормативні акти, прийняті ООН);

- регіональний, (наприклад, прийняті Радою Європи) обов'язковий для країн-учасників даної організації. Регіональні стандарти, володіючи особливостями, обумовленими традиціями, рівнем розвитку країн, можуть бути ширшими, більш конкретними, ніж універсальні, і повинні мати політико-правовий механізм своєї реалізації;

- спеціалізований, прийнятий спеціально створеною організацією для вироблення загальних стандартів якості, контролю, координації дій країн- партнерів.

У другій половині ХХ ст. світовою спільнотою розроблено міжнародні стандарти

прав людини в громадянській, політичній, економічній, соціальній та культурній сферах, які мають або рекомендаційний (декларації), або обов'язковий (пакти, конвенції) характер для держав-учасниць. Більшість країн світу підтримують ідею цінності прав людини, беруть участь у створенні і розвитку міжнародних, регіональних стандартів, включають схожі переліки прав у свої закони і гарантують їх реалізацію на практиці.

Міжнародні стандарти у сфері прав людини несуть в собі ідеї, які зародились ще в давнину, перебували у центрі процесу становлення і розвитку єдиної природно-правової теорії, суть якої в тому, що фундаментальні права особистості мають позадержавне і не юридичне походження. Хоча конкретний зміст прав людини зазнав еволюції і змінився відповідно до змін суспільного життя країн, а в останнє сторіччя і в зв'язку з розвитком міжнародного співробітництва, стрижень самої ідеї – природність і невід'ємність прав людини – залишався незмінним.

Осмислення права на життя має вікову історію, але тільки у середині ХХ століття з'являються міжнародні документи, в яких закріплюється право на життя в якості основного і безумовного права.

10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято перший міжнародно-правовий документ, що проголосив основні права і свободи людини «Загальну

декларацію прав людини». Вона закріпила підґрунтя світового правопорядку в галузі прав людини і на багато років наперед визначила шляхи формування відповідного національного законодавства багатьох країн світу. У цьому документі вперше було проголошено право на життя. Відповідно до ст. 3 кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність [2]. Після другої світової війни, коли загинули десятки мільйонів людей, держави об'єдналися у своєму намірі уберегти людство від нової світової катастрофи. Держави почали домовлятися про ті правила і принципи життя, які допоможуть вижити людській спільноті, а найголовніше – захистити людське життя.

Важливим документом, в якому мова йде про право на життя, є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Універсальний рівень закріплення права на життя є важливою гарантією визнання світовою спільнотою даного права і накладає на держави обов'язки по використанню механізмів його забезпечення і захисту. У ст. 6 Пакту йдеться: «Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений життя» [3].

До другого рівня (регіонального) можна віднести Конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 р., ст. 2 якої містить заборону навмисного довільного позбавлення життя, і Протокол № 6 до Конвенції, що передбачає скасування смертної кари в мирний

час як правове зобов'язання. Протокол № 13 до Конвенції щодо скасування смертної кари у всіх випадках за будь-які дії, включаючи дії, вчинені під час війни або неминучої загрози війни. Однак дане зобов'язання є факультативним.

Крім того, питання охорони життя отримують своє закріплення і в інших конвенціях Ради Європи, а також резолюціях і рекомендаціях Комітету Міністрів і Парламентської Асамблеї Ради Європи. Наприклад, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р.; Європейська рамкова конвенція «Про контроль за придбанням і зберіганням вогнепальної зброї приватними особами» від 28 червня 1978 р.; Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи №1044 «Про скасування смертної кари» від 4 жовтня 1994 та ін. Регіональні стандарти часто бувають більш конкретними, і передбачають більш сувору відповідальність у рамках міждержавного об'єднання для держав-порушників цих стандартів.

Слід зазначити, що в ст. 2 Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини (1995 р.) право кожної людини на життя охороняється Законом. Ніхто навмисно не може бути позбавлений життя. Смертна кара, доки вона не відмінена, може застосовуватись тільки за вироком суду за особливо тяжкі злочини [4]. У ст. 6 Конвенції про права дитини 1989 р. закріплено, що держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне право на життя.

Крім декларацій і конвенцій, що регулюють питання захисту життя і фізичної недоторканності, існує ряд рекомендацій Ради Європи, Європейського Союзу з проблем біоетики. Зокрема, це рекомендації Ради Європи: «JVb29 / 1978 - з пересадки тканин і органів, №79 / 1976 - про права хворих і вмираючих, №1046 / 1986 і 1100/1989 - про використання ембріонів і людських зародків».

4 квітня 1997 р. Радою Європи була прийнята Конвенція про захист прав людини і гідності людської істоти в зв'язку з використанням досягнень біології та медицини – Конвенція про права людини та біомедицину. Відповідно до Конвенції держави-учасниці зобов'язуються захищати гідність та індивідуальність кожної людської істоти, гарантувати кожному повагу цілісності і недоторканності його особистості і дотримання інших прав і основних свобод при використанні досягнень біології та медицини.

Серед прав і свобод людини, які захищає Конвенція, необхідно відзначити, перш за все, наступні: право на вибір втручання або невтручання в сферу свого здоров'я; дане втручання можливо тільки при вільній і усвідомленій згоді людини, заснованій на інформованості (ст.5); право кожного на повагу до його приватного життя в сфері, що стосується відомостей про його здоров'я (п.1 ст. 10); право кожного на ознайомлення з будь-якою зібраною інформацією про стан його здоров'я (п.2 ст. 10);

заборона дискримінації особи на підставі її генетичних особливостей; заборона на використання допоміжних репродуктивних технологій з метою вибору статі майбутньої дитини, винятком є випадки їх використання для запобігання важкого захворювання (ст. 14); право осіб, виступаючих в якості піддослідних, на інформацію про свої права і гарантії свого захисту (ст. 16); заборона створення ембріонів людини в дослідницьких цілях (п.2 ст. 18); заборона на використання тіла людини і частин його тіла для отримання фінансової вигоди (ст.21); право кожного на судовий захист у разі порушення прав, визнаних Конвенцією (ст.23) [5].

Одним з гострих питань в юридичній літературі і правозастосовній практиці є питання про визначення стандартів при застосуванні смертної кари. Відносно страти, як одного з способів захисту і можливого позбавлення права на життя світове суспільство виробило конкретні стандарти, до яких приєдналася і Україна. Стандарти полягають у тому, що міжнародна громадська думка домагається скасування смертної кари, оскільки вона несумісна з нормами, що гарантують право людини на життя. Рух за скасування смертної кари нерозривно пов'язаний з рухом за права людини.

Джерела:

1. Голіченко В.А. Засади права людини на життя. *Право України*. 2009. 195 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL:

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (Дата звернення: 11.10.2023)

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Набув чинності, в тому числі для України, 23 березня 1976 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mu66003u> (Дата звернення: 11.10.2023)

4. Конституція України. Науково-практичний коментар. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI-2012/Konst_Ukr_2011.pdf (Дата звернення: 11.10.2023)

5. Конвенція про захист прав людини і гідності людської істоти в зв'язку з використанням досягнень біології та медицини від 4 квітня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334.#Text (Дата звернення: 11.10.2023)

Науковий керівник – доцентка кафедри теорії та історії держави і права Університету економіки та права «КРОК» Загребельна Н.

Жакун Маргарита Юрївна
*аспірантка кафедри міжнародного
та європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

**МІСЦЕ ВОЄННОЇ ДИПЛОМАТІЇ У
МЕХАНІЗМІ ВРЕГУЛЮВАННЯ
МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ
МИРНИМ ШЛЯХОМ**

Всесвітня історія людства – це переплетення конфліктів та компромісів. Війни та збройні конфлікти були притаманні для всіх людських цивілізацій і всіх форм економічних стосунків, що існували та існують на землі. За підрахунками дослідників Веслін коледжу (Weslean College), починаючи з 3600 року до нашої ери у світі відбулося приблизно 14600 воєн, в результаті яких загинуло понад 3 мільярди осіб. (Для порівняння, у 2001 році чисельність населення земної кулі сягала трохи більше 6-ти мільярдів). А уся людська історія знала лише 292 роки без війни, і то є серйозні підозри, що деякі збройні конфлікти не були зафіксовані істориками.

У зв'язку з тим, що повністю виключити спори з життя міжнародної спільноти неможливо, необхідним є докладання всіх зусиль для їх відвернення та справедливого вирішення. Це й визначає важливість визначення та встановлення процедури мирного вирішення спорів між суб'єктами міжнародного права, адже система міжнародних відносин не може нормально

функціонувати без механізмів мирного вирішення спорів [2, 11].

Фундаментальним документом, який закріплює основні положення щодо вирішення міжнародних спорів є Статут Організації Об'єднаних Націй (далі - Статут ООН) і Статут Міжнародного суду. Завдання підтримки безпеки та збереження миру займає значне місце в даному документі, а тому, чимало уваги приділено саме мирному вирішенню спорів. Так, у пункті 3 статті 2 Статуту ООН зазначено, що «держави мають вирішувати свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрози міжнародний мир і безпеку та справедливість». В свою чергу, стаття 33 Статуту ООН передбачає, що сторони, які беруть участь у будь-якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити суперечку шляхом переговорів, обстеження, примирення, посередництва, міжнародного арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод або іншими мирними засобами на свій вибір [1]. Можемо дійти до висновку, що в даній статті зазначені основні засоби вирішення міжнародних спорів мирним шляхом, але варто звернути увагу на те, що цей список не є вичерпним і сторони можуть самостійно обирати інші мирні засоби.

У міжнародно-правовій доктрині найпоширенішим є поділ мирних засобів

вирішення міжнародних спорів на дипломатичні (політичні або погоджувальні) та судові (правові).

Серед відмінностей між даними типами засобів вирішення спорів виділяємо наступні:

1) судовим засобам притаманне ухвалення рішення на основі міжнародного права; дипломатичний засіб дозволяє занадто вільне тлумачення міжнародного права або встановлення спірними сторонами нової норми, а тому компроміс сторін є необхідною умовою;

2) судовий засіб передбачає прозорі та публічні процедури, третя сторона є незалежною від стороннього впливу, насамперед спірних сторін; для дипломатичних засобів конфіденційність зазвичай є умовою досягнення рішення, оскільки політична воля сторін надзвичайно залежна від суспільної думки;

3) рішення, запропоноване в результаті застосування судового засобу, завжди юридично обов'язкове для сторін; рішення, досягнуте в рамках дипломатичного засобу, переважно є рекомендаційним.

Сучасні реалії, зокрема міжнародні територіальні спори, показали недосконалість системи збереження миру, запровадженої ООН, та як наслідок, розгортання збройних конфліктів в центрі Європи. На сьогоднішній день стоїть, насамперед, задача переглянути шляхи мирного вирішення міжнародних спорів та механізм їх реалізації.

Ми вважаємо, що не слід недооцінювати воєнну дипломатію, як інструмент врегулювання

збройного конфлікту мирним шляхом. Зовнішньополітичні цілі воєнної дипломатії безпосередньо пов'язані з питаннями підтримки безпеки та оборони держави, передбачення та уникнення збройних конфліктів, а у випадку їх виникнення - залучення необхідної підтримки для оборони від зарубіжних держав та пошук шляхів для вирішення збройного конфлікту дипломатичним шляхом.

Сучасна воєнна дипломатія, під впливом турбулентності міжнародних відносин, набуває нових рис з екстримальною швидкістю. Тому її дослідження має неабияке значення для врегулювання та розвитку міжнародних відносин. Таку думку, зокрема, підтримав Міністр закордонних справ України Д. Кулеба в одній із своїх промов: «Зараз нашим основним завданням є перетворення ноу-хау української воєнної дипломатії на систему. Її основні принципи стануть новим словом у дипломатичній теорії та практиці, яку вивчатимуть в інших країнах. Ми досягли цих результатів не від хорошого життя. Але тепер наш досвід стане доданою вартістю для нашої країни та світової дипломатії» [3].

Беззаперечно, за роки повномасштабного вторгнення воєнна дипломатія України відзначається відходом від усталеної протокольної дипломатії. Так, наприклад, на екстреному засіданні Ради міністрів закордонних справ ЄС у лютому 2022 року Міністру МЗС України поіменно назвав представників держав, які блокували відключення російських банків від

SWIFT. Абсолютне табу в дипломатії. Але рішення було ухвалене.

Отже, сучасні виклики, які постали перед міжнародною спільнотою показали неефективність закріплених засад забезпечення світового порядку та безпеки, а також складність реалізації мирних засобів вирішення міжнародних спорів. Тому, дослідження емпіричної воєнної дипломатії є вкрай важливим для визначення ефективних методів та інструментів її реалізації, які, в свою чергу, сприятимуть вирішенню збройних конфліктів дипломатичним шляхом та уникненню ядерної кризи у світі.

Джерела:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного суду. URL:https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdfhttps://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (01.11.2023)
2. Громовенко К. В. Міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів : навчально-методичний посібник / К. В. Громовенко, М. В. Грушко, К. В. Мануїлова. Одеса : Видавництво «Юридика». 2023. 132 с.
3. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України/Промова міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби в Інституті міжнародних відносин. URL:<https://mfa.gov.ua/news/promova-ministra->

[zakordonnih-sprav-ukrayini-dmitra-kulebi-v-instituti-mizhnarodnih-vidnosin](#) (01.11.2023)

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Заяць Назар Володимирович
здобувач вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»
Гребенюк Дмитро Олегович
асистент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЗАЄМОДІЯ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Актуальність цієї теми підкреслюється не лише зростанням теоретичних концепцій гарантій прав та свобод, але й активною співпрацею національних урядів і міжнародних організацій у практичному забезпеченні ефективного захисту основних правових цінностей. Результати наукових досліджень відомих вчених додають вагу цій тенденції, вказуючи на важливість інтеграції національних стандартів з міжнародними нормами. Така інтеграція свідчить про необхідність узгодженої дії для побудови ефективної та справедливої правової системи, що вимагає не лише подальших наукових розгортань,

але й активної участі суспільства та міжнародної спільноти в цьому процесі для досягнення високого рівня захисту основних прав і свобод людини та громадянина.

Реальна важливість прав і свобод людини та громадянина полягає у їхній конкретній дії, в реалізації можливостей, що випливають із змісту конкретних суб'єктивних прав. Забезпечення реальності прав людини вимагає використання цілої низки гарантій – різних засобів, методів та умов, за допомогою яких суб'єкт може повноцінно реалізувати свої права. Ці гарантії залежать від рівня демократії, економічного розвитку, правової культури суспільства, ступеня незалежності судової влади, обґрунтованості законом встановлених обмежень і так далі. [1]

У суспільстві, де людина визнається як ключова соціальна цінність, ідея внутрішньої свободи та прав визначається як вияв цієї свободи, виникає важливий обов'язок перед державою та її інституціями визнавати, дотримуватися та захищати права і свободи громадян. Цей обов'язок перетворюється на необхідність створення та ефективної реалізації механізмів правового захисту від будь-яких порушень і неправомірних обмежень, включаючи ті, що можуть виникати з боку самої держави, її органів та посадових осіб, а також відновлення порушених прав і свобод.

Однією з важливих характеристик прав людини є їх універсальність, яка передбачає їх значущість для будь-якого суспільства,

незалежно від його національно-культурного контексту. Однак, існує дискусія стосовно формулювань прав людини у міжнародних документах, оскільки при створенні таких узагальнюючих юридичних положень виникає питання про теоретичний фундамент і стандарти в цій сфері. Незважаючи на складнощі правотворчого процесу, ідея використання прав людини як загальносвітової цінності залишається актуальною. [2]

У другій половині ХХ століття відбулася інтенсивна активізація правової політики в сфері прав людини, що викликана авторитетом та значущістю таких прав. Цей розвиток пояснюється не лише необхідністю для сучасної держави дотримуватися та поважати права людини, а й активною участю у розширеному міжнародному співробітництві для подальшого розвитку цих прав. Визнання та повага цих прав визначаються різноманітними факторами, такими як правові, моральні та політичні чинники. [6]

Систематична взаємодія міжнародних та національних механізмів захисту прав людини визначає глобальні правові стандарти. Міжнародне право прав людини та міжнародне гуманітарне право спрямовані на забезпечення гідності та гуманності у відношенні до всіх осіб. Початково МПП застосовувалося лише під час війни між державами, МППЛ було створено для захисту людей в мирний час, проте сучасна динаміка свідчить про зближення норм обох галузей. Норми МППЛ все частіше

використовуються під час збройних конфліктів, а регіональні механізми прав людини враховують норми міжнародного гуманітарного права при оцінці порушень прав людини.

Незалежно від обставин, норми міжнародного права прав людини залишаються актуальними, хоча під час військового часу важливо враховувати особливості, такі як обмеження в реалізації деяких прав. Однак при порушеннях важливо визначити, чи були порушені права людини, чи норми міжнародного гуманітарного права, і врахувати характер кожного права. Міжнародне гуманітарне право має пріоритет при збройних конфліктах, але важливо зберігати баланс і застосовувати норми міжнародного права прав людини за необхідності. [3]

Європейський Союз активно сприяє гармонізації правових стандартів у світі, реагуючи на зростання сучасних викликів. Одним з головних завдань ЄС є створення спільного простору юстиції, свободи та безпеки для своїх членів, розв'язуючи питання правоохоронних заходів та боротьби зі злочинністю. Унікальність цього простору полягає в гармонійному злитті внутрішнього та зовнішнього аспектів, об'єднуючи зусилля для внутрішньої безпеки та правопорядку, а також управління спільними кордонами.

Україна, співпрацюючи з ЄС та маючи спільний кордон, активно впроваджує європейські стандарти в юстиції, свободі та

безпеці. Основна мета співпраці - зміцнення міжнародного співробітництва у правоохоронній сфері, вдосконалення методів боротьби зі злочинністю та захисту прав і свобод людини. [7]

Приєднання України до Ради Європи 9 листопада 1995 року суттєво вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. У рамках цього членства Україна активно приєдналася до численних європейських конвенцій, спрямованих на захист прав і свобод людини, та взяла на себе зобов'язання ратифікувати їхні положення у внутрішньому законодавстві.

Конституція України 1996 року відтворила основні положення міжнародно-правових актів, що стосуються прав людини. Значущим досягненням в гарантуванні прав і свобод є система організаційно-правових гарантій, визначених Конституцією. В цій системі важлива роль відводиться Президентові України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, яка націлена на вирішення основних системних проблем у захисті прав і свобод людини. Ця стратегія базується на національному досвіді, міжнародно-правових засадах, досвіді функціонування Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і

правозахисних організацій України, а також практиці Європейського суду з прав людини. [5]

Ідея правової держави стає реальністю тільки тоді, коли людина реалізує ті можливості, які закріплені в чинному національному законодавстві, переважно в Конституції України. Права, свободи, обов'язки та законні інтереси людини й громадянина повинні не лише декларуватися у законодавчих актах, але й бути забезпеченими та гарантованими усіма соціальними суб'єктами, зокрема, державою.

Реалізація цього принципу передбачає, що держава повинна створити ефективні механізми для втілення, захисту та забезпечення прав і свобод людини. Ця діалектична єдність відображається у загальнотеоретичній категорії "соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини".

Використовуючи термін "соціально-правовий механізм забезпечення прав людини", відзначається, що правовий механізм є частиною соціального і діє в єдності з ним. Основними його складовими визначаються механізм (гарантії) реалізації; механізм (гарантії) охорони; механізм (гарантії) захисту. [4]

У підсумку, важливим фактором у будівництві правової держави залишається не лише декларування прав і свобод, але й їхнє систематичне та ефективне забезпечення через соціально-правовий механізм. Такий підхід визначає подальший шлях розвитку та зміцнення

правових стандартів, що спрямовані на захист прав людини.

Висновки дослідження взаємодії міжнародних та національних механізмів захисту прав людини свідчить про невід'ємну важливість цього аспекту для побудови справедливого та гуманітарного суспільства.

Наприкінці дослідження можна зазначити, що існує необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямку, зокрема, щодо ролі та впливу міжнародних організацій, а також вдосконалення механізмів взаємодії в умовах нових викликів та глобальних криз.

Отже, розвиток та вдосконалення взаємодії міжнародних та національних механізмів є ключовим завданням для забезпечення ефективного та всеосяжного захисту прав людини в сучасному світі.

Джерела:

1. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина, їх сутність (теоретичне узагальнення). URL: <https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/104.pdf>
2. Сокурєнко В. В. Права людини як фундаментальна цінність. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstream/s/1bec2f85-4049-450c-b632-559a6be8c28d/content>
3. Мануїлова К. В. Міжнародний захист прав людини та його взаємодія з міжнародним гуманітарним правом під час збройних конфліктів. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19>

[359/%d0%9c%d0%b0%d0%bd%d1%83%d1%97%
d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%9a%d0%
%b0%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%b8%d0%bd%
d0%b0%20%d0%92%d1%96%d0%ba%d1%82%d0%
%be%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b0.p
df?sequence=1&isAllowed=y](https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10023/1/20.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

4. Боняк В. О. Структура механізму охорони прав і свобод людини: плюралізм наукових підходів Україні. URL:

<https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/10023/1/20.pdf>

5. Мушая Є. Л. Національна стратегія України у сфері прав людини. URL: <https://pp-ss.pro/?mdocs-file=445>

6. Гільбурт А. М. Конституційно-правові засади політичної системи України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/237681375.pdf>

7. Безпалова О. І. Взаємодія України та Європейського Союзу у сфері захисту прав людини. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/107>

Галушко Анастасія Леонідівна

*здобувачка вищої освіти Київського державного
торговельно-економічного університету*

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Кризові ситуації, такі як війна, конфлікти, стихійні лиха та катастрофи, часто

супроводжуються порушеннями прав дітей. Діти в таких ситуаціях можуть бути жертвами насильства, експлуатації та жорстокого поводження. Права дитини є невід'ємними правами людини, які повинні бути захищені завжди [1].

Так, існує ряд міжнародних механізмів, призначених для захисту прав дітей в кризових ситуаціях. Ці механізми включають:

1. Систему ООН з прав людини.

Ця система включає в себе кілька органів та механізмів, які діють у сфері захисту прав дітей. Та один з ключових механізмів контролю та нагляду за виконанням Конвенції ООН про права дитини - це Міжнародний Комітет захисту прав дитини (МКЗПД) [2]. Цей комітет складається з незалежних експертів і регулярно перевіряє доповіді держав-учасниць Конвенції щодо їхнього виконання та надає відповідні рекомендації [3].

Кожна держава-учасниця має представляти звіт перед МКЗПД щодо заходів, які вона прийняла для виконання Конвенції. Цей процес дозволяє визначити прогрес та водночас проблеми в галузі захисту прав дітей по всьому світу [4].

Комітет ООН із прав дитини не залишив без уваги і ситуацію, яка склалась в Україні внаслідок повномасштабного вторгнення росії. Наразі він вимагає від російської федерації негайного припинення агресії й військових дій проти України, а також виконання своїх зобов'язань

відповідно до Конвенції, як цього вимагає Генеральний секретар, задля дотримання Статуту Організації Об'єднаних Націй щодо захисту прав дітей на найвищому рівні і як найвищого пріоритету [5].

2. ЮНІСЕФ

ЮНІСЕФ (Фонд ООН з питань дітей) є ще однією важливою складовою міжнародних механізмів захисту прав дітей в кризових ситуаціях. Ця спеціалізована агенція ООН займається наданням гуманітарної допомоги та розвитком, спрямованим на поліпшення умов життя дітей. Це включає в себе підтримку проєктів з відновлення освіти, створення безпечних просторів та надання психосоціальної підтримки для дітей, які пережили травми та стресові ситуації. ЮНІСЕФ фінансує та впроваджує такі проєкти для дітей, до того ж співпрацює у цій галузі з урядами та іншими гуманітарними організаціями [6].

3. Червоний Хрест та Червоний Півмісяць

Міжнародний комітет Червоного Хреста та Міжнародна федерація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця діють прямо на місцях надзвичайних подій, надаючи медичну допомогу, харчування, притулок та психосоціальну підтримку дітям, які постраждали внаслідок таких подій (воєн, природних катастроф і т.п).

Також вони ведуть роботу з відновлення зв'язку між розірваними родинами та сприяють розміщенню дітей в безпечних умовах [7].

4. Children and Armed Conflict

Ініціатива з попередження дитячої війни (СААС), яку започатковано ООН, має на меті запобігання використанню дітей в збройних конфліктах і забезпечення їхнього захисту від цього виду злочинів. Зокрема, вона визначає використання дітей у військових конфліктах як порушення міжнародного гуманітарного права та закликає до їхнього негайного звільнення та відновлення їхніх прав та гідності [8].

5. End Child Prostitution, Child Pornography, and Trafficking of Children for Sexual Purposes

Міжнародний комітет Захисту Жертв Торгівлі Людьми та Експлуатації (ЕСРАТ) працює на захист дітей від сексуальної експлуатації, включаючи дітей, які потрапили в сексуальне рабство внаслідок кризових ситуацій.

ЕСРАТ активно співпрацює з урядами, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами, щоб забезпечити реальний захист дітей від сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. Вони проводять інформаційну роботу та надають підтримку жертвам, а також удосконалюють законодавства та політику в цій сфері по всьому світу [9].

6. International Organization for Migration

Міжнародна організація з міграції (ІОМ) працює над захистом та допомогою дітям, які переселяються внаслідок конфліктів або природних лих. ІОМ надає підтримку дітям та їхнім сім'ям в процесі міграції, забезпечуючи їм

доступ до основних послуг та захист від зловживань та експлуатації. Вони також сприяють розміщенню дітей в безпечних умовах та їхньому соціальному включенню в новому місці проживання [10].

Усі ці міжнародні організації та механізми, спільно з державами-учасницями, працюють над забезпеченням захисту прав дітей в кризових ситуаціях, зокрема, сприяючи їхньому фізичному та психологічному благополуччю, освіті та соціальному розвитку, і докладають зусиль для запобігання будь-яких форм експлуатації та насильства над дітьми [11].

Міжнародні механізми відіграють важливу роль у захисті прав дітей в кризових ситуаціях, оскільки вони можуть:

- Надавати допомогу та захист дітям, які постраждали від кризи.
- Сприяти розслідуванню та притягненню до відповідальності за порушення прав дітей.
- Підвищувати обізнаність про права дітей та необхідність їхнього захисту в кризових ситуаціях.

Незважаючи на важливі досягнення, міжнародні механізми захисту прав дітей в кризових ситуаціях стикаються з рядом викликів. Одним з найбільших є доступ до дітей.

У багатьох випадках діти, які постраждали від кризи, перебувають у віддаленій місцевості або в районах, що контролюються озброєними

групами. Це ускладнює надання допомоги та захисту цим дітям.

Незважаючи на ці виклики, міжнародні механізми зробили значний внесок у захист прав дітей в кризових ситуаціях. Наприклад, ЮНІСЕФ надав гуманітарну допомогу мільйонам дітей, які постраждали від війни в Сирії.

У майбутньому міжнародні механізми захисту прав дітей в кризових ситуаціях можуть стати ще ефективнішими. Для цього перш за все, необхідно забезпечити безперешкодний доступ гуманітарних організацій, спеціалістів та волонтерів до зон кризи, де перебувають діти. Це дозволить надавати допомогу, моніторити ситуацію та забезпечувати захист прав дітей в реальному часі.

Другим важливим аспектом є підвищення політичної волі з боку держав до захисту прав дітей. Держави повинні бути віддані і готові приймати необхідні закони та стратегії. Це означає виділення відповідних ресурсів, розробку кампаній та програм, а також співпрацю з міжнародними організаціями та надання їм доступу до своїх територій для виконання гуманітарних місій.

Наостанок, для підвищення ефективності міжнародних механізмів захисту прав дітей в кризових ситуаціях треба оновити та вдосконалити існуючі механізми притягнення до відповідальності за порушення прав дітей. Тільки жорсткі покарання за порушення можуть убезпечити від їх вчинення [12].

Міжнародні механізми захисту прав дітей в кризових ситуаціях існують з метою забезпечення безпеки, добробуту та захисту дітей в умовах війни, природних катастроф, епідемій та інших кризових ситуацій. Вони розвиваються з метою гарантувати дотримання основних прав дітей, надавати гуманітарну допомогу, забезпечувати психологічну та соціальну підтримку, відновлювати освітні системи та запобігати використанню дітей в збройних конфліктах. Міжнародні механізми створюють умови для безпечного та належного розвитку дітей під час кризових обставин.

Джерела:

1. Матвеева Л. Міжнародні та європейські стандарти захисту прав вразливих груп населення. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 3. С. 48–59. URL: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2020.3.05> (дата звернення: 28.10.2023).
2. Черкова К. О. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ. *Juridical scientific and electronic journal*. 2022. № 10. С. 744–746. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/185> (дата звернення: 28.10.2023).
3. Конвенція про права дитини : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р. : станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.10.2023).

4. Резолюція 1612 (2005), ухвалена Радою Безпеки на її 5235-му засіданні, 26 липня 2005 року: Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 26.07.2005 р. № 1612(2005). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d48#Text
5. Рада з. прав людини. Резолюція ООН. https://www.ohchr.org/en/ohchr_homepage. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/COI-ukraine-resolution-29-March-2023_UA.pdf (дата звернення: 28.10.2023).
6. What we do. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/what-we-do> (date of access: 28.10.2023).
7. What we do. *International Committee of the Red Cross*. URL: <https://www.icrc.org/en/what-we-do> (date of access: 28.10.2023).
8. About Us – Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. *Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict – Children and Armed Conflict*. URL: <https://childrenandarmedconflict.un.org/about/> (date of access: 28.10.2023).
9. End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes. *PreventionWeb.net: the knowledge platform for disaster risk reduction*. URL: <https://www.preventionweb.net/organization/end-child-prostitution-child-pornography-and->

trafficking-children-sexual-purposes (date of access: 28.10.2023).

10. Mission. *International Organization for Migration*. URL: <https://www.iom.int/mission> (date of access: 28.10.2023).

11. БАНЧУК- ПЕТРОСОВА О. В. Міжнародні механізми захисту прав та особливості їх застосування в умовах карантину. *Public Law*. 2020. Т. 38, № 2. С. 67–72. URL: <https://doi.org/10.32782/2020-38-07> (дата звернення: 28.10.2023).

12. Кожура Л. О. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДІТЕЙ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Т. 2, № 4(29). С. 108–111. URL: [https://doi.org/10.32837/руув.v2i4\(29\).444](https://doi.org/10.32837/руув.v2i4(29).444) (дата звернення: 28.10.2023).

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Невара Л.

Боянова Анастасія Михайлівна
*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

РОЛЬ МІЖАМЕРИКАНСЬКОЇ КОМІСІЇ У ВИРІШЕННІ МІГРАЦІЙНИХ ПИТАНЬ ТА ПРАВ БІЖЕНЦІВ

У сучасному світі питання міграції та прав біженців є важливими темами, які стосуються численних регіонів, включаючи Північну, Центральну та Південну Америку. Рух населення через кордони та захист прав біженців є питаннями, які вимагають уваги та спільних зусиль для вирішення. В даній доповіді ми розглянемо роль Міжамериканської Комісії з прав людини у контексті міграційних питань та прав біженців, а також її внесок у ці сфери.

Міжамериканська Комісія з прав людини є важливим регіональним органом, який діє у рамках Організації Американських Держав (ОАД) та відповідає за захист прав людини в регіоні Америки. Основні завдання Комісії включають моніторинг порушень прав людини, розгляд скарг громадян, надання рекомендацій державам-членам ОАД та сприяння розвитку правових стандартів у сфері прав людини [1].

Сучасна ситуація щодо міграції в регіоні Америки є складною та багатогранною. Вона включає в себе рух населення через кордони з різних причин, включаючи економічні, соціальні, політичні та екологічні фактори. Цей рух також

включає біженців, які шукають захист від переслідувань та насильства.

Міжамериканська Комісія з прав людини відіграє важливу роль у захисті прав біженців та мігрантів у регіоні. Вона встановлює стандарти та рекомендації, спрямовані на захист прав цих груп. Комісія також проводить моніторинг ситуації та реагує на порушення прав біженців та мігрантів шляхом надання рекомендацій та вимог до держав-членів ОАД [3].

Міжамериканська Комісія співпрацює з іншими регіональними та міжнародними організаціями, урядами та громадськими групами у сфері міграції та прав біженців. Ця співпраця спрямована на розв'язання проблем та покращення умов для мігрантів та біженців.

Комісія досягла позитивних результатів у захисті прав біженців та мігрантів у регіоні, включаючи розгляд скарг та прийняття рекомендацій. Однак існують виклики, такі як недостатні ресурси, законодавчі недоліки та нестабільна ситуація в деяких країнах.

Міжамериканська Комісія з прав людини відіграє важливу роль у вирішенні міграційних питань та захисті прав біженців у регіоні Америки. Її діяльність спрямована на забезпечення безпеки, гідності та прав біженців і мігрантів. Однак існують виклики, які вимагають подальших зусиль та співпраці для їх вирішення [2].

Зважаючи на відсутність безпосереднього представництва Міжамериканської Комісії з прав

людини (МКППЛ) в Україні, її роль у вирішенні міграційних питань та прав біженців в Україні може бути спрощена і полягати в різних аспектах.

МКППЛ співпрацює з іншими міжнародними організаціями та міжнародними правозахисними органами, які працюють в Україні, такими як Управління Верховного комісара ООН з прав людини. Ця співпраця може включати обмін інформацією, консультації та спільні ініціативи з питань міграції та прав біженців.

Також комісія може розглядати індивідуальні скарги щодо порушень прав мігрантів та біженців в Україні. Якщо громадяни або інші особи подають скарги про порушення своїх прав, МКППЛ може проводити розслідування та висувати рекомендації щодо відновлення цих прав.

Можливість проводити моніторинг ситуації з правами мігрантів та біженців в Україні, включаючи умови прийому біженців, процедури їхнього статусу та захист їхніх прав. Це допомагає виявляти проблеми та тиснути на уряд для забезпечення дотримання міжнародних стандартів.

МКППЛ може публікувати звіти та рекомендації щодо ситуації з правами мігрантів та біженців в Україні. Ці документи можуть стати важливим джерелом інформації для українського уряду, громадських організацій та інших зацікавлених сторін у розробці політики та заходів [4].

Загалом, незважаючи на те, що Україна напряму не може отримувати допомогу від Міжамериканської комісії з прав людини, все одно є можливість спиратися на досвід та використовувати її як джерело, що несе за собою не менш важливий внесок.

Джерела:

1. Acceptance of individual complaints procedures for Ukraine. United Nations Human Rights : Office of the High Commissioner for Human Rights. Retrieved from. URL: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=UKR&Lang=EN.

2. African Youth Charter. URL: <https://au.int/en/treaties/african-youth-charter>.

3. American convention on human rights. URL: <https://www.cidh.oas.org/basicos/english/basic3.american%20convention.htm>.

4. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_cory-1.pdf.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Сокур Вікторія Олегівна
*здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

**ВПЛИВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА
ПРАВА ЖІНОК ТА ДІТЕЙ: РОЛЬ
МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У
ЗАХИСТІ ТА ПІДТРИМЦІ**

Збройні конфлікти є поширеною проблемою сьогодення, а їхній вплив на права людини, зокрема на права жінок та дітей, як найбільш вразливих груп суспільства, є дуже серйозним. Актуальність дослідження цієї теми зумовлена тим, що жінки складають більшу частину населення, яке змушене переміщуватись, щоб знайти безпечне місце перебування для себе та своїх дітей, також жінки все частіше стають жертвами гендерно зумовленого насильства, яке використовується в умовах воєнних конфліктів, у тому числі, як засіб маніпулювання та тероризування місцевого населення.

Міжнародне право містить низку норм та стандартів, які регулюють захист прав жінок та дітей в умовах збройних конфліктів. Зокрема, такі основоположні акти міжнародного гуманітарного права, як Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, містять положення, які є обов'язковими для дотримання усіма сторонами конфлікту, і які забезпечують захист цивільних осіб, зокрема жінок і дітей.

Виходячи зі змісту Преамбули Декларації про захист жінок і дітей у надзвичайних

обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р.: «необхідність міжнародного захисту прав жінок зумовлена стражданнями жінок та дітей, що належать до цивільного населення, які у період надзвичайних ситуації та збройних конфліктів занадто часто стають жертвами нелюдських актів та відчувають тяжкі страждання» [3].

В контексті вивчення впливу російської збройної агресії на права жінок та дітей доцільно буде розглянути положення резолюції Європарламенту про вплив війни проти України на жінок від 05 травня 2022 року. Окрім засудження військової агресії РФ проти України, Європарламент вказав про: «необхідність співпраці європейського співтовариства у сфері боротьби з такими явищами, як: торгівля жінками і дітьми, сексуальне насильство, гендерне насильство і множинна дискримінація; надання системної допомоги Україні по фіксуванню воєнних злочинів проти цивільного населення, зокрема проти жінок і дітей, і притягненню винних до відповідальності за національним та міжнародним правом» [6].

Міжнародні організації відіграють важливу роль у захисті прав жінок та дітей під час збройних конфліктів. Організації, такі як спеціальні комітети ООН, «ООН-Жінки», Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Women's Initiatives for Gender Justice (WIGJ), і багато інших, надають гуманітарну допомогу, що включає в себе медичну, соціальну та

психологічну допомогу, та забезпечують надання прихистку для цих категорій населення. Міжнародні організації також ведуть спостереження за порушенням прав жінок та дітей у збройних конфліктах і допомагають у документуванні таких фактів та зборі доказів для обвинувачення осіб відповідальних за воєнні злочини.

Основними правозахисними органами, що діють в рамках ООН та забезпечують дотримання прав жінок та дітей є: Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок та Комітет з прав дитини.

Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) складається з незалежних експертів, які здійснюють моніторинг виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, що була ухвалена ООН у 1979 році. CEDAW може ініціювати процедуру розслідування в разі, якщо отримає достовірну інформацію, що вказує на серйозні або систематичні порушення державою-учасницею будь-якого з прав, передбачених Конвенцією [5]. Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок в Загальній Рекомендації №35 закликає держави «забезпечити ефективне відшкодування шкоди жінкам, які постраждали/пережили гендерно зумовлене насильство. Відшкодування має включати різні заходи, такі як грошова компенсація та надання правових, соціальних та медичних послуг, в тому числі медичних послуг для забезпечення сексуального, репродуктивного

та психічного здоров'я та повного відновлення, а також задоволення та гарантії неповторення відповідно до загальних рекомендацій № 28, 30 і 33» [2].

Комітет з прав дитини складається з 18 незалежних експертів, які здійснюють моніторинг виконання державами-учасницями Конвенції про права дитини яка була ухвалена 20 листопада 1989 р. Комітет також здійснює моніторинг дотримання Факультативних протоколів до Конвенції, що стосуються участі дітей у збройних конфліктах і торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії.

Важливою подією у процесі становлення правозахисних організацій було заснування у 2010 році окремої агенції ООН, яка повинна була виступати виключно за права жінок – «ООН-Жінки». Агенція підтримує участь жінок у всіх аспектах життя нарівні з чоловіками, зосереджуючись на п'яти пріоритетних напрямках: «підвищення провідної ролі та участі жінок; припинення насильства щодо жінок; залучення жінок до участі в усіх процесах, пов'язаних із забезпеченням миру та гарантуванням безпеки; розширення економічних можливостей жінок; надання вагомого значення питанню гендерної рівності в плануванні національного розвитку й бюджету» [4].

Women's Initiatives for Gender Justice (WIGJ) - це міжнародна жіноча правозахисна організація, яка виступає за гендерно-інклюзивне правосуддя та працює над створенням ефективного та

незалежного Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Організація виступає за включення гендерно зумовлених злочинів у розслідування та переслідування МКС, а також просуває права жінок-жертв/постраждалих від збройних конфліктів протягом усього процесу правосуддя, в тому числі через Цільовий фонд для потерпілих. WIGJ виступає за використання міжнародних договорів, зокрема Римського статуту МКС, для просування прав жінок та гендерної рівності на національному рівні [1].

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що міжнародні організації відіграють важливу роль у захисті та підтримці прав жінок та дітей, проте існують виклики, які потребують подальших зусиль та розвитку механізмів для їх вирішення. Серед них, зокрема можна виділити фінансові обмеження, складність доступу до зон проведення бойових дій, недостатнє співробітництво між організаціями та сторонами конфлікту.

Для покращення захисту прав цих категорій населення в збройних конфліктах важливо забезпечити постійний моніторинг, оцінку та коригування діяльності міжнародних організацій. Зокрема, необхідно забезпечити стабільне фінансування гуманітарних програм і зміцнення співпраці між організаціями.

Джерела:

1. GenderJustice - Women's Initiatives for Gender Justice. Women's Initiatives for Gender

Justice. URL: <https://4genderjustice.org> (дата звернення: 28.10.2023)

2. CEDAW, Загальна Рекомендація № 35 з Гендерно-Обумовленого Насильства щодо Жінок, Оновлення Загальної Рекомендації № 19, п. 46.

3. Декларація про захист прав жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів від 14 грудня 1974 року. *Zakon online*. URL: <https://cutt.ly/wVe6VhH>. (дата звернення: 28.10.2023)

4. Правовий аналіз законодавства (за Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок): *Стислий посібник*: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/429/3.pdf> (дата звернення: 28.10.2023)

5. Процедура розслідування. Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw/inquiry-procedure> (дата звернення: 28.10.2023)

6. Резолюція про вплив війни проти України на жінок від 5 травня 2022 року. URL: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2022/2633\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2022/2633(RSP)) (дата звернення: 28.10.2023)

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Бондарюк Ольга Олегівна
*аспірантка кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

У часи збройних конфліктів і політичної нестабільності захист прав і свобод людини стає першочерговим. Саме міжнародне право та інститути забезпечують основу для такого захисту як у загальному, так і в регіональному контексті.

Найбільш повне визначення поняття міжнародного механізму захисту прав особи дає О.М. Руднева. Щоб розкрити зміст і основні елементи структури міжнародного механізму реалізації особи, вчена звертається до визначення суміжного поняття «механізм реалізації норм міжнародного права», який вчена характеризує як сукупність нормативних та інституційних (організаційноправових) засобів, що використовуються суб'єктами міжнародного права на міжнародному і національному рівні, з метою реалізації норм [8, С. 28].

Виходячи з вищевикладеного, Руднева О.М. усі міжнародні механізми захисту прав людини поділяє на два види: 1) конвенційні (нормативні) механізми захисту прав людини; 2) інституційні механізми захисту прав людини [7, С. 136].

Надамо характеристику кожному з видів спираючись на захист конкретних права людини – права на приватність, права на приватне життя.

На підставі наведених підходів вчених виокремлено загальні ознаки міжнародного конвенційного механізму захисту прав як складової міжнародного механізму захисту: 1) є зовнішньою формою вираження системи юридичних норм і принципів у сфері захисту прав людини; 2) становить систему міжнародно-правових актів, які можуть прийматися у формі пактів, договорів, угод, конвенцій; 3) закріплює гарантії щодо дотримання державами прав людини [4, С. 166].

Існування та ефективність міжнародних механізмів та їх забезпечення мають вирішальне значення для дотримання та поваги міжнародних норм прав і свобод людини. У ситуаціях, коли національний механізм не може гарантувати реалізацію прав і свобод людини, міжнародне право пропонує можливість використання міжнародних механізмів для забезпечення та захисту прав і свобод особи.

Загально визнаним є факт, що в основі діяльності ООН в області розвитку, захисту і нагляду за дотриманням прав людини й основних свобод, лежить Міжнародний Білль про права людини. Як правило, до Білля включають три документи: Загальну декларацію прав людини (1948 рік), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 рік) і Міжнародний пакт про громадянські і політичні

права (1966 рік) і два додаткових протоколи до нього [6, С. 6].

Розглядаючи конкретні компоненти механізму захисту прав міжнародної конвенції, важливо підкреслити, що численні міжнародні договори про захист прав людини були сформульовані під егідою ООН. Ці договори спрямовані на розширення положень, викладених у Загальній декларації прав людини, яка була прийнята та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року. У той час як юридичне закріплення прав «другого покоління» є пов'язаний із прийняттям Загальної декларації, сам документ прямо не класифікує ці права як окрему групу чи розділ; швидше, він просто перераховує їх. Це пов'язано з правовою природою декларації. На думку Н.М. Калюжної, оскільки Декларація була прийнята у вигляді резолюції, то, відповідно до Статуту ООН, вона носить лише рекомендаційний характер [3, С. 116].

Водночас принципи, викладені в Загальній декларації прав людини, є домінуючими майже в усіх національних і міжнародних правових інструментах, помітно представлені в конституціях багатьох країн світу. Це особливо помітно для країн, які сформулювали свої конституції в післявоєнний період.

Серед міжнародних актів слід відмітити Загальну декларацію прав людини 1948 р. [2], Міжнародний пакт про громадянські і політичні

права [5], Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, у статті 12 Загальної декларації прав людини [2] встановлено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання або таких посягань» [2]. Ця стаття визначає важливість захисту не лише права на недоторканність приватного життя, але й пов'язаних із цим прав на сім'ю, житло та кореспонденцію. Ці права нерозривно пов'язані з правом на приватність, і їх визнання підкреслює важливість приватності як фундаментального права людини. Вказана стаття визнає необхідність правового захисту цих прав від втручання чи нападів з боку будь-яких суб'єктів, включаючи державу.

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (далі – МПГПП) встановлено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію (пункт 1 статті 17) [5].

Формулювання, використане в статті 17 МПГПП, є широким і охоплює низку сфер, пов'язаних з приватним життям, включаючи втручання в особисте життя, сім'ю, житло та

листування. Право на приватність тісно пов'язане з правом на автономію та особистий розвиток, і коментована стаття гарантує, що особи захищені від втручання в ці права з боку держави чи інших суб'єктів.

Однією з особливостей статті 17 МПГП є те, що вона не конкретизує обсяг захисту права на приватність. Натомість він забезпечує загальну структуру, яку можна тлумачити широко, щоб охопити низку питань, пов'язаних із конфіденційністю.

Подібні положення щодо права на недоторканність приватного життя містяться в регіональних міжнародних угодах, спрямованих на захист прав людини. Наприклад, положення щодо захисту права на приватність містяться в ст. 11 Американської конвенції з прав людини 1969 р., ст. 7 Хартії основних прав Європейського Союзу тощо.

Окремі положення, що стосуються захисту права на приватне життя містяться в актах, що мають рекомендаційний характер. Це, зокрема, Резолюція № 428 (1970 р.) Консультативної асамблеї Ради Європи [1], Правила забезпечення захисту приватності у зв'язку із транскордонним переміщенням інформації про особу, встановлені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також ціла низка Рекомендацій Комітету міністрів РЄ, таких як: Рекомендація № R (81) 19 від 25 листопада 1981 р. про доступ до інформації, що міститься у розпорядженні державних органів, Рекомендація

№ R (91) 10 від 9 вересня 1991 р. щодо передачі інформації особистого характеру третім особам, що міститься в розпорядженні органів влади та інші.

Система правових документів, спрямованих на захист права на приватне життя, охоплює численні міжнародні договори, конвенції, резолюції та інші відповідні документи. Однак це дослідження буде зосереджено насамперед на основних міжнародних актах, згаданих раніше, надавши характеристики та подробиці про них. Очевидно, що міжнародний механізм захисту прав людини включає значний набір нормативних інструментів, які визнають важливість права на приватне життя для добробуту та належного існування людей.

Міжнародні організації, відповідальні за захист права на приватне життя, такі як Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Європейський комітет із соціальних прав, Європейський суд наголошують на важливості дотримання мінімальних міжнародних стандартів у сфері конфіденційності та приватності особистого життя. Ці установи відіграють вирішальну роль у моніторингу та забезпеченні захисту права на приватне життя на міжнародному рівні.

Досліджуючи міжнародний інституційний механізм захисту прав особи М. Антонович висловив, що до інституційного механізму відносить міжнародні органи для контролю за дотриманням міжнародних угод щодо

захисту прав людини. Натомість О. М. Руднева характеризує інституційний механізм як систему організаційних інструментів та процедур [7, С. 136].

Функції міжнародних органів і організацій у механізмі захисту прав людини визначають їх роль і місце в системі.

Як і нормативно-правові механізми, інституційні механізми захисту прав за принципом дії можна поділити на універсальні та регіональні. До них відносять зокрема, постійні органи ООН (Генеральна Асамблея ООН, Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОП), комісія ООН з прав людини тощо), органи, що сформувалися в наслідок підписання міжнародних угод (Комітет ООН з прав людини, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет з расової дискримінації та ін) та спеціалізовані установи ООН (Міжнародна організація праці, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) тощо.

Отже, міжнародний механізм захисту права на приватне життя характеризується своєю багатогранністю. Міжнародні механізми захисту прав особистості охоплюють як нормативні, так і інституційні елементи та мають вирішальне значення для збереження прав і свобод людей. Ці механізми служать основними інструментами для захисту прав і свобод особи, коли вони стикаються з політичними та соціальними проблемами.

Джерела:

1. Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights - Right to respect for private and family life, home and correspondence. URL: https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_8_eng.pdf.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Калюжна Н. М. Соціальні права людини в сучасному міжнародному праві як гарантії розвитку національних систем управління соціальним захистом. Наукові праці МАУП. 2012. Вип. 2 (33). С. 114–119.
4. Максимович Р.О. Конституційно-правовий механізм захисту соціальних та економічних прав і свобод людини і громадянина в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2017. 266 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
6. Протидія дискримінації і расизму : міжнародні угоди / Харківська правозахисна група. Х. : Права людини, 2009. 356 с.
7. Руднева О. М. Міжнародні механізми захисту прав людини: поняття та класифікація. Наше право, 2010. № 2. Ч. 2. С. 135–140.
8. Руднева О. М. Поняття та види міжнародних інституційних механізмів

забезпечення та захисту прав людини. Право і суспільство. 2012. № 2. С. 27–32.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Цибульська О.

**Гокунь Вікторія Сергіївна
Хачибабян Розі Карапетівна**

здобувачі вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Після того, як Україна стала незалежною державою, питання про її інтеграцію до Європейського Союзу (ЄС) стало дуже важливим. Тоді розпочалась активна фаза двостороннього співробітництва, спрямоване на розширення спектру взаємодії між Україною та ЄС, а також на встановлення відповідного правового регулювання цих відносин.

За словами О. В. Стрельцової, протягом процесу формування України як суверенної, незалежної держави була створена система правових принципів співробітництва з ЄС, яка включає чотири основні компоненти. По-перше, це фундаментальні, основоположні акти міжнародного права; по-друге, це міжнародні договори, укладені між Україною і ЄС, причому

як широкомасштабного (комплексного), так і галузевого характеру; по-третє, у системі правових засад, що регулюють відносини між нашою державою і Європейським Союзом (ЄС), важливою складовою є документи ЄС з питань співробітництва з Україною, такі як програмні, рекомендаційні, декларативні та інші, які мають характер актів «soft law»; по-четверте, це внутрішні правові акти, які становлять джерело вторинного права Європейського Союзу. Крім того, це також включає вітчизняні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, пов'язані з процесом євроінтеграції. Юридична сила, правова природа, коло суб'єктів правотворчості та обсяг дії є факторами, що роблять різницю між складовими систем правових засад співробітництва України і Європейського Союзу (ЄС). Однак, разом вони становлять спільні правові досягнення і фундамент для подальшого розвитку відносин між Україною і ЄС.

Міжнародно-правове регулювання відносин між Україною та Європейським Союзом ґрунтується на двох міжнародних договорах, які становлять його основу: Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сторони (далі – Угода про асоціацію) [2], та Угода про Партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. (далі – УПС) [1].

УПС виступила історичним документом, в якому було встановлено характер та особливості взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом, де у статті 1 цієї Угоди закріплені такі цілі партнерства як: забезпечення відповідних рамок політичного діалогу між Сторонами для розвитку тісних політичних зв'язків; розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами має на меті прискорення сталого розвитку; а також утворення основ для взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва; підтримка зусиль України у зміцненні демократії та розвитку її економіки, а також завершенню переходу до ринкової економіки [1].

Упродовж періоду з 2007 до 2011 року, Україна та Європейський Союз активно продовжували свій курс на євроінтеграцію: проведено 21 раунд переговорів для підготовки новітньої Угоди про асоціацію, а також 18 раундів переговорів з метою створення зони вільної торгівлі. У 2014 році була підписана Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом [2].

Саме тому, розгляд Угоди про партнерство і співробітництво повинен бути здійснений в контексті Угоди про асоціацію.

Як зазначає Т. М. Анакіна, Угода про асоціацію, так само як Угода про партнерство і співробітництво, є двостороннім міжнародним публічним договором, який встановлює режим міжнародного співробітництва між Україною,

Європейським Союзом і його 28 державами-членами. Ці угоди відносяться до категорії “змішаних угод”, оскільки їх предмет не повністю належить виключній компетенції Союзу, але включає норми, які стосуються спільної компетенції ЄС та його держав-членів. [3]. Однак, ці два документи не можна вважати ідентичними в своєму призначенні та сутності. Предмет Угоди про асоціацію значно ширший, ніж у Угоді про партнерство і співробітництво. Крім традиційних сфер двостороннього співробітництва, вона також регулює співпрацю в галузях військового співробітництва, зовнішньої та безпекової політики, громадянського суспільства, розвитку людського потенціалу, юстиції та інших.

Дивлячись на правову сторону співвідношення досліджуваних актів потрібно звернути увагу на те, що УПС [1] та Угода про асоціацію [2] мають тотожний предмет регулювання, та при прийнятті останнього акту одночасно необхідно розглядати питання про пріоритетність конкретних норм акту та можливу втрату чинності певних правил чи юридичних документів в цілому.

Угода про асоціацію може замінити Угоду про партнерство і співробітництво коли вона втрачає свою чинність. Однак вказана норма стане чинною тільки після того, як Угода про асоціацію набуде чинності [2], тому треба звернути увагу на процедуру набрання чинності цим міжнародним договором. Це питання регулюється статтею 486 Угоди про асоціацію,

яка визначає, що ця Угода стає чинною з першого дня другого місяця після подання останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження для архіву [2]. Угода набула повної чинності 1 вересня 2017 року після завершення довгого процесу ратифікації.

Цей юридичний факт почав діяти 1 листопада 2014 року і стосується політичних відносин між сторонами, як це вказано в Вербальній ноті Генерального секретаріату Ради Європейського Союзу. Взаємовідносини, що регулюються Угодою про асоціацію, почали частково діяти з цієї дати, і тому положення Угоди про співробітництво і безпеку, які врегульовували ті самі питання, стали неактуальними з моменту, коли політична частина Угоди набула чинності. Проте, в період такого тимчасового застосування Угоди, норми, які не входять в цю часткову дію, продовжують бути чинними.

Упродовж 2022 року відбувся історично високий рівень політичного діалогу між Україною та Європейським Союзом. Було здійснено понад 30 контактів, включаючи зустрічі між Президентом України та Президентом Європейської Ради. Президентка Європейської Комісії провела три візити до України, а Президент Європейської Ради - два візити. Крім того, Прем'єр-міністр України та Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції відвідали Брюссель, а Міністр закордонних справ підтримував активний діалог з

Високим представником ЄС у закордонних справах і з питань політики безпеки.

Відбулися численні зустрічі з Європарламентом, в тому числі в рамках міжпарламентських контактів. У результаті цієї співпраці було ухвалено 15 резолюцій, що стосуються підтримки України та протидії росії. Також була проведена позачергова пленарна сесія Європарламенту, на якій обговорювалася агресія росії проти України.

Забезпечувалися регулярні політичні та галузеві зустрічі, включаючи засідання Ради асоціації Україна-ЄС. У процесі зближення в сфері зовнішньої політики та політики безпеки, Україна приєдналася до заяв ЄС, включаючи обмежувальні заходи. Це стало обов'язковою умовою для стратегічного курсу України на наближення до членства в ЄС. За результатами 24-го Саміту Україна-ЄС було відзначено позитивну динаміку у досягненні високого рівня конвергенції у цих сферах, який становить 95% станом на лютий 2023 рок

Процес євроінтеграції України відбувається в умовах широкомасштабної російської інтервенції. Війна, ініційована країною-агресором, з одного боку, підкреслила готовність українців захищати незалежність своєї країни та обрати європейський шлях розвитку, об'єднала український народ та зміцнила громадську підтримку інтеграції до ЄС. З іншого боку, вона активізувала процеси євроінтеграції, надала нового змісту політиці Європейського Союзу

щодо України, а також змусила переглянути підходи та пріоритети у сфері безпеки.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що в даний момент міжнародно-правове регулювання відносин між Україною та Євросоюзом здійснюється одночасно за двома основними документами. З одного боку, Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їхніми державами-членами. Дивлячись з іншого боку, це Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, і Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами.

Тому подвійна система регулювання виникає з того, що Угода про асоціацію почне набирати чинності у повному обсязі лише після завершення процедури ратифікації. Однак завдяки узгодженню між сторонами, певні положення цієї Угоди вже застосовуються тимчасово. Це призвело до ситуації, коли деякі положення Угоди про співробітництво [1], які регулюють ті самі сфери відносин, втратили свою чинність через цю часткову дію Угоди про асоціацію.

Джерела:

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами : Підписана ум. Люксембург 14 червня 1994 р. Офіційний вісник України від 29 червня 2006 р. №24. С. 203. Ст. 1794.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони : Підписана у м. Брюссель 21 березня і 27 червня 2014 р. Офіційний вісник України від 26 вересня 2014 р. №75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.

3. Анакіна Т. М. Порівняльно – правова характеристика Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Вісник Нац. акад. прав. наук України : зб. наук. пр. Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2013. №4 (75). С. 123–132.

4. Звіт про виконання угоди між Україною та Європейським Союзом за 2022. URL; https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Секція № 4
РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Kutluhan Bozkurt
Assoc. Prof. Dr., LL.M. Eur.,
Istanbul Gedik University, Faculty of Law

DYNAMICS OF RELATIONS BETWEEN THE
EU AND TURKEY: CHALLENGES AND
PROSPECTS

In effect, the historical background of the relations between the parties dates to the end of the 1950's. After setting up the European Economic Community (EEC) in 1958, Turkey took action for the first time to the EEC in July 1959. The interviews started, and on September 12th 1963 the Agreement known as Ankara or the Association Agreement was eventually signed by the parties after the negotiations. The agreement entered into force on December 1st 1964. The agreement fundamentally aimed to create an association between the parties. Later, the Ankara Association Agreement was supplemented by a protocol signed in November 1970.

Turkey stands out as the only country that is a member of the Customs Union without being a full member of the EU. And although there are serious problems and disagreements between the parties, economic relations between the two parties are strong. The application of the Customs Union has already shown difficulties for Turkey especially when EU has been concluding more and more FTAs with

third countries. Turkey's benefit from these FTAs is quite limited. Turkey's possibilities to benefit from the FTAs between the EU and third countries depend on the acceptance of a Turkey clause? by third countries while third countries (and the EU) already reap the benefits of the favourable trade regime. This trade and customs regime, de facto without a common external tariff as in textbook customs unions, leads to asymmetries between the access of Turkey's exports to third markets and the access of third country exports to the Turkish market. Therefore, voices have been heard to update the customs union and solve issues related to the asymmetry of the trade regime

The relations between the European Union (EU) and Turkey are challenging for the parties involved. Their complexity is reflected in Turkey's long and inconclusive accession process, taking into consideration that Turkey's aspirations to join the EU span over half a century.

The Helsinki Summit of Heads of State and Government, which was held on December 10-11, 1999 was the beginning of a new period in the EU-Turkey affairs, as Turkey presumed "candidate status" during the Summit. Finally, at the Brussels Summit on December 16-17, 2004, the consensus reached at the 1999 Helsinki Summit was reiterated, as the European Council recognized that Turkey had sufficiently fulfilled the political criteria. The requirements for the opening of accession negotiations were defined by the European Council in December 2004 and the Council decided to begin the stage of accession negotiations with Turkey on

October 3, 2005. Subsequently, the Commission adopted a Communication on the civil society dialogue between the Union and candidate jurisdictions which presents a general framework on how to create and strengthen the connection between civil societies in member states and candidate jurisdictions.

The examination of the *acquis* started in October 2005, along with the adoption of a Negotiating Framework by the Council, outlining the principles that govern the negotiations with Turkey. This was followed by the formal commencement of accession negotiations with Turkey. Later in December 2005, the Council adopted an updated Accession Partnership for Turkey. The negotiations with Turkey continued from June 2006 until 2017.

A by-product of this long and difficult process has been the hybrid trade regime that exists between the EU and Turkey. It could roughly be described as an incomplete customs union and is further characterized by incoherent sets of third country FTAs. The aim of this paper is to explain how this Custom Union relationship has been constructed over time and to assess its consequences. This case is relevant also from the perspective of building a hybrid trade regime with the UK post-Brexit. Process tracing will be employed, in combination with official and policy document analysis.

According to the European Commission, Turkey plays a critical role as a strategic partner of the EU in key areas such as the economy, security, counter-terrorism, and migration. However, Turkey

has been regressing in terms of democracy, rule of law, and fundamental rights, which have led to instability in the relationship between the two parties. This instability has been evident in the accession negotiation process and has caused tensions and conflicts. The issues causing stress and friction in the relationship can be categorized into different areas: accession negotiations, refugee crises, visa-free regime, customs union, and others.

A trade regime that is a necessary part of integration has gradually been installed between the EU and Turkey, built on a faulty CU. It should be noted that whereas initially, the CU was evaluated rather positively in terms of rising trade volumes and Turkey's integration in the EU and global markets, more recently, doubts have been raised as to the favorable effects of the trade regime for Turkey [1].

Because of the CU, Turkey is pressured and also obliged to admit the FTAs signed and accepted by the EU and member state thus, is obliged to sign FTAs with third states already signed FTAs with the EU. It must be emphasized that Turkey does not have a right in the EU's FTAs as it is not a full member of the EU. Therefore, the trade regime between the EU and Turkey has put forth an asymmetric, in another word's a hybrid, approach and practice. Specifically, the proliferation of third country FTAs signed by the EU has complicated the trade regime, and is noted by Turkish viewer to have led to negative effects for Turkey. For that reason, a revision of the customs legislation is needed, however, it will not be easy to put this into reality, both because of Turkey's

incapacity to have the conditions for a full membership and as a consequence of political and legal tensions and impassable attitudes of certain countries within the EU vis-à-vis Turkey.

The relations between Turkey and the EU are complex and have different dimensions, including (geo-)political, economic, and legal issues. However, according to the latest Turkey 2020 Report, the EU is concerned about the lack of corresponding measures and reforms in Turkey, despite their repeated commitment to the EU accession objective. There is also a serious concern regarding the deterioration of democracy, the rule of law, fundamental rights, and the independence of the judiciary in Turkey, with a backsliding trend in many areas [2, p.3].

Moreover, the EU-Turkey relations have been negatively affected by developments in Syria and Libya, exploratory activities of Turkey in the Eastern Mediterranean, Navtex announcements, and Cyprus policies. Due to these issues, the European Council decided to initiate a positive political EU-Turkey agenda and took constructive efforts to stop illegal activities towards Greece and Cyprus that were being carried out by Turkey[3, p.3]. However, Turkey did not accept the objections of the EU regarding that their policies in the Eastern Mediterranean are illegal. As a result, the relations between the parties can be described as tense and turbulent.

References:

1. Ülgen, S. & Dilek, P. Y. (2015), Gümrük Birliği'nde Yeni Dönem ve İş Dünyası, TUSİAD, 7/2015, 10-568.

2. Commission Staff Working Document Turkey 2020 Report, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2020 Communication on EU Enlargement Policy {COM(2020) 660 final} - {SWD(2020) 350 final} - {SWD(2020) 351 final} - {SWD(2020) 352 final} - {SWD(2020) 353 final} - {SWD(2020) 354 final} - {SWD(2020) 356 final}, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/turkey_report_2020.pdf

3. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Turkey 2021 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2021 Communication on EU Enlargement Policy
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f7862961-3197-11ec-bd8e-01aa75ed71a1/language-en>

Mahlakelidze Heorhii

student of National university «Odesa law academy»

LEGAL SYSTEM OF PROTECTION OF MIGRANTS RIGHTS IN THE EU

Migration is a process of movement of people (migrants) across the borders of certain territories with a change of residence permanently or for a long

time, which is characteristic of the society of any state and required legal regulation. Russia's escalation of the armed conflict and the start of full-scale invasion in Ukraine on February 24, 2022 led to civilian casualties and the destruction of civilian infrastructure, which forced people to leave their homes and migrate in search of safety, protection and assistance, in particular to EU countries. According to the statistics of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees, as of October 26, 2023, about 5.8 million Ukrainian citizens registered in EU countries as refugees [1].

EU as an area of open borders and freedom of movement, member states share the same fundamental values and a common approach to guaranteeing high standards of protection for refugees, which are determined by a common migration policy, the legal basis of which is the founding treaties of the EU - The EU Treaty of 1992 and the Treaty on the Functioning of the EU of 1957.

Adhering to the common migration policy, the EU member states bear a joint responsibility for the dignified reception of asylum seekers, ensuring their fair treatment and consideration of their case according to uniform standards. This ensures that no matter which Member State the protection seeker turns to the result will be the same. Uniform standards, protection procedures, cooperation of member countries in the issue of asylum and the protection of migrants are governed by a joint European Asylum System, created in 1999, when the European Council has undertaken to work on the

creation of a specified system on the basis of a complete and inclusive consistency. The tasks of this System are: creation of a unified asylum status for citizens of third countries actual for all EU member states; the unified status of additional protection for the citizens of third countries who need international protection without asylum in the EU; creation of unite procedures for granting and depriving the status of asylum or additional protection and other [2, p. 149]. Today the system regulated by five legislative tools and one EU agency, that is: Directive 2013/32 on granting procedures asylum; Directive 2013/33 About Admission Conditions; Qualification directive 2011/95 that established the criteria for applicants for refugee status; Dublin Regulation III of 2013, which strengthens the protection of asylum seekers during the procedure of determining the state responsible for the case and clarifies the rules governing relations between states; EURODAC regulation of 2013 – databases of fingerprints of the EU which supports the definition of the Member State responsible under the Dublin Regulation and allows law enforcement authorities to access the database under strictly limited circumstances in order to prevent or identify persons who have crossed the border illegally; Agency of the European Union for asylum that is responsible for improving the functioning of Asylum System.

Analyzing the above-mentioned normative acts, we can identify four statuses of persons relocated to the EU, who are granted international legal protection within the framework of Asylum

System: asylum seekers; refugees; persons who are granted additional protection; persons granted temporary protection.

The status of an asylum seeker, in accordance with EU legislation is not defined as a separate status of persons applying for international legal protection, but rather as a transitional stage between the status of a citizen of a country that is not a member of the EU, or stateless persons who apply for international legal protection and at the time of receiving the status of a refugee or a person in need of additional protection [3 p. 49]. However, although the status of asylum seekers is not allocated to a separate category, EU legislation clearly separates them from other persons who need protection. In general, asylum seekers enjoy the same list of rights together with the above-mentioned persons under international legal protection, but this list is somewhat limited, in particular, asylum seekers have the right to stay exclusively on the territory of the country in which the case for granting the status is being conducted refugee or supplementary protection.

Refugees in EU defined as «citizens of a third country who, due to well-founded fears, have been persecuted on the grounds of race, religion, nationality, political views or belonging to a certain social group, who is outside the country of citizenship and cannot or because of such fear is unwilling to use the protection of that country, or a stateless person who, being outside the country of previous permanent residence for the same reasons as mentioned above, cannot or due to fear of persecution does not want to

return to him». Talking about persons who are granted additional protection are defined as: «citizens of a third country who do not meet the requirements of refugee status, but in respect of whom strong grounds have been proven to believe that the relevant persons in the event of return to their country of origin, or in the case of stateless persons - state, to the country of his former permanent residence, faces a real risk of suffering serious harm and cannot or, because of such a risk, does not want to take advantage of the protection of this country» [4, ch. d-g, art. 2]. The scope of rights enjoyed by persons with the specified statuses is contained in Directive 2013/33, which, in particular, grants these two statuses a similar list of rights to citizens of third countries who are in the territory of the EU on legal grounds, which is based on the regime of the greatest contribution, in particular: the right to travel within the host country that provides protection and beyond its borders; the right to information and documents in the language of origin; the right to obtain a residence permit; the right to employment; access to necessary medical care, etc. But it should be noted that the EU legislation allocates a slightly larger range of rights to refugees than to persons with the status of additional protection, in particular, for the former, a broader term has been introduced regarding the duration of the residence permit and the scope of social security measures.

If previous statuses of international legal protection are customary in EU legislation, the status of temporary protection already belongs to

exceptional measures. Temporary protection is defined as a procedure of an exceptional nature to provide in the event of a mass influx or imminent mass influx of displaced persons from third countries who cannot return to their country of origin, immediate and temporary protection to such persons, in particular if there is also a risk that the asylum system will not be able to process this influx without negative consequences for its effective operation in the interests of the persons concerned and other persons claiming protection. This status was adopted by Directive 2001/55 after the conflicts in the former Yugoslavia, which caused significant flow of migrants. First time when mentioned Directive was put into effect was on March 2, 2022 [5] by European Council in response to Russia's unprecedented invasion of Ukraine in order to offer quick and effective assistance to Ukrainian citizens fleeing the war. The use of the Directive gave citizens of Ukraine the right to apply for the status of a person in need of temporary protection, which grants such rights as: the right to residence for the entire period of protection; access to the labor market and housing; the right to medical and social assistance, etc. The temporary protection of Ukrainian citizens will currently last until March 4, 2025, with the possibility of an extension of up to three years depending on the development of the situation in Ukraine.

Thus, it can be concluded that the system international legal protection of the rights of migrants in the EU is quite extensive, containing four statuses of international legal protection, which are clearly

regulated by legislative acts that define granting procedures, number of legislative acts, that create conditions for providing protection, standards and procedures for providing such protection.

References:

1. Ukraine refugee situation. Official website of the Office of the UN High Commissioner for Refugees. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 26.10.2023).
2. European law: European Union law: a textbook in three books / for general ed. V.I. Muraviov. Kyiv: In Yure, 2015. Book 3. 408 p.
3. Andrela A.-M.V. The right of asylum: European experience and Ukrainian realities. Scientific Bulletin UzhNU. Series «Law». 2018. Edition 53. Vol. 1. P. 48-50.
4. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and Council of December 13, 2011 on the standards of qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0095> (date of access: 26.10.2023).
5. Council Implementing Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing

temporary protection. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2022/382/oj (date of access: 26.10.2023).

Науковий керівник – доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Войтович П.

Дмітрієва Валерія Сергіївна
Чибуква Олександра Володимирівна
здобувачі вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ
МІЖНАРОДНОГО ДОГОВОРУ У
НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО:
ДОСВІД КРАЇН РІЗНИХ
ПРАВОВИХ СИСТЕМ**

На сьогоднішній день міжнародні договори є найважливішою складовою частиною реалізації зовнішньої політики України. Вплив норм міжнародного права на внутрішньодержавне простежується через узгодження змісту норм національного права та відповідних положень міжнародного права. Під імплементацією прийнято розуміти фактичну реалізацію міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні, здійснювана шляхом трансформації міжнародно-правових норм у національні законодавчі та підзаконні акти [4, С. 133-134]. Питання національної імплементації міжнародних договорів є об'єктом

дослідження багатьох вітчизняних та іноземних правників.

Саме залежно від виду національної правової системи на практиці можна виокремити два основні підходи до імплементації норм міжнародного права. Перший виник в Англії і є характерним для країн англосаксонської правової системи. Даний підхід пов'язаний із загальновизнаним твердженням Вільяма Блекстона, який визначав право народів, як частину права держави. В Англії таке узагальнення кваліфікують як доктрину, що не має вирішального значення в регулюванні внутрішньодержавних відносин, бо не має загальнообов'язкової юридичної сили [5, С.22].

Після Англії імплементація норм міжнародного права була сприйнята США. При цьому, в США судова гілка влади, насамперед у вигляді вищих судів федерації та штатів відіграє основоположну роль у забезпеченні належної реалізації положень міжнародних договорів у національній системі права. Саме завдяки рішенням судів США, які стали прецедентами, була створена так звана «доктрина самовиконання» положень міжнародних договорів. Відповідно до цієї доктрини, у випадку, коли не вимагається прийняття певного правового акта для їхньої імплементації, міжнародні договори автоматично стають частиною національного законодавства США.

Таким чином, деякі положення міжнародних договорів або виконавчих угод

вважають «самовиконавчими». На практиці це означає, що без будь-яких подальших дій з боку Конгресу США, вони діють на рівні закону. Однак, для того, щоб такі положення визнали самовиконавчими та наділили їх прямою дією, є необхідним сформулювати їх чітко та зрозуміло. Такі положення мають прямо наділяти правами та обов'язками державні органи, юридичних та фізичних осіб без будь-якого втручання з боку національних органів державної влади.

Проаналізувавши та дослідивши процедури імплементації положень міжнародних договорів у правопорядку США можемо дійти висновку, що більшою мірою країна притримується дуалістичного підходу щодо взаємодії міжнародного та національного права. А для того, щоб положення міжнародних договорів ефективно діяли та виконувалися в національному правопорядку США, необхідно приймати імплементаційні правові акти. При цьому, слід відзначити керівну роль органів судової влади, зокрема Верховного Суду США у механізмі імплементації. Так, саме від рішень Верховного Суду США залежить не лише ефективна дія та реалізація міжнародних договорів, а й подальші напрямки розвитку системи права США в майбутньому [2, С.94].

Що стосується континентальної правової сім'ї, то тут слід виокремити деякі тенденції та особливості імплементації норм міжнародного договору у національне законодавство країн, що входять до цієї правової сім'ї.

Так, в Федеративній Республіці Німеччина існує ефективний механізм імплементації норм міжнародних договорів. Відповідно до закону про схвалення договору він набирає чинності тільки після його опублікування, а на момент набрання чинності законом сам міжнародний договір залишається ще недійсним. Крім того, в конституційній практиці Німеччини імплементація міжнародних договорів у внутрішньодержавне право пов'язана не тільки з прийняттям закону про його схвалення. Дивлячись на те, що договір до ратифікації є ще недійсним, імплементація вважається неможливою до моменту набрання договором законної сили.

Закон про схвалення договору закріплює, що момент набрання законної сили договором оголошується у Віснику федерального законодавства. Так, закон містить посилання на конкретну статтю договору, відповідно до якої він набирає чинності. Оголошення моменту набрання чинності договором здійснюється за допомогою спеціального акту, який має назву – “Bekanntmachung” (оголошення) [3, С. 207].

На практиці всі демократичні держави закріплюють принцип пріоритету міжнародного права у своїх конституціях (наприклад, ст. 10 Конституції Італії, п. 1 ст. 96 Конституції Іспанії тощо). Так, ст. 55 Конституції Франції встановлює, що міжнародні договори і угоди, належно ратифіковані або прийняті, перевищують силу внутрішніх законів з моменту

опублікування. Крім того, в преамбулі Конституції проголошується, що Франція, «вірна своїм традиціям, бере до уваги положення міжнародного публічного права». Відтак Конституція визначає ставлення до міжнародних договорів і до інших джерел міжнародного права, визначаючи пріоритет перших і «беручи до уваги» останні [6, С. 89-90].

Якщо ж розглядати питання імплементації міжнародно-правових норм в законодавство України, тут слід зазначити, що правовою основою національно правової імплементації норм міжнародного права у внутрішнє законодавство виступає Конституція України, Декларація про державний суверенітет 1990 р., Закон України «Про міжнародні договори України» 2004 р. тощо.

Відповідно до статті 9 Конституції: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1]. Як вбачається, частиною національного законодавства у нашій державі визнаються норми міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Це насамперед договори, ратифіковані Верховною Радою. Оскільки не всі міжнародні договори мають проходити процедуру ратифікації, мова може йти тільки про договори, дія яких як частини національного законодавства можлива лише за умови ратифікації. Така умова може впливати із самого договору чи

національного законодавства. На виконання загальновизнаного принципу міжнародного права *pacta sunt servanda*, укладаючи міжнародні договори, Україна має юридичне зобов'язання узгоджувати норми внутрішнього та міжнародного права. При цьому, для успішної імплементації норм міжнародного права у внутрішньодержавне право держави, такі норми мають бути конкретизованими (з чітким зазначенням відповідних прав та обов'язків, а також відповідальністю за їх невиконання).

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що через вагомий вплив міжнародних взаємовідносин України з різними країнами світу, слід акцентувати і на аналогічний вплив міжнародно-правових договірних норм на українське законодавство. Так, нині всі галузі законодавства України тією чи іншою мірою зазнають впливу з боку міжнародно-правових норм. Наразі, для національного законодавства і практики його реалізації дуже важливим є врахування положень міжнародно-правових актів, які виступають свого роду стандартом для країни, яка вступила на шлях демократії. Таким чином, міжнародне право та іноземне законодавство зробили вагомий внесок у формування та розвиток права і законодавства в Україні. Пріоритетними серед міжнародних норм права України залишаються норми, націлені на захист прав і свобод людини, а також на посилення євроінтеграції.

Джерела:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Ст. 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Вовк Т. Імплементация положень міжнародних договорів у правопорядок США. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2014. Випуск 35. С. 92-100.
3. Кияниця І. П. Механізм імплементации норм міжнародних договорів в конституційному праві ФРН та України. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2000. Вип. 4. С. 203-210. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2000_4_22.
4. Куц М.О. Про особливості тлумачення терміна «імплементация». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 133–138.
5. Плавич В.П. Імплементация норм і принципів сучасного міжнародного права у внутрішнє право (порівняльно-правові аспекти). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип.60. С.20-28.
6. Федіна Н. В. Національна імплементация прав людини на етапі інтеграції України у світове співтовариство. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Випуск 2. С. 85-95.
Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Ракович Анастасія-Віолетта Віталіївна
здобувачка вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»

ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ

Міжнародні стандарти з прав людини глобально спрямовані на захист і просування усіх людей, але відзначається, що у різних світових регіонах існують відмінності, які виникають з соціально-культурних та історичних контекстів. Ці різні витоки можуть впливати на сприйняття і виконання прав людини в окремих країнах. Таким чином, в контексті глобалізації виникає потреба у вдосконаленні регіональних підходів до захисту прав людини, які враховують місцеві традиції, культурні особливості і релігійні переконання різних регіонів світу.

Міжамериканська система захисту прав людини, запроваджена через Американську конвенцію з прав людини в 1969 році, містить у собі елементи універсальних стандартів прав людини. Ця система складається з Міжамериканської комісії з прав людини та Міжамериканського суду з прав людини [1, с.45].

Порівнюючи її з європейською системою захисту прав людини, можна виділити деякі важливі відмінності. Одна з них полягає в тому, що міжамериканська система ґрунтується на трьох ключових документах: Статуті Організації Американських Держав, Американській

декларації прав і обов'язків людини та Міжамериканській конвенції з прав людини. Перший документ визначає загальну принципову підтримку основних прав і свобод незалежно від раси, національності, віровіросповідання або статі. У той час як інші два документи детально регулюють питання захисту прав людини.

Крім того, Американська декларація прав і обов'язків людини включає десять обов'язків людини, що включають обов'язок взаємодіяти з суспільством, дбати про освіту, підкорятися закону, служити суспільству і нації, сплачувати податки та інші. Ця система захисту прав людини враховує як права, так і обов'язки і може використовуватися для забезпечення рівності та справедливості в рамках американських держав.

Африканська система захисту прав людини, представлена Африканською хартією прав людини і прав народів (1981 р.), відзеркалює пріоритетні історичні традиції та цінності африканської культури, які мають відзначення в концепції прав людини і народів. Цю систему доповнюють Африканська комісія з прав людини та Африканський суд з прав людини і народів.

Ісламська система захисту прав людини включає в себе кілька ключових документів, що віддзеркалюють ісламську концепцію прав людини, такі як Загальна Ісламська декларація прав людини (1981) та Арабська хартія прав людини (2004). У цих документах великий акцент робиться на спадщині та історичних традиціях ісламських країн [2, с.90].

Правова доктрина розробила чотири основних підходи до відношення ісламської концепції прав людини та ісламу в контексті універсальних стандартів захисту прав людини:

Становище, що заперечує можливість узгодження ісламських релігійних норм з правами людини;

Відкидання ідеї сумісності цих прав з ісламськими цінностями;

Визнання лише тих прав людини, які не суперечать релігійним законам;

Переконання у можливості конструктивного поєднання ісламського права з міжнародними стандартами захисту прав людини.

Ці різні підходи відображають різноманітні точки зору щодо співвідношення ісламських цінностей та універсальних прав людини, і вони створюють підставу для обговорення та аналізу в цьому контексті.

Порівнюючи ефективність регіональних систем захисту прав і свобод людини, таких як Американська, Африканська і Ісламська системи, слід враховувати ряд ключових факторів, які впливають на їхню дієвість:

Унікальність і культурні особливості: Кожна регіональна система відображає унікальні історичні, культурні і релігійні традиції свого регіону. Це може впливати на їхню спроможність ефективно захищати права людини відповідно до цих особливостей.

Участь держав: Ефективність системи також залежить від активності держав, які її

складають. Якщо держави не дотримуються рішень і рекомендацій регіональних органів, система може бути неефективною.

Засоби захисту: Кожна система має свої власні органи, такі як комісії чи суди, які відповідають за захист прав людини. Ефективність цих органів, їхні можливості приймати рішення та забезпечувати їх виконання важливі для ефективності системи.

Дотримання рішень: Якщо рішення та рекомендації регіональних органів не дотримуються державами, система захисту стає неефективною. Спроможність системи змушувати держави виконувати свої зобов'язання важлива для її ефективності.

Ресурси і підтримка: Регіональні системи потребують фінансових та людських ресурсів для своєї діяльності. Наявність необхідних ресурсів і підтримки держав і цивільного суспільства впливає на ефективність системи.

Загальною характеристикою є те, що ефективність регіональних систем захисту прав людини може коливатися в залежності від конкретної ситуації та контексту. Деякі системи можуть бути більш активними та результативними у вирішенні конкретних справ, в той час як інші можуть мати свої обмеження.

Важливо зауважити, що регіональні системи можуть доповнювати глобальні механізми захисту прав людини, і вони часто враховують конкретні потреби та особливості кожного регіону. При цьому, ефективність будь-

якої системи захисту прав людини завжди залежить від реальної роботи та взаємодії всіх зацікавлених сторін.

Джерела:

1. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика». 2019. 168 с.
2. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник. І. А. Шуміло. Київ: ФОП Голембовська О.О. 2021. 168 с.

Секція № 5
ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ
ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Міщенко Ілона Володимирівна
*доцентка кафедри морського та митного
права Національного університету
«Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцентка*

**ОЦІНКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ ОСОБАМИ З
ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В УКРАЇНІ**

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, на жаль, збільшило кількість українських громадян, визнаних особами з інвалідністю, в тому числі тих, хто має порушення зору. У цьому зв'язку одна з першочергових задач держави – забезпечити належну реалізацію цими особами гарантованих Конституцією України прав і свобод. Не є винятком передбачене ст. 34 Конституції України право на інформацію, яке полягає у вільному збиранні, зберіганні, використанні і поширенні інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Очевидно, що особи з порушеннями зору перебувають у нерівних умовах при реалізації зазначеного права у порівнянні з рештою громадян, оскільки переважна більшість візуальної інформації не адаптована під незрячих людей. Саме тому держава повинна забезпечити створення

належних умов для їх доступу до інформації у прийнятних формах.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №48/96, прийнята на 48 сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 1993 року, зобов'язує держави розробляти стратегії, покликані зробити інформаційні послуги та документи доступними для різних груп інвалідів. З цією метою повинні застосовуватися шрифт Брайля, фонографічні записи, великі шрифти та інші відповідні технології для того, щоб особи з вадами зору мали доступ до письмової інформації та документації [2]. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю 2006 року, яка ратифікована Україною в 2010 році містить окрему статтю 21 «Свобода висловлення думки та переконань і доступ до інформації», в якій держави-учасниці зобов'язуються вживати усіх необхідних заходів для забезпечення права осіб з інвалідністю на свободу висловлення думки та переконань. Зокрема встановлено, що особа з інвалідністю, в тому числі з порушеннями зору, має бути забезпечена можливістю шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї нарівні з іншими [3].

Варто констатувати, що до 2023 року положення зазначеної Конвенції фактично не знаходили свого відображення у національному законодавстві за винятком загальних фраз про рівність, недискримінацію осіб з інвалідністю, обов'язок держави забезпечувати права таких осіб тощо. Лише 21 липня 2023 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову

«Деякі питання доступності інформаційно-комунікаційних систем та документів в електронній формі», в якій, нарешті, передбачалися конкретні кроки, які необхідно зробити Секретаріату Кабінету Міністрів України, міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам та організаціям, що належать до сфери їх управління, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям для уможливлення доступу та отримання інформації на їхніх офіційних сайтах особами з порушеннями зору, слуху та моторики. Зокрема, передбачено обов'язок зазначених вище суб'єктів та рекомендацію для органів місцевого самоврядування щодо дотримання вимог ДСТУ EN 301 549:2022 під час створення та розміщення документів в електронній формі на власних веб-сайтах (веб-порталах) і веб-ресурсах. Цей стандарт «Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ», гармонізований з європейським стандартом, було прийнято у травні 2022 року [4] з метою трансформувати офіційні сайти державних органів і мобільні застосунки, зробити їх доступнішими, в тому числі для людей з вадами зору.

На сьогоднішній день Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України, а також сайти міністерств забезпечують доступ людей з порушеннями зору до інформації, розміщеної на

них. Ситуація з іншими центральними органами виконавчої влади дещо гірша. У чотирьох служб (Державна регуляторна служба, Державна служба статистики, Державна служба з безпеки на транспорті та Державна служба з етнополітики та свободи совісті), трьох агентств (Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Державне агентство розвитку туризму та Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження), двох центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (Національне антикорупційне бюро та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку), одного колегіального органу (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку) взагалі відсутні елементи інклюзивності. Проблемними в цьому контексті залишаються такі територіальні органи виконавчої влади, як Луганська, Львівська та Сумська обласні державні адміністрації.

Згадана вище Постанова Кабінету Міністрів України поширює свою дію на органи виконавчої влади та рекомендує застосовувати її органами місцевого самоврядування. Разом із тим інші органи держави також мають свої офіційні веб-сайти, які також, на наш погляд, мають відповідати міжнародним стандартам. Однак офіційний веб-портал парламенту України, тобто сайт Верховної Ради України, де розміщується

вкрай важлива інформація про законотворчу діяльність та міститься офіційна база даних законодавства України, не адаптований до використання особами з порушеннями зору [5]. Законодавчий орган, який ратифікує міжнародні конвенції з питань інклюзивності, доступності інформації, недискримінації осіб з інвалідністю, приймає відповідні закони фактично порушує встановлені самим же собою правила.

Так, на початку 2023 року був ратифікований, а 8 вересня 2023 року набув чинності для України Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів. Цей Договір передбачає ряд обмежень і винятків із загальних правил у сфері авторського права та відкриває можливість публікувати примірники творів у доступних для людей із вадами зору форматах. Зокрема, передбачається можливість без дозволу суб'єктів авторського права та безоплатно використовувати копії твору для плоско-друкованих книг, літератури, виданої шрифтом Брайля, рельєфно-графічних посібників та озвученої літератури тощо [6]. На даний момент оцінювати стан реалізації положень цього Договору зарано через незначний строк його дії. Очевидно, що якщо навіть літературні твори мають бути доступні людям з порушеннями зору, то важливість забезпечення таких людей доступом до законодавчих актів, законопроектів та іншої

інформації, розміщеної на сайті Верховної Ради України, переоцінити не можливо.

Підсумовуючи викладене, варто констатувати, що рівень забезпечення прав осіб з порушеннями зору на доступу до інформації в Україні не можна вважати належним. Хоча більшість центральних органів виконавчої влади адаптовані для використання особами з порушеннями зору, офіційний сайт законодавчого органу на сьогоднішній день не містить елементів інклюзивності взагалі. Вважаємо таке неприпустимим, адже Верховна Рада як автор законів, в том числі у сфері інклюзивності, має чи не першою впроваджувати положення цих законів у практику.

Джерела:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р.
URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4269>

2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №48/96 від 20 грудня 1993 р. URL:

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/119/98/PDF/N9411998.pdf?OpenElement>

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#top

4. Про прийняття національного стандарту: Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний

центр проблем стандартизації, сертифікації та якості». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0068774-22#Text>.

5. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

6. Марракеський договір про полегшення доступу сліпих, осіб з порушеннями зору або іншими обмеженнями з причин інвалідності сприймати друковану інформацію до опублікованих творів від 27.06.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/999_001-13#n64

Большакова Ольга Віталіївна

*заступниця директора з виховної роботи ВСП
«Фаховий коледж вимірювань ДУІТЗ»,
викладачка основ охорони праці та безпеки
життєдіяльності людини, к.ф.н.*

Оконеvська Юліана Сергіївна

*здобувачка освіти ВСП
«Фаховий коледж вимірювань ДУІТЗ»*

ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ (ДІТЕЙ, ЖІНОК) В КОНТЕКСТІ ЗМІН УМОВ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

24 березня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-

IX [7], який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (далі - працівники), у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4]. Тож на теперішній час саме цим законом регулюються основні засади охорони праці жінок та неповнолітніх дітей щодо відпусток, роботи у нічний час та залучення до суспільно-корисних робіт.

Підкреслимо, що норми законодавства про працю, які суперечать положенням вищевказаного закону, на період дії воєнного стану не застосовуються. Це зумовлено тим, що до гл. XIX КЗпП внесено зміни, якими передбачено, що під час дії воєнного стану діють обмеження й особливості організації трудових відносин [1], установлені Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX.

Водночас, інші норми законодавства про працю, що не суперечать положенням Закону України «Про правовий режим воєнного стану», також можуть/повинні застосовуватися у відносинах між працівником та роботодавцем. Це означає, що Закону України «Про правовий режим воєнного стану» діятиме протягом

воєнного стану і втратить чинність із дня припинення або скасування воєнного стану.

Слід підкреслити, що відповідно до ст. 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Окрім того, відповідно до підпункту 5 п. 1 ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [8], в указі Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

У свою чергу, ч. 2 ст. 1 Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачено, що на період дії воєнного стану введено обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина відповідно до ст. ст. 43, 44 Конституції України. В межах нашого дослідження нас цікавить саме ст. 43 Конституції України: право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України) [3]. Ідеться, зокрема, про гарантії рівних можливостей у виборі професії та роду трудової діяльності; про заборону примусової праці; про

право на належні, безпечні і здорові умови праці; на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом; про заборону на використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах; про гарантії захисту від незаконного звільнення та на своєчасне одержання винагороди за працю.

Аналізуючи далі Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р., вбачаємо, що згідно з ст. 9 у період дії воєнного стану дозволяється застосування праці жінок (крім вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року) за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах.

Тобто цією нормою вносяться виключення до ст. 174 КЗпП, якою, зокрема, передбачено повну заборону застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню).

На період дії воєнного стану застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах дозволяється за їхньою згодою. При цьому зберігається заборона на залучення до таких робіт для вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року.

Частина 2 ст. 9 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX встановлює, що працівники, які мають дітей, у період дії воєнного стану можуть залучатися за їхньою згодою до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові і неробочі дні, направлятися у відрядження [7]. Виключення становлять вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року, особи з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота. період дії воєнного стану такі категорії осіб не залучаються до роботи в нічний час без їх згоди.

Отже, незважаючи на те, що ч. 6 ст. 6 вказаного Закону знімається заборона на залучення до робіт у вихідні, святкові і неробочі дні, нормою статті встановлюються гарантії щодо залучення працівників, які мають дітей до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові і неробочі дні, направлення у відрядження. Для залучення таких працівників до нічних і надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові і неробочі дні, направлення у відрядження необхідно отримати їх згоду. Зазначимо, що нічним вважається час з 10 години вечора до 6 години ранку.

Окрему увагу треба приділити питанню залучення жінок, малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років під час воєнного стану до суспільно корисних робіт. Порядок залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного

стану затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 753 (далі – Порядок) [6]. Відповідно до Порядку суспільно корисні роботи - види тимчасової трудової діяльності працездатних осіб в умовах воєнного стану, які провадяться для виконання робіт, що мають оборонний характер, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, що виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, задоволення потреб Збройних Сил, інших військових формувань і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та системи забезпечення життєдіяльності населення, а також не можуть бути пов'язані з підприємництвом або іншою діяльністю, спрямованою на одержання прибутку, та до яких належать роботи і послуги, що не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки.

До суспільно корисних робіт залучаються працездатні особи, у тому числі особи, що не підлягають призову на військову службу, які за віком і станом здоров'я не мають обмежень до роботи в умовах воєнного стану. Однак, забороняється залучати до суспільно корисних робіт малолітніх дітей та дітей віком від чотирнадцяти до п'ятнадцяти років, жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їх здоров'я.

Надання відпусток також становить одну з головних засад охорони праці. Зазначимо, що у

період дії воєнного стану роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток, якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури. Виключення становлять відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

У свою чергу, якщо працівник не залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, необхідно врахувати положення Закону України «Про відпустки». Відповідно до ст.10 Закону України «Про відпустки» [5] черговість надання відпусток визначається графіками, які затверджуються власником або уповноваженим ним органом за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом, і доводиться до відома всіх працівників. Щорічні відпустки за бажанням працівника в зручний для нього час надаються: 1) особам віком до вісімнадцяти років; 2) особам з інвалідністю; 3) жінкам перед відпусткою у зв'язку з вагітністю та пологами або після неї 4) жінкам, які мають двох і більше дітей віком до 15 років або дитину з інвалідністю; 5) самотній матері (батьку), які виховують дитину без батька (матері); опікунам, піклувальникам або іншим самотнім особам, які фактично виховують одного або більше дітей віком до 15 років за відсутності батьків; 6) тощо [2].

Таким чином, на період воєнного часу роботодавець відповідно до ст. ст. 6, 8, 9 і 12 Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX має право, проте не зобов'язаний: по-перше, не дотримуватися вимог ст. 54 КЗпП щодо тривалості роботи в нічний час. Водночас не можна залучати до роботи в нічний час без їхньої згоди: вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року, осіб з інвалідністю, яким за медичними рекомендаціями протипоказана така робота. При цьому вагітні жінки і жінки, які мають дитину віком до одного року можуть бути залучені до роботи в нічний час лише після отримання їх згоди: по-друге, застосовувати працю жінок за їхньою згодою на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах. Водночас, як і раніше, діє заборона на залучення вагітних жінок і жінок, які мають дитину віком до одного року.

Джерела:

1. Кодекс законів про працю: Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375
2. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=7ca63edc-a033-4a4e-a29b-9157cb5a69a2&title=KomentarMinekonomikiDoZakonUkrainiVid15-Bereznia2022-R-2136->

ikhproOrganizatsiiuTrudovikhVidnosinVUmovakh
VonnogoStanu

3. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141

4. Про введення воєнного стану: Указ Президента від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

5. Про відпустки: Закон України від 15 листопада 1996 року № 504/96-ВР (в редакція від 29.07.2023 р.). Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. Ст. 4

6. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 753. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text

7. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 року № 2136-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (в редакція від 19.10.2023). Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст.250

Мануїлова Катерина Вікторівна
доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцентка

Рудецька Поліна Андріївна
здобувачка вищої освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Національні меншини відіграють важливу роль у багатьох країнах світу, збагачуючи культурну різноманітність і сприяючи соціальному розвитку. Однак, їхні права та ідентичність часто стикаються з викликами та загрозами. У цьому контексті міжнародний досвід захисту прав національних меншин може служити цінним джерелом для забезпечення гідного статусу та захисту цих меншин в країнах та громадах.

Після Другої світової війни гостро постає питання захисту прав людини, а також захисту прав національних меншин, тому у 1945 році на основі добровільної згоди держав утворилась Організація Об'єднаних Націй, яка в свою чергу сприяє подолання проблем пов'язаних з дискримінацією національних меншин [1]. У 1946 році було створено Комісію з прав людини, а згодом Підкомісію із попередження дискримінації та захисту меншин.

Питання загострилось у 1990-х роках, це пов'язано із розпадом комуністичного блоку та створенням моноетнічних держав. Варто почати із Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року, який є основою для захисту національних меншин [2].

Необхідно визначити, хто вважається національною меншиною. Міжнародні договори та організації, такі як ООН та Рада Європи, надають різні визначення національних меншин, але в основному вони вказують на групу осіб, які відрізняються за мовною, етнічною, релігійною або культурною ідентичністю від більшої частини населення країни [3]. Одним з найважливіших міжнародних інструментів у цій сфері є Рамкова Конвенція Ради Європи про захист національних меншин [4]. Ця Конвенція визнає права національних меншин на збереження своєї ідентичності, культурного розвитку та мовного вибору. Вона також передбачає створення органу - Комітету з захисту національних меншин, який спостерігає за виконанням Конвенції державами-учасницями.

Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, яка прийнята резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року [5]. Дана декларація - це міжнародний документ, яка містить принципи та стандарти для захисту прав і свобод осіб, що належать до меншинних груп у суспільстві. Цей документ спрямований на те, щоб забезпечити рівність та

недискримінаційний доступ до прав і можливостей для всіх осіб, незалежно від їхньої національної, етнічної, релігійної чи мовної приналежності.

Одним з найбільш важливих міжнародних інструментів, що стосуються прав меншин, є Рамкова конвенція ООН про національні меншини, прийнята в 1995 році [4]. Ця конвенція містить ряд обов'язків для держав-учасниць щодо захисту прав осіб, що належать до національних, етнічних, релігійних та мовних меншин.

Загальна декларація прав людини також визнає важливість захисту прав меншин і закликає держави робити все можливе для забезпечення рівності перед законом для всіх осіб, незалежно від їхньої належності до меншинних груп [6].

Захист прав меншин включає в себе такі аспекти, як право на свободу вираження, культурну автономію, недискримінаційний доступ до освіти, релігійну свободу, а також заходи для забезпечення збереження мовної і культурної спадщини меншин.

Міжнародні механізми захисту прав національних меншин відіграють важливу роль у забезпеченні їхніх прав та ідентичності. Ці механізми створюють правовий фундамент, забезпечують моніторинг та сприяють співпраці між країнами для створення інклюзивних суспільств, де кожна група може жити у гідності та повазі.

Джерела:

1. Статут ООН [Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : С. 736 с. ISBN 966-7492-05-2. (дата звернення: 09.10.2023).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16. 12. 1966 р. : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 09.10.2023).
3. Мицик В.В. Права національних меншин у міжнародному праві: Монографія К.: Видавничо поліграфічний центр “Київський університет”, 2004. 287 с. URL: <http://surl.li/lzbbm> (дата звернення: 09.10.2023).
4. Рамкова конвенція про захист національних меншин : Конвенція Ради Європи від 01.02.1995 р. : станом на 9 груд. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055#Text (дата звернення: 09.10.2023).
5. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text (дата звернення: 09.10.2023).
6. Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 09.10.2023).

Vladyshevska Viktoriia Viktorivna

*Associate Professor of the Department of
International and European Law, National
University «Odessa Law Academy», PhD in Law*

PROTECTION OF RIGHTS AND INTERESTS OF CHILDREN UNDER MARTIAL LAW

In the conditions of conducting military operations with an aggressor country, the introduction of martial law, proper security and protection become especially relevant interests of children, because childhood is the most important period in a person's life. Just in childhood a person is formed physically, mentally, intellectually, all the necessary things are acquired knowledge, skills and abilities.

According to the legislation of Ukraine, security childhood in our country is recognized as a national priority and is carried out with a purpose ensuring the realization of the child's right to life, health care, education, social protection and comprehensive development.

Signing of the Convention on the Rights of the Child means recognizing the priority of family forms of placement of orphans and children deprived of parental care are more than common for a long time the practice of transferring children to state institutions for education. However, now the question is regarding the protection of the rights and interests of the child stands wider, because in conditions of active military operations not only orphans and children need protection children who are also

deprived of parental care in peacetime they had parents and did not need one protection.

In connection with the latest events in Ukraine, namely, the introduction of martial law, the evacuation of children and families with children to safe zones within Ukraine, as well as outside Ukraine - to other countries, the issue of adoption of children became relevant. Every child who is temporarily or permanently deprived of a family environment has the right to protection and for special assistance from the state, in the first place in turn, by creating appropriate conditions and opportunities for its adoption. In particular, actively issues regarding the adoption by citizens of Ukraine of children who are also citizens are discussed of Ukraine (internal adoption).

Adoption of citizens of Ukraine by citizens of Ukraine takes place according to the standard, no a simplified procedure aimed at protection rights and interests of children. Taking into account the fact that the adoption procedure involves a rather extensive check of documents and circumstances regarding the child's parents and the child itself, the necessity of finding of a child on the relevant register, etc., it is impossible to start the procedure for adopting children, which are orphaned in connection with hostilities, after all such children are not registered for adoption. It should also be noted that in certain regions where active hostilities are taking place, services in children's affairs and courts temporarily do not perform to the full extent of its powers, which

makes it impossible to organize the adoption process with compliance with all necessary procedures.

National adoptions are not enough for providing for all children who need it, family, the consequence of which is the need for involvement foreign citizens for adoption. At the same time, with the introduction of martial law, a situation has arisen where the formalization is more realistic "domestic" adoption rather than international. This is the position regarding the adoption of children of citizens of Ukraine by foreigners during the period of military service of the state was expressed by the Ministry of Social Policy of Ukraine, in which it noted the impossibility in the current conditions of implementation of interstate adoption.

Regarding the persons who were left without a parent care as a result of hostilities, then care about their rights and interests can to work as foster families or children's homes family-type (under conditions of temporary accommodation), as well as relatives who can undergo (according to the government's decision) a simplified procedure placement of orphans, deprived children parental care under guardianship/guardianship relatives.

If the child ended up during the war in difficult circumstances - she needs help.

For this, in particular, a special bot has been created, which makes it possible to notify the need help the child ("your child is lost", "you found a child unaccompanied by adults", "you work with international organizations, who are ready to shelter

Ukrainian children", "with you there are other questions about children")

Summarizing what has been said, it can be noted that every state takes care of the interests of children in conditions of martial law at the same level as in peacetime. This is evidenced, in particular, by the following factors as a simplified procedure for transferring a child into custody/ care; "prohibition" of the simplified procedure adoption; empowering children who left without parents during martial law, be temporarily placed with families for upbringing. However, given questions and also questions departure abroad and subsequent return to Ukraine under the existing conditions require constant close attention from ministries and agencies, public and international organizations. Such challenges require a comprehensive solution from involving both state bodies and representatives of civil society. The first step towards their solution was the creation of the Coordination Headquarters for the Protection of Children's Rights in the conditions of martial law.

Лещенко Світлана Петрівна

викладачка вищої категорії ВСП «Фаховий коледж вимірювань Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку»

ВІЙНА – ЗЛОЧИН ПРОТИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

За даними Генерального прокурора
України станом на 5 листопада 2023 року

внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації: постраждали 1653 дитини; загинуло 510 дітей; отримали поранення різного ступеня тяжкості - понад 1143 [1]. Документально підтверджено викрадення росіянами близько 20 тис. дітей [2]. На жаль, ці цифри не остаточні, адже бойові дії тривають, тож число втрат буде лише зростати.

Війна так чи інакше заважає повноцінному розвитку кожної дитини. У світі існують міжнародні документи і домовленості, за якими учасники війни мають прагнути завдати якомога меншої шкоди цивільному населенню. росія системно не дотримується Женевських конвенцій, Гаазьких конвенцій та декларацій, міжнародно-правових норм, які регулюють захист жертв (серед яких і діти) та встановлюють методи ведення війни. Такі дії кваліфікують як воєнні злочини та злочини проти людяності, що на теперішній час становлять частину державної політики Росії [5].

Слід констатувати, що від час війни агресор порушує цілу низку базових прав дитини та вчиняє дії, що варто кваліфікувати як воєнні злочини, а саме:

- використання заборонених методів та засобів ведення війни щодо дітей [3]. Сторони конфлікту, дозволяють собі застосувати недозволену зброю, зокрема фосфорні бомби, касетні снаряди та запалювальні авіабомби. Міжнародне право забороняє такі види зброї

через те, що вони завдають людям додаткових страждань (глибоких ран, змертвіння тканин);

- створення штучного голоду та гуманітарний дефіцит в окупованих населених пунктах або прифронтових районах [3]. На окупованих територіях мешканці часто страждають від голоду через навмисні дії військ. Окупанти захоплюють склади із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Фіксуються систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами. За даними ООН, понад 1,5 мільйона дітей, які залишились у зоні бойових дій, можуть опинитися під загрозою нестачі їжі;

- вбивство і катування дітей [4]. Війна позбавляє дітей їхнього невід'ємного права на життя. В місцях бойових дій чи окупації існує постійна загроза їхньому життю і здоров'ю. Окрім ризику смерті чи поранення від вибухів боєприпасів та мін, діти можуть потрапити під обстріли чи опинитися під завалами зруйнованих будинків. Також попри всі заборони російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей;

- обстріл лікарень та створення інфраструктурних медичних проблем [4]. Під час війни діти повністю чи частково позбавлені можливості користуватися послугами медичної системи. Причини тому різні: руйнування об'єктів медичної інфраструктури; ускладнений

доступ до медичних засобів і затримки в постачанні ліків; ускладнений доступом до дітей медперсоналу через бойові дії та надання їм якісних і своєчасних медичних послуг. Через народження в складних умовах - у бомбосховищах та медичних закладах під обстрілами існує велика вірогідність погіршення стану дітей і матерів, підвищення рівня смертності немовлят. Діти, які вимушені довго перебувати в погано облаштованих бомбосховищах, не завжди мають доступ до повноцінного харчування, питної води і задоволення гігієнічних потреб - і це теж кардинально впливає на стан здоров'я;

- гвалтування дітей [4]. Країни-учасниці Конвенції про права дитини, зобов'язані захищати дітей від усіх форм сексуальної експлуатації і розбещень [4]. Після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки згвалтувань окупантами, зокрема, на жаль, і дітей;

- втягування підлітків у бойові дії [4]. Упродовж війни, розв'язаної російською федерацією, ворог активніше розпочав використовувати українських дітей із тимчасово окупованих територій у воєнних цілях. Зокрема, дітей і підлітків змушують поширювати через інтернет пропагандистські матеріали та діставати воєнну інформацію: розташування української військової техніки, складів зброї, блокпостів тощо;

- перешкоджання навчанню українських дітей. Для забезпечення потреб дитини освіта має бути доступною і безпечною, однак війна перешкоджає цьому. Насамперед через зруйновані школи, дитячі садочки, інші заклади середньої та вищої освіти. Існують проблеми доступу й до дистанційної освіти з низки причин: відсутність зв'язку на окупованих територіях, втрата майна через бойові дії або мародерство росіян. До того ж в окупованих населених пунктах росіяни примусово змінюють навчальні програми на власні пропагандистські;

- блокування евакуації та обстріл евакуаційного транспорту з дітьми [3]. Зруйновані вокзали і дороги ускладнюють виїзд із небезпечних місць. Іноді людям заважають навіть отримати інформацію про можливість евакуюватися, тому що росіяни блокують зв'язок або спеціально дезінформують людей. Окрім того, евакуація спричиняє дуже багато небезпек: дитина може загубитися, бути викраденою або фізично не витримати тривале очікування (часто в умовах відсутності їжі, води, світла, засобів гігієни) та дорогу. Крім того, існують ризики шахрайства, експлуатації та торгівлі дітьми.

- право на фізичне і психічне відновлення [3]. Діти як одна з найуразливіших категорій населення під час війни потребують й психічного відновлення і соціальної інтеграції внаслідок стресу, психологічного навантаження і часто розлуки з членами сім'ї. Особливо це стосується дітей, які зазнали катувань, принижень,

експлуатації чи будь-якого насильства. Проблеми у сфері психічного здоров'я можуть мати довгострокові наслідки, спричинити ПТСР, депресію і фобії внаслідок побачених травматичних подій і проявитися не одразу;

- викрадення і примусове вивезення дітей [4]. Це загрожує незаконному всиновленню українських дітей російськими громадянами. Така політика спрямована на примусову русифікацію і руйнування української ідентичності дитини. Депортованих найчастіше відправляють у віддалені і депресивні регіони Росії, вилучають українські документи, особисті речі і засоби зв'язку, а натомість видають документи, які забороняють залишати ці регіони протягом двох років. Усе це ускладнює пошук і повернення українських дітей.

Таким чином, можна дійти висновку: у нових умовах ведення бойових дій діти є найуразливішою групою населення. Під час війни порушуються абсолютно всі права дитини. росіяни вбивають, завдають поранень українським дітям, здійснюють сексуальне насилля над ними, викрадають, депортують та примусово переміщують. Втрата дому та членів родини, а також розлука з батьками, від яких залежить їхнє виживання, будуть мати довготривалий вплив на процес розвитку та дорослішання, який буде відчутний навіть у дорослому віці.

Джерела:

1. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.qp.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2023).
2. Офіційний сайт Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news>. (дата звернення 02.11.2023).
3. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. (від 12.08.1949). *Офіційний вісник України*. 2013. № 27. Ст. 942.
4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення 02.11.2023).
5. Заворотько І., Кориневич А., Короткий А. Діти під російським прицілом. URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/diti-pid-rosijskim-pritsilom.html>. (дата звернення 02.11.2023).

Берчук Андрій Вікторович

аспірант Відділу правових проблем політології

Інституту держави і права

імені В. Корецького НАН України

ВОЛОНТЕРИ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Міжнародні правозахисні організації в тому числі Amnesty International та Human Rights Watch зафіксували масові випадки злочинів регулярних

військ армії російської федерації проти мирного населення України [1; 2].

Після різанини в Бучі генеральний секретар Amnesty International А. Калламар заявила, що вчинені злочини «не є поодинокими інцидентами і, ймовірно, є частиною ще більшої схеми воєнних злочинів, включаючи позасудові страти, катування та згвалтування в інших окупованих регіонах України». Директор Amnesty International в Україні звинуватив Росію у використанні цілеспрямованої тактики для виснаження цивільного населення в обложених містах (умисно блокуючи доступ до їжі, води, електроенергії та тепла) та створення гуманітарної катастрофи. Відзначені випадки блокування гуманітарних коридорів, обстрілів автобусів, вбивств мирних жителів, які намагалися покинути населені пункти у зоні активних бойових дій.

В Україні росія намагається реалізувати чеченський сценарій, який складається з трьох основних етапів. Перший – пацифікація, який проходить швидко там, де це можливо, і повільно й виснажливо там, де складно. В Чечні швидка частина пройшла у найбільш віддалених регіонах, в містах і селах на колись мальовничому узбережжі річки Терек. У випадку України агресору вдалося швидко захопити південні регіони: Херсон і Мелітополь в перший же тиждень війни потрапили під окупацію. У випадку відмови від безумовної капітуляції росія намагається знищити не лише захисників, а й їхні

сім'ї, зокрема у Чечні російські військові регулярно влаштовували розправу і масові розстріли у селах чи районах міст. Те ж саме трапилося у Бучі, Ірпені і Бородянці. На другому етапі, після завершення окупації, Москва шукає когось на роль маріонетки, здатної впливати на місцеве населення. Останній етап передбачає встановлення нового порядку. Спершу окупаційні сили будуть застосовувати силу, щоб стримати місцевих, але з часом опір повинен згаснути, щоб окуповані регіони стали самодостатніми у власному пригнобленні. Окупантам також вдається насадити новий апарат домінування, що повинен повністю викоринити будь-які ознаки руху опору [3].

Наразі ведеться цілеспрямована робота щодо визнання міжнародною спільнотою дій російської федерації геноцидом Українського народу. 14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла постанову, згідно з якою дії російських військ та російського керівництва в Україні визнаються геноцидом українського народу [4]. Відповідно до заяви ВР щодо постанови, акти геноциду в діях російської федерації проявляються наступним чином:

- масові звірства, вчинені російськими військами на тимчасово окупованих територіях
- систематичні випадки умисного вбивства мирного населення
- масові депортації мирного населення

- переміщення українських дітей-переселенців до системи освіти російської федерації

- захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів господарської інфраструктури

- системні дії російської федерації, розраховані на поступове знищення українського народу.

Також геноцид українського народу визнали Естонія, Ірландія, Латвія, Литва, Канада та Чехія. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948) спрямована на забезпечення кримінального переслідування та відповідальності фізичних осіб, винних у безпосередньому вчиненні геноциду. Ст. I Конвенції покладає на держави обов'язок запобігати вчиненню геноциду і здійснити покарання у разі його вчинення. Міжнародний суд ООН має юрисдикцію також і щодо встановлення відповідальності держави за вчинення геноциду.

Особливу роль у захисті прав найбільш вразливих груп населення під час збройних конфліктів відіграють різноманітні волонтерські групи. Періоди збройних конфліктів, в тому числі війни та конфлікти внутрішнього характеру, надзвичайно небезпечні для цивільного населення, зокрема дітей, жінок, національних меншин, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій.

З метою забезпечення взаємодії органів державної влади з благодійними та

волонтерськими організаціями, надання допомоги людям похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщеним особам, учасникам антитерористичної операції ще в 2015 році було створено Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України» [5]. Основні її завдання:

- визначення потреб осіб похилого віку, інвалідів, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції;

- сприяння забезпеченню координації дій регіональних рад з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги;

- визначення шляхів, механізму та способів вирішення проблемних питань, що виникають під час організації надання волонтерської та благодійної допомоги;

- вироблення пропозицій щодо внесення змін до законодавства України з питань волонтерства та благодійності.

Волонтерські організації можуть відігравати ключову роль в тому числі у допомозі внутрішньо переміщеним особам облаштуватися на новому місці, забезпеченні предметами першої необхідності, пошуку житла чи роботи.

Волонтери сприяють вразливим групам у відстоюванні їхніх прав перед урядовими органами та суспільством. Вони можуть допомагати у складанні петицій, лобюванні законодавчих змін і виступати як голос груп, що потребують підтримки.

Для консолідації інформації про благодійні організації створюються ресурси зі зведеною інформацією щодо волонтерських проектів. Прикладом такої ініціативи є платформа «Паляниця.Інфо» [6], яка налічує понад 950 організацій та ініціатив створена для того, аби спростити пошук допомоги та зробити його ефективнішим. Організації класифіковані за 15 категоріями, актуальними під час війни та розподіляються за локаціями в Україні. Кожна організація, додана на платформу, верифікується Українською Волонтерською Службою.

Участь волонтерських організацій у питанні захисту прав вразливих груп під час збройних конфліктів відображає високий рівень розвитку громадянського суспільства та прагнення небайдужих громадян забезпечити гідність і безпеку всім членам суспільства, незалежно від їх статі, віку, національності чи фізичних можливостей.

Волонтерські організації є суттєвими учасниками в підтримці та захисті прав вразливих груп населення в Україні та в інших країнах. Вони сприяють зростанню соціального капіталу та допомагають покращувати побутові умови представників соціально незахищених груп та

підвищують обізнаність про соціальні проблеми та потреби цих груп. Їх роль в умовах повномасштабної війни важко переоцінити, адже з огляду на тривалість бюрократичних процедур саме вони, а не представники органів публічної влади, першими надають допомогу людям, які стикнулися з труднощами повномасштабної війни.

Джерела:

1. Ukraine: Apparent War Crimes in Russia-Controlled Areas Summary Executions, Other Grave Abuses by Russian Forces. URL: <https://www.hrw.org/news/2022/04/03/ukraine-apparent-war-crimes-russia-controlled-areas>
2. Російські війська без суду і слідства страчують цивільних осіб в Україні. Це вважається воєнним злочином. URL: <https://www.amnesty.org.ua/rosijski-vijska-bez-sudu-i-slidstva-strachuyut-cyvilnyh-osib-v-ukrayini-cze-vvazhayetsya-voeynym-zlochynom/>
3. The Atlantic: План Росії для України схожий на той, який був реалізований у Чечні. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/the-atlantic-plan-rosiji-dlja-ukrajini-skhozhiy-na-toj-jakij-buv-realizovaniy-u-chechni.html>
4. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»; Постанова Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>
5. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської

та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України; Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 516. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15#Text>

6. Платформа для швидкого пошуку допомоги в Україні. URL: <https://palyanytsya.info/>

Науковий керівник – провідний науковий співробітник Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України Стойко О.

Пилипишина Ірина Ігорівна

аспірантка кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені В. Стуса

ЗАХИСТ ДИТИНИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ПРАВА НА БЕЗПЕКУ

Свобода від насильства є одним з основних прав кожної людини. Жінки, чоловіки та діти страждають від різних форм насильства, серед яких найбільш поширеним є домашнє насильство.

Право дитини на захист від усіх форм насильства гарантується ст. ст. 28, 52 Конституції України [1]. Так, ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [2].

Дитиною, яка постраждала від домашнього насильства, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», є особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства [4].

Визначення поняття домашнього насильства можна знайти у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), яку ратифіковано Законом України від 20.06.2022 № 2319-IX, згідно з п. в ст. 3 якої домашнє насильство – це всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім’ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні [3]; Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 1 якого домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім’ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією

сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [4]; Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), відповідно до 173² якого домашнє насильство – це умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [5]; Кримінальному кодексі України (далі – КК України), згідно з ст. 126¹ якого домашнє насильство – це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [6].

Варто зауважити, що серед важливих ознак, які характеризують об'єктивну сторону домашнього насильства і дозволяють

відмежувати положення ст. 126¹ КК України від ст. 173² КУпАП, є систематичність відповідних діянь. Домашнє насильство вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із форм насильства втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. Зазначений висновок викладено у постанові Верховного Суду від 25.02.2021 у справі № 583/3295/19 [7].

Водночас відповідно до постанови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 28.02.2023 у справі № 725/4683/20 кримінальне провадження за ст. 126¹ КК України може бути розпочате лише після того, як за попередні епізоди домашнього насильства особа була не менш ніж двічі притягнута до відповідальності за ст. 173² КУпАП [8].

Серед причин виникнення домашнього насильства стосовно дитини виділяють: соціальні, економічні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, правові, політичні [9].

Станом на жовтень 2023 року зареєстровано понад 5 тисяч кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, потерпілими в яких є діти. Разом з тим актуальним залишається питання захисту дітей, які є свідками домашнього насильства, необхідності надання їм психологічної, соціальної допомоги. На практиці діти, які є свідками домашнього насильства, визнаються потерпілими лише у тому випадку, коли фізичне

насильство безпосередньо було спрямоване проти них [10].

Захист дітей від домашнього насильства – це складний процес, який охоплює багато механізмів.

За вчинення домашнього насильства стосовно дитини законодавством передбачено цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність. Так, цивільно-правова відповідальність полягає у необхідності відшкодування потерпілому завданої моральної та матеріальної шкоди. Адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачена ст. 173² КУпАП. Кримінальна відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачена ст. 126¹ КК України. Водночас дії кримінального характеру, пов'язані з домашнім насильством, можуть бути кваліфіковані за однією із статей КК України, зокрема нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості (ст. ст. 121, 122, 125), погроза вбивством (ст. 129), зґвалтування (ст. 152) тощо.

Слід зауважити, що поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є ширшим за поняття «домашнє насильство» у нормі ст. 126¹ КК України і може полягати не лише у вчиненні цього злочину, а й в інших суспільно небезпечних діяннях, які мають ознаки домашнього насильства. Тому при встановленні змісту згаданого поняття слід виходити з конкретних фактичних обставин справи, а не тільки з кваліфікації дій винуватця. У контексті

зазначеного «злочином, пов'язаним із домашнім насильством» слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого містять хоча б один із елементів, перелічених у ст. 1 Закону № 2229-VIII, незалежно від того, чи вказано їх у відповідній статті (частині статті) КК України як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину. Зазначена правова позиція викладена у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 453/225/19 [11].

До суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, відповідно до ст. 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», належать спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [4].

Статтею 10 Закону України «Про охорону дитинства» закріплено здійснення державою захисту дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Вона через

органи опіки і піклування, служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей у порядку, встановленому законодавством, надає дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства. Водночас дитина вправі особисто звернутися до зазначених установ [12].

З огляду на викладене, слід зазначити, що домашнє насильство має різні прояви і може набувати форми фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства. Свобода від насильства, зокрема домашнього стосовно дитини, є невід'ємним правом, тому його забезпечення є одним з основних обов'язків держави. Для цього в Україні передбачена ціла низка інституцій, діяльність яких спрямована на запобігання, протидію домашньому насильству та підтримку постраждалих від нього осіб, у тому числі дітей. Водночас потребує уваги питання захисту дітей, які є свідками домашнього насильства.

Джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/>

96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 27.10.2023).

2. Захист дітей від жорстокого поводження. *Безоплатна правнича допомога*: вебсайт. URL: <https://cutt.ly/vwRx8w68> (дата звернення: 27.10.2023).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 27.10.2023).

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 27.10.2023).

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 27.10.2023).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2023).

7. Постанова Верховного Суду від 25.02.2021 р. у справі № 583/3295/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443> (дата звернення: 27.10.2023).

8. Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 р. у справі № 725/4683/20. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395413> (дата звернення: 27.10.2023).

9. Жорстоке поводження з дитиною, визначення, причини, прояви, наслідки, відповідальність, основні терміни щодо жорстокого поводження та насильства відносно дитини. *Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей*: вебсайт. URL: <https://cutt.ly/fwRx3vUd> (дата звернення: 27.10.2023).

10. Питання щодо захисту дітей від домашнього насильства особливо актуальне під час війни. *Верховний Суд*: вебсайт URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1496637> (дата звернення: 27.10.2023).

11. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.02.2020 р. у справі № 453/225/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679> (дата звернення: 27.10.2023).

12. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 27.10.2023).

Науковий керівник – в. о. завідувачка кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені В. Стуса Турченко О.

Галат Владислав Ігорович
*аспірант кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У КОНФЛІКТНИХ ЗОНАХ

Захист прав дітей у конфліктних зонах на сьогоднішній день є одним із найбільш глобальних гуманітарних викликів всього світу. Діти, що опинилися в умовах збройних конфліктів, є найбільш вразливими та потерпають від різних аспектів конфлікту.

Через їх вразливість та особливості розвитку, діти потребують спеціального захисту, для цього було розроблена велика кількість спеціальних міжнародних актів, що слугують основою для захисту дітей у збройних конфліктах, серед найбільш значимих можна виділити: Конвенцію ООН про права дитини (1989), Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах (2000, ратифікований Україною у 2004 році), Женевські конвенції про захист жертв війни (1949), Додаткові протоколи до Женевських конвенцій (1977), Конвенція міжнародної організації праці №182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (1999), Римський статут Міжнародного кримінального суду (2002) та низка Резолюцій Ради Безпеки ООН, прийнятих між 1999 і 2009 роками, але навіть всі ці акти не є вичерпними

джерелами міжнародного права, які регулюють захист дітей під час збройних конфліктів, також є безліч звичаєвих актів та рекомендацій щодо поведінки з дітьми під час збройних конфліктів.

Основними аспектами у питанні захисту прав дітей, постає фізичний та психологічний захист. Оскільки діти в конфліктних зонах стикаються з прямими загрозами фізичного насильства, включаючи обстріли та викрадення, та потребують безпеки та захисту. Можна спостерігати чимало випадків загибелі дітей під час збройних конфліктів по всьому світі. За даними Дитячого Фонду ООН за останнє десятиліття, в ході збройних конфліктів, загинуло 2 мільйони дітей, 6 мільйонів залишилися без домівок, 12 мільйонів отримали поранення чи залишились інвалідами, і щонайменше 300 тисяч дітей-солдат беруть участь у понад 30-ти конфліктах у різних куточках світу. Такі вражаючі цифри свідчать про те, що проблема захисту дітей і донині залишається неврегульованою повною мірою [2]. Для України це питання постало особливо гостро починаючи з 2014 року, після початку збройної агресії російської федерації по відношенню до України. Під час масованих обстрілів мирних міст України зазнали поранень та загинули тисячі дітей.

Також, не можна забувати і про психологічний захист дітей, який стає критичним, оскільки діти, які пережили травматичні події, потребують психологічної підтримки та терапії для подолання посттравматичного стресу і

депресії, а також важливою складовою захисту прав дітей в конфліктних зонах є доступ до якісної освіти. Освіта надає дітям можливість покращити своє майбутнє та зменшити їхню вразливість.

Також є часті випадки залучення дітей до прямої участі у збройних конфліктах, що є прямим порушенням другого пункту статті 38 Конвенції ООН про права дитини в якому йдеться про те, що «Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях» [1], та напряду захищає дітей від рекрутування для участі в збройних конфліктах і є серйозним завданням для міжнародної спільноти.

Важливу роль на міжнародній арені у захисті дітей під час кризових ситуацій відіграють такі міжнародні організації, як Міжнародний Комітет Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Вони виконують важливу роль у наданні гуманітарної допомоги, включаючи медичну допомогу, харчування та проживання в умовах гуманітарної кризи. Захист права на життя та безпеку також включає в себе запобігання пораненням під час військових дій та створення безпечних умов для їхнього життя, чим і займаються вищенаведені організації.

Під час розгляду питання про захист прав дітей під час збройних конфліктів, не можна проігнорувати питання захисту від сексуальної експлуатації та торгівлі дітьми, що є надзвичайно

важливим аспектом захисту прав дітей. Діти мають право брати участь у рішеннях, які стосуються їхнього власного захисту та добробуту в конфліктних ситуаціях, і їхні голоси повинні бути враховані у плануванні та реалізації програм захисту. Забезпечення всіх цих аспектів захисту прав дітей в конфліктних зонах вимагає спільних зусиль суспільства, міжнародних організацій та урядів для забезпечення безпеки та добробуту дітей, які опинилися в цих складних умовах.

Міжнародні норми та конвенції, такі як Конвенція ООН про права дитини, визначають стандарти захисту прав дітей у конфліктних ситуаціях і важливі для їхнього здійснення. Реінтеграція дітей, які пережили конфлікт, в суспільство та відновлення нормального життя є не менш важливим завданням.

Загалом, міжнародне право містить різноманітні норми та механізми для захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту, і держави мають зобов'язання дотримуватися цих норм та вживати заходів для запобігання порушенням та відновлення прав дітей, які постраждали внаслідок конфлікту.

Джерела:

1. Конвенція про права дитини від (20 листопада 1989 року), (редакція зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН, від 21 грудня 1995 року), Офіційний переклад.

URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

2. М.В.Герасимчук, Конвенція про права дитини та участь неповнолітніх у збройних конфліктах, Міністерство юстиції України URL: https://minjust.gov.ua/m/str_33359

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Белогубова О.

Єфанова Дар'я Валентинівна

здобувачка вищої освіти Київського державного торговельного-економічного університету

ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ (ЖІНОК ТА ДІТЕЙ) ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Міжнародне співтовариство стикається зі зростаючим попитом на захист найбільш вразливих верств населення від наслідків війни та збройного насильства. Захист жінок і дітей у збройних конфліктах ставить перед 193 державами-членами Організації Об'єднаних Націй складні завдання. Основний принцип захисту цивільного населення майже не викликає заперечень. Велика група держав прагне посилити ці зобов'язання, зробивши світ безпечнішим місцем для людей, а не лише для суверенних держав [1]

Міжнародне гуманітарне право надає додатковий захист особливо вразливим групам цивільного населення, зокрема жінкам та дітям. Для жінок, у свою чергу, визначає особливий захист від різних форм насилля. Зазвичай, це звалтування та примушення до проституції. Жінки, яких було схоплено під час конфлікту, повинні утримуватися окремо від чоловіків і під наглядом інших жінок. Вагітні жінки та жінки, які доглядають за малолітніми дітьми, мають право на особливе ставлення [2].

Дослідження різних авторів вказують на те, що чоловіки та хлопці також стають жертвами гендерно зумовленого насильства, але більшість жертв такого насильства становлять жінки. Наприклад, у своїй Загальній рекомендації № 19 (1992) Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок визнав, що «війна, збройний конфлікт і окупація території часто призводять до зростання проституції, торгівлі жінками та сексуального насильства щодо жінок, які потребують особливого захисту і покарання». Цей вид насильства здійснюється як державними, так і недержавними суб'єктами [3].

Основними міжнародними документами щодо забезпечення безпеки жінок є: Загальна декларація прав людини (1948); Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами (1949); Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (1949); Декларація ООН про захист жінок і дітей у

надзвичайних ситуаціях та під час збройних конфліктів (1974); та Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979). До міжнародних документів, які безпосередньо стосуються захисту прав жінок під час збройних конфліктів, належать: Резолюція Ради Безпеки ООН, яка є основою мандату щодо жінок, миру та безпеки і підтверджує ідею захисту жінок та посилення їхньої ролі у запобіганні та врегулюванні конфліктів (2000 р.). Резолюція Ради Безпеки ООН 1820 вперше в історії піднімає питання сексуального насильства в умовах конфлікту, підкреслюючи, що сексуальне насильство в умовах конфлікту є воєнним злочином (2008) [3].

Крім того, матері з неповнолітніми дітьми та вагітні жінки також є особливо вразливі до негативних наслідків збройних конфліктів. Вагітність і сама наявність дітей дуже часто використовуються сторонами збройного конфлікту як засіб залякування та шантажу і можуть примушувати жінок до певної небажаної поведінки. Міжнародне право, спрямоване на надання допомоги таким жінкам, включає в себе Четверту Женевську конвенцію. Згідно з цією конвенцією, вагітні жінки та матері малолітніх дітей повинні отримувати додаткове харчування для задоволення своїх фізіологічних потреб. Матері малолітніх дітей повинні розміщуватися в установах, здатних забезпечити відповідне лікування та медичне обслуговування нарівні з населенням загалом [4, с. 103].

У зв'язку з поточною ситуацією в Україні слід звернути увагу на резолюцію Європейського парламенту від 5 травня 2022 року про наслідки війни в Україні для жінок. У ній Європарламент рішуче засудив військову агресію Росії проти України, вказав на величезний вплив війни в Україні на простих жінок і навів докладні приклади такого впливу. Європарламент зазначив, що війна призвела до важких умов і порушень прав як жінок, які прибули до ЄС як біженці, так і тих, хто залишився в Україні. Європарламент засудив усі воєнні злочини проти цивільного населення, особливо жінок і дівчат і заявив, що гендерне та сексуальне насильство має бути переслідувано відповідно до норм міжнародного права. [3]

Щодо дітей, то вони також мають право на особливий захист під час конфліктів. Правовий захист прав та інтересів дітей на міжнародному рівні розпочався в рамках Ліги Націй, а потім розвивався паралельно із загальним міжнародно-правовим регулюванням прав людини під егідою Організації Об'єднаних Націй. Ці процеси були тісно взаємопов'язані та взаємозалежні. Міжнародно-правові норми про права дитини та захист дітей є частиною загальних норм про права людини. Документи, що регулюють права дітей в умовах збройного конфлікту, включають Декларацію прав дитини 1924 року, Декларацію прав дитини 1959 року і Конвенцію про права дитини 1989 року. Вони також включають Загальну декларацію прав людини 1948 року [5].

Збройний конфлікт має руйнівний і довготривалий вплив на дітей, оскільки вони зазнають серйозних порушень своїх прав і ризикують бути позбавленими належного захисту та гуманітарної допомоги. Під час конфлікту діти можуть стати свідками або учасниками актів насильства та інших подібних дій, які можуть вплинути на їхнє фізичне та психологічне здоров'я. Відповідно до міжнародного гуманітарного права, сторони конфлікту зобов'язані захищати цивільне населення, у тому числі шляхом вжиття всіх можливих заходів для захисту дітей [6].

Якщо дитину затримали, рекомендується помістити її в незалежне і безпечне середовище, бажано з братами, сестрами або батьками. Переміщення дитини в іншу країну має бути останнім варіантом і розглядатися лише в тому випадку, якщо це абсолютно необхідно для безпеки та благополуччя дитини [2].

Конвенція про права дитини була ратифікована Україною в 1991 р., і її положення повинні неухильно дотримуватися і відображатися в національному законодавстві, як це передбачено, зокрема, в Конституції України (статті 24, 51 і 52), та в інших законах України [5]. Згідно з Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян» від 29 жовтня 2014 року, було зазначено, що має бути вирішене питання про освіту дітей учасників бойових дій і дітей, чий

батьки загинули під час участі в антитерористичній операції.

Отже, досліджуючи дану тему, можна зробити висновки, що жінки та діти дійсно потребують особливого захисту під час збройних та воєнних конфліктів. Міжнародні організації намагаються удосконалювати міжнародні договори, конвенції та угоди, аби покращити їх дієвість та забезпечити доступ до правового захисту, медичної допомоги та соціальних послуг для цих груп. Також важливо підвищувати свідомість суспільства про проблеми, з якими стикаються жінки та діти під час війни. Забезпечення захисту прав цих груп сприятиме будівництву справедливого та мирного суспільства.

Джерела:

1. ArLynn Parker. Protection of Women and Children in Conflict: Implementing UNSC 1325. URL:<https://ww1.odu.edu/content/dam/odu/offices/mun/2017/ib-2017-sc-protection-of-women.pdf>
2. Гуманітарне право в умовах війни: джерела та найважливіші норми. URL:<https://mapujpomoc.pl/uk>
3. Луцан А. В. Захист прав жінок в умовах збройних конфліктів. URL:http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/6_2022/45.pdf
4. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. Довідник для журналістів. 2-ге вид., доповн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.

5. Ющук Д. Я. «Порушення росією прав дітей під час агресії (міжнародного збройного конфлікту) проти України: класифікація та відповідальність»

URL:

<https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/57297/1>

6. Повідомлення про захист прав дітей в українській кризі. URL:

<https://alliancecpha.org/sites/default/files/technical/attachments/Ukraine%20....pdf>

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Мельниченко Н.

Замостенчук Анастасія Олександрівна
*здобувачка вищої освіти факультету
судового та міжнародного права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Умови збройного конфлікту завжди створюють серйозні виклики для забезпечення та захисту прав людини. Воєнні конфлікти супроводжуються загостренням ризику прав людини, зокрема такої особливої та вразливої категорії як діти. Міжнародне право містить низку норм і конвенцій, спрямованих на захист прав дитини в умовах режимних обмежень. Однією з ключових конвенцій є Конвенції про

захист прав дитини (далі – Конвенція), прийнята у 1989 році, яка визначає основні права дітей і закликає до їх захисту навіть в найскладніших умовах.

Один із основних принципів міжнародного гуманітарного права - це відмова від будь яких дій, які можуть завдати шкоду дітям. Цей принцип підтримує Конвенція, яка в ч.1 ст. 38 визначає, що діти мають право на особливий захист та підтримку під час воєнних конфліктів [5].

Згідно з Конвенцією усі заходи повинні бути спрямовані на забезпечення максимальної вигоди для дітей. Це включає в себе: запобігання їх примусовому розселенню, сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою збройного конфлікту [5].

В доповіді ООН «Вплив збройних конфліктів на дітей» 1966 р. зазначено, що під час збройних конфліктів порушується такі права дітей: право на життя, на здоров'я, на особистий розвиток та захист, бути з сім'єю [6].

Після початку повномасштабного вторгнення та запровадження воєнного стану на території України 24 лютого 2022 року тисячі дітей опинилися у ситуаціях, де їх права були жорстоко порушені окупантами. Воєнний стан та активні бойові дії визначають нові виклики для захисту прав дітей в умовах сьогодення. Тисячі дітей залишилися без батьків та домівок, перебуваючи у скрутному становищі. І це

серйозний виклик для держави забезпечити їх необхідними умовами та відновити фізичне і психічне здоров'я.

Ситуація з примусовим розселенням є особливо гострою для нашої країни. Варто звернути увагу на звіт Conflict Observatory, в якому йдеться про систематичні зусилля уряду країни-агресора щодо переселення на постійній основі тисяч українських дітей до територій підконтрольних російському уряду під виглядом «тимчасової евакуації» [2]. Міжнародна спільнота не залишилася осторонь цієї проблеми. Організація з безпеки та співробітництва у своєму звіті зазначила: «Депортація українських дітей, здійснена російською владою, може містити елементи злочину проти людяності. Мали місце численні та повторювані порушення прав дітей: на ідентичність, на сім'ю, освіту, на доступ до інформації, на відпочинок, на дозвілля та участь у культурному житті та мистецтві, а також права на думку, совість і релігію, на здоров'я, на свободу та безпеку» [1].

Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду видала ордери на арешт двох осіб у контексті ситуації з примусовою депортацією дітей з України, зазначивши, що дані злочини є воєнними і передбачають індивідуальну кримінальну відповідальність причетних осіб.

Сьогодні Україна вживає найнеобхідніших заходів для забезпечення захисту дітей. «Закон України про охорону дитинства» визначає нову

категорію - «діти, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, - діти, які отримали поранення, синці, розчленування, зазнали фізичного, сексуального, психологічного насильства внаслідок воєнних дій або збройного конфлікту, викрадені або незаконно вивезені з України, беруть участь у військових формуваннях або незаконно утримуються, в тому числі в полоні» [3]. Варто зазначити, що зроблено важливий крок у забезпеченні захисту прав дітей у районах бойових дій та збройних конфліктів – ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» N 936-VIII від 26 січня 2016 р. Цей документ спрямований на вдосконалення механізмів ухвалення рішень щодо захисту прав дітей шляхом підтримки сімей дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах або постраждали внаслідок воєнних дій, збройного конфлікту та процедури вдосконалення української системи захисту прав дитини [4, с.96-97].

У підсумку можемо зазначити, що захист прав дітей в умовах збройних конфліктів потребує особливої уваги та ретельного дослідження з боку держави та міжнародної спільноти.

Джерела

1. Moscow Mechanism: «Report on Violations and Abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity, related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation». *Organization for Security and Co-operation in Europe*. 2023. – URL: https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751_0.pdf (дата звернення: 29.10.2023 р.)
2. Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children. *Conflict Observatory*. 2023. URL: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/children-camps-1> (дата звернення: 29.10.2023 р.)
3. Про охорону дитинства Закон України від 26.04.2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми Закон України від 26.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/936-19#Text>.
5. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991р. N 789-XII. Київ : Столиця, 1997. С. 31.
6. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практик. *Науковий вісник Дніпропетровського*

*державного університету внутрішніх справ.
2022. №4. С. 96-97.*

*Науковий керівник – доцентка кафедри
міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична
академія» Владишевська В.*

Секція № 6
ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Ландіна Анна Валентинівна
*старша наукова співробітниця відділу проблем
кримінального права, кримінології та
судоустрою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України, к.ю.н.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Усі сфери життєдіяльності людини мають бути захищеними, а основним завданням і напрямком реалізації державної політики є забезпечення національної безпеки і на рівні законодавства, і на рівні правозастосування відповідних норм. Однією із складових національної безпеки є інформаційна безпека, важливість захисту якої в умовах інформаційного суспільства стає все більш актуальною, сфера якої потребує перманентного моніторингу в часині виявлення нових загрозі і розробки дієвих заходів боротьби та протидії правопорушенням в сфері інформаційних відносин.

Інформаційна безпека складається з досить великої кількості інформаційних суспільних відносин і напрямків забезпечення їх законного функціонування. У зв'язку з цим основними загрозами тут визнаються прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;

поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації (ці загрози були визначені у Законі України «Про основи національної безпеки», який втратив чинність у 2018 році). У чинному Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року ці загрози не визначені, але це свідчить про те, що вказаних загроз вже не існує і з боку правоохоронних та інших відповідних державних органів ця сфера державного регулювання не потребує вдосконалення.

Перелік викликів та загроз у сфері інформаційної безпеки України наразі міститься у Стратегії інформаційної безпеки від 15 жовтня 2021 року, в якій ці загрози розподілені за критеріями глобальності: до глобальних – збільшення кількості глобальних дезінформаторських кампаній, інформаційна політика російської федерації, соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі, недостатній рівень медіаграмотності; до національних – інформаційний вплив російської

федерації та її інформаційне домінування на тимчасово окупованих територіях, обмежені можливості реагувати на дезінформаційні кампанії, не сформованість системи стратегічних комунікацій, недосконалість забезпечення нормальної інформаційної діяльності, у тому числі журналістів, спроби маніпуляції свідомістю громадян щодо євроінтеграції, доступ до інформації на місцевому рівні, недостатній рівень інформаційної культури в суспільстві [1]. І забезпечити усунення цих загроз або їх мінімізацію може, поряд із іншими юридичними, кримінально-правові заходи. Адже вони є своєрідним гарантом дотримання прав людини шляхом передбачення обмежень особистого, майнового або іншого характеру за порушення встановлених чинним національним законодавством правил і кримінально-правових заборон.

Як показує сучасний стан інформаційної безпеки, українське суспільство, зокрема державні і правоохоронні органи, не були готові до виникнення таких масштабних і багато чисельних загроз у сфері інформації. І за час, що минув із початку збройного конфлікту у 2014 році, і тим більше з початку повномасштабного вторгнення військ росії в Україну загрози у сфері інформаційних суспільних відносин лише посилюються, що потребує підвищення ефективності кримінально-правових заходів боротьби та протидії кримінальним правопорушенням у сфері інформаційної безпеки.

Якщо говорити більш конкретно про загрози, то основними загрозами у сфері інформаційної безпеки наразі є такі, як: кібервійни, які є невід'ємною частиною сучасних воєн; кримінальні правопорушення у сфері електронного документообігу та системи електронних платежів; порушення правил користування і інформаційними технологіями та устаткуванням для його забезпечення тощо. Крім того, повномасштабна війна та введення воєнного стану в Україні передбачає низку обмежень у суспільних відносинах населення країни, у тому числі і у сфері інформаційної безпеки. Так, зокрема, поряд із кримінальними правопорушеннями у досліджуваній сфері, які були передбачені раніше (шахрайство, розповсюдження інформації, що є лікарською таємницею чи іншим чином заборонена до розповсюдження, шахрайство з офіційними документами, у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, виготовлення чи інші діяння, пов'язані із забороненою інформацією тощо), були криміналізовані і інші діяння у цій сфері: колабораційна діяльність (ст. 111¹), пособництво державі-агресору (ст. 111²), шпигунство (ст. 114), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України

військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114²), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 2582), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників (ст. 436²) тощо.

Ситуація вимагає розробки запобіжних заходів, що зможуть попередити вчинення правопорушень у вказаній сфері (хоча б частково, оскільки злочинці завжди будуть на крок попереду у розробці протиправного контенту, програмного забезпечення, інформаційних ресурсів тощо). Для досягнення цієї мети потрібно підготувати відповідних спеціалістів, які могли б конкурувати із професіоналами у сфері протиправного використання інформаційних технологій, ресурсів. Для цього потрібно також налагоджувати більш тісне співробітництво із відповідними організаціями не лише на національному, але і на міжнародному рівнях. Адже, як вірно зазначається, наявність найсучаснішої та найпотужнішої зброї не може гарантувати державі перемогу, якщо вона не забезпечена перевагою в інформаційній сфері [2].

Джерела:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n7>
2. Котерлін І.Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення

інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 1. 2022. DOI <https://doi.org/10.32782/392257>

Негребецький Владислав Валерійович
*науковий співробітник НДІ вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
НАПрН України, доцент кафедри
криміналістики Національного юридичного
університету імені Я. Мудрого, к.ю.н., доцент*

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Початок військової агресії проти України в 2022 році був тісно пов'язаний з сильним інформаційним впливом ворога на наше суспільство через технології гібридних війн. Це сталося можливим завдяки активному використанню інформаційних технологій, та впливу інноваційних інструментів обміну та передачі інформації в різноманітних інформаційних ресурсах. Але нажаль не всі технології інформаційного пошуку однаково рівноцінні і безпечні. В 2023 році компанія Google впровадила технологію Search Generative Experience (SGE) [1]. Цей пошуковий сервіс ретельно розроблений та навчений виявляти й представляти користувачеві високоякісні результати, які відповідають інформації у видачі

та підтримують її. Об'єднавши найсучасніші поєднання мовних моделей і цілеспрямовані методики навчання, компанія Google створила пошукову систему, яка надає надійну і підтвержену інформацію. Google прагне запобігати демонстрації шкідливого, образливого або відвертого контенту у своїх системах ранжування. Технологія Search Generative Experience (SGE), на якій ґрунтуються пошук, створена саме для цього. Основна увага приділяється створенню інформативних відповідей, підтверджених надійними джерелами, щоб користувачі отримували правдиву і перевірену інформацію. У випадках, коли системи Google мають меншу довіру до джерела або стикаються з інформаційними прогалинами, мета полягає в тому, щоб уникнути надання знімків, згенерованих штучним інтелектом. Крім того, відверті або небезпечні теми навмисно уникаються, щоб підтримувати відповідальне та безпечне середовище пошуку.

Безумовно технології персоніфікованого підбору відомостей мають велике майбутнє, надають багато переваг особам, що навчаються або підвищують свій професійний рівень. Але нажаль будь-який інструмент в руках правопорушника може перетворитись на зло. І якщо йдеться про інформаційні технології, то сила цього лиха збільшується у багато разів. Так, месенжери, а також соціальні мережі, доступ до яких має майже кожний, надають найбільше можливостей для поширення практично будь-якої

інформації. Є можливість не просто одноразово поширити новину, а запустити «ланцюжкову реакцію», коли новина багаторазово пересилається користувачами соц. мережі від однієї особи до цілою групи осіб, або навіть до інших соц. мереж.

Нажаль не всі пошукові сервіси та інформаційні ресурси здатні виявляти ненадійні джерела інформації. Новини та повідомлення можуть не відповідати дійсності [2]. Фейк у перекладі з англійської «fake» означає – «фальшивка», «підробка», «обман». Таким чином, фейк – це завідомо неправдива інформація. Дезінформація – відомості, що розраховані на введення особи в оману [3, с.158].

Особливого значення набуває питання про відповідальність за поширення інформації, яка загрожує Національній безпеці України, а саме спрямованої на заподіяння шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці держави. Таким чином, ворог намагається методично і послідовно підірвати авторитет держави і органів влади, і послабити обороноздатність країни. В пояснювальній записці до законопроекту №9223 від 19 квітня 2023 р. "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України" повідомляється, що «російськими спецслужбами в інтересах

країни-агресора нарощуються зусилля із використання такого інструменту інформаційної війни як створення на платформах соціальних мереж Facebook, Instagram і Twitter мереж облікових записів (акаунтів) (так званих бот-мереж), які містять недостовірні дані щодо користувачів, діяльність яких є координованою ззовні та об'єднана єдиною метою, зокрема такою як проведення акцій інформаційного впливу проти державних інтересів України. До таких дій вдаються і громадяни України. Так, Службою безпеки України виявлено та припинено функціонування за 2022 рік - 45 ботоферм, загальною потужністю понад 4 млн. ботів, діяльність яких поширювалась на багатомільйонні аудиторії користувачів соціальних мереж у різних регіонах України (і не лише). Разом з тим, вжитими заходами було викрито та заблоковано близько 11 тис. облікових записів, що використовувались на користь російських окупантів. Непоодинокими стали і випадки, коли користувачі облікових записів (акаунтів) видають себе за інших осіб, зокрема за представників влади, інших публічних осіб, до яких прикута особлива увага, і від імені цих осіб розміщують і поширюють в соцмережах та на інших інтернет-платформах різну неправдиву, маніпулятивну інформацію. На жаль, соціальні мережі не дуже реагують на повідомлення про фейкові профілі і сторінки, які причетні до інформаційних атак» [4]. Тому існує необхідність підвищити контроль з боку правоохоронців.

Якщо інформація розміщена у вільному доступі, є можливість використовувати методику збирання й аналізу інформації з відкритих джерел (*Open source intelligence, OSINT*).

Центр протидії дезінформації є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України, утвореним відповідно до рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації», уведеного в дію Указом Президента України від 19 березня 2021 року № 106 [5]. Центр підпорядкований Раді національної безпеки і оборони України [6]. Центр забезпечує здійснення заходів щодо протидії поточним і прогнозованим загрозам національній безпеці та національним інтересам України в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки України, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою.

Зокрема, до завдань Центру належать :

виявлення та протидія дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою;

проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі.

Інформаційний імунітет – це здатність ідентифікувати маніпуляцію, фейк, оцінити

рівень їх небезпеки і як їм можна запобігти. Для протидії дезінформації необхідно виробити у суспільства інформаційний імунітет.

Для повноцінної боротьби з поширенням фейків і інформації, що загрожує національній безпеці країни необхідно вдосконалити законодавство. В цьому аспекті корисним є вивчення досвіду інших країн. Відомо, що з проблемою інформаційної безпеки в еру активного розвитку соціальних мереж свого часу зіткнулася провідна європейська країна – Німеччина.

Німеччина є однією з перших країн, яка запровадила санкції на рівні законодавства за поширення неправдивої інформації. Парламентом Німеччини 30 червня 2017 р. був прийнятий Закон «Про вдосконалення правозастосування в соціальних мережах» (Net Enforcement Act (NetzDG) [1]. Це також називається законом Про Facebook. Закон спрямований на боротьбу з дифамацією (поширення про особу неправдивої інформації, яка принижує її честь та гідність, завдає шкоди діловій репутації) і розпалюванням ненависті в Інтернеті. Закон зобов'язує платформи соціальних мереж з більш ніж 2 мільйонами користувачів встановити прозору процедуру розгляду скарг на незаконний контент і зобов'язує надавати звітність і документацію. Провайдери повинні видаляти "явно незаконний" контент протягом 24 годин, а весь незаконний контент - протягом 7 днів з моменту його публікації, в іншому випадку

їм загрожує адміністративний штраф у максимальному розмірі 50 мільйонів євро. Подавачі скарг та користувачі повинні бути негайно проінформовані про прийняті рішення. Віддалений вміст повинен зберігатися щонайменше десять тижнів як доказ, а платформи повинні подавати звіти про прозорість роботи з нелегальним вмістом кожні шість місяців.

Висновок: для ефективної боротьби з поширенням неправдивої інформації за допомогою інноваційних цифрових технологій необхідно використовувати досвід провідних європейських країн, підвищити роль цифрових інструментів виявлення і протидії дезінформації, в тому числі в роботі правоохоронних органів, із залученням профільних науково-дослідних установ та провідних фахівців в галузі кримінального права адаптувати чинне законодавство до вимог цифрової епохи.

Джерела:

1. Новий алгоритм пошуку Google на основі AI: чого очікувати. (29.10.2023) URL: <https://livepage.ua/blog/the-new-ai-powered-google-search-what-to-expect.html> (дата звернення 29.10.2023)
2. Аналітичний звіт «російський інформаційний вплив в Африці». URL: <https://cpd.gov.ua/reports/analitichnyj-zvit-rosijskuj-informacijnyj-vplyv-v-afryczj/> (дата звернення 29.10.2023)
3. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 т. Т.20: Криміналістика, судова експертиза,

юридична психологія / редкол. В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України: Законопроект України від 19.04.2023 № 9223 / База даних «Законодавство України/ ВР України. URL: itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41788?fbclid=IwAR0RWkqeb5Qfe6H4TPyk_RIKKEZHmqd699_G6ZH0h9ZmxhEwLZ_ZpXM61T0 (дата звернення 29.10.2023).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про створення Центру протидії дезінформації»: Указ Президента України від 19.03.2021 р. № 106/2021. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/1062021-37421> (дата звернення 29.10.2023)

6. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/>

7. Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz - NetzDG) 01.09.2017 (Закон про поліпшення правозастосування в соціальних мережах). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/netzdg/BJNR335210017.html> (дата звернення 29.10.2023)

Дронов Владислав Юрійович
*доцент кафедри міжнародного та
європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія», к.ю.н.*

РОЗГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ СПРАВ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ТА ІНШИХ ПРАВ

Реалізація права на доступ до інформації тісно пов'язана з низкою інших прав людини та громадянина. Так, наприклад, без можливості доступу до інформації неможливо реалізувати право на участь в управлінні публічними справами тощо. Справи про порушення таких прав, зокрема, розглядаються й Європейським судом з прав людини (далі - Суд).

Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1] (далі - Конвенція) (ратифікована Законом України від 17 липня 1997 року [2]) закріплює право кожного на свободу вираження поглядів, що включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Цим же документом передбачені й деякі інші права, які часто є взаємозалежними із вказаним вище правом. Так, статтею 6 встановлено право на справедливий суд, статтею 8 закріплено право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і

кореспонденції. Наприклад, порушення статей 10 та 8 Конвенції розглядалося судом у справі Леандер проти Швеції [3]. Щодо пана Леандера було проведено спеціальну перевірку у зв'язку з працевлаштуванням. Після цього виконання ним обов'язків було припинено. Громадянин бажав ознайомитись з інформацією, через яку було прийнято таке рішення, але йому було відмовлено з посиланням на те, що ця інформація зберігається в секретних архівах. Також пан Леандер вважав, що було порушено його право, закріплене статтею 8 Конвенції. Проте Суд вирішив, що порушення не було, оскільки, зокрема, таке втручання передбачено законом.

В практиці Суду є справи, коли заявник вважав порушеними статті 10 та, зокрема, 6, 13 та ін. Прикладом тут може бути справа Бака проти Угорщини [4]. Повноваження пана Бака як голови Верховного суду Угорщини були достроково припинені, як він вважав, за висловлення своєї думки щодо деяких норм програми конституційної реформи. Саме тому він звернувся до суду із заявою про порушення статті 10 Конвенції. Після цієї критики голова парламентського комітету звинуватив його у спробі впливу на законодавців. Після цього пан Бака ще неодноразово у різній формі виступав з критикою змін. Після прийняття реформи, якою, зокрема, передбачалось перейменування Верховного суду в Курію. Пізніше було прийнято закон, відповідно до якого повноваження Бака як голови Верховного суду припинялись

достроково. Пан Бака не міг претендувати на цю посаду, оскільки необхідно було мати стаж не менше п'яти років на посаді судді. За новим законодавством стаж судді Європейського суду з прав людини не враховувався. Отже, заявник вважав, що були порушені його права встановлені статтями 6 Конвенції (Право на справедливий суд), оскільки йому було відмовлено у доступі до суду для оскарження припинення повноважень. Суд встановив порушення цієї статті. Як вже було зазначено, Заявник вважав, що були порушені його права, передбачені статтею 10 Конвенції, яка передбачає свободу вираження поглядів. В цій справі Суд встановив, що таке порушення мало місце.

Також заявник стверджував, що мало місце порушення статті 13 в поєднанні зі статтею 10 Конвенції. Проте Суд не знайшов необхідності в окремому розгляді такої скарги.

У справі «Беда проти Швейарії» [5] журналіст Арнаут Беда був оштрафований за публікацію конфіденційної інформації. Журналіст звернувся до Європейського суду з прав людини, стверджуючи про порушення його права, закріпленого у статті 10 Конвенції. Втручання в реалізацію ним цього права він вважав таким, що не є необхідним в демократичному суспільстві. Вважаємо висновок суду в цій справі достатньо цікавим. Суд вирішив, що журналіст не порушив закону при отриманні відповідної інформації. Разом з тим він повинен був усвідомлювати конфіденційний характер

інформації. Розглянувши також інші критерії, Суд встановив, що порушення статті 10 Конвенції не було. При цьому як сторони, так і Суд згадують й статтю 6 Конвенції, оскільки розповсюджена заявником інформація стосувалася кримінальної справи, що розглядалася національним судом.

Аналіз практики Європейського суду з прав людини показав взаємозалежність інформаційних прав, в тому числі, як право отримувати інформацію, так і право передавати її, з іншими правами людини та громадянина, такими як: право на справедливий суд, право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції тощо.

Джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.10.2023)
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР : станом на 13 берез. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-вр#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Leander v. Sweden, 9248/81, Council of Europe: European Court of Human Rights, 26 March 1987. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57519> (дата звернення: 24.10.2023).

4. *Baka v. Hungary*, 20261/12, Council of Europe: European Court of Human Rights, 23 June 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-163113> (дата звернення: 24.10.2023).

5. *Bédat v. Switzerland*, 56925/08, Council of Europe: European Court of Human Rights, 29 March 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-161898> (дата звернення: 24.10.2023).

Мігалатюк Владислав Вікторович

*аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету імені В. Винниченка*

ЗАГРОЗИ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ, СУСПІЛЬСТВА ТА ОСОБИ

Загрози інформаційній безпеці – це ризики, які виникають в інформаційній сфері та ставлять під загрозу життєво важливі інтереси окремих осіб, суспільства і держави. Ці загрози можна узагальнити в три основні групи. Перша група включає загрози, пов'язані із впливом неякісної інформації, такої як недостовірна, фальшива або дезінформація, на рівні особистості, суспільства та держави. Друга група об'єднує загрози, пов'язані з несанкціонованим і неправомірним впливом з боку сторонніх осіб на інформацію та інформаційні ресурси, включаючи виробництво інформації, інформаційні ресурси і системи їхнього формування і використання. Третя група охоплює загрози інформаційним правам і

свободам особистості [1, с. 52], такі як право на створення, розповсюдження, пошук, одержання, передавання і використання інформації, право на інтелектуальну власність щодо інформації і речових ресурсів, які містять інформацію, а також право на захист честі та гідності, тощо.

Аналіз та ідентифікація загроз інформаційній безпеці відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційної безпеки. У багатьох випадках характер та структура системи захисту, а також методи її впровадження визначаються потенційними загрозами, які були виявлені на цьому етапі. Наприклад, якщо користувачі мають доступ до Інтернету, кількість потенційних загроз інформаційній безпеці значно зростає, і, відповідно, це впливає на обрані методи та засоби захисту тощо [2, с. 243].

Зазвичай загроза виникає через наявність слабких місць у захисті інформаційних систем, таких як неконтрольований доступ до персональних комп'ютерів або використання неліцензійного програмного забезпечення (навіть ліцензійне програмне забезпечення не завжди є повністю безпечним). Проте такий підхід до забезпечення безпеки має обмежену ефективність, оскільки завжди існує певний часовий інтервал між виявленням загрози і розробкою засобів захисту. Саме протягом цього інтервалу зловмисники можуть завдати серйозної шкоди інформації [3, с. 19].

Серед джерел загроз для інформаційної безпеки особистості, важливими аспектами

стають інтереси особистості, які необхідно захищати в інформаційному суспільстві. Ці інтереси включають, передусім, гарантування конституційних прав та свобод людини і громадянина на доступ до відкритої інформації, право використовувати інформацію для не заборонених законом цілей, а також необхідність захисту інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний та інтелектуальний розвиток. Серйозною загрозою для цих інтересів є значне розширення можливостей маніпулювання свідомістю людини шляхом створення навколо неї індивідуального «віртуального інформаційного простору» і використання технологій, які впливають на її психічну діяльність [4, с. 186-187].

У загальному, структура споживчо-мотиваційної сфери особистості формується на основі базових потреб, що впливають з її генетичних характеристик (потреби в їжі, особистій безпеці, розмноженні, тривалості життя, а також потреби в спілкуванні з іншими людьми). Виникаючі потреби, що формуються впливом системи виховання, стають похідними [5, с. 98]. Способи і форми задоволення цих потреб значною мірою залежать від інформації та знань, які особистість отримує з оточуючого світу, включаючи інформаційну інфраструктуру. Те, як ця інформація використовується та її результати, визначаються перш за все особистістю людини та її духовним потенціалом.

Сучасні технології доступу до інформаційних ресурсів ускладнюють процедури задоволення цих потреб і суттєво збільшують залежність окремої особистості від інших людей, які розробляють інформаційні технології, визначають алгоритми пошуку необхідної інформації, обробляють її перед подачею, та надають споживачу. Іншими словами, ці люди формують інформаційне оточення для особистості, визначають умови її життя та вирішення життєвих проблем. Саме тому важливо надавати велике значення забезпеченню безпеки взаємодії особистості з інформаційною структурою [6, с. 141].

Іншим потенційно небезпечним джерелом загроз для інтересів особистості є використання її персональних даних на шкоду, які накопичуються різними структурами, включаючи державні органи, а також збільшення можливостей прихованого збирання інформації, що стосується її особистих і сімейних секретів і приватного життя. Це пояснюється, передусім, складнощами в забезпеченні захисту цих відомостей і подальшими досягненнями в мікромініатюризації засобів для таємного збору та передачі інформації.

Одним з джерел загроз інтересам суспільства в інформаційній сфері є постійне ускладнення інформаційних систем і мереж зв'язку, які є критично важливими для забезпечення життя суспільства. Ці загрози можуть мати різні прояви, включаючи як

навмисні, так і випадкові помилки, збої технічного та програмного забезпечення, а також шкідливий вплив зі сторони злочинних структур і кримінальних елементів. Об'єктами, які можуть стати мішенню таких атак, є системи енергетики, транспорту інші інфраструктурні об'єкти.

Іншим потенційно небезпечним джерелом загроз є можливість концентрації засобів масової інформації (ЗМІ) в руках обмеженої групи власників. Ці загрози можуть виявлятися через маніпуляцію суспільною думкою щодо подій, які мають велике соціальне значення, а також через спроби руйнування моральних цінностей суспільства шляхом насадження іноземних цінностей.

І нарешті, ще одним потенційно небезпечним джерелом загроз є зростаючий обсяг внутрішньої та міжнародної комп'ютерної злочинності. Ці загрози можуть виявлятися через спроби вчинення шахрайських операцій з використанням глобальних, національних інформаційно-телекомунікаційних систем, відмивання незаконно отриманих коштів, несанкціонований доступ до фінансової, банківської та іншої інформації з метою особистого збагачення [7, с. 301-302].

Джерелами загроз інформаційній безпеці держави є фактори, які можуть впливати на інтереси держави в інформаційній сфері. Ці інтереси включають створення сприятливих умов для гармонійного розвитку інформаційної інфраструктури держави, забезпечення реалізації

конституційних прав і свобод людини і громадянина з метою зміцнення конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності країни, забезпечення політичної та соціальної стабільності, економічного процвітання, безумовного дотримання законів та підтримки міжнародного співробітництва на основі партнерства.

Перш за все, загрози інтересам держави можуть включати в себе незаконний доступ до даних, які становлять державну таємницю, а також іншої конфіденційної інформації, розкриття якої може призвести до завдання шкоди. Проте найбільш небезпечними джерелами загроз інтересам держави в інформаційному суспільстві може стати неконтрольоване розповсюдження інформаційної зброї та розгортання гонки озброєнь у цій галузі, спроби втілення концепції інформаційних війн.

Серед найбільш важливих завдань, які можуть бути розв'язані за допомогою сучасної інформаційної зброї, можна виділити такі: Створення атмосфери бездуховності та аморальності, сприяння негативному ставленню до культурної спадщини противника. Маніпулювання суспільною свідомістю та політичною орієнтацією соціальних груп населення держави з метою створення політичної напруги та хаосу. Дестабілізація політичних відносин між партіями, об'єднаннями та рухами з метою провокації конфліктів, розпалювання недовіри, загострення політичної боротьби,

провокація репресій проти опозиції та спонукання взаємного знищення. Зниження інформаційного забезпечення влади та управління, інспірація помилкових управлінських рішень. Дезінформація населення про роботу державних органів, підрив їхнього авторитету та дискредитація органів управління. Провокація соціальних, політичних, національних та релігійних конфліктів. Ініціювання страйків, масових заворушень та інших акцій економічного протесту. Ускладнення прийняття важливих рішень державними органами. Підрив міжнародного авторитету держави та її співробітництва з іншими країнами. Завдання збитків життєво важливим інтересам держави в політичній, економічній, оборонній та інших сферах.

Загалом же вплив інформаційних загроз в інформаційному суспільстві може бути набагато більш потужним та ефективним, ніж може здаватися. Це особливо небезпечно в умовах, коли деякі країни мають майже монопольне положення на ринку інформаційних продуктів, оскільки це може спонукати їх використовувати свою перевагу для досягнення своїх політичних цілей.

Джерела:

1. Кондратенко В. М. Сучасні теоретико-правові підходи до реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина суб'єктами публічної адміністрації. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Право*, 2020. Вип. 8. С. 51-54.

2. Богущ В. Інформаційна безпека держави : підручник. Київ : «МК-Прес», 2015. 432 с.
3. Інформаційна безпека держави : навчальний посібник / В.І. Гур'єв, Д.Б. Мехед, Ю.М. Ткач, І.В. Фірсова. Ніжин : ТПК «Орхідея», 2018. 166 с.
4. Бурячок В. Л. Інформаційний та кіберпростори: проблеми безпеки, методи та засоби боротьби : підручник / В. Л. Бурячок, Г.М. Гулак, В.Б. Толубко. Київ : ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. 449 с.
5. Забезпечення інформаційної безпеки держави : навчальний посібник / В.Б. Дудикевич, І. Р. Опірський, П. І. Гаранюк, В. С. Зачепило, А. І. Партикам. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 204 с.
6. Інформаційна безпека держави : підручник / В.М. Петрик. М.М. Присяжнюк, Д.С. Мельник та ін.; в 2 т. Т. 1. / за заг. ред. В.В. Остроухова. Київ : ДНУ «Книжкова палата України», 2016. 264 с.
7. Климчук О. О. Забезпечення інформаційної безпеки держави : підручник / О. О. Климчук, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк та ін.; за заг. ред. О. А. Семченка та В. М. Петрика. Київ : ДНУ «Книжкова палата України», 2015. 672 с.

*Науковий керівник – професор кафедри права та
правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного
університету імені В. Винниченка Кондратенко В*

Тоцька Анна Сергіївна
здобувачка вищої освіти
*Київського державного торговельно-
економічного університету*

ПРАВА ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ

Безперечно, захист прав людини важливий завжди та в будь-якій сфері. У період збройних конфліктів, особливо гострого значення набуває необхідність захисту прав людини та громадянина в інформаційному просторі.

Відповідно до статті 3 Конституції України: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Загальновизнані права людини в інформаційній сфері у демократичному суспільстві виступають основним критерієм, що характеризує загальний стан інформаційної безпеки конкретної особи і суспільства в цілому [2].

На нормативному рівні права громадян в сфері інформації зазвичай виражаються у конституційних гарантіях свободи слова та

доступності інформації для кожної людини, наприклад: свобода публічних висловлювань незалежно від їхнього політичного змісту або забезпечення безперешкодного отримання громадянами повної та неупередженої інформації.

Ключовими для визначення прав людини в галузі інформації є норми статті 34 Конституції України. Згідно статті 34 Конституції України: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір».

На даний час, в умовах, що склалися було необхідно вжити заходів, пов'язаних з обмеженням прав людини. До таких прав належать права, передбачені статтями 31, 32 і 34 Конституції України. Це право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на повагу до особистого і сімейного життя, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Такі обмеження можуть мати як потенційний характер (за наявності підстав можливе застосування у звичайних умовах), так і характер окремих обмежень, зумовлених надзвичайними ситуаціями, чим зокрема є оголошений воєнний стан в Україні [3]. Це також позначилося на оприлюдненні інформації на сайтах органів влади

та обмеженням чи повним припиненням доступу до 20 публічних реєстрів.

Також з початку повномасштабного вторгнення було ухвалено нормативно-правові акти, що обмежують цифрові права громадян. Вони стосуються обмеження права на поширення інформації і питання захисту, зберігання та поширення персональних даних. До нормативно-правових актів, що найбільше вплинули на свободу слова можна віднести Указ Президента України про введення воєнного стану, Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України №73 від 3 березня 2022 року про інформацію, яку заборонено поширювати під час дії воєнного стану [4], Постанову Кабінету Міністрів України №263 про обмеження роботи публічних реєстрів [5], тощо. Також, щодо захисту персональних даних в інформаційній сфері, то на їх посилення ухвалено Постанову Національного банку України №42 [6], що дозволяє використовувати хмарні сервіси в державах-учасницях Європейського Союзу і Постанову Кабінету Міністрів України №263 [5], яка дозволила розміщувати державні реєстри, інформаційні ресурси та їхні резервні копії на хмарних сервісах поза межами України.

Взагалі, на сучасному етапі розвитку світової спільноти, проблеми захисту прав людини виходять далеко за межі лише однієї держави. Вже сформувалися міжнародні норми та принципи у сфері прав людини, які є стандартами для досягнення повноцінного захисту цих прав.

Сюди відносяться норми та принципи Загальної Декларації прав людини, Міжнародного пакту про цивільні і політичні права, Міжнародного пакту про соціально-економічні і культурні права тощо [2]. У зв'язку з тим, що зараз дуже стрімко зростає розвиток інформаційних технологій і систем, то дедалі частіше здійснюються атаки хакерів, в тому числі і російських з початком повномасштабного вторгнення в Україну і тому захист інформації в цьому середовищі є не менш важливим.

Отже, захист прав людини в інформаційній сфері, як в міжнародному аспекті, так і в національному, зокрема в Україні в період збройних конфліктів є надзвичайно важливим, адже люди повинні мати змогу висловлювати і поширювати свою думку чи отримувати надважливу інформацію в будь-який час (наприклад від уповноважених органів держави).

Джерела:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Захист прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері в сучасних умовах. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/verstka_tezu.pdf
3. Проблеми обмеження інформаційних прав людини в умовах воєнного стану в Україні. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/6_2022/12.pdf.
4. Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України №73. URL:

https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf.

5. Постанова Кабінету Міністрів України №263.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text>.

6. Постанова Національного банку України №42.
URL:
https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_31032_023_42.

Науковий керівник – доктор філософії в галузі права кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права Київського державного торговельно-економічного університету Коломієць К .

Секція № 7
**ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В
КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ**

Турченко Ольга Григорівна
*в. о. завідувача кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені В. Стуса, к.ю.н., доцентка*

**ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕКУ В УМОВАХ
ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Посилення ролі і місця людини в системі забезпечення від національної до глобальної безпеки обумовлює підвищений інтерес до питань питань безпеки людини («*human security*»).

«Безпека» традиційно розуміється як стан захищеності особи від ризику зазнати певної шкоди, від певних загроз. Потреба людини в безпеці – це, передусім, потреб в захищеності, стабільності, відсутність відчуття страху, тривоги. Як справедливо зазначає В. Тихий [1, с.34], неможливо досягти абсолютної безпеки, мова йти може тільки про відносну безпеку як захищеність від небезпек. Доведення безпеки до крайностей «абсолютної безпеки» призводить до небезпеки її несвободи. Суспільство, яке живе мирним, спокійним життям, економічно і політично стабільне суспільство, як правило, дає своїм членам можливість почувати себе в достатній безпеці.

Справді надійна безпека для всіх може бути досягнута лише через усунення причин створення загроз для людини, її прав і свобод. Сутність людської безпеки полягає саме у забезпеченні пріоритету свободи з тим, щоб людина мала можливість задовольняти свої потреби, здійснювати вибір безпечно і вільно [2, с. 59].

Останніми роками спостерігаються ознаки постійної небезпеки. За даними Щорічнику СІПРІ 2022 [3, с.27, 32] (Щорічнику 2023 у відкритому доступі ще немає) з посиланням на *Bulletin of the Atomic Scientists*, у 2020 році активні збройні конфлікти мали місце щонайменше у 39 регіонах світу (на 5 більше, ніж у 2019 році), у 2021р. вже щонайменше в 46 державах: вісім - в Америці; дев'ять - в Азії та Океанії; три - у Європі; вісім - у регіоні Близького Сходу та Північної Африки; і 18 - у Субекваторіальній Африці. Більшість з них мали характер конфліктів неміжнародного характеру, крупними з них (10 000 чи більше жертв у протягом року) були в Афганістані (приблизно 42 000 жертв), Ємені (18 500) і М'янмі (11 100); регіоном з найбільшим числом жертв конфліктів стала Азія, де число жертв конфліктів, яке у 2020 році зменшилося майже на 50%, порівняно з попереднім роком, у 2021 році зросло на 59%, переважно через конфлікти в Афганістані та М'янмі [4].

З початку повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року по 10 вересня 2023 року УВКПЛ ООН зафіксувало 27149 жертв (9614 загиблих і 17535

поранених) серед цивільного населення України; зокрема: 21941 жертва (7481 убитих і 14460 поранених) на території, контрольованій Урядом на момент втрат, 5208 жертв (2133 загиблих та 3075 поранених) на окупованій російською федерацією території при втратах. Хоча реальна кількість жертв серед цивільного населення є значно вищою, оскільки багато повідомлень про окремі жертви серед цивільного населення в певних населених пунктах не підтвержені.

За останні 30 років фіксується також збільшення кількості випадків використання дітей у збройних конфліктах. Примусова мобілізація і використання дітей як бійців та сексуальне насильство є дуже поширеними явищами у збройних конфліктах. У 2020 році (останній рік, за який є дані) 8 521 дітей були мобілізовані та використовувались як солдати (проти 7 747 у 2019 році), а Сомалі залишається країною з найбільшою кількістю таких випадків (1716 у 2020 році) [5]. У річній доповіді про сексуальне насильство в умовах конфліктів Генеральний секретар ООН назвав 18 держав, де ситуація є тривожною, і 52 сторони конфліктів, які обґрунтовано підозрювалися у вчиненні або заохоченні сексуального насильства у 2020р., така тенденція зберіглась і в 2021 році [6].

Згідно з інформацією платформи «Діти війни» (<https://childrenofwar.gov.ua/>), внаслідок збройної агресії рф в Україні станом на 16 листопада 2023 року загинуло 510, було поранено

1144, зникло 2196 дітей, постраждало від сексуального насильства – 13.

До негативних гуманітарних та соціальних наслідків конфлікту необхідно віднести понад 5 млн. осіб, пошукачів захисту з України тільки за перших два місяці після повномасштабного вторгнення; руйнування українських міст російськими військами, об'єктів транспортної і соціальної інфраструктури; серйозні ризики для здоров'я через велику кількість у повітрі попелу, пилу, що містить цемент, метали і промислові суміші, через серйозні ушкодження та руйнування об'єктів охорони здоров'я.

Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй неодноразово заявляв, що держави мають зобов'язання згідно з правом на безпеку вживати необхідних заходів для захисту осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, навіть захищаючи їх від приватних осіб.

Певне вираження вимоги забезпечення безпеки людини в умовах збройного конфлікту міститься в т.зв. застереженні Мартенса, вперше закріпленому у Преамбулі Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1899р. та відтворене в Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах 1977 року до них (стаття 63 Женевської конвенції I, стаття 62 Женевської конвенції II, стаття 142 Женевської конвенції III, стаття 158 Женевської конвенції IV, стаття 1(2) Додаткового протоколу I, абз. 4 Преамбули Додаткового протоколу I), яке відсилає при захисті осіб до визнаних звичаїв, що встановилися

між народами, принципу гуманності, законів людяності та вимог суспільної свідомості.

Спільна на всі чотири Женевські конвенції 1949 року стаття 3 встановлює т.зв. мінімальний гуманітарний стандарт, зокрема, передбачає, що «... як мінімум... з особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поведуться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями. Із цією метою заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії...».

Доповненням до норм, що стосуються гуманітарного захисту цивільних осіб і цивільних об'єктів, які перебувають під владою сторони, що бере участь у конфлікті, є Положення Розділу III «Поводження з особами, які перебувають під владою сторони, що бере участь у конфлікті» Додаткового протоколу I 1977 року.

Треба вказати і на «елементарні міркування гуманності», сформульовані Міжнародним судом ООН у рішенні за справою про протоку Корфу (*Corfu Channel case*): «такі зобов'язання засновані ... на деяких загальних і широко визнаних принципах, а саме: елементарних міркуваннях гуманності, навіть настійніших у мирний час, ніж

у війні ...», які згодом підтвердив у рішенні у справі військова та воєнізована діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа (*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*).

У справі Прокурор проти Купрескіча 2000 року Міжнародний кримінальний трибунал для Югославії (МТКЮ) Суд зазначив, що «елементарні міркування гуманності» «ілюструють загальний принцип міжнародного права» і «мають повністю братися до уваги під час тлумачення та застосування нечітко сформульованих міжнародних норм договірного права».

Отже, наявний збройний конфлікт в Україні актуалізує тему безпеки людини, безпечності її життя до максимального рівня.

Джерела:

1. Тихий В.П. Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. №2(85). С.31-46.
2. Дем'яненко А.А. Аналітичне забезпечення оцінювання безпеки людського розвитку: дис. ... док-ра філософії: 051. ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Харків. 2020. 360 с.
3. СІПРІ 2022: Щорічник: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ./Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова; Редкол. укр. вид.: О. Мельник (керівник проекту) та ін. К.: Заповіт, 2023. 732с.

URL:

https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRI_2022_ukr.pdf.

4. Bulletin of the Atomic Scientists, Science and Security Board. At doom's doorstep: It is 100 seconds to midnight. 2022 Doomsday Clock Statement, 20 Jan. 2022.

5. United Nations, General Assembly and Security Council, «Children and armed conflict», Report of the Secretary-General, A/75/873-S/2021/437, 6 May 2021, pp.2, 19.

6. Marks S. and Walsh D., «They told us not to resist»: Sexual violence pervades Ethiopia's war, New York Times, 1 Apr. 2021; UN Population Fund Ethiopia, Preparedness and response plan for the Tigray

Політова Анна Сергіївна

доцентка кафедри права Маріупольського державного університету, к.ю.н., доцентка

**СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Б. В. Баулін відзначає, що «в Україні як правовій, демократичній державі (ст.1 Конституції України) кримінальна відповідальність (далі – КВ) є одним із основних кримінально-правових засобів державного реагування на злочинність. Поряд з КВ чинний

КК України 2001 р. (далі – КК) передбачає і інші заходи кримінально-правового характеру (кримінально-правові заходи), серед яких КВ займає особливе місце. Але і КВ, і інші кримінально-правові заходи здійснюються (повинні здійснюватися) в межах державної політики протидії злочинності» [1].

Відзначимо, що сексуальне насильство є одним із видів (форм) гендерно зумовленого насильства. Разом з тим, кримінальна відповідальність саме за такі кримінально протиправні діяння, що включають систематичне використання фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства проти осіб за ознакою статі з метою контролю, покарання або приниження їх, а також використання насильства для досягнення політичних, соціальних або військових цілей [2, с. 714] не передбачена у КК України. Такі діяння передбачені цілою низькою статей КК України, серед яких і кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Збройний конфлікт, який розпочався ще у 2014 р., привертав недостатню увагу суспільства, правоохоронних органів до випадків сексуального насильства, які вчиняли члени незаконних збройних формувань на окупованих територіях Донецької та Луганських областей. Лише через кілька місяців після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, волонтери та

представники громадських організацій починають розповідати у засобах масової інформації або повідомляти в правоохоронні органи про відомі їм випадки сексуального насильства, яке вчиняють російські військовослужбовці на окупованих територіях. Після деокупації таких фактів стає більше, адже потерпілими від таких діянь, які є грубим порушенням прав людини на вільний вибір партнера та міжнародного гуманітарного права, є не тільки жінки та діти, а й військовополонені чоловіки (більш детально про форми сексуального насильства в умовах збройного конфлікту – див. Таблиця 1). При цьому точна кількість потерпілих від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та таких випадків не відома – значний відсоток таких випадків залишається латентним. Зокрема, за даними Офісу Генерального прокуратора України станом на 1 вересня 2023 р. найбільша кількість випадків сексуального насильства у Херсонській області – 69, Київській області – 52, Донецькій області – 55, Харківській області – 21, Запорізькій області – 15, Чернігівській області – 5, Луганській області – 3, Миколаївській області – 9, Сумській області – 2.

Таблиця 1. Форми сексуального насильства в умовах збройного конфлікту

Назва діяння	Характеристика
<i>Зґвалтування</i>	здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального

	проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета
<i>Примусова стерилізація та аборт</i>	позбавлення репродуктивної функції
<i>Примусова вагітність</i>	незаконне позбавлення волі особи (осіб), яка (і) стали вагітними під примусом, з метою змінити етнічний склад населення
<i>Примусова проституція</i>	злочинець або інша особа отримала або очікує отримати грошову чи іншу вигоду в обмін на дії сексуального характеру
<i>Сексуальне рабство</i>	застосування права власності, щоб змусити особу вчинити дії сексуального характеру (форма організованого насильницького залучення людей до проституції)
<i>Примусовий шлюб</i>	застосування насильства або погроза його застосування, щоб змусити особу укласти шлюб
<i>Каліцтво статевих органів</i>	спотворення грудей, геніталій та інших частин тіла шляхом розрізання/відрізання, що спричинило смерть або загрозу здоров'ю особи
<i>Сексуальне насильство без проникнення</i>	вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, для отримання від неї чи інших осіб інформації чи зізнання, покарання за вчинок, залякування чи примусу щодо неї чи третіх осіб, або з будь-якої причини, в основі якої дискримінація

<p><i>Сексуальне насильство</i></p>	<p>застосування насильства або погроза застосування насильства для того, щоб змусити особу вступити в статевий зв'язок або дії сексуального характеру без проникнення</p>
-------------------------------------	---

Зауважимо, що аналіз положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них, дозволяє погодитися з думкою як міжнародної спільноти, так і працівників правоохоронних органів, що вчинення сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (ведення бойових дій, окупації території) кваліфікується за ст. 438 КК України. Разом з тим, на відміну від Закону України про кримінальну відповідальність, кримінальне законодавство деяких зарубіжних країн містить більш чіткий перелік протиправних діянь, які можуть бути віднесені до сексуального насильства в умовах збройного конфлікту. Так, наприклад, серед діянь, що передбачають відповідальність за поранення, катування чи інше нелюдське поводження з особами, які захищені міжнародним гуманітарним правом, або порушення захисту власності передбачених (ч. 1 ст. 103 КК Литви), передбачено гвалтування або вчинення сексуального насильства над людьми, втягування їх у сексуальне рабство або примушування до проституції; примусова стерилізували або інсемінація [3].

Вважаємо, що оскільки у ст. 438 КК України (окрім умисного вбивства) відсутні інші кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, а такі діяння вчиняються військовослужбовцями Російської Федерації щодо особи, яка не досягла чотирнадцяти років, неповнолітньої особи та спричиняють інші тяжкі наслідки, то ми підтримуємо пропозицію кваліфікації діянь за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених іншими розділами Особливої частини КК України та ч. 1 ст. 438 КК України. Додатковим аргументом такої позиції є імплементація у Закон України про кримінальну відповідальність положень Стамбульської конвенції, де відзначено про можливість застосування положень Конвенції і в умовах збройного конфлікту. Також такі дискусії щодо застосування ст. 438 КК України вказують на певні її недоліки та необхідності внесення до цієї норми певних змін.

Підводячи підсумок, вважаємо, що сексуальне насильство в сучасних збройних конфліктах є його складовою та має негативні наслідки для жертв – жінок, чоловіків, дівчат і хлопців – а також для їхніх сімей і цілих громад. Міжнародне гуманітарне право чітко регламентує питання, пов'язані з захистом цивільного населення в умовах збройного конфлікту від посягань на статеву свободу та статеву недоторканість. Проте, недотримання сторонами норм міжнародного гуманітарного права існувало та існує. Сьогодні, коли в Україні відбуваються

збройний конфлікт, а після деокупації територій стають відомі випадки вчинення російськими військовими сексуального насильства щодо цивільного населення, гостро стає питання кваліфікації таких кримінально протиправних діянь. Не дивлячись на вироблену міжнародною спільнотою і працівниками правоохоронних органів України практику щодо кваліфікації таких діянь за ст. 438 КК України, вважаємо, що у КК України потрібно передбачити відповідальність саме за сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом та встановити покарання у вигляді позбавлення волі строком до п'ятнадцяти років.

Джерела:

1. Баулін Ю.В. Фундаментальні проблеми кримінальної відповідальності. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/27/baulin-yu-v-fundamentalni-problemy-kryminalnoyi-vidpovidalnosti.pdf> (дата звернення 29.10.23)

2. Політова А.С. Кримінальна відповідальність за гендерно зумовлене насильство в умовах збройного конфлікту (воєнного стану). *Human rights and public governance in modern conditions: Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. Р. 707-728. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-320-0-36>

3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Redakcija: 105 - 2022-06-28 (nuo 2023-01-01) Aktuali. URL:

https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150#. (дата звернення 29.10.2023)

Славко Анна Сергіївна
*асистентка кафедри міжнародного,
європейського права та
порівняльного правознавства
Сумського державного університету, к.ю.н.*

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У СПОРАХ З МІГРАЦІЙНИХ ПИТАНЬ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ

Забезпечення прав мігрантів набуває все більшої актуальності з огляду на глобалізацію світу, зростання економічної нерівності та тривалі збройні конфлікти. Все більше людей покидають своє попереднє місце проживання з соціальних, політичних, екологічних чи інших міркувань. Відтак, існує потреба у формулюванні та застосуванні одноманітних стандартів щодо забезпечення прав мігрантів.

Складність формулювання таких одноманітних стандартів полягає, зокрема, у тому, що наразі не існує єдиного визначення поняття «мігрант». Відповідно до Доповіді Верховного комісара ООН з прав людини «Міграція і права людини», до широкого терміну «міжнародні мігранти» входять, зокрема, трудові мігранти, мігранти з нелегальним статусом, шукачі притулку та біженці, особи без громадянства, жертви торгівлі людьми та

незаконно ввезені мігранти. При цьому, багато з цих категорій осіб перебувають під захистом спеціальних міжнародних правових документів [1]. Це визначення очевидно не включає внутрішньо переміщених осіб, які також певною мірою стикаються з відчуженням та економічними проблемами, притаманними статусу міжнародних мігрантів, проте їх статус потребує окремого дослідження у рамках національних правових систем. У цій роботі ми зосередимо свою увагу саме на міжнародних мігрантах, які змінили країну свого постійного перебування.

Очевидно, що мігранти володіють всією повнотою прав людини, у тому числі – і правом на життя. І для мігрантів це право підкріплене додатковою гарантією – принципом невидворення. Принцип невидворення, який забороняє державам передавати будь-кого до країни, де йому чи їй загрожує реальний ризик переслідувань або серйозних порушень прав людини, є основоположним принципом міжнародного права та одним із найсильніших обмежень права держав контролювати в'їзд на свою територію та висилати іноземців, реалізуючи свій суверенітет [2]. Цей принцип повною мірою реалізується як у праві Ради Європи, так і у праві Європейського Союзу.

Зокрема, до цього принципу звертається ЄСПЛ у справі *F.G. v. Sweden*. Заявник у цій справі походив з Ірану, і прибув до Швеції у пошуках притулку. Обґрунтовуючи своє право

залишитись у країні, заявник наголошував, що в Ірані він може бути підданий жорстокому поводженню і навіть смерті через свою політичну активність в державі походження, а також через те, що він змінив віросповідання. Зокрема, на виборах в Ірані заявник підтримував опозиційного кандидата і навіть був затриманий під час одного із заходів. Вже перебуваючи в Швеції, заявник переглянув свої релігійні вподобання і вирішив повернутись до християнства. Ці два аспекти (політичний та релігійний) створювали, на думку заявника, значні ризики для його життя і здоров'я у разі повернення до Ірану [3].

Аналізуючи справу, Велика палата ЄСПЛ наголосила: щоб визначити, чи існує ризик жорстокого поводження, Суд має розглянути передбачувані наслідки відправлення заявника до країни призначення, беручи до уваги загальну ситуацію в країні та його особисті обставини. Якщо доступні джерела описують загальну ситуацію, конкретні твердження заявника в конкретній справі потребують підтвердження іншими доказами. У випадках, коли заявник стверджує, що він або вона є членом групи, яка систематично піддається практиці жорстокого поводження, Суд вважає, що захист статті 3 Конвенції вступає в дію, коли заявник встановлює, якщо на основі вищезазначених джерел, що існують серйозні підстави вірити в існування розглянутої практики та його чи її членства у відповідній групі (§120) [3].

Відтак Суд переходить до аналізу концепцій «загального» та «індивідуального» ризику. Щодо заяв про надання притулку, заснованих на загальновідомому ризику, коли інформацію про такий ризик можна вільно отримати з великої кількості джерел, зобов'язання, покладені на держави відповідно до статей 2 і 3 Конвенції щодо видворення випадки передбачають, що органи влади проводять оцінку цього ризику з власної ініціативи (§ 126). Навпаки, щодо заяв про надання притулку, заснованих на індивідуальному ризику, особа, яка шукає притулку, повинна покладатися на такий ризик і обґрунтовувати його. Відповідно, якщо заявник вирішує не посилатися на конкретну індивідуальну підставу для надання притулку або не розголошувати її, навмисно утримуючись від її згадування, будь то релігійні чи політичні переконання, сексуальна орієнтація чи інші ознаки, не можна очікувати, що відповідна держава сама виявить цю підставу. Однак, беручи до уваги абсолютний характер прав, гарантованих статтями 2 і 3 Конвенції, і враховуючи вразливе становище, в якому часто опиняються шукачі притулку, якщо Договірна держава дізнається про факти, що стосуються конкретної особи, які можуть піддати її ризику жорстокого поводження в порушення зазначених положень після повернення до відповідної країни, зобов'язання, покладені на держави-учасниці відповідно до статей 2 і 3 Конвенції, передбачають, що органи влади проводять оцінку цього ризику за власною

ініціативою. Це стосується, зокрема, ситуацій, коли національні органи влади були поінформовані про те, що шукач притулку ймовірно може бути членом групи, яка систематично піддається жорстокому поводженню, і є серйозні підстави вірити в існування такої практики, про яку йдеться, та щодо його чи її членства у відповідній групі (§ 127) [3].

З огляду на наведені вище міркування щодо загального та індивідуального ризику, ЄСПЛ встановив, що було б порушення статей 2 і 3 Конвенції, якби заявника повернули до Ірану без оцінки шведською владою ex nunc наслідків його навернення. Тобто, можна дійти висновку, що держава має зобов'язання, принаймні, оцінювати ризики для мігранта у його країна походження у разі його / її видворення [3].

У цій справі заслуговує також уваги окрема думка суддів Зімеле, Де Гаetano, Пінто де Альбукерке та Войтичека щодо змісту принципу невидворення. На їх думку, згідно з Конвенцією, шукач притулку не може бути підданий видворенню до своєї країни походження або будь-якої іншої країни, де він або вона ризикує зазнати серйозної шкоди, заподіяної будь-якою ідентифікованою чи неідентифікованою особою, державною чи приватною організацією. При цьому, акт видворення може полягати у «видворенні, депортації, екстрадиції, офіційній чи неофіційній передачі, видачі, відмові у в'їзді або будь-якому іншому заході, який може

призвести до примусу особи залишитися в країні походження або повернутися до неї». Ризик серйозної шкоди може виникнути внаслідок іноземної агресії, внутрішнього збройного конфлікту, позасудового вбивства, насильницького зникнення, смертної кари, катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, примусової праці, торгівлі людьми, переслідування, судового розгляду на підставі кримінального закону, що має зворотню дію або має невизначену силу. або на доказах, отриманих під час катувань чи нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, таким чином, внаслідок «грубого порушення» суті будь-якого права, передбаченого Конвенцією, у державі призначення (пряме видворення) або внаслідок подальшої доставки особи державою призначення третій державі, де існує такий ризик (непряме видворення) (§ 7) [3].

Доволі цікавий аналіз індивідуальних та загальних ризиків ЄСПЛ також наводить у справах *A.A. and Others v. Sweden* [4] та *D.L. v. Austria* [5]. У першому випадку йшлося про родину переселенців, які заявляли, що у разі повернення до держави походження (Ємену) на них чекають так звані «убивства честі». У другій справі заявник стверджував, що його екстрадиція до Косово призведе до його смерті внаслідок кровної помсти. В обох випадках ЄСПЛ вказав на недостатність доказів щодо негативного розвитку подій та констатував відсутність порушення зобов'язань держав за статтями 2 і 3 Конвенції у

разі видворення та екстрадиції заявників до держави походження.

Оцінка практик, які склались у сфері захисту права мігрантів на життя в праві Європейського Союзу, може бути здійснена на основі як законодавства ЄС, так і практики тлумачення його положень Судом ЄС у рамках проваджень про попередні рішення. Зокрема, доволі показовою є справа *A and Others v Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [6]. Троє осіб, які прибули до Нідерландів, обґрунтували своє небажання повертатись до країни походження побоюваннями стати жертвами цькування та переслідування через свою сексуальну орієнтацію. У національних міграційних органів виникли сумніви щодо того, якими саме доказами має підтверджуватись гомосексуальність цих осіб, крім їх власних заяв.

Суд ЄС вказав, що законодавство ЄС не передбачає можливості «тестувати» мігрантів щодо їх сексуальної орієнтації. Також, те, що заявник у попередній заяві не посилався на власну сексуальну орієнтацію як на підставу можливих переслідувань у країні походження, не ставить під сумнів таку орієнтацію. Суд ЄС приділив значну увагу тому, які методи перевірки тверджень мігрантів щодо індивідуальних та загальних ризиків є допустимими та наголосив на певній «презумпції» того, що відомості про належність особи до загрожуваної в державі її походження групи є правдивими.

Отже, підсумовуючи, вкажемо, що практика як ЄСПЛ, так і Суду ЄС щодо видворення мігрантів передбачає необхідність аналізу як загальних, так і персональних ризиків повернення особи до країни походження. Підставами для визнання наявності таких ризиків можуть бути як належність особи до певної переслідуваної групи (наприклад, християн в Ірані чи гомосексуалів), так і попередня діяльність особи (наприклад, політичний активізм, втеча від родичів тощо). На національні органи влади покладається обов'язок здійснити об'єктивний та неупереджений аналіз ризиків повернення кожної окремою особи, яка потребувала притулку у державі.

Джерела:

1. Migration and human rights Improving: Human Rights-Based Governance of International Migration. Office of the High Commissioner for Human Rights. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/MigrationHR_improvingHR_Report.pdf
2. Migration and International Human Rights Law: A Practitioners' Guide. International Commission of Jurists, 2014. 364 p.
3. Case of F.G. v. Sweden, judgement from 23 March 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161829>
4. Case of A.A. and Others v. Sweden, judgement from 28 June 2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111553>

5. Case of D.L. v. Austria, judgement from 7 December 2017. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179232>

6. Case of A and Others v Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, judgement from 2 December 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CJ0148>

Белогубова Оксана Олександрівна
*доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцент*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У БЕЗПЕКОВІЙ СФЕРІ ЧЕРЕЗ ПАРТНЕРСТВО В РАМКАХ FRONTEx

Мінливість, непередбачуваність і несподіванка є невід’ємними умовами безпеки кожної країни на сучасній міжнародній арені. На тлі вказаних умов міжнародна співпраця країн та об’єднань країн потребує чіткого напрямку, а також постійної пильності та готовності адаптуватися до середовища, яке постійно змінюється. Збройний конфлікт між РФ та Україною має прямий вплив на глобальну безпеку та стабільність, та незважаючи на численні заходи держав у відповідь на широкомасштабне вторгнення, запровадження індивідуальних санкції та санкцій проти держави-агресорки більшість громадян ЄС хочуть більше безпеки,

стабільності та скоординованої відповіді ЄС на поточні загрози. Нинішній рівень прагнення працювати разом у сфері оборони між країнами є чіткою відповіддю на цей запит європейських громадян і на очікування, що Європа зможе реагувати на кризи швидко та ефективно. Для України, як для країни-кандидата на вступ у ЄС, як для країни, яка є стороною збройного конфлікту, є стратегічно важливим пріоритетизація зовнішньополітичного співробітництва з ЄС в аспекті проблемних питань забезпечення прикордонної безпеки через активну участь у європейській політиці інтегрованого управління кордонами, яку здійснює Європейське Агентство з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX). Європейське агентство з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union), яке сьогодні відоме як FRONTEX є агентством ЄС, яке було засновано відповідно до Регламенту 2007/2004 від 26 жовтня 2004 року про заснування Європейського агентства з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах країн-членів ЄС.

З моменту 1 травня 2005 року FRONTEX надавав консультативну допомогу державам-членам у реалізації управління охороною зовнішніх кордонів ЄС через обмін інформацією та координування дій національних

прикордонних органів у їхніх спільних операціях. До Регламенту 2007/2004 двічі вносились зміни. Регламент 863/2007 від 11 липня 2007 року внес зміни до Регламенту 2007/2004 та зазначив про створення загонів швидкого реагування та підпорядкування їх FRONTEX, які неодноразово розгортали свої місії на грецько-турецькому кордоні.

Регламент No 1168/2011 від 25 жовтня 2011 року доповнив повноваження агентства через визначення процедур, за якими діють загони швидкого реагування та надавши чітке визначення норм права, що застосовуються представниками агентства під час операцій.

Збройний конфлікт в Сирії 2015 р. спричинив безпрецедентне збільшення потоку біженців і нелегальних мігрантів до ЄС з країн Північної Африки, Близького Сходу і Південної Азії, і оскільки переважна більшість біженців намагалась незаконно перетнути кордон ЄС морськими шляхами, ЄС мав відреагувати на це відповідно. На той момент в арсеналі таких засобів реагування була агенція FRONTEX, яка не мала тих повноважень, фінансів та ресурсів для реагування на відповідні міграційні потоки, хоча й була для того створена. Отже Регламент 2016/1624 від 14 вересня 2016 року про Європейську прикордонну і берегову охорону надав FRONTEX нового змісту через повноваження діяти не тільки в межах країн ЄС, а й поза межами ЄС.

З моменту набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони з 1 вересня 2017 року це є основний документ, на підставі якого визначаються головні орієнтири для реформування згаданих у цьому документі галузей права у національному законодавстві.

З точки зору співробітництва України та FRONTEX головним виступає положення пункту «е» частини 2 статті 16 Угоди про асоціацію, де визначається, що співробітництво буде також спрямоване на розвиток оперативних заходів у сфері управління кордонами шляхом «навчання, обміну найкращими практиками, зокрема технологічні аспекти, обмін інформацією з дотриманням встановлених правил та, у разі потреби, обмін офіцерами зв'язку, ефективну імплементацію принципу інтегрованого управління кордонами, посиленні рівня безпеки документів, розвитку ефективної політики повернення, зокрема у її регіональному вимірі, обміні поглядами щодо нелегального працевлаштування мігрантів».

Зовнішньополітична співпраця України та FRONTEX здійснюється відповідно до принципів Статуту ООН і Гельсінського заключного акту наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, а також цілей Празької хартії для нової Європи 1990 року. Вказані міжнародно-правові документи є також

правовою підставою для зовнішньополітичної взаємодії України та FRONTEX з метою посилення бойових спроможностей Державної прикордонної служби України та інших заходах партнерства у безпековій сфері.

Войтович Павло Петрович

*доктор філософії в галузі права, доцент кафедри
міжнародного та європейського права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

КРЕАТИВНІСТЬ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Креативність є визначною рисою сучасної юриспруденції. Це пов'язано, перш за все, із неможливістю дослідження права і держави без творчого початку, адже вирішення питань, що виникають перед правом і державами, перед світовою спільнотою, потребує бачення суті проблеми, висунення нових ідей, їх належної розробки.

Відомо, що міжнародне право є важливим чинником співіснування держав та народів. Таким воно було, є та буде. За своєю суттю міжнародне право незмінне – воно відображає узгоджені волі держав як певний компроміс в даний проміжок часу.

Міжнародне право є таким, яким його створюють держави, тобто результатом узгоджених воль держав, у тому числі шляхом компромісів та використання творчого підходу.

За своєю природою міжнародне право є іншим, ніж внутрішньодержавне право, це необхідно враховувати при оцінюванні ефективності, дієвості та результативності міжнародно-правового регулювання.

Посилення інтеграційних процесів актуалізує необхідність отримання знань щодо взаємодії національного права, національних правових систем із міжнародним правом, наслідками чого є як взаємозбагачення та запозичення правових норм, так і конкуренція та колізія правових цінностей, норм та ідеологій. Питання вирішення таких колізій – одне із завдань юриспруденції.

Креативність сучасної юриспруденції може бути охарактеризована як звернення до традицій, норм та інститутів правової спадщини та їхнє творче використання в умовах нового часу. Звісно, важливою тут є наявність свідомості, вільної від стереотипів, і природна спрямованість до нового.

На жаль, творчість в юриспруденції продовжує бути остаточним концептом. Проте без творчого бачення ролі держави і її інститутів, ролі права у регулюванні суспільних відносин, ролі міжнародного права у регулюванні міждержавних відносин, навряд можна забезпечити сталий розвиток держави і права, а також розвиток і ефективність міжнародного права.

Безумовно, творчість не може здійснюватись без звернення до існуючих правил,

методів, ідей, адже саме завдяки ним стає можливим сам процес комунікації, головне у творчості - підкреслити зв'язок традиції та інновації.

Творчий потенціал юриспруденції обумовлений свободою наукових досліджень, наявністю плюралізму наукових шкіл і напрямів, взаємодія яких та певна конкуренція між якими виступає важливою підставою для творчого пошуку в осягненні держави і права, у тому числі й міжнародного права.

Право, юриспруденція, мабуть, страждають від надмірної серйозності не менш за інші науки. Втім що є право, як не мистецтво? Що є міжнародне право, як не мистецтво узгодження воль, як не право справедливості? Відношення до права як мистецтва тим паче можливо у такій сфері, як фундаментальні права і свободи людини.

Разом з тим, креативність передбачає погляд на право з інтегративних позицій, тобто звернення до цінностей правової сфери, правового досвіду, доктрини, але враховуючи й те, що право не є виключно раціональною системою, так само як не є виключно раціональною і людина.

Питання про те, чи можна розглядати право як творчість, мистецтво, креативність, чи не є це небезпечним для правозастосування, є одвічною проблемою філософського й наукового пошуку. Насправді, діяльність в сфері права є творчою діяльністю. Втім тут не можна жертвувати

законністю. В юридичній роботі, від якої залежить доля людини, життя людини, треба бути дуже обережним, зокрема й застосовуючи креативний підхід, - будь-яка креативність має бути «в межах закону, в рамках закону». Без цього доповнення творча діяльність неможлива, оскільки творчість всупереч закону є свавіллям, за що має бути і є юридична відповідальність.

Означені аспекти неможливо не враховувати і при вивченні та викладанні міжнародного права. Унікальність навчання міжнародно-правовим дисциплінам полягає у можливості отримання здобувачами поглиблених теоретичних знань та практичних вмінь з історії та теорії міжнародного права та міжнародних відносин, загальнотеоретичної юриспруденції, галузей національного права під впливом цінностей права Європейського Союзу, загальних засад правового регулювання приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом (міжнародного приватного права), порівняльного правознавства, та у можливості формування індивідуального освітнього плану завдяки реалізації вільного вибору, набуття додаткових комунікативних навичок в галузі професійної діяльності, здатності до самостійної науково-дослідницької, науково-організаційної та практичної діяльності.

Креативний підхід передбачає поєднання традиційних форм, методів та прийомів навчання (лекції, практичні заняття, самостійна робота, контрольні заходи) з інноваційними. У рамках

креативного підходу викладачами може використовуватись широкий спектр інтерактивних форм проведення занять, серед яких: лекції-візуалізації, тренінгові вправи, круглі столи, розв'язання ситуаційних завдань, ділові ігри тощо.

Креативний підхід передбачає, що методи навчання і викладання узгоджені з положеннями академічної свободи, зокрема науково-педагогічним працівникам надається право творчо наповнювати зміст дисциплін та застосовувати авторські розробки у відповідності до змісту освітніх програм, вносити зміни в робочі програми, обирати методи навчання задля ефективного засвоєння знань, самостійно обирати форми вивчення окремих тем, програми підвищення кваліфікації тощо. Академічна свобода здобувачів досягається шляхом надання їм права вільно обирати форми навчання, теми курсових робіт та наукового керівника, теми наукових досліджень з урахуванням наукових інтересів та результатів наукової роботи попереднього рівня, права на академічну мобільність (у т.ч. міжнародну), права обирати певні компоненти освітньої програми, навчатися одночасно за декількома освітніми програмами, брати участь у формуванні індивідуального навчального плану тощо. Здобувачі мають можливість вільного вибору відвідування тренінгів та гуртків згідно із траєкторією особистого розвитку.

Це є важливим при вивченні міжнародного права, що дозволить значно продуктивніше зрозуміти та засвоїти дане юридичне явище.

Отже, креатив – це не про переписування і переказування текстів, це про розвиток, самореалізацію. При вивченні міжнародного права неможливо бути не креативним, неможливо бути не творчою особистістю (і взагалі уявляється, що кожна людина – це творча особистість, просто необхідно надати інструменти для розкриття творчого потенціалу), адже завжди виникає чимало питань щодо міжнародно-правового регулювання, щодо колізій та їх вирішення, щодо поведінки акторів міжнародних відносин та світової політики. І тому завжди потрібен відповідний виважений аналіз, врахування думки інших, а також пошук шляхів вирішення колізій у всіх сферах, критичне мислення, оволодіння матеріалом, на підставі чого можна дійти власних висновків.

Димов Кирило Борисович
*аспірант кафедри міжнародного та
європейського права Національного
університету «Одеська юридична академія»*

**ПІДРИВ КАХОВСЬКОЇ ГЕС ЯК
ФАКТОР ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЙНУ
КРИЗУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ
НОРМ МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА**

З 24 лютого 2022 року триває ескалація міжнародного збройного конфлікту між Україною та російською федерацією, яка спричинила появу величезної кількості внутрішньо переміщених осіб, здебільшого з північних, східних та південних областей України на захід, а також декількох мільйонів біженців. За даними УВКБ ООН на кінець 2022 року кількість біженців з України зросла з 27 300 на кінець 2021 року до 5,7 мільйона, що є найшвидшим відтоком людей з країни з часів Другої світової війни [9].

Слід зазначити, що 16 березня, через 20 днів після початку ескалації, Міжнародний Суд ООН (далі - МС ООН) виніс рішення стосовно тимчасових заходів, у якому заявив, що російська федерація має зупинити збройну агресію, а саме військові операції, розпочаті 24 лютого, а також забезпечити, щоб будь-які особи, які є членами військових або нерегулярних збройних формувань, які підлягають її контролю, утримались від сприяння цій агресії та військовим операціям [1].

Натомість, проаналізувавши усні та письмові висловлювання публічних осіб, а також безпосередні дії політичного та військового керівництва російської федерації, можна зробити висновок, що рішення Міжнародного Суду виконане не було. Так, прес-секретар президента російської федерації Дмитро Песков заявив, що рішення МС ООН взяти до уваги його держава не може; є таке поняття, як «згода сторін», а в даному випадку згоди бути не може [8].

МС ООН натомість вважає, що цивільне населення, яке постраждало від цього конфлікту, є надзвичайно вразливим. «Спеціальна військова операція», яку проводить російська федерація, призвела до численних смертей і поранень серед цивільного населення, а також у своєму рішенні взяв до уваги резолюцію A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, яка, *inter alia*, «висловлює серйозну стурбованість повідомленнями про напади на цивільні об'єкти, такі як житлові будинки, школи та лікарні, а також про жертви серед цивільного населення, зокрема жінок, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, і дітей», визнає, що військові операції російської федерації на суверенній території України мають масштаби, яких міжнародне співтовариство не бачило в Європі протягом десятиліть, і що необхідні термінові дії, щоб врятувати це покоління від лиха війни», «засуджує рішення російської федерації підвищити боєготовність своїх ядерних сил» і

«висловлює серйозну стурбованість у зв'язку з погіршенням гуманітарної ситуації в Україні та навколо неї зі збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб і біженців, які потребують гуманітарної допомоги...» [6].

Відповідно до вищезазначеного, дії військовослужбовців російської федерації на території України під час збройного конфлікту мають ознаки порушення Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року (далі - Конвенція), зокрема статті 3, яка зазначає, що сторони конфлікту зобов'язані дотримуватись положень стосовно гуманного поводження з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, забороняє насилля над життям таких осіб, тортури, каліцтва, наругу над людською гідністю тощо [5].

Дійсно, порушення як міжнародного гуманітарного, міжнародного кримінального права, а також українського законодавства мали місце, адже фактично беззбройні цивільні, а дуже часто - особи, які, відповідно до Конвенції про захист цивільного населення під час війни, знаходяться під особливим захистом (вагітні, поранені та хворі тощо) були піддані дискримінації, катуванням, тортурам, зокрема йдеться про порушення статей 16 та 17 Конвенції, які зауважують, що сторони конфлікту мають сприяти заходам з пошуку поранених, надання допомоги, а також те, що особи з особливим захистом користуються особливою пошаною, а у випадку необхідності мають сприяти евакуації

вищезазначених осіб з місць конфлікту. Фактично та юридично, ті громадяни, які покидають такі місця конфлікту, стають внутрішньо переміщеними особами (далі - ВПО) [5].

6 червня 2023 року в ході міжнародного збройного конфлікту між російською федерацією та Україною російськими військами був здійснений підрив Каховської ГЕС ім. П. С. Непорожнього, яка знаходилась на території, окупованій російською федерацією та перебувала під її ефективним контролем, відповідно відповідальність за наслідки підриву має нести саме рф.

Вже 23 червня 2023 року Президент України В. Зеленський заявив, що українські правоохоронні органи, зокрема, розвідка та Служба Безпеки України, зібрали докази того, що саме російські військові здійснили підрив ГЕС. [10] Натомість, комісаром Європейського Союзу з питань юстиції Дідьє Рейндерсом було повідомлено, що потрібні конкретні фізичні докази для притягнення винних до відповідальності, але це дуже важко реалізувати, адже у ЄС немає власних розвідувальних можливостей, доступ розслідувачів до місця злочину закритий російською федерацією, тож єдиним виходом є аналіз доказів, які надходять від партнерів, зокрема, від Сполучених Штатів Америки. Розслідування з боку українських правоохоронних органів розпочато за двома статтями Кримінального кодексу – стаття 438

(порушення законів та звичаїв війни) і стаття 441 (екоцид) [7].

Однією з міжнародних організацій, які оперативно відреагували на підрив ГЕС, стала Парламентська Асамблея Ради Європи. Вони випустили резолюцію «Про політичні наслідки агресії росії проти України», в якій згадали вищезазначений злочин та зазначили, зокрема в пункті 1 та пункті 14.14.

Так, в резолюції було зазначено, що ця атака, спрямована на затримку українського контрнаступу, підтверджує варварство путінської військової машини та є одночасно військовим злочином і екоцидом. Як зазначено в Рейк'явікській декларації, не може бути миру без відповідальності. Тому Асамблея вітає створення Реєстру збитків, завданих агресією російської федерації проти України. Асамблея продовжить свої зусилля з огляду на створення міжнародного механізму компенсації та спеціального трибуналу для злочинів агресії для судового переслідування політичного та військового керівництва російської федерації [2].

Захар Тропін, доцент кафедри міжнародного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка зазначає, що навіть якщо не розглядати злочинність дій російської федерації щодо підриву Каховської ГЕС, то все одно, здійснюючи контроль за об'єктом, рф не вжила жодного заходу, щоб запобігти цій катастрофі, мінімізувати наслідки та врятувати цивільне населення на постраждалих

територіях і здійснити усіх необхідних заходів для того, щоб ВПО, які з'явилися внаслідок цього підриву, дісталися безпечних територій. Це, відповідно до статей 51, 56 та 57 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року, є прямим обов'язком російської федерації, як сторони збройного конфлікту, що контролювала небезпечний об'єкт, тож тут бачимо чергове порушення норм міжнародного гуманітарного права [6].

Мінреінтеграції України та Організацією Об'єднаних Націй був підготовлений Звіт «Оцінка потреб після катастрофи на греблі Каховської ГЕС», який зазначає, що близько 37 тис. будинків — переважно приватних будинків у приміських районах і сільській місцевості — постраждали від повені, а 15% були пошкоджені так, що не підлягають відновленню, що загалом спричинило шкоду у розмірі 1,1 мільярда доларів США [3].

Аналізуючи дії російської федерації після злочину з підриву Каховської ГЕС, можна помітити також низку порушень зокрема принципу 5 Керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення, який зазначає, що усі органи влади та міжнародні організації зобов'язані за будь-яких обставин виконувати і забезпечувати виконання своїх зобов'язань за міжнародним правом, включаючи право прав людини та гуманітарне право, для того, щоб

запобігати й уникати ситуацій, які можуть призвести до переміщення осіб; принцип 8, який зазначає, що переміщення здійснюється у такий спосіб, щоб не порушувати права осіб, які переміщуються, на життя, повагу до людської гідності, свободу та безпеку; принцип 9 На державу покладається конкретне зобов'язання захищати від переміщень корінні народи, меншини, селян-скотарів та інші групи осіб, які знаходяться в особливій залежності від своїх земель і прив'язані до них тощо [4]. Крім цього, не можна не погодитися зі словами дослідниці Женевської академії міжнародного гуманітарного права і прав людини Наталії Хендель, яка зазначила, що після затоплення значної території внаслідок підриву Каховської ГЕС росія та її агенти вчинили ще ряд серйозних порушень МПП, та, відповідно, воєнних злочинів. Обмеження або заборона евакуації, недопуск гуманітарних місій та обстріли евакуаційних груп мають бути окремо кваліфіковані за статтею 8 Римського Статуту МКС та статтею 438 КК України [6].

Злочин на Каховській ГЕС став одним з вагомих чинників, які вплинули на міграційну кризу в Україні, посилив її та примусив тисячі людей покинути свої домівки та отримати статус ВПО. Кричущим фактором цього стало те, що постраждали від дій росіян здебільшого населені пункти, які знаходяться на тимчасово окупованій території Херсонської області, тож без об'єктивного розслідування, допуску

моніторингових груп, міжнародних організацій на територію вчинення цього злочину, про його масштаби та наслідки українські правоохоронні органи, юристи та науковці можуть лише здогадуватись.

Джерела:

1. Order of 16 March 2022. Document Number 182-20220316-ORD-01-00-EN. International Court of Justice. 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/node/106135> (дата звернення - 01.11.2023).
2. Political consequences of the Russian Federation's war of aggression against Ukraine. Resolution 2506 (2023)1. Parliamentary Assembly of Council of Europe. 2023. URL: <https://pace.coe.int/pdf/8b75d8c78ea61b83c6bf93e78ccbe49f857bc05a65eeb3c504aed0d1a2b86559/res.%202506.pdf>
3. Звіт «Оцінка потреб після катастрофи на греблі Каховської ГЕС» (PDNA). URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-10/PDNA%20Final%20and%20Cleared%20UKR%20-%2016Oct.pdf> (дата звернення - 01.11.2023).
4. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення - 01.11.2023).
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення - 01.11.2023).

6. Назарчук І. Підрив Каховської ГЕС у низці системних порушень міжнародного права російською федерацією. Юридична газета. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/pidriv-kahovskoyi-ges-u-nizci-sistemnih-porushen-mizhnarodnogo-prava-rosiyskoyu-federaciyu.html> (дата звернення - 01.11.2023).
7. Попри наявність логічного припущення про вину росії у підриві греблі Каховської ГЕС, потрібні конкретні фізичні докази для притягнення винних до відповідальності. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3729167-dla-zasudzenna-rf-u-spravi-pidrivu-kahovskoi-grebli-trivae-zbir-dokaziv-evrokomisar.html> (дата звернення - 01.11.2023).
8. росія відмовилася виконувати вимогу Міжнародного суду ООН. URL: <https://racurs.ua/ua/n168521-posol-rosiyi-prygrozyv-bosniyi-ukrayinskym-scenariiem-u-razi-yiyi-vstupu-do-nato.html> (дата звернення - 01.11.2023).
9. УВКБ закликає до узгоджених дій на тлі рекордних показників вимушеного переміщення у 2022 році. URL: <https://www.unhcr.org/ua/57777-unhcr-global-report-2022-ua.html> (дата звернення - 01.11.2023).
10. Україна зібрала нові докази щодо свідомого злочину росіян з підриву Каховської ГЕС – Зеленський. Укрінформ. 2023. URL:

<https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3726236-ukraina-zibrala-novi-dokazi-sodo-svidomogo-zlocinu-rosian-z-pidrivu-кахovskoi-ges-zelenskij.html> (дата звернення - 01.11.2023).

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Грушко М.

Тимошенко Дар'я Володимирівна
здобувач освіти Національного університету «Одеська юридична академія»

Грушко Мальвіна Валеріївна
доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцентка

МЕХАНІЗМ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО РОЗГРАБУВАННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Привласнення росією культурної спадщини України є послідовною політикою, що здійснюється протягом декількох століть і наразі знаходить своє відображення в розкраданні культурної спадщини на тимчасово окупованих українських територіях.

Діяльність рф в тимчасово окупованому Криму та інших регіонах України стає причиною істотних пошкоджень об'єктів культурної спадщини України, зокрема під час незаконних археологічних розкопок, що проводяться всупереч нормам міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) [3], а також внаслідок привласнення росією музейних культурних цінностей, що знаходяться в тимчасово окупованих регіонах України.

Археологічні розкопки часто позиціонуються росією як «рятувальні», проте постає логічне питання: «А в чому саме полягає загроза пам'яткам?». Зазвичай, пам'яткам загрожує проведення на їхній території будівельних робіт. Одним з наймасштабніших будівельних проєктів стала так звана траса «Таврида», що простягається від Керчі до Севастополя. Окрім того, окупаційна влада здійснює несанкціоновані акти вивезення знайдених об'єктів культурної спадщини України за межі Криму: до рф та на територію третіх країн, наприклад, з метою організації виставок даних об'єктів.

Такі злочини є результатом діяльності численної кількості посадових осіб. Інституційний зв'язок між особами, що причетні до вчинення такого воєнного злочину визначені чіткою ієрархією, як на федеральному рівні, так і на регіональному, починаючи від президента рф Владіміра Путіна, Державної Думи рф, Ради Федерації, які впроваджують чітку політику,

скеровану на привласнення культурної спадщини, що знаходиться у власності держави Україна та українського народу, закінчуючи безпосередніми виконавцями протиправних дій – археологами, реставраторами або іншими особами, які були залучені до археологічних робіт.

На сьогоднішній день, не дивлячись на доступність інформації щодо вчинення розкрадання культурної спадщини, існує вагома проблема, що полягає у визначені механізму притягнення до відповідальності всіх осіб, що є причетними до даного воєнного злочину.

Як зазначав у своїй статті Андрій Луцик – експерт Регіонального центру прав людини у сфері охорони культурної спадщини – для того, аби зрозуміти, яким чином українська влада і суспільство мають реагувати на вищезазначені дії, потрібно усвідомити масштаб цих дій і їхній характер [2].

Масштаб дій, вчинених за весь час окупації Криму росією – приголомшливий, а характер таких дій виражається в офіційній політиці та заявах «вищих» посадових осіб рф. Наприклад, Владімір Путін в своїх промовах неодноразово вказував на сакральну важливість Криму для росії, позиціонуючи деякі нерухомі пам'ятки як місце, що мають надважливе значення для становлення російської нації.

В даному контексті важливо розуміти те, що російські вчені-археологи проводили розкопки на території України і до подій, що мали місце в 2014 році, проте тоді суспільство

сприймало це як щось звичне, наряду зі звичним російським пропагандистським телебаченням, яке безперешкодно транслювалось в Україні.

Прокуратура Автономної Республіки Крим та міста Севастополя відкрила численні кримінальні провадження за фактом знищення культурних цінностей на тимчасово окупованій території Кримського Півострова та у співробітництві зі слідчими підрозділами Національної поліції України продовжують розслідування окремих фактів незаконного знищення та руйнування пам'яток культурної спадщини.

Факти руйнування рф культурної спадщини України, безумовно є такими, що завдають значної шкоди національним інтересам України, саме тому важливо визначити шляхи протидії збройній агресії рф, що проявляється і в агресії, спрямованій на об'єкти культурної спадщини.

Важливим є синергія правоохоронних органів України, таких як Національна поліція України, прокуратура, Служба безпеки України, Рада національної безпеки та оборони України тощо, з центральним органом державної виконавчої влади у сфері захисту культурної спадщини, яким є Міністерство культури України, а також з недержавними громадськими організаціями, які можуть надавати інформацію різного характеру, наприклад, щодо причетних осіб або умов скоєння злочину, залучаючи при цьому фахових експертів для надання оцінки фактам порушення [1].

В основу механізму розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до розграбування культурних цінностей, має лягати низка дій, що мають бути проведені. Такі дії являють собою моніторинг та виявлення інформації, що стосується стану культури на тимчасово окупованих територіях, збирання та фіксація такої інформації, розслідування фактів правопорушень проти культурної спадщини, пошук причетних інституцій та окремих осіб, притягнення останніх до відповідальності. Окрім того, важливим є демонстрація активних дій держави Україна щодо фактів правопорушень, здійснених щодо культурної спадщини, оскільки це дозволить одразу окреслити державну політику у сфері захисту культурної спадщини, та зможе виступати механізмом превенції повторних актів вчинення правопорушень проти об'єктів культури України.

Джерела:

1. Інформаційний огляд «Культурна спадщина України в Криму: пошкодження та знищення». URL: <https://rchr.org.ua/analytics/informacijnyj-oglyad-kulturna-spadshhyna-ukrayiny-v-krymu-poshkozheniya-ta-znyshhennya/> (дата звернення: 01.11.2023)
2. Археологія – “наука поза політикою”, і воєнні злочини. URL: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/arkheolohiia-nauka-pozapolitykoiu-i-voienni-zlochyny/> (дата звернення: 01.11.2023)

3. Звичаєве міжнародне гуманітарне право.
Норми. URL:
https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf (дата звернення:
01.11.2023)

**Деордієва Валерія Олександрівна,
Олішевська Неля Олександрівна**
*здобувачі вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Кризова ситуація – можна сказати, що це серйозний стан, який тією чи іншою мірою зачіпає більшість сфер суспільного життя. Кризові ситуації можуть виникати внаслідок стихійних лих, поширення хвороб, неправильних управлінських рішень, техногенних катастроф, службової недбалості чи навіть злих намірів. Неможливо скласти повний список усіх можливих криз. У цей момент права і свободи людини потребують особливої уваги. У кризових ситуаціях, пропорційно ризику обмеження прав людини, зростає необхідність контролю за такими обмеженнями на національному та міжнародному рівнях.

У кризових ситуаціях держава іноді може відступати від прав і основних свобод особи, і такі обмеження допустимі, якщо вони відповідають вимогам законності та пропорційності

переслідуваним цілям. Так, наприклад, «стаття 15 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» говорить, у разі воєнного конфлікту або іншої суспільної небезпеки, що загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може застосовувати заходи, які відступають від її зобов'язань згідно з цією Конвенцією. Проте ці заходи повинні обмежуватися лише тим, що вимагає нагальності ситуації і не повинні порушувати інші зобов'язання Високої Договірної Сторони за міжнародним правом» [1].

Тобто обставини, за яких права можуть бути обмежені, мають особливий характер, а саме війна чи інша суспільна небезпека, що загрожує життю нації.

Звичайне та загальноприйняте значення терміну «суспільна небезпека, що загрожує життю нації» є зрозумілим і стосується «виключної кризової або в разі надзвичайної ситуації, що впливає на усіх громадян і призводить до загрози існуючому життю». Криза чи загроза мають бути винятковими, оскільки звичайні заходи чи обмеження, дозволені Конвенцією для забезпечення громадської безпеки, здоров'я та порядку, є явно неадекватними [2, с. 6].

«Деякі права не можуть бути обмежені за жодних обставин, такі як:

- 1) право на життя, крім випадків смерті в результаті законних актів війни;
- 2) заборона рабства;

3) заборона катувань, нелюдського та такого що принижує гідність поводження» [1].

Всього декілька років тому, ми зіштовхнулися із кризою, яка стосується не тільки України і вважається глобальною, а саме кризою спричиненою поширенням коронавірусної інфекції COVID – 19. Вона носить суспільно небезпечний характер, та завдала чималих збитків усьому світу.

Ця проблема настільки нова, що ніхто не готовий з нею боротися. Виявляється, як у міжнародному, так і в національному законодавстві з цього питання є прогалини, що й не дивно з огляду на ексклюзивність ситуації.

За останні два роки різні країни ввели масштабні обмеження певних прав і свобод людини, і не всі вони відповідають загальним стандартам прав людини, що викликає невдоволення та заклики органів.

«Рада Європи» є найстарішою міжурядовою організацією, яка займається питаннями захисту прав та основних свобод людини. Головним інструментом здійснення контролю «Ради Європи» над забезпеченням прав людини в державах-членах є Європейський суд з прав людини. Згідно зі статтею 34 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), Європейський суд з прав людини може приймати заяви від осіб, які стверджують, що стали жертвами порушень прав людини однією з держав-учасниць Конвенції або її протоколів [1].

У випадках, коли особа подає скаргу до Європейського суду з прав людини на порушення статті 15 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), стверджуючи, що її права були порушені під час періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку аналізує, чи можуть заходи, які були прийняті, бути виправданими відповідно до основних положень Конвенції. Тільки у випадку, якщо це не може бути виправдано, Суд розглядає питання про те, чи був відступ від зобов'язань законним.

При цьому Європейський суд з прав людини приділяє велику увагу розгляду, які саме права були обмежені під час періоду відступу від зобов'язань, а також обставинам, що призвели до такої ситуації та меті, з якою були вжиті обмежувальні заходи. Також важливо визначити, чи було звичайне законодавство досить ефективним для подолання загрози, що виникла через суспільну небезпеку [2, с. 8].

У контексті обмежень прав на території України та обґрунтування обмежень, що порушують ці права, необхідно визначити, чи існує реальна суспільна небезпека, чи є вжиті заходи достатніми для протидії загрозі, чи національне законодавство є адекватним. Як відомо, Всесвітня організація охорони здоров'я визнає коронавірус соціально небезпечною епідемією, тому довести серйозність ситуації за статтею 15 «Європейської конвенції з прав людини» буде не так складно. Однак довести

мотивацію виходу є більш складним і спірним питанням, особливо для України.

Отже, для зменшення можливості виникнення кризових ситуацій важливо проводити регулярний аналіз всіх потенційних ризиків і розробляти плани реагування на кризові ситуації. Такий механізм може виконувати передбачувальну роль, оскільки світ постійно змінюється, і людству необхідно адаптуватися до нових умов існування, які, ймовірно, ніколи не будуть стабільними в умовах глобалізації. З огляду на це, також необхідно розробляти нові законодавчі акти, які б установлювали чіткі межі можливих обмежень прав і свобод людини під час кризових ситуацій і передбачали відповідальність за неправомірне обмеження цих прав.

Джерела:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 02.10.2013 № 995_004. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Посібник Ради Європи зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. 2016. URL:

https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_15_UKR.pdf.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.

Пашинін Ілля Олегович
Албул Олександр Олександрович
здобувачі вищої освіти Національного
університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ ТА БОРОТЬБА З НИМ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що тероризм є найбільш жахливим і небезпечним явищем у сучасному світі. Тероризм може набувати різноманітні форми та мати загрозливі масштаби.

Міжнародний тероризм – це найтяжчий кримінальний злочин міжнародного характеру, спрямований на знищення, залякування, створення своєрідного хаосу серед цивільного населення. Здійснення міжнародного тероризму є тоді, коли терористичний акт здійснений на території однієї держави, але підготовка здійснена іншою або у випадках терорист переховується в іншій державі, після створення акту тероризму. Мотивуватись він може різними переконаннями, такими як політичні, релігійні, ідеологічні та інші. Це цілеспрямована дія, яка обумовлена на застосування насильства шляхом підпалів, вбивства, тортур, посягання на життя та здоров'я людей, які не можуть вчинити опір. Ці дії спрямовані не тільки на цивільне населення, але й на органи влади [5].

Терористичний акт може відбуватись зі застосуванням зброї різного характеру

починаючи з ручної, закінчуючи вогнебезпечною або хімічною зброєю. Для закінчення складу терористичного акту, зі застосуванням зброї або вчинення підпалку, вибухів або інших небезпечних дій, потрібно щоб будь-яка з дій створювала небезпеку для життя або здоров'я людини або настання тяжких або дуже тяжких наслідків. Суб'єктом злочину буде осудна особа, яка досягла чотирнадцяти років [4].

У світі ще досить пам'ятають дату 11 вересня 2001 року, коли в Нью-Йорку, США у будівлю торговельного центру та у будівлю Пентагону влетіло три літаки, якими керували терористи «Аль-Каїди». В ході терору майже три тисячі осіб загинуло [2].

11 березня 2004 року на вокзалі Аточе у Мадриді, Іспанія, відбулась серія вибухів. Даний теракт люди назвали найсильнішим у Європі з Другої Світової війни. Відповідальність взяли на себе терористична організація «Аль-Каїди». Загибло близько 200 осіб, майже 2000 отримали поранення.

Терористичний акт також трапився у Франції 07 січня 2015 року, коли до редакції сатиричного журналу увірвалися терористи та почали розстрілювати працівників видання. Вважається, що гнів радикальних угруповань викликаний розповіді про іслам, яке було написано у журналі. Відповідальність на себе взяли організація «Аль-Каїди» та організація «ІД».

Якщо проаналізувати акти тероризму з 2001 року по сьогодні, можна зробити висновок, що терористичних актів стає у п'ять раз більше, ніж було. Тероризм досягнув свого певного піку в 2006 року в Іраку. З тих пір тероризм як явище поступово абстрагувалось від людства, проте ненадовго. З 2014 року терористичні акти продовжились на території України.

Україна, за підсумками 2014 року, вперше стикнулась з явищем тероризм в такій формі та посіла 12-е місце в Глобальному індексі тероризму, оскільки кількість смертей перевищила 500. Це пов'язано з терористичною діяльністю на територіях Донецької та Луганської областей в Україні. Якщо порівнювати статистику в Україні ще з 2013 року, то можна було б проаналізувати, що наша держава займала набагато нижче місце в списку держав, які постраждали від тероризму. Також слід зазначити, що збиття малайзійського Боїнга над Донецькою областю, яке трапилось в 2014 році в липні, зайняло 5-е місце серед найбільш терористичних катастроф за кількістю смертей. Загальна кількість жертв досягає близько три сотні. Після 2015 року, терористичні акти на території України поступово зменшувались в кількостях [1].

Проте, 24 лютого 2022 року було вчинено терористичний акт на українські міста та цивільне населення. В наслідок численних терористичних актів було знищено багато українських міст,

селищ та сіл. Кожного дня число жертв росте в геометричній прогресії. Втрати цивільних осіб за період повномасштабної війни досягли 8173 загиблих та 13620 поранені. Серед загиблих близько 4000 – чоловіки та 3000 – жінки, також майже 500 дітей. Причиною загибелі більшості цивільних стала зброя вибухового характеру, яка з великою зоною ураження наносила сильні та небезпечні удари [5].

Держави не тільки мають право, але й зобов'язані винести заходи щодо усунення тероризму як міжнародне явище, оскільки тероризм позначається на всьому ряді основних прав людини. Є велика загроза використання ядерної, хімічної, біологічної зброї або зброї масового ураження.

Нормативно-правовий міжнародний документ для боротьби із терористичною загрозою є конвенції та угоди ООН (Організація Об'єднаних Націй), Декларація з питань про боротьбу з тероризмом, яка була ухвалена Радою Безпеки 20 січня 2003 року, Резолюція ради Безпеки ООН від 27 вересня 2014 року, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом. Також враховуючи, що часто терористи захоплюють літаки, судна або інші засоби авіаційного сполучення, були створені: Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден, Конвенція про боротьбу з

незаконним актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства [3].

Для того, щоб держави безпечно та ефективно співпрацювали між собою є Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів. Також, для того, щоб ядерна зброя не могла використатись, а працювала як механізм стримування, була створена Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму.

Також були створені та діють міжнародні структури, такі як Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Європейське поліцейське відомство (Європол), Антитерористичний центр (СНД) для боротьби з тероризмом.

На думку багатьох фахівців немає конкретних заходів, за допомогою яких можна вирішити проблему тероризму. Тероризм породжується через низку причин, такі як глобальна нерівність, масова бідність, особливо актуальна у країнах третього світу, а також протестом проти глобалізації.

Таким чином, якщо підсумовуючи вищесказане, можна проаналізувати декілька речей. Протидія тероризму, застосовуючи певні заходи, не завжди буде здійснена та реалізована. За останні роки було здійснено багато проектів для розвитку взаємодії держав у розширенні бази, для боротьби з тероризмом. Однак, справитись з

масштабами та глобальною проблемою такого явища як тероризм дуже складно.

Джерела:

1. Агаєв Н.А. Сучасний тероризм – причини і прояви. 2005. – 110 с.
2. В. Мисян-Мілясевич «Співпраця держав у боротьбі з міжнародним тероризмом». С.64-70.
3. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_331#Text.
4. Загальна декларація прав людини. URL :
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти. Львів 2011- 200-212 с.

Науковий керівник – доцентка кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія» Мануїлова К.